

Briuselis, 2021 10 12
C(2021) 7301 final

Komisijos pranešimas

Bendrijos svarbos gyvūnų rūšių griežtos apsaugos pagal Buveinių direktyvą gairės

Komisijos pranešimas

Bendrijos svarbos gyvūnų rūšių griežtos apsaugos pagal Buveinių direktyvą gairės

Bendrijos svarbos gyvūnų rūšių griežtos apsaugos pagal Buveinių direktyvą gairės

TURINYS

PRATARMĖ	4
1. APLINKYBĖS	6
2. 12 STRAIPSNIS.....	8
2.1. Bendrosios teisinės aplinkybės.....	8
2.2. Griežtos apsaugos sistemai būtinos priemonės	11
2.2.1. Priemonės, skirtos griežtos apsaugos sistemai sukurti ir veiksmingai įgyvendinti	11
2.2.2. Priemonės, kuriomis užtikrinama palanki apsaugos būklė	13
2.2.3. Priemonės, susijusios su 12 straipsnyje apibūdintomis situacijomis	15
2.2.4. 12 straipsnio 1 dalies a–d punktų nuostatos, susijusios su vykdoma veikla	18
2.3. Konkrečios apsaugos nuostatos pagal 12 straipsnį.....	24
2.3.1. Tyčinis į IV priedo a dalį įrašytų rūšių individų gaudymas arba žudymas	24
2.3.2. Tyčinis į IV priedo a dalį įrašytų rūšių trikdyimas, ypač veisimosi (perėjimo), jauniklių auginimo, žiemos miego ir migracijos metu	26
2.3.3. Tyčinis kiaušinių gamtoje naikinimas ar rinkimas	29
2.3.4. Veisimosi (perėjimo) ar poilsio vietų pažeidimas arba sunaikinimas	29
2.3.5. Laikymas, transportavimas ir pardavimas ar mainymas ir siūlymas parduoti ar mainyti gamtoje sugautus egzempliorius.....	40
2.3.6. Į IV priedo a dalį įrašytų rūšių atsitiktinio sugavimo ir žudymo stebėsenos sistema	40
3. 16 STRAIPSNIS.....	44
3.1. Bendrosios teisinės aplinkybės	45
3.1.1. Prievolė užtikrinti visapusišką, aiškų ir tikslų 16 straipsnio perkėlimą į nacionalinės teisės aktus	45
3.1.2. Tinkamas bendras nukrypti leidžiančių nuostatų taikymas ...	46
3.2 Atidžiai kontroliuojama leidimo taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas sistema: 3 patikrinimai	48
3.2.1. Vienos iš 16 straipsnio 1 dalies a–e punktuose nurodytų priežasčių įrodymas (1 patikrinimas).....	50
3.2.2. Priimtinos alternatyvos nebuvimas (2 patikrinimas).....	61
3.2.3. Nukrypti leidžiančios nuostatos poveikis apsaugos būklei (3 patikrinimas)	64
3.3 Papildomi aspektai	67
3.3.1. Rūšių išsaugojimo veiksmų planų reikšmė	68
3.3.2. Planų ar projektų poveikio vertinimas ir rūšių apsauga.....	69
3.3.3. Kompensavimo priemonių reikšmė	70
3.3.4. Kelioms rūšims taikomos nukrypti leidžiančios nuostatos ...	71

3.3.5.	„Laikinas pobūdis”: į IV priedą įrašytų rūšių kolonijų kūrimasis teritorijose, kuriose vykdomi plėtros darbai	71
3.4. Nukrypti leidžiančių nuostatų stebėseną ir ataskaitų teikimas		73
3.4.1.	Nukrypti leidžiančių nuostatų poveikio stebėseną	73
3.4.2.	Prievolės teikti ataskaitas pagal 16 straipsnio 2 ir 3 dalis ...	74
I priedas. Nuorodos į Teisingumo Teismo bylas.....		76
II priedas. Gyvūnų rūšių, kurioms taikomi II, IV ir V priedai, sąrašas		78
III priedas. Buveinių direktyvos 12 straipsnio įgyvendinimas.		
	Su vilkais susijęs pavyzdys	91

PRATARMĖ

Kodėl griežtos gyvūnų rūšių apsaugos gairės reikia atnaujinti?

Pirmosios Bendrijos svarbos gyvūnų rūšių griežtos apsaugos pagal Buveinių direktyvą gairės¹ paskelbtos 2007 m. Jo paskirtis – padėti geriau suprasti rūšių apsaugos nuostatas ir vartojamų terminų specifiką.

Atlikusi ES gamtos apsaugos direktyvų (2014–2016 m.) tinkamumo patikrą, Europos Komisija priėmė *Veiksmų planą dėl gamtos, žmonių ir ekonomikos*², siekdama skatinti geresnį, pažangesnį ir ekonomiškai efektyvesnį direktyvų įgyvendinimą. Šiame veiksmų plane numatytas 1-as veiksmas yra šių gairių atnaujinimas. Nuspręsta, kad tai buvo būtina atsižvelgiant į naujausius Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (ESTT) sprendimus ir siekiant suderinamumo su platesniais socialiniais ir ekonominiais tikslais.

Dabartinės gairės yra šio peržiūros proceso rezultatas. Jose atsižvelgiama į praktinę patirtį, įgytą per daugybę metų nuo pirmosios gairių versijos paskelbimo dienos įgyvendinant Buveinių direktyvos rūšių apsaugos nuostatas.

Gairių paskirtis

Šiame dokumente daugiausia dėmesio skiriama iš Buveinių direktyvos 12 ir 16 straipsnių kylančioms prievolėms. Šiomis nuostatomis nustatoma griežta į direktyvos IV priedo a dalį įrašytų gyvūnų rūšių apsaugos sistema kartu leidžiant apibrėžtomis sąlygomis taikyti nuo šių prievolių nukrypti leidžiančias nuostatas. Dokumentas iš esmės yra pagrįstas atitinkamais ESTT sprendimais ir įvairiose valstybėse narėse nustatytų rūšių apsaugos sistemų pavyzdžiais.

Dokumentas skirtas nacionalinėms, regioninėms ir vietos institucijoms, už apsaugą atsakingoms įstaigoms ir kitoms organizacijoms, atsakingoms už Buveinių direktyvos įgyvendinimą arba dalyvaujančioms ją įgyvendinant, taip pat suinteresuotiesiems subjektams. Juo siekiama padėti išvardytiems subjektams nustatyti veiksmingus ir pragmatiškus nuostatų taikymo būdus kartu visapusiškai laikantis teisinės sistemos. Dėl įvairių dokumento projektų buvo konsultuojamasi su valstybėmis narėmis ir pagrindiniais suinteresuotaisiais subjektais ir buvo atsižvelgta į jų pastabas.

Gairių apribojimai

Šiose gairėse aprašoma, kaip Komisija supranta atitinkamas direktyvos nuostatas, tačiau pačios gairės neturi teisės akto galios; jose nenustatytos jokios naujos taisyklės, bet pateikiamos galiojančių taisyklių taikymo gairės. Kompetenciją autoritetingai aiškinti ES teisę turi tik ESTT.

Gairės, kurios vėliau bus nuolat atnaujinamos, turėtų būti skaitomos atsižvelgiant į bet kokią naują jurisprudenciją šia tema, taip pat į patirtį, susijusią su 12 ir 16 straipsnių įgyvendinimu valstybėse narėse.

1 1992 m. gegužės 21 d. Tarybos Direktyva 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos, OL L 206, 1992 7 22, p. 7.

2 Daugiau informacijos:

http://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/fitness_check/action_plan/index_en.htm.

Dokumento struktūra

Dokumentą sudaro trys pagrindiniai skyriai. 1 skyriuje nagrinėjama rūšių apsaugos vieta atsižvelgiant į bendrą Buveinių direktyvos struktūrą. 2 skyriuje išsamiau analizuojamos atitinkamos direktyvos 12 straipsnio teisinės nuostatos. 3 skyriuje nagrinėjamos galimybės taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas pagal 16 straipsnį.

Pagrindiniai aspektai, susiję su analizėmis, apibendrinami (pasviruoju šriftu) kiekvieno skirsnio pradžioje. I priede pateiktos išsamios nuorodos į visame tekste cituojamas Teisingumo Teismo bylas. II priede pateiktas gyvūnų rūšių, kurioms taikomos rūšių apsaugos nuostatos, sąrašas. III priede pateikiamas pavyzdys apie vilkus, kuriame paaiškinama, kaip taikyti gaires.

1. APLINKYBĖS

1.1 Rūšių apsauga pagal Direktyvą 92/43/EEB

(1-1) 2 straipsnio 1 dalyje nurodytas bendras Buveinių direktyvos tikslas – padėti užtikrinti biologinę įvairovę, apsaugant natūralias buveines ir laukinę fauną bei florą europinėje valstybių narių, kurioms taikoma Sutartis, teritorijoje.

Pagal 2 straipsnio 2 dalį priemonės, kurių imamasi pagal šią direktyvą, „turi palaikyti ar atstatyti gerą Bendrijos svarbos natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros rūšių apsaugos būklę“. 2 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad taikant šias priemones „atsižvelgiama į ekonominius, socialinius ir kultūrinius reikalavimus bei regionines ir vietines charakteristikas“³.

Todėl pagrindinis Buveinių direktyvos tikslas yra palaikyti arba atkurti palankią visų Bendrijos svarbos natūralių buveinių ir rūšių apsaugos būklę. Direktyvos 1 straipsnio 1 punkte pateikiama sąvokos rūšių „palanki apsaugos būklė“ apibrėžtis⁴.

(1-2) Siekiant šio tikslo, direktyvoje nustatyti du pagrindiniai nuostatų rinkiniai. Pirmasis rinkinys yra susijęs su natūralių buveinių ir rūšių buveinių išsaugojimu (3–11 straipsniai), o antrasis – su rūšių apsauga (12–16 straipsniai).

(1-3) Rūšių apsaugos nuostatos (12–16 straipsniai) taikomos visam natūraliam paplitimo arealui valstybėse narėse – ir tinklo „Natura 2000“ teritorijose, ir už jų ribų. Šios nuostatos papildo tinklo „Natura 2000“ teritorijas reglamentuojančias nuostatas, kurios yra orientuotos į natūralių buveinių apsaugą ir pagrindines saugomų rūšių buveinių teritorijas, išvardytas direktyvos II priede.

(1-4) Direktyva įpareigojama pasiekti tam tikrą rezultatą, tačiau valstybėms narėms paliekama teisė rinktis, kaip ir kokiais metodais bus siekiama to rezultato. Suformuotoje jurisprudencijoje paaiškinta, kad teisės aktai į nacionalinę teisę turi būti perkeltami aiškiai ir tiksliai, sąžiningai ir išlaikant neabejotiną privalomą galią (žr. ESTT sprendimus C-363/85, C-361/88, Sprendimo C-159/99 32 punktą, Sprendimo C-415/01 21 punktą, Sprendimą C-58/02?, Sprendimo C-6/04 21, 25 ir 26 punktus, Sprendimo C-508/04 80 punktą).

(1-5) Aiškinant ir taikant direktyvos nuostatas, taip pat reikėtų atsižvelgti į **atsargumo principą**, kaip nustatyta Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 191 straipsnyje, kuriuo siekiama užtikrinti aukštesnio lygio aplinkos apsaugą priimant prevencinius sprendimus tuo atveju, kai kyla rizika.

(1-6) Taip pat svarbu pažymėti, kad direktyvos nuostatos dėl rūšių apsaugos turi būti įgyvendinamos laikantis **kiekvienai rūšiai pritaikyto požiūrio**. Todėl valstybės narės, nuspręsdamos, kokius veiksmus įgyvendinti, visada turėtų atsižvelgti į numatytą tikslą, atitinkamas rūšis ir su kiekvienu atveju susijusias aplinkybes.

3 2 straipsnio 3 dalis, pvz., atspindi 16 straipsnio nuostatose, kuriose numatyta galimybė nukrypti nuo griežto rūšių apsaugos režimo, be kita ko, dėl įpareigojančių svarbesnio viešojo intereso priežasčių, tarp jų ir socialinio ar ekonominio pobūdžio. Tačiau 2 straipsnio 3 dalyje nenustatytas papildomas teisinis pagrindas, kuriuo remiantis būtų galima nukrypti nuo šios direktyvos privalomų nuostatų. Dėl „Natura 2000“ teritorijų atrankos pagal 4 straipsnio 1 dalį žr. 2000 m. lapkričio 7 d. Sprendimo *First Cooperative Shipping*, C-371/98, 25 punktą, ECLI:EU:C:2000:600.

4 Taip pat žr. *Ataskaitų teikimas pagal Buveinių direktyvos 17 straipsnį. Aiškinamosios pastabos ir gairės 2013–2018 m. laikotarpiu*, p. 7, https://cdr.eionet.europa.eu/help/habitats_art17.

(1-7) Šių lankstumo ir proporcingumo nuostatų nereikėtų suprasti netinkamai. Jomis nesumažinamos valstybių narių prievolės veikti veiksmingai, tačiau vietoje to institucijoms suteikiama pakankamai erdvės veiksmų laisvei, siekiant pritaikyti savo įgyvendinimo būdą prie konkrečių aplinkybių (ne tik atsižvelgiant į apsaugos būklę, bet ir socialinius, ekonominius ir kultūrinius aspektus).

(1-8) Pasak Teisingumo Teismo, „Buveinių direktyvos 12, 13 ir 16 straipsniai bendrai sudaro vientisą sistemą, tad bet koks direktyvai prieštaraujantis nukrypimas nuo rūšių apsaugos nuostatų pažeistų ir 12 arba 13 straipsniuose įtvirtintus draudimus bei taisyklę, kad leidimai nukrypti gali būti suteikti pagal tos pačios direktyvos 16 straipsnį“⁵. Teisingumo Teismas taip pat paaiškino, kad „direktyvos 12–14 straipsniai ir 15 straipsnio a ir b punktai bendrai sudaro vientisą normų, kurios įpareigoja valstybes nares nustatyti griežtos aptariamų gyvūnų ir augalų rūšių apsaugos režimą, sistemą“⁶. Nepaisant to, kokio požiūrio laikomasi įgyvendinant šias nuostatas, juo turi būti paisoma bendro direktyvos tikslo, t. y. užtikrinti biologinę įvairovę ir palaikyti arba atkurti palankią Bendrijos svarbos natūralių buveinių ir rūšių būklę.

Natūralus rūšių ir buveinių paplitimo arealas yra dinamiška koncepcija

(1-9) Natūraliu paplitimo arealu apytiksliai apibūdinamos erdvinės ribos, kuriose galima rasti buveinę arba rūšis. Tai nėra tapatu tikslioms vietoms (faktiškai užimti plotai) arba nuolatinio buveinių, rūšių ar porūšių buvimo teritorijai. Tokios faktinės vietos arba teritorijos rūšių natūralaus paplitimo areale gali būti fragmentiškos arba atskiros (t. y. buveinės ir rūšys gali būti nevienodai pasiskirsčiusios). Paaiškęjus, kad toks atskyrimas atsirado savaime, t. y. dėl ekologinių veiksnių, izoliuotų vietų nereikėtų aiškinti kaip nuolatinio natūralaus paplitimo arealo. Pavyzdžiui, kalbant apie Alpių rūšis, paplitimo arealas gali būti Alpės ir Pirėnai, bet ne tarp šių kalnų esančios žemumos. Tačiau natūralus paplitimo arealas apima teritorijas, kurios nėra naudojamos nuolat: pvz., migruojančių rūšių paplitimo arealas apima visas sausumos ar vandens teritorijas, kuriose migruojančios rūšys apsigyvena, laikinai apsistoja, kerta arba virš kurių skrenda bet kuriuo savo įprastos migracijos metu⁷.

(1-10) Natūralaus paplitimo arealas yra ne statiškas, o dinamiškas: jis gali didėti ir plėstis. Natūralaus paplitimo arealas gali būti vienas buveinių arba rūšių būklės vertinimo aspektas. Jeigu natūralaus paplitimo arealas yra nepakankamo dydžio, kad jame ta buveinė arba rūšis galėtų būti ilgą laiką, valstybių narių prašoma apibrėžti apytikslių arealo vertę, kuria būtų sudarytos geros sąlygos, ir dirbti šia kryptimi, pvz., skatinant dabartinio arealo plitimą.

(1-11) Jeigu rūšys arba buveinės pačios savaime plinta į naują arealą arba teritoriją, arba jei rūšys buvo reintrodukuotos į savo ankstesnį natūralų paplitimo arealą (pagal Buveinių direktyvos 22 straipsnio taisyklę), ši teritorija turi būti laikoma natūralaus paplitimo arealo dalimi. Panašiai, atkuriant arba atgaivinant ar valdant buveinių plotą ir tam tikrą žemės ūkio ir miškininkystės praktiką galima prisidėti prie buveinių arba rūšių natūralaus paplitimo arealo plitimo. Tačiau gyvūnų rūšių individai arba sulaukėjusios populiacijos, kurias žmogus tyčia arba atsitiktinai introdukavo vietose, kuriose jų natūraliai niekada nebuvo arba kuriose jos savaime neplistų artimiausioje ateityje, turėtų būti laikomi nepriklausančiais savo natūralaus paplitimo arealams ir tai reiškia, kad jiems direktyva netaikoma.

5 2005 m. spalio 20 d. Sprendimo *Komisija prieš Jungtinę Karalystę*, C-6/04, ECLI:EU:C:2005:626, 112 punktas ir 2006 m. sausio 10 d. Sprendimo *Komisija prieš Vokietiją*, C-98/03, ECLI:EU:C:2006:3, 66 punktas.

6 2007 m. gegužės 10 d. Sprendimo *Komisija prieš Austrijos Respubliką*, C-508/04, ECLI:EU:C:2007:274, 109 punktas.

7 Taip pat žr. Bonos konvencijos 1 straipsnį.

2. 12 STRAIPSNIS

12 straipsnio tekstas

12 straipsnis

1. Valstybės narės imasi reikiamų priemonių sukurti į IV priedo a dalį įrašytų gyvūnų rūšių griežtos apsaugos jų [natūralaus] paplitimo areale sistemą, draudžiančią:

- a) bet kokia forma tyčia gaudyti ar žudyti šių rūšių individus gamtoje;
- b) šias rūšis tyčia trikdyti, ypač jų veisimosi (perėjimo), jauniklių auginimo, žiemos miego ir migracijos metu;
- c) tyčia naikinti ar rinkti kiaušinius gamtoje;
- d) pažeisti ar naikinti veisimosi (perėjimo) ar poilsio vietas.

2. Valstybės narės draudžia laikyti, transportuoti, parduoti ar mainyti, siūlyti parduoti ar mainyti gamtoje sugautus šių rūšių egzempliorius, išskyrus tuos, kurie teisėtai buvo pagauti prieš įgyvendinant šią direktyvą.

3. Šio straipsnio 1 dalies a ir b punktuose bei 2 dalyje nurodytas draudimas galioja visiems gyvūnų, kuriems šis straipsnis taikomas, gyvenimo etapams.

4. Valstybės narės sukuria į IV priedo a dalį įrašytų gyvūnų rūšių atsitiktinio gaudymo ar žudymo stebėjimo sistemą. Atsižvelgdamos į surinktą informaciją valstybės narės imasi kitų būtinų tyrimo ir apsaugos priemonių, užtikrinančių, kad atsitiktinis gaudymas ar žudymas neturėtų reikšmingos neigiamos įtakos atitinkamoms rūšims.

(2-1) 12 straipsnyje aptariama į IV priedo a dalį įrašytų rūšių apsauga. Straipsnis taikomas visiems ES rūšių natūralaus paplitimo arealams ir juo siekiama šalinti būtent jiems, o ne juose esančioms buveinėms kylančias tiesiogines grėsmes, išskyrus 12 straipsnio 1 dalies d punktą.

(2-2) Į IV priedo a dalį įrašytos pačios įvairiausios rūšys: pradedant stambiais plačiai paplitusiais stuburiniais gyvūnais, baigiant mažais bestuburiais, paplitusiais labai mažuose gimtuosiuose arealuose. Kai kurios rūšys taip pat yra įrašytos į II priedą, todėl joms taikomos priemonės, kuriomis siekiama apsaugoti jų buveines specialiose saugomose teritorijose (3–10 straipsniai). Tačiau kitos rūšys yra įrašytos tik į IV priedo a dalį ir tai reiškia, kad dėl jų 12 straipsnyje (gyvūnų rūšys) ir 13 straipsnyje (augalų rūšys) numatytos pagrindinės nuostatos, padedančios siekti direktyvos 2 straipsnyje nurodyto apsaugos tikslo.

(2-3) Prieš pradedant išsamiai nagrinėti 12 straipsnio nuostatas, verta prisiminti kai kurias ESTT išplėtotas bendrąsias teises aplinkybes.

2.1. Bendrosios teisinės aplinkybės

12 straipsnis į nacionalinę teisę turi būti perkeltas išsamiai, aiškiai ir tiksliai. Nacionalinės nuostatos turi būti pakankamai konkrečios, kad atitiktų direktyvos reikalavimus.

(2-4) Veiksmingam **Buveinių direktyvos 12 straipsnio įgyvendinimui būtina, kad valstybės narės jį į nacionalinę teisę perkeltų visapusiškai, aiškiai ir tiksliai.** Pagal suformuotą jurisprudenciją „[d]irektyvų nuostatos yra teisiškai privalomos ir

neginčijamos ir turi būti vykdomos atsižvelgiant į teisinio apibrėžtumo reikalavimams patenkinti būtiną specifiškumą, tikslumą ir aiškumą⁸.

(2-5) Pasak Teisingumo Teismo, „[n]ors perkelti direktyvą į vidaus teisę jos turinio nebūtina formaliai ir pažodžiui perkelti į aiškas ir specialias teisės normas ir, atsižvelgiant į jos turinį, gali pakakti bendro teisinio konteksto, jis turi iš tikrųjų pakankamai aiškiai ir tiksliai užtikrinti visišką direktyvos taikymą⁹. Teisingumo Teismas ne kartą konstatavo, kad, siekiant įvykdyti teisinio tikrumo reikalavimą, asmenų teisinė padėtis turėtų būti aiški ir tiksli, kad jie galėtų visapusiškai pasinaudoti savo teisėmis ir, kai tinkama, ginti jas nacionaliniuose teismuose¹⁰.

Teisės aktuose gali būti numatyti įvairių formų skirtingų rūšių apribojimai. Vis dėlto, nepaisant apribojimo formos, jis turi būti pakankamai aiškus, tikslus ir griežtas. Pavyzdžiui, draudime naudoti pesticidus, kai jie gali sukelti didelių žalingų padarinių gamtinei pusiausvyrai, pakankamai aiškiai, tiksliai ir griežtai nenurodytas poreikis drausti pažeisti saugomų gyvūnų rūšių veisimosi (perėjimo) ir poilsio vietas, kaip nurodyta 12 straipsnio 1 dalies d punkte¹¹.

(2-6) Bet kokios nuostatos, kuriomis nustatoma griežta apsaugos sistema, turėtų būti susijusios būtent su į IV priedą įrašytomis rūšimis ir atitikti visus 12 straipsnyje nustatytus reikalavimus. Teisingumo Teismas¹² šio klausimo svarbą pabrėžė sprendime *Caretta caretta* (didžiagalvis jūrinis vėžlys). Teisingumo Teismui paprašius įvardyti Graikijos teisinėje sistemoje galiojančias nuostatas, kurios, jos manymu, atitiko 12 straipsnyje išvardytus reikalavimus, „Graikijos vyriausybė paprasčiausiai pateikė įvairių įstatymų, reglamentų ir administracinių priemonių sąrašą nenurodydama jokių konkrečių nuostatų, kuriomis būtų galima užtikrinti šių reikalavimų įvykdymą“.

Atsižvelgdamas į konkretų 12 straipsnio pobūdį, Teisingumo Teismas nusprendė, kad bendro pobūdžio teisės aktų arba administracinės nuostatos, pvz., nacionalinės teisės aktuose paprasčiausiai atkartojant 12 straipsnio formuluotę, ne visada reiškia rūšių apsaugos reikalavimų įvykdymą arba garantuotą veiksmingą 12 straipsnio įgyvendinimą. Formalus 12 straipsnio perkėlimas į nacionalinės teisės aktus pats savaime nėra pakankamas, kad būtų garantuotas jo veiksmingumas. Jį turi papildyti papildomos įgyvendinimo nuostatos, siekiant užtikrinti griežtą apsaugą, pagrįstą konkrečiomis aplinkybėmis ir specifinėmis problemomis bei grėsmėmis, su kuriomis susiduria į IV priedą įrašytos rūšys arba rūšių grupės.

(2-7) Perkeldamos direktyvą į nacionalinę teisę, valstybės narės privalo paisyti direktyvoje vartojamų terminų ir koncepcijų prasmės, kad užtikrintų vienodą jos aiškinimą ir taikymą¹³. Tai taip pat reiškia, kad nacionalinėmis perkėlimo į nacionalinę teisę priemonėmis turėtų būti garantuojamas visapusiškas direktyvos taikymas

8 Žr. visų pirma 2005 m. spalio 20 d. Sprendimo *Komisija prieš Jungtinę Karalystę*, C-6/04, 27 dalį, taip pat šiuos sprendimus: 1991 m. gegužės 30 d. Sprendimo *Komisija prieš Vokietiją*, C-57/89, ECLI:EU:C:1991:89, 18 ir 24 punktus; 1996 m. rugsėjo 19 d. Sprendimo *Komisija prieš Graikiją*, C-236/95, ECLI:EU:C:1996:341, 13 punktą; 1999 m. gegužės 19 d. Sprendimo *Komisija prie Prancūziją*, C-225/97, ECLI:EU:C:1999:252, 37 punktą; 2001 m. gegužės 10 d. Sprendimo *Komisija prieš Nyderlandus*, C-144/99, ECLI:EU:C:2001:257, 21 punktą; 2001 m. gegužės 17 d. Sprendimo *Komisija prieš Italiją*, C-159/99, ECLI:EU:C:2001:278, 32 punktą.

9 Pavyzdžiui: Sprendimo *Komisija prieš Jungtinę Karalystę*, C-6/04, 21 punktą.

10 Šiuo klausimu žr. Sprendimo *Komisija prieš Vokietiją*, C-29/84, ECLI:EU:C:1985:229, 23 punktą; Sprendimo *Komisija prieš Italiją*, C-363/85, ECLI:EU:C:1987:196, 7 punktą; ir Sprendimo *Komisija prieš Vokietiją*, C-57/89, ECLI:EU:C:1991:225, 18 punktą.

11 Sprendimo *Komisija prieš Vokietiją*, C-98/03, 67–68 punktai.

12 Žr. 2002 m. sausio 30 d. Sprendimo *Komisija prieš Graikiją*, C-103/00, ECLI:EU:C:2002:60, 29 punktą.

13 Pavyzdžiui, 1990 m. kovo 28 d. Sprendimas dėl baudžiamųjų bylų prieš G. Vessoso ir G. Zanetti, sujungtos bylos C-206 ir 207/88, ECLI:EU:C:1990:145.

nepakeičiant jos sąlygų, nenumatant atrankinio jos nuostatų taikymo ar nenustatant papildomų sąlygų ar nukrypti leidžiančių nuostatų, nenumatytų direktyvoje¹⁴.

Kaip pastebėjo Teisingumo Teismas, „perkėlimo tikslumas ypač svarbus tokiu atveju, koks yra šioje byloje, t. y., kai atitinkamoms valstybėms narėms patikėta valdyti bendrą palikimą savo teritorijoje <...>. Kaip matyti, pagal Buveinių direktyvą, kuri įtvirtina kompleksines ir technines taisykles aplinkos teisėje, valstybės narės privalo prižiūrėti, kad jų teisės aktai, skirti užtikrinti direktyvos perkėlimą, būtų aiškūs ir tikslūs“¹⁵.

Pavyzdžiui, į nacionalinę teisę perkeliant 12 straipsnio 1 dalies d punktą draudžiant tik pažeisti arba naikinti veisimosi (perėjimo) ir poilsio vietas, kurios yra „aiškiai pastebimos“ arba „puikiai žinomos ir nustatytos“, arba draudžiant tik tyčia pažeisti arba naikinti veisimosi (perėjimo) ar poilsio vietas¹⁶, laikomas pakeičiančiu 12 straipsnio 1 dalies d punkto esmę ir ribojančiu jo taikymo sritį. Pagal šią nuostatą reikalaujama, kad valstybės narės draustų tyčia ar kitaip naikinti *visas*, o ne tik gerai žinomas veisimosi (perėjimo) ir poilsio vietas. Pagal ją teisėtiems veiksams taip pat netaikomas 12 straipsnio 1 dalies d punkte nustatytas draudimas. Todėl šios rūšies perkėlimas į nacionalinę teisę yra nesuderinamas su 12 straipsnio 1 dalies d punktu, nes juo nedraudžiama tyčia arba kitaip naikinti *visų* veisimosi (perėjimo) ar poilsio vietų.

(2-8) Be to, „pagal Sutarties 189 straipsnį vien administracinės priemonės, kurias dėl jų pobūdžio valstybės panorėjusios gali pakeisti, negali būti laikomos tinkamu valstybių narių įsipareigojimų, kuriems direktyva yra skirta, vykdymu“¹⁷. Kitoje Teisingumo Teismo byloje šis sprendimas buvo dar kartą patvirtintas¹⁸. Vien nacionalinės teismų praktikos buvimas be jokios konkrečios teisinės nuostatos negali būti laikomas tinkamu prievolės perkelti direktyvą į nacionalinę teisę įgyvendinimu. Kita vertus, „net jei taikomi teisės aktai yra suderinami su Bendrijos teise, įsipareigojimų neįvykdymas gali atsirasti dėl administracinės praktikos, kuri pažeidžia Bendrijos teisę, netgi jeigu patys taikomi nacionalinės teisės aktai atitinka Bendrijos teisę“¹⁹.

1. ESTT jurisprudencija. Sprendimas *Caretta caretta* (didžiagalvis jūrinis vėžlys) dėl Zakinto salos

Sprendimas *Caretta caretta* (Komisija prieš Graikiją, C-103/00) buvo pirmasis sprendimas dėl Buveinių direktyvos 12 straipsnio taikymo konkrečioms rūšims. Teisingumo Teismas iki šio sprendimo niekada nepateikė šios nuostatos taikymo ir aprėpties aiškinimo.

Didžiagalvis jūrinis vėžlys (*Caretta caretta*) įrašytas į Buveinių direktyvos II ir IV priedus kaip Bendrijos svarbos rūšis, kurią reikia griežtai saugoti. Zakinto salos Lagano įlanka yra pagrindinė šio vėžlio perėjimo vieta Viduržemio jūros regione ir yra „Natura 2000“ teritorija.

1998 m. įvairios nevyriausybinių organizacijų įvardijo daugybę problemų, kylančių Zakinto salos rūšims. Tai ir nekontroliuojamas salos paplūdimių naudojimas, ir aplinkinės jūros naudojimas turizmo veiklai, neteisėtų pastatų statyba, važinėjimas mopedais paplūdimiuose ir kita veikla, kuri gali sukelti neigiamų pasekmių šioms vėžliams.

Komisija paragino Graikijos institucijas pateikti informaciją apie priemones, kurių imtasi rūšių apsaugai šioje saloje. Atsižvelgiant į šią informaciją ir Komisijos pareigūnų atliktų patikrų vietoje išvadas, pagal SESV 258 straipsnį buvo pradėta pažeidimo nagrinėjimo procedūra, remiantis tuo,

14 2003 m. vasario 13 d. Sprendimo *Komisija prieš Liuksemburgą*, C-75/01, ECLI:EU:C:2003:95, 28 punktą.

15 Žr., pvz., Sprendimo *Komisija prieš Jungtinę Karalystę*, C-6/04, 25–26 punktus ir Sprendimo *Komisija prieš Vokietiją*, C-98/03, 59–60 punktus.

16 Taip pat žr. Sprendimo *Komisija prieš Jungtinę Karalystę*, C-6/04, 79 punktą.

17 Pavyzdžiui: 1988 m. vasario 23 d. Sprendimo *Komisija prieš Italiją*, C-429/85, ECLI:EU:C:1988:83, 12 punktą; 1999 m. lapkričio 11 d. Sprendimo *Komisija prieš Italiją*, C-315/98, ECLI:EU:C:1999:551, 10 punktą; 2003 m. vasario 13 d. Sprendimas *Komisija prieš Liuksemburgą*, C-75/01, ECLI:EU:C:2003:95, 28 punktą.

18 Sprendimo *Komisija prieš Austriją*, C-508/04, 80 punktą; 2012 m. kovo 15 d. Sprendimo *Komisija prieš Lenkiją*, C-46/11, ECLI:EU:C:2012:146, 28 punktą.

19 2007 m. birželio 14 d. Sprendimo *Komisija prieš Suomiją*, C-342/05, ECLI:EU:C:2007:341, 22 punktą.

kad Graikija nesugebėjo įvykdyti savo prievolių pagal Buveinių direktyvos 12 straipsnio 1 dalies b ir d punktus. Ikiteisminės procedūros metu Graikijos institucijos tvirtino, kad buvo imtasi visų tinkamų priemonių vėžlių apsaugai užtikrinti arba šios priemonės dar buvo tvirtinimo ir įgyvendinimo stadijoje.

Komisija, 1999 m. atlikusi atnaujintą padėties vertinimą, vis tiek nustatė, kad ji yra nepatenkinama ir byla buvo perduota Teisingumo Teismui. Konkrečiau, Komisija teigė, kad Graikija pažeidė Buveinių direktyvos 12 straipsnio 1 dalies b ir d punktus, pirma, nepatvirtindama teisinės sistemos, skirtos užtikrinti griežtą *Caretta caretta* apsaugą nuo bet kokio tyčinio trikdymo jos perėjimo laikotarpiu ir nuo bet kokio jos perėjimo vietų pažeidimo ar sunaikinimo, ir, antra, vietoje nesiimdama jokių konkrečių, veiksmingų priemonių, kurios padėtų išvengti tokių problemų.

2002 m. sausio 30 d. Teisingumo Teismas sutiko su Komisijos argumentais ir pasmerkė Graikiją už tai, kad ji nesugebėjo sukurti ir įgyvendinti veiksmingos sistemos, skirtos griežtai didžiagalvio jūrinio vėžlio *Caretta caretta* apsaugai Zakinto saloje. Visų pirma Graikijos institucijos nesiėmė būtinų priemonių, kad išvengtų rūšių trikdymo jų perėjimo laikotarpiu ir užkirstų kelią veiklai, dėl kurios gali būti pažeistos arba sunaikintos jų perėjimo vietos.

Priėmus antrąjį sprendimą, buvo įsteigta priežiūros valdyba, kuri turėjo prižiūrėti perėjimo paplūdimius ir palaikyti ryšį su vietos institucijomis (prefektūra, savivaldybėmis, policija, uosto direkcija, valstybinės žemės institucija). NVO, ekonominės veiklos vykdytojai ir žemių savininkai taip pat įsipareigojo laikytis elgesio kodeksų. Atlikusi naujų priemonių, kurių buvo imtasi rūšims apsaugoti, vertinimą, Komisija laikėsi nuomonės, kad Graikija laikėsi 2007 m. birželio 27 d. Teisingumo Teismo sprendimo ir nusprendė užbaigti bylą.

2.2. Griežtos apsaugos sistemai būtinose priemonės

(2-9) Pagal Buveinių direktyvos 12 straipsnio 1 dalį valstybės narės imasi „reikiamų priemonių sukurti į IV priedo a dalį įrašytų gyvūnų rūšių griežtos apsaugos“ jų natūralaus paplitimo areale sistemą. Šiuo atveju kyla keletas klausimų dėl tam tikrų vartojamų terminų apibrėžties. Direktyvoje aiškiai nustatomi draudimai, tačiau, pvz., išsamiai neapibrėžiama, ką reiškia „reikiamos“ priemonės arba griežtos apsaugos „sistema“.

(2-10) Todėl svarbu priminti, kad aiškinant ir įgyvendinant 12 straipsnio 1 dalies a–d punktus reikėtų atsižvelgti į direktyvos 2 straipsnyje nustatytą tikslą. Todėl direktyva valstybėms narėms suteikiama tam tikra veiksmų laisvė nustatant į IV priedą įrašytų rūšių griežtos apsaugos „sistemą“. Tačiau šiems diskreciniams įgaliojimams taikomi apribojimai, kurie turi atitikti įvairius toliau išvardytus minimalius reikalavimus.

2.2.1. Priemonės, skirtos griežtos apsaugos sistemai sukurti ir veiksmingai įgyvendinti

Siekiant visapusiškai ir veiksmingai taikyti 12 straipsnį reikia: 1) sukurti nuoseklią griežtos apsaugos sistemos teisinę sistemą; 2) taikyti konkrečias jos veiksmingo įgyvendinimo vietoje priemones ir 3) taikyti nuoseklią ir koordinuotą prevencinio pobūdžio priemonių rinkinį.

(2-11) Siekiant visapusiškai ir veiksmingai **taikyti 12 straipsnį, reikia**, viena vertus, **sukurti nuoseklią teisinę sistemą**, t. y. priimti konkrečius įstatymus, reglamentus arba administracines priemones, siekiant veiksmingai uždrausti 12 straipsnyje nurodytą veiklą, ir, antra vertus, vietoje **taikyti konkrečias priemones, susijusias su šių nuostatų užtikrinimu**, kad būtų apsaugotos į IV priedą įrašytos rūšys. Ši dviguba apsauga yra labai svarbi taikant 12 straipsnį.

Šį požiūrį Teisingumo Teismas patvirtino sprendimuose C-103/00 (dėl *Caretta caretta* apsaugos Zakinto saloje²⁰), C-518/04 (dėl *Vipera schweizeri* apsaugos Milo saloje²¹), C-183/05 (dėl kelių į IV priedą įrašytų rūšių apsaugos Airijoje²²), C-383/09 (dėl *Cricetus cricetus* apsaugos Prancūzijoje²³) ir C-504/14 (dėl *Caretta caretta* apsaugos Kiparisijos areale²⁴).

(2-12) Todėl pagal 12 straipsnio 1 dalį reikalaujama sukurti ir įgyvendinti griežtos apsaugos sistemą, kuria veiksmingai uždraudžiama joje išvardyta veikla. Taigi dėl tinkamos griežtos į IV priedą įrašytų rūšių apsaugos sistemos reikia nustatyti **nuoseklių ir koordinuotų prevencinio pobūdžio priemonių rinkinį**. Šią nuostatą, kai tinkama, taip pat reikėtų taikyti tarpvalstybiniam kaimyninių valstybių narių bendradarbiavimui, būtent kai jose yra ta pati bendra saugomų rūšių populiacija.

Sprendime *Cricetus cricetus* (C-383/09) Teisingumo Teismas paskelbė, kad perkeliant nuostatą į nacionalinę teisę pagal 12 straipsnio 1 dalį, be išsamios teisės aktų sistemos patvirtinimo, taip pat reikia įgyvendinti konkrečias ir specifines apsaugos priemones ir priimti nuoseklias ir koordinuotas prevencines priemones²⁵ (taip pat žr. sprendimus C-518/04²⁶ ir C-183/05²⁷). Todėl tokia griežtos apsaugos sistema turi sudaryti sąlygas veiksmingai išvengti į Buveinių direktyvos IV priedo a dalį įrašytų gyvūnų rūšių veisimosi (perėjimo) ar poilsio vietų pažeidimo ar sunaikinimo (žr. Sprendimą C-103/00²⁸).

Sprendime *Skydda Skogen* (C-473/19 ir C-474/19) Teisingumo Teismas patvirtino, kad iš tiesų, norint pasiekti Buveinių direktyvos tikslus, svarbu, kad kompetentingos institucijos galėtų iš anksto numatyti veiklą, kuri būtų žalinga šios direktyvos saugomoms rūšims, ir šiuo atžvilgiu nesvarbu, ar nagrinėjamos veiklos tikslas yra šių rūšių žudymas, ar trikdymas²⁹.

(2-13) Tokia išvada daroma tiesiogiai remiantis sąvoka „griežtos apsaugos sistema“, kartu atsižvelgiama į poreikį nustatyti priimtų priemonių ir 12 straipsnio bei bendrųjų direktyvos tikslų ryšį. **Šiomis priemonėmis turi būti prisidedama prie rūšių išsaugojimo ilguoju laikotarpiu arba jų populiacijos jų buveinėse atkūrimo tikslo ir jos turi būti veiksmingai užtikrinamos.**

Šis aiškinimas grindžiamas direktyvos 3³⁰ ir 15³¹ konstatuojamosiomis dalimis, kuriose pateikiama nuoroda į žmonių veiklos skatinimą ir valdymo priemones, kurios yra būtinos rūšių palankios būklės palaikymui arba atkūrimui. Pačios konstatuojamosios dalys neturi jokio teisinio poveikio ir niekada negali būti viršesnės už direktyvos nuostatas, tačiau jose pateikiama aiški nuoroda į ketinimus. Taigi, nors Teisingumo Teismas tiesiogiai motyvuodamas sprendimą nesiremia preambule, ji vis tiek dažnai naudojama kaip pagalbinė esminių antrinės teisės aktų nuostatų aiškinimo nuostata³².

20 Sprendimas *Komisija prieš Graikiją*, C-103/00. Taip pat žr. 1991 m. sausio 17 d. Sprendimo *Komisija prieš Italiją*, C-157/89, ECLI:EU:C:1991:22, 14 punktą, kuris yra susijęs su Paukščių direktyvos 2009/147/EB 7 straipsniu.

21 2006 m. kovo 16 d. Sprendimas *Komisija prieš Graikiją*, C-518/04, ECLI:EU:C:2006:183.

22 2007 m. sausio 11 d. Sprendimas *Komisija prieš Airiją*, C-183/05, ECLI:EU:C:2007:14.

23 2011 m. birželio 9 d. Sprendimas *Komisija prieš Prancūziją*, C-383/09, ECLI:EU:C:2011:369.

24 2016 m. lapkričio 10 d., ketvirtadienis Sprendimas *Komisija prieš Graikiją*, C-504/14, ECLI:EU:C:2016:847.

25 Sprendimo *Komisija prieš Prancūziją*, C-383/09, 19 ir 20 punktai.

26 Sprendimo *Komisija prieš Graikiją*, C-518/04, 16 punktas.

27 Sprendimo *Komisija prieš Airiją*, C-183/05, 29 ir 30 punktai.

28 Sprendimo *Komisija prieš Graikiją*, C-103/00, 39 punktas.

29 Sprendimo C-473/19 ir C-474/19 76 punktas.

30 „[K]adangi siekiant išlaikyti biologinę įvairovę, gali tam tikrais atvejais prireikti palaikyti ar netgi skatinti žmogaus veiklą.“

31 „[K]adangi tam tikroms faunos ir floros rūšims būtina bendra apsaugos sistema, kuri papildytų Direktyvą 79/409/EEB; kadangi tam tikroms rūšims, jei to reikalauja jų būklė, turėtų būti numatyta tvarkymo nuostata, įskaitant, pavyzdžiui, tam tikrų gaudymo bei žudymo priemonių uždraudimą, tuo pačiu numatant galimybę tam tikromis sąlygomis taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas.“

32 Pavyzdžiui, Sprendimas *Komisija prieš Vokietiją*, C-57/89.

(2-14) Poreikis imtis konkrečių, nuoseklių ir koordinuotų prevencinio pobūdžio priemonių, siekiant įgyvendinti griežtos į IV priedą įrašytų rūšių apsaugos reikalavimą, nebūtinai reiškia naujų nacionalinių struktūrų ar leidimo procedūrų nustatymą. Pavyzdžiui, dėl projektų, kurie gali daryti poveikį į IV priedą įrašytoms rūšims valstybės narės gali pritaikyti dabartines planavimo procedūras, kad jos atitiktų 12 straipsnio reikalavimus. Tai reiškia, kad poveikio rūšims ir jų veisimosi (perėjimo) ir poilsio vietoms vertinimas gali būti grindžiamas esamais valstybės narės sprendimų priėmimo procesais įvairiais lygmenimis, įskaitant, pvz., sprendimus dėl žemės paskirties planavimo arba poveikio aplinkai vertinimo procedūras dėl planų ir projektų.

Dėl vykdomos veiklos pažymėtina, kad valstybės narės gali naudoti planavimo procedūras, reglamentus ar geriausios patirties kodeksus (kurie turi būti pakankamai išsamūs ir aiškūs), kaip priemonės 12 straipsnio nuostatomis įgyvendinti. Tačiau, kaip paaiškinta 2.3.4 skirsnyje, toks požiūris ir priemonės veikiau papildo, o ne pakeičia oficialią teisinę apsaugą.

2. Gerosios patirties pavyzdys. Prancūzijos aplinkos apsaugos leidimai projektams, poveikio vertinimas ir griežta rūšių apsauga

Nuo 2017 m. Prancūzijos aplinkos kodekse (L181 straipsnio 1 dalis) numatytas aplinkos apsaugos leidimas, kuris turi būti išduotas projektams, darantiems poveikį aplinkai (nomenklatūroje nurodytos atitinkamų projektų rūšys). Šio leidimo paskirtis – užtikrinti, kad projektai atitiktų atitinkamus aplinkos (vandens, rizikos aplinkai, biologinės įvairovės, kraštovaizdžio ir pan.) reglamentus, įskaitant nuostatas dėl griežtos rūšių apsaugos pagal Buveinių direktyvą.

Pagal šią sistemą reikalaujama atlikti ekologiniais tyrimais pagrįstą poveikio vertinimą, kuris paskui gali padėti apibrėžti priemones, kurios yra reikalingos poveikiui saugomoms rūšims išvengti ir sumažinti. Iš tiesų, pirmasis tikslas yra paisyti su saugomomis rūšimis susijusių draudimų. Jei to padaryti neįmanoma ir reikia nukrypti nuo griežtos apsaugos režimo, turi būti atliktas išsamus tyrimas, kuriame įrodoma atitiktis leidimo taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą sąlygoms. Atvejį vertina Nacionalinė gamtos apsaugos taryba. Aplinkos apsaugos leidimas gali būti išduotas tik jeigu projektas visiškai atitinka visus atitinkamus aplinkos reglamentus.

Projektas, kuriam išduotas leidimas, pradedamas įgyvendinti vykdant administracinę kontrolę, taip užtikrinant leidimo nuostatų laikymąsi.

2.2.2. Priemonės, kuriomis užtikrinama palanki apsaugos būklė

Pagal 12 straipsnį priimtomis griežtos apsaugos priemonėmis turi būti prisidedama prie pagrindinio direktyvos tikslo, t. y. palankios apsaugos būklės palaikymo arba atkūrimo.

(2-15) Aiškinant 12 straipsnį būtina atsižvelgti į Buveinių direktyvos 2 straipsnyje nustatytą tikslą, kuris vienodai taikomas visuose prieduose išvardytoms buveinėms ir rūšims. Todėl **pagal 12 straipsnį priimtomis griežtos apsaugos priemonėmis turėtų būti užtikrinamas geros visų Bendrijos svarbos natūralių buveinių ir rūšių apsaugos būklės palaikymas ar atkūrimas arba prie jų prisidedama.**

(2-16) Be to, 12 straipsnis turi būti aiškinamas atsižvelgiant į 1 straipsnio i punktą, kuriame apibrėžta rūšių palanki apsaugos būklė. Tai reiškia, kad priemonės, kurių reikia imtis, turi būti nustatomos remiantis konkrečiomis kiekvienos situacijos aplinkybėmis ir atsižvelgiant į kiekvienos rūšies specifiką. Pavyzdžiui, rūšių ypatumai, kaip antai jų apsaugos būklė, gali būti priežastis nustatyti konkretesnės arba intensyvesnės apsaugos priemones.

Sprendime *Cricetus cricetus* (C-383/09, 37 ir 25 punktai) Teisingumo Teismas nurodė, kad įgyvendintos priemonės „nebuvo pakankamos norint užkirsti kelią paprastųjų žiurkėnų veisimosi arba poilsio vietų pažeidimui ar naikinimui“. Teisingumo Teismas manė, kad „nors ir taikomos (2007–2011 m.) atkūrimo plane numatytos [paprastųjų žiurkėnų apsaugai skirtos] priemonės ir įgyvendinami atitinkamų šalių įsipareigojimai,

susiję su rūšies apsauga, iki šiol gauti biologiniai rezultatai yra nepakankami, siekiant išsaugoti šią rūšį Prancūzijoje". Todėl „būtina iš esmės ir sparčiai pagerinti su paprastaisiais žiurkėnais susijusias teisės normas, siekiant per trumpą laikotarpį pasiekti biologinius rezultatus, atskleidžiančius šios rūšies atkūrimą". Tai reiškia, kad griežtos apsaugos sistema turi būti pritaikyta prie rūšių poreikių ir apsaugos būklės.

3. Papildomos gairės. ES veiksmų planai dėl atrinktų rūšių

Nuo 2008 m. Europos Komisija padėjo rengti keletą ES veiksmų planų dėl atrinktų Buveinių direktyvoje išvardytų rūšių. Planus numatoma naudoti nustatant prioritetines priemones, kuriomis siekiama atkurti šių rūšių populiacijas visuose jų paplitimo ES arealuose. Juose pateikiama informacija apie kiekvienos rūšies būklę, ekologiją, grėsmes ir dabartines apsaugos priemones ir išvardijami pagrindiniai veiksmai, kurių reikia imtis siekiant pagerinti jų apsaugos būklę ES valstybėse narėse ir laikytis kitų susijusių ES teisės aktų. Kiekvienas planas yra išsamų konsultacijų su pavieniais ES ekspertais rezultatas:

- Veiksmų planas dėl paprastosios akušerės rupūžės apsaugos ES
- Veiksmų planas dėl Dunojaus pietinio gelsvio apsaugos ES
- Veiksmų planas dėl apsaugos Europos antžeminių voverių Europos Sąjungoje
- ES veiksmų planas dėl visų šikšnosparnių rūšių apsaugos Europos Sąjungoje (2018–2024 m.)
- Europos veiksmų planas dėl eršketų

Planais siekiama padėti valstybėms narėms apsaugoti šias rūšis, tačiau jie nėra teisiškai privalomi dokumentai ir jais valstybės narės neįpareigojamos laikytis kitų teisinių įsipareigojimų nei nustatyti direktyvoje.

Su parengtais planais galima susipažinti adresu

http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/action_plans/index_en.htm.

4. Geroji patirtis. Kantabrijos lokio apsauga Ispanijoje

Ispanijoje yra trijų rūšių stambieji plėšrūnai: Iberijos lūšis (*Lynx pardinus*), rudasis lokys (*Ursus arctos*) ir vilkas (*Canis lupus*). Kaip ir kitose Europos šalyse, pastarosios dvi rūšys daugybę amžių buvo medžiojamos.

Iki XX amžiaus vidurio lokių populiaciją Kantabrijos kalnuose sudarė tik 60–70 individų, kurie buvo pasiskirstę į dvi subpopuliacijas. Kita maža 20–30 individų populiacija gyveno Pirėnuose. Ispanijos strategija dėl Kantabrijos lokio apsaugos buvo priimta 1999 m. ir atnaujinta 2019 m. Strategija dėl lokių populiacijos Pirėnuose (reintrodukuotos Prancūzijos Pirėnuose, o kai kuriuos individus taip pat paleidžiant Ispanijos pusėje) buvo patvirtinta 2007 m. Šiose strategijose, be kita ko, numatytos Buveinių direktyvos 12 straipsnio įgyvendinimo priemonės.

1992 m. buvo patvirtintas pirmasis LIFE projektas, susijęs su dviejų subpopuliacijų atgaivinimu Kantabrijos kalnų grandinėje. Nuo to laiko visoje pasiskirstymo teritorijoje šiaurinėje Iberijos pusiasalio dalyje buvo įgyvendinti 26 projektai, tiesiogiai ar netiesiogiai susiję su lokiais. Šie projektai iš esmės buvo įgyvendinami Kantabrijos kalnuose ir Galicijoje, o kai kurie Pirėnuose. Jais buvo siekiama pagerinti buveines, sustabdyti brakonieriavimą, gauti vietos gyventojų ir subjektų paramą ir užtikrinti jų dalyvavimą didinant informuotumą, gerinti populiacijų sąveiką, kovoti su nuodijimu ir skatinti populiacijų plėtimąsi.

Gavus nacionalinių ir regioninių vyriausybių ir NVO paramą, Kantabrijos kalnuose įgyvendinti projektai davė daug teigiamų rezultatų. Gyventojų požiūris į lokius taip pat pagerėjo ir dabar brakonieriavimas beveik išnyko. Dabartinę populiaciją sudaro 270–310 lokių³³ ir ji auga.

33 Daugiau informacijos žr.:

2.2.3. Priemonės, susijusios su 12 straipsnyje apibūdintomis situacijomis

Priemonės, kurių reikia imtis pagal 12 straipsnį, apibūdinamos atsižvelgiant į šiame straipsnyje nustatytų draudimų ir kitų prievolių turinį. Tai gali reikšti prevencinių priemonių, kuriose numatomos ir sprendžiamos rūšims kylančios grėsmės ir rizika, priėmimą ir įgyvendinimą.

(2-17) Priemonių, kurių imamasi griežtos apsaugos sistemai nustatyti, taikymo sritis ir rūšis apibrėžiamos atsižvelgiant į 12 straipsnio draudimų ir kitų prievolių sąrašą (taip pat žr. 2.3 skirsnį toliau). Todėl priemonės, kurių imamasi, turi būti susijusios su veiksmais, kurie kelia grėsmę pačioms rūšims (12 straipsnio 1 dalies a–c punktai, 12 straipsnio 2, 3 ir 4 dalys) arba apibrėžtiems jų buveinių aspektams (12 straipsnio 1 dalies d punktas). 12 straipsnio 1 dalis pati savaime arba kartu su 2 straipsniu nereiškia prievolės valstybėms narėms imtis aktyvių buveinių valdymo priemonių³⁴; šiuo atveju paprasčiausiai reikalaujama, kad priemonėmis būtų veiksmingai uždrausta visa 12 straipsnio 1 dalyje išvardyta veikla. Be to, pagal 12 straipsnio 4 dalį „valstybės narės imasi kitų būtinų tyrimo ir apsaugos priemonių, užtikrinančių, kad atsitiktinis gaudymas ar žudymas neturėtų reikšmingos neigiamos įtakos atitinkamoms rūšims“.

(2-18) Įvairių rūšių priemonių gali prireikti imtis dėl skirtingų į IV priedą įrašytų rūšių ir įvairių situacijų. Priemonės gali skirtis priklausomai nuo įvairių ekologinių rūšims keliamų reikalavimų ir konkrečių problemų bei grėsmių, kylančių rūšims arba rūšių grupėms. **Nacionalinės valdžios institucijos privalo apibrėžti priemones, kurios yra būtinos siekiant veiksmingai įgyvendinti 12 straipsnio 1 dalies draudimus ir užtikrinti griežtą rūšių apsaugą.**

(2-19) Todėl valstybės narės teisės aktuose privalo nustatyti draudimą (pagal 12 straipsnio 1 dalį) ir veiksmingai užtikrinti bei įgyvendinti tą draudimą, kuris apima prevencines priemones (pvz., informuotumo apie vietoje galiojančius draudimus didinimas, stebėseną ir pan.). Iš 12 straipsnio ir 1 straipsnio i punkto formuluotės ir iš palankios apsaugos būklės „palaikymo“ tikslo taip pat akivaizdu, kad valstybės narės yra saistomos prievolių pagal 12 straipsnį, net ir tuomet, kai nėra patvirtintas koks nors rūšių skaičiaus sumažėjimas arba faktiškai nepasireiškė saugomų rūšių išnykimo rizika³⁵. Net jeigu rūšių apsaugos būklė yra palanki ir tikėtina, kad ji tokia išliks artimiausioje ateityje, **valstybės narės taip pat turėtų imtis prevencinių priemonių rūšių apsaugai** nuo 12 straipsnyje išvardytos veiklos.

Iš tiesų Teisingumo Teismas paaiškino, kad „pagal Buvėinių direktyvos 12 straipsnio 1 dalies a–c punktus numatyta apsaugos sistema nėra įgyvendinama tik tada, kai kyla rizika, kad atitinkama veikla turės neigiamų pasekmių atitinkamų gyvūnų rūšies apsaugos būklei“³⁶ ir „pagal minėtą nuostatą užtikrinama apsauga taikoma ir tada, kai rūšių apsaugos būklė tampa palanki“³⁷. Be to, „atsižvelgiant į tai, jog šios direktyvos 12 straipsnio 1 dalies d punkte numatytos apsaugos sistemos įgyvendinimas nepriklauso

Nacionalinė rudojo lokio apsaugos Kantabrijos kalnuose strategija,
<https://www.miteco.gob.es/es/biodiversidad/publicaciones/pbl-fauna-flora-estrategias-oso-cantabrico.aspx>.

Nacionalinė rudojo lokio apsaugos Pirėnuose strategija,
<https://www.miteco.gob.es/es/biodiversidad/temas/conservacion-de-especies/especies-proteccion-especial/ce-proteccion-estr-oso-pirineos.aspx>.

³⁴ Tačiau aktyvios valdymo priemonės konkrečioje „Natura 2000“ teritorijoje gali būti reikalingos, jeigu atitinkamos rūšys į direktyvos II priedą taip pat įtrauktos pagal 6 straipsnio 1 dalį.

³⁵ Žr. visų pirma generalinio advokato išvados, pateiktos byloje *Caretta caretta*, C-504/14, 43 punktą ir Sprendimo *Caretta caretta* 31 punktą, taip pat Sprendimo *Vipera schweizeri*, C-518/04, 21 punktą.

³⁶ Sprendimo C-473/19 ir C-474/19 57 punktas.

³⁷ Sprendimo C-473/19 ir C-474/19 78 punktas.

nuo atitinkamos rūšies individų skaičiaus, jis negali <...> priklausyti nuo neigiamų pasekmių šios rūšies apsaugos būklei rizikos³⁸.

(2-20) Šiam požiūriui pritarta byloje C-103/00, C-518/04, C-183/05 ir C-383/09, kuriose Teisingumo Teismas pabrėžė taikomų priemonių prevencinio pobūdžio svarbą³⁹. Teisingumo Teismas nepritarė Graikijos vyriausybės argumentui, kad, siekiant parodyti griežtos *Caretta caretta* apsaugos nebuvimą, reikėjo įrodyti sumažėjusį lizdų skaičių. Pasak Teisingumo Teismo, „faktas, iš kurio nematyti, kad tos rūšies lizdų skaičius per pastaruosius 15 nesumažėjo, pats savaime nėra priežastis abejoti šia išvada“, t. y. griežtos *Caretta caretta* apsaugos sistemos nebuvimu.

Teisingumo Teismas nusprendė, kad valstybės narės, į nacionalinę teisę perkeldamos 12 straipsnį, privalo ne tik nustatyti išsamią teisės aktų sistemą, bet ir įgyvendinti su tuo susijusias praktines ir konkrečias apsaugos priemones ir kad griežtos apsaugos sistema suponuoja poreikį priimti nuoseklias ir koordinuotas prevencinio pobūdžio priemones⁴⁰. Todėl tokia griežtos apsaugos sistema turi sudaryti sąlygas veiksmingai išvengti į Buveinių direktyvos IV priedo a dalį įrašytų gyvūnų rūšių veisimosi (perėjimo) ar poilsio vietų pažeidimo ar sunaikinimo (šiuo klausimu žr. Sprendimo *Komisija prieš Graikiją*, C-103/00, 2002, Rink. p. I-1147, 39 punktą).

(2-21) Toks požiūris taip pat grindžiamas SESV 191 straipsniu, pagal kurį „Sajungos aplinkos politika siekiama aukšto apsaugos lygio“, ir atsargumo principu, taip pat principu, kad reikėtų imtis prevencinių veiksmų. Prevencinėmis priemonėmis numatomos ir šalinamos grėsmės ir rizika, kuri gali kilti rūšims. Todėl dėl kai kurių rūšių prevencinės priemonės taip pat gali būti priskiriamos „reikiamoms priemonėms“, kad būtų nustatyta griežta apsaugos sistema.

5. Papildomos gairės. Prevencinių priemonių, kuriomis remiamas veiksmingas 12 straipsnio draudimų įgyvendinimas „vietoje“, pavyzdžiai

- Informavimo kampanijos, kuriomis siekiama didinti plačiosios arba tikslinės visuomenės (pvz., žemės savininkų) informuotumą apie tam tikrų rūšių ir jų buvimo vietas, taip pat jų veisimosi (perėjimo) ir poilsio vietų apsaugos reikalavimus.
- Veiksmai, kuriais užtikrinama, kad vykdant atitinkamą ekonominę veiklą (pvz., žemės ūkio, miškininkystės arba žuvininkystės), kuri gali turėti poveikį į IV priedą įrašytoms rūšims siekiant išvengti tam tikros žemės arba jūros naudojimo praktikos neigiamo poveikio, būtų atsižvelgta į su rūšių apsauga susijusias aplinkybes. Tai galėtų apimti mokymą, elgesio kodeksus, gaires, miškininkystės arba žemės ūkio planų ar žuvininkystės praktikos pritaikymą ir gerąją patirtį arba administracines procedūras.
- Veiksminga tikėtinų trikdymo atvejų prevencija (pvz., galimybių patekti į šikšnosparnių urvus jautriais laikotarpiais ribojimas, siekiant išvengti sutrikdymo arba vandalizmo, žemės ūkio, miškininkystės ar žuvininkystės praktikos pakeitimas arba apribojimas).
- Ypač žalingos veiklos, kuriai turi būti išduodami specialūs leidimai arba vykdoma vietos kontrolė, nustatymas.
- Galimos žalingos veiklos, kuri turi būti stebima, nustatymas.

³⁸ Sprendimo C-473/19 ir C-474/19 84 punktas.

³⁹ Šis sprendimas jau taikytas 1993 m. rugpjūčio 2 d. Sprendime *Komisija prieš Ispaniją*, C-355/90, ECLI:EU:C:1993:331, 15 punktas.

⁴⁰ 2012 m. kovo 15 d. Sprendimo *Komisija prieš Kiprą*, C-340/10, EU:C:2012:143, 60 ir 61 punktai.

- Reikalavimų integravimas į poveikio aplinkai vertinimo ir strateginio aplinkos vertinimo procedūras, siekiant įvertinti projektų ir planų poveikį į IV priedą įrašytoms rūšims ir jų veisimosi (perėjimo) ir poilsio vietoms.
- Patikrinimai ir eigulių vykdoma priežiūra.
- Nacionalinių apsaugos planų parengimas, kuriuose galėtų būti išsamiai nustatytos pirmiau apibūdintos priemonės ir pateikiamos praktinės rekomendacijos vietos / regioninėms institucijoms, susijusioms interesų grupėms ir pan. apie veiksmingą šių nuostatų įgyvendinimą konkrečių rūšių atžvilgiu.

6. Gerosios patirties pavyzdys. Nacionalinis daugiapelekio delfino apsaugos planas Ispanijoje

2017 m. Ispanija priėmė daugiapelekio delfino (*Orcinus orca*) apsaugos Gibraltaro sąsiauryje ir Kadžio įlankoje, t. y. dviejose vietose, kuriose ši rūšis yra paplitusi Ispanijos vandenyse, planą. Tai yra pirmasis Ispanijoje patvirtintas jūrų rūšių apsaugos planas. Daugiapelekio delfino populiacijos būklė Gibraltaro sąsiauryje ir Kadžio įlankoje Ispanijos nykstančių rūšių kataloge (CEEa) apibūdinta kaip „pažeidžiama“, tačiau savo naujausioje pagal 17 straipsnį teikiamoje ataskaitoje Ispanija ją įvertino kaip palankią. Plane numatyti veiksmai, kuriais siekiama sumažinti teritorijoje daugiapelekio delfinams kylančias grėsmes, siekiant garantuoti palankią apsaugos būklę.

Pagrindinės grėsmės yra susijusios su grobio sumažėjimu dėl peržvejojimo, susidūrimu su laivais ir akustine bei chemine tarša. Todėl planas apima tokias priemones kaip naftos ir dujų žvalgyba naudojant seisminius tyrimus tam tikrose zonose, banginių stebėjimo reguliavimas, žvejybos pastangų mažinimas siekiant užtikrinti pakankamus maisto išteklius banginių populiacijai, taršos teritorijoje mažinimas ir populiacijos stebėjimas.

Priimti kiti teisės aktai, susiję su banginių šeimos gyvūnų apsauga. Karališkuoju dekretu 1727/2007 nustatomos banginių šeimos gyvūnų apsaugos priemonės, kurios, be kita ko, apima banginių stebėjimo veiklą. Karališkuoju dekretu 699/2018 nustatomas banginių šeimos gyvūnų migracijos koridorius Viduržemio jūroje, kuriam suteiktas saugomos jūros teritorijos statusas. Juo taip pat patvirtinamas prevencinės apsaugos režimas ir pasiūloma įrašyti migracijos koridorių į Viduržemio jūrai reikšmingų specialiai saugomų zonų sąrašą pagal Barselonos konvencijos sistemą.

Taip pat esama tikslingų projektų, pvz., LIFE IP INTEMARES projektas, kuriuo įgyvendinamos banginių šeimos apsaugos priemonės, pvz., jūrų eismo ir banginių šeimos gyvūnų pasiskirstymo analizė, siekiant sumažinti banginių šeimos gyvūnų susidūrimą vandenyse prie Balearų ir Kanarų salų. Be to, vykdomi veiksmai, kuriais siekiama kontroliuoti rekreacinę veiklą, susijusią su priartėjimu prie banginių šeimos gyvūnų, ir įgyvendinamos priemonės, kuriomis skatinama mažinti triukšmą teritorijoje⁴¹.

7. Geroji patirtis. Šikšnosparnių urvų apsauga Rumunijoje

Rumunijos *Pădurea Craiului*, Bihoro ir *Trascău* kalnuose yra daugybė įspūdingų požeminių įvairiausio dydžio urvų. Juose įsikūrusios svarbios daugybės įvairių rūšių šikšnosparnių, kurie saugomi pagal Buveinių direktyvą, kolonijos. Šikšnosparniai yra labai paveikūs bet kokios rūšies trikdymui, ypač poilsio ir žiemos miego laikotarpiais.

⁴¹ Daugiau informacijos žr.:

Estrategias marinas. [Jūrų strategijos]

<http://www.miteco.gob.es/es/costas/temas/proteccion-medio-marino/estrategias-marinas/>.

LIFE IP INTEMARES: <https://fundacion-biodiversidad.es/es/biodiversidad-marina-y-litoral/proyectos-propios/life-ip-paf-intemares>, Sociedad Española de cetáceos. [Ispanijos banginių draugija] <https://cetaceos.com/>.

Siekiant apsaugoti esamas landas nuo turistų keliamo trikdymo, 2010 m. buvo pradėtas įgyvendinti LIFE projektas⁴², siekiant uždaryti įėjimus į 15 urvų, kuriuose yra svarbios šikšnosparnių landos (vien *Huda lui Papară* urve ilsisi 100 000 šikšnosparnių). Tai buvo padaryta prie įėjimų į urvus sumontuojant specialiai suprojektuotas grotas arba tvoras, siekiant kontroliuoti žmonių patekimą kartu sudarant sąlygas šikšnosparniams netrukdomai įskristi.

Į šiuos urvus toliau galima rengti mažų grupių ekskursijas su gidais, tačiau jos privalo laikytis elgesio kodekso, kad būtų užtikrinta šikšnosparnių ramybė. Prie įėjimų į urvus taip pat sumontuoti informaciniai stendai, kuriuose paaiškinta, kodėl urvai buvo uždaryti ir kokios rūšies šikšnosparniai yra saugomi.

2.2.4. 12 straipsnio 1 dalies a–d punktų ir 12 straipsnio 4 dalies nuostatos, susijusios su vykdoma veikla

Dėl vykdomos veiklos, pvz., žemės ūkio, miškininkystės arba žuvininkystės, 12 straipsnio rūšių apsaugos nuostatas sudėtinga taikyti taip, kad būtų iš anksto išvengta bet kokių konfliktų. Tokių įrankių kaip planavimo priemonės, elgesio kodeksai ir praktinė informacija bei gairės, naudojimas gali padėti patenkinti apsaugos poreikius kartu atsižvelgiant į ekonominius, socialinius ir kultūrinius reikalavimus. Tačiau šiuos įrankius turi papildyti teisinė sistema, kuria užtikrinamas tinkamas reguliavimo institucijų vykdymo užtikrinimas reikalavimų nesilaikymo atveju. Netyčinio individualių egzempliorių trikdymo ar atsitiktinio nužudymo vykdomos veiklos metu klausimus reikia spręsti pagal 12 straipsnio 4 dalį.

(2-22) Nors apsaugos taisyklių taikymas gali būti aiškiai susijęs su projekto patvirtinimo procedūromis (pvz., statybos ir infrastruktūros projektai), jų taikymas pasikartojančiai ir plačiai paplitusiai veiklai, pvz., **žemės ūkio, miškininkystės ar žuvininkystės**⁴³ veiklai, gali būti sudėtingesnis klausimas.

Direktyva vis tiek taikoma šiai veiklai. Iš tiesų ESTT paaiškino, kad Buveinių direktyvos 12 straipsnio 1 dalies a–c punktų draudimai gali būti taikomi veiklai, pvz., miško eksploatavimo veiklai arba žemės panaudojimui, kurios aiškus tikslas yra kitas nei gyvūnų rūšių gaudymas ar žudymas, trikdymas arba tyčinis kiaušinių sunaikinimas arba rinkimas⁴⁴. Pagal analogiją tą patį galima pasakyti apie Buveinių direktyvos 12 straipsnio 1 dalies d punkte nustatytą draudimą.

Todėl valstybės narės privalo užtikrinti prievolių, susijusių su į IV priedą įrašytų rūšių apsauga, laikymąsi taip pat ir vykdomos veiklos metu. Tai nebūtinai reiškia poreikį nacionaliniu lygmeniu nustatyti naują struktūrą arba leidimų išdavimo procedūras. Valstybės narės greičiausiai turės nustačiusios planavimo procedūras, reglamentus arba geriausios patirties kodeksus, kurie turėtų būti pritaikyti taip, kad į juos būtų įtrauktos 12 straipsnio nuostatos. Vis dėlto, nepriklausomai nuo požiūrio, kuriuo remiantis nusprendžiama 12 straipsnio reikalavimus taikyti vykdomai veiklai (naujo mechanizmo sukūrimas arba esamų mechanizmų pritaikymas), valstybės narės privalo užtikrinti, kad

⁴² <http://www.batlife.ro/>.

⁴³ Šiame skyriuje išsamiai nagrinėjama plačiai paplitusi žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės veikla. Tačiau nors teisės aktais nustatytos vykdomos veiklos kontrolės lygis gali būti skirtingas, šiame skyriuje nustatyti principai turėtų būti vertinami kaip visuotinai taikomi ir vykdomai veiklai (pvz., eismo kelių priežiūra, akvakultūra, žaliavų gavyba, turizmas, palaikymo veikla ir pan.).

⁴⁴ Sprendimo C-473/19 ir C-474/19 53 punktas.

būtų tinkamai įvykdyti griežtos apsaugos reikalavimai. Kadangi žemės ūkis, miškininkystė ir žuvininkystė šiuo požiūriu yra gana skirtingos sritys, kiekviena jų toliau aptariama atskirai.

(2-23) Kalbant apie **žemės ūkį**⁴⁵ pažymėtina, kad įvairios valstybės narės nusprendė taikyti prevencines priemones, kad užtikrintų 12 straipsnio laikymąsi. Tai, pvz., gali apimti pakankamai išsamių ir aiškių **gairių ir elgesio kodeksų** (net jeigu jie nėra teisiškai privalomi) rengimą. Verta pažymėti, kad pagrindinės ūkininkavimo praktikos taisyklės dažnai apima tam tikrų kraštovaizdžio ypatumų, pvz., gyvatvorių, vandens telkinių ir pan., apsaugą, nes tai taip pat gali būti į IV priedą įtrauktų rūšių buveinės. Tačiau atitinkamų rūšių paplitimo arealas yra labai platus, o kai kuriais atvejais valstybės narės nustatė, kad tinkama parengti išsamesnes su konkrečiomis rūšimis susijusias gaires.

Pagal direktyvą vis tiek reikalaujama, kad **toks požiūris ir priemonės veikiau papildytų, o ne pakeistų oficialią teisinę apsaugą**, t. y. jeigu šių priemonių (pvz., elgesio kodeksų, geriausios patirties) nepaisoma arba jos tinkamai neįgyvendinamos, turi būti nustatytos teisinės procedūros, kurios padėtų veiksmingai užtikrinti griežtos rūšių apsaugos sistemą pagal 12 straipsnį.

(2-24) Šiomis aplinkybėmis reikėtų pažymėti, kad saugomų rūšių atsiradimas žemės ūkio paskirties žemėje dažnai yra įprastos žemės naudojimo ir ūkininkavimo praktikos, kuri paprastai yra ekstensyvaus pobūdžio, rezultatas. Jeigu žemės ūkio naudojimo praktika yra aiškiai palanki atitinkamos rūšies apsaugos būklei, akivaizdu, kad reikėtų skatinti toliau taikyti tokią praktiką. Be 12 straipsnio 1 dalyje nustatytų reikalavimų, atsitiktinis saugomų gyvūnų rūšių sugavimas arba nužudymas, susijęs su tokia vykdoma veikla, turėtų būti stebimas ir vertinamas pagal 12 straipsnio 4 dalį.

(2-25) 12 straipsnio taikymas **miškininkystei** kai kuriais atžvilgiais yra sudėtingesnis, nes labiau tikėtina, kad kertami medžiai patys yra į IV priedą įrašytų rūšių buveinės (veisimosi (perėjimo) arba poilsio vieta). Konkretūs sektoriaus ypatumai, t. y. ilgi gamybos ciklai, taigi ir ilgalaikio planavimo poreikis, dar labiau apsunkina konkrečias problemas, susijusias su rūšių apsauga miškuose.

Ieškant tvarios miškotvarkos praktikos, kuri yra suderinama su apsaugos reikalavimais, įvairiose valstybėse narėse šiam klausimui spręsti parengti įvairiausi požiūriai. Dabartiniai metodai yra skirtingi – pradedant miškų planavimu ir išankstiniu miškotvarkos planų patvirtinimu arba bendraisiais elgesio kodeksais, baigiant išankstiniu pranešimu apie pasiūlymus kirsti, kad aplinkos apsaugos institucijos galėtų įsikišti, jeigu tokia veikla gali būti susijusi su saugomų rūšių populiacijomis.

Kaip ir žemės ūkio praktikos atveju, šiais prevenciniais metodais galima užtikrinti atitinkamų rūšių apsaugą, jeigu apie juos veiksmingai pranešama ir jei jie įgyvendinami gera valia ir skiriant pakankamai išteklių. Ekonominės paskatos gali būti naudingos

45 Dėl žemės ūkio ir aplinkos apsaugos santykio pažymėtina, kad 2003 m. bendros žemės ūkio politikos (BŽŪP) reforma yra svarbi dviem pagrindiniais aspektais. Pirma, ja buvo panaikintas ES subsidijų ir žemės ūkio paskirties žemės našumo ryšys. Nuo to laiko dauguma ūkininkų gauna vienkartinę išmoką žemės ūkiui, kuri nebėra susieta su jų našumu. Paskata ūkininkams didinti našumą yra susijusi tik su ekonominiais aspektais, kuriuos nulemia rinkos kainos. Antra, vienkartinės išmokos žemės ūkiui ir kitos paramos pagal BŽŪP gavimo sąlyga yra įvairių teisės aktais nustatytų valdymo reikalavimų, įskaitant ES taisykles dėl visuomenės, gyvūnų ir augalų sveikatos, gyvūnų gerovės ir ES aplinkos, laikymasis, taip pat pagrindinių ūkininkavimo praktikos taisyklių (gera agrarinė ir aplinkosaugos būklė, GAEC) rinkinio laikymasis. Pagal vieną iš šių taisyklių, GAEC 7, ūkininkai privalo užtikrinti kraštovaizdžio ypatumų, pvz., pylimų, gyvatvorių, krantų, vagų ir medžių išsaugojimą, taip duodami teigiamą poveikį biologinei įvairovei (žr. https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy_lt). Taip pat žr. Europos Komisijos atliktą žalinimo vertinimą, paskelbtą 2017 m. gruodžio mėn. (https://ec.europa.eu/agriculture/evaluation/market-and-income-reports/greening-of-direct-payments_en), ir 2017 m. gruodžio mėn. paskelbtą ES Audito Rūmų ataskaitą „BŽŪP žalinimas – pajamų rėmimas sudėtingesnis ir aplinkos požiūriu dar neveiksmingas“ (<https://www.eca.europa.eu/lt/Pages/NewsItem.aspx?nid=9338>).

skatinant tokį metodą, kaip tai yra miškų sertifikavimo schemų atveju, dėl kurių gali prireikti laikytis tam tikrų aplinkos apsaugos nuostatų, įskaitant nuostatas dėl biologinės įvairovės ir rūšių apsaugos. Žinoma, metodus gali prireikti pritaikyti, kad jie atitiktų į IV priedą įrašytų rūšių apsaugos reikalavimus. Tačiau tokie metodai nesuteikia absoliučios garantijos, išskyrus atvejus, kai visapusiškai išankstiniai miškotvarkos planai yra privalomi, todėl jie (kaip nurodyta pirmiau) turi būti patvirtinti laikantis vykdytino teisinės apsaugos režimo.

(2-26) Miškininkystės priemonės taip pat turėtų atitikti 12 straipsnį, jeigu jos buvo suplanuotos siekiant išvengti visų pirma 12 straipsnyje nurodytų situacijų susidarymo. Tinkamas prevencinis metodas galėtų padėti išvengti prieštaravimų 12 straipsnio draudimams, jeigu pagal jį draudimas nebūtų taikomas jokiai žalingai miškininkystės praktikai tuo atveju, kai rūšys yra labiausiai pažeidžiamos, pvz., perėdamos (veisdamosi). Ne dauginimosi sezono metu pagal 12 straipsnį reikalingas priemonės reikėtų nustatyti kiekvienu konkrečiu atveju, remiantis rūšių ekologiniais poreikiais, idealiausiu atveju atsižvelgiant į miškotvarkos planus⁴⁶ ir siekiant išvengti bet koks veisimosi (perėjimo) ar poilsio vietų pažeidimo ar sunaikinimo.

ESTT paaiškino, kad miško eksploatavimo veikla turėtų būti grindžiama prevenciniu metodu, kuriame atsižvelgiama į atitinkamų rūšių apsaugos poreikius ir kuris planuojamas bei vykdomas taip, kad nebūtų pažeisti Buveinių direktyvos 12 straipsnio 1 dalies a–c punktuose nustatyti draudimai kartu atsižvelgiant, kaip matyti iš direktyvos 2 straipsnio 3 dalies, į ekonominius, socialinius, kultūrinius, regioninius ir vietos reikalavimus⁴⁷. Pagal analogiją tą patį galima pasakyti apie Buveinių direktyvos 12 straipsnio 1 dalies d punkte nustatytą draudimą.

8. Gerosios patirties pavyzdys. Šikšnosparnių apsauga Vokietijos miškuose

2000 m. Vokietijos žemės saugotojų asociacija (skėtinė organizacija, kurioje bendradarbiauja žemės naudotojai, pvz., ūkininkai ir miškininkai, taip pat gamtosaugininkai ir vietos politikai) įgyvendino mokslinių tyrimų ir plėtros projektą dėl šikšnosparnių ekologijos miškuose, kuriame dalyvavo 50 ekspertų iš visos šalies. Projekto išvados buvo performuluotos į daugybę rekomendacijų, skirtų miškų valdytojams, kurias paskelbė Federalinė gamtos apsaugos agentūra. Pavyzdžiui, viena iš rekomendacijų yra susijusi su poreikiu suteikti pakankamą skaičių poilsio vietų natūraliai šikšnosparnių rūšių bendruomenei, pagal kurią rekomenduojama, kad 120 metų senumo stovinčio komercinės paskirties miško viename tinkamų stovinčių medžių hektare būtų 25–30 drevių. Tai yra vidutiniškai 7–10 poilsio vietų medžių viename hektare.

Nuo to laiko kelios žemės (Bavarija, Berlynas, Saro žemės, Šlėzvigas-Holšteinas), kaip gerosios patirties pavyzdį, taip pat rekomendavo išsaugoti iki 10 senų medžių viename hektare.

9. Gerosios patirties pavyzdys. Šikšnosparnių apsauga Kastilijoje ir Leone (Ispanija)

Regioninė Kastilijos ir Leono vyriausybė 1997–2000 m. įgyvendino LIFE projektą dėl kelių šikšnosparnių rūšių apsaugos (LIFE96 NAT/E/003081). Pagrindiniai rezultatai buvo šikšnosparnių trikdymo regione inventorių ir planas, įskaitant 5 000 dirbtinių pastogių įrengimą miško šikšnosparniams ir šikšnosparnių apsaugos integravimą į kitą socialinę ir ekonominę veiklą. Įgyvendinusi šį projektą, regioninė vyriausybė parengė du vadovus: vieną dėl individualių rūšių apsaugos ir antrą dėl priemonių, kurias reikia taikyti, kad miškotvarka atitiktų miškų paukščių ir šikšnosparnių apsaugą, sąrašą. 2011 m. buvo patvirtintas antrasis miškų planavimo „Natura 2000“ teritorijose metodinis vadovas.

Suderinamo valdymo vadove numatytos, pvz., tokios priemonės:

⁴⁶ Sprendimas *Föreningen Skydda Skogen*, sujungtos bylos C-473/19 ir C-474/19, dėl 12 straipsnio taikymo miškininkystės priemonėms.

⁴⁷ Sprendimo C-473/19 ir C-474/19 77 punktas.

1. Miško plotuose, kuriuos miško šikšnosparnių rūšys naudoja kaip prieglobstį, apsaugos aplinkai būtina palikti ne mažiau kaip 15 hektarų. Šiame plote turi būti šikšnosparnių pasirinkti medžiai, kurie paskui apsaugomi.
2. Plotuose, kuriuose, kaip matyti iš įrodymų, yra šių rūšių, medžiai, kurie galėtų tapti arba tapo potencialiu šikšnosparnių prieglobsčiu, turi būti stebimi, žymimi ir saugomi.
3. Miško šikšnosparnių egzempliorių buvimas turi būti patikrintas ir tik tuomet gali būti vykdomos žymėjimo operacijos.
4. Miško ir susijusių buveinių struktūra turi būti išlaikyta visame kraštovaizdyje, atsižvelgiant į tai, kad šikšnosparnių apsaugai tinkamiausi yra miškai, kuriuose vyrauja plačialapiai medžiai, ir 10–15 ha ploto brandžių medžių grupės.

2015 m. buvo priimtas įsakas (įsakas FYM/775/2015), kuriame patvirtinti visų „Natura 2000“ teritorijų apsaugos planai, įskaitant planus dėl šių teritorijų buveinių tipų ir rūšių, įskaitant individualius kiekvienos rūšies šikšnosparnių planus⁴⁸.

10. ETT jurisprudencija. Sprendimas *Skydda Skogen* – medžių kirtimas

Sujungtos bylos C-473/19 ir C-474/19

Miškų direkcija gavo pranešimą apie vykdomą kirtimą miško plote, esančiame Švedijos Heridos savivaldybėje. Miško plotas, dėl kurio teikiamas pranešimas, yra natūrali kelių saugomų rūšių buveinė, įskaitant keletą paukščių ir smailiasnukę varlę, *Rana arvalis* (Buveinių direktyvos IV priedo a dalis). Dėl šioje teritorijoje planuojamos vykdyti miško eksploatavimo veiklos šių saugomų rūšių egzemplioriai būtų trikdomi arba nužudyti.

Direkcija laikėsi nuomonės, kad jeigu būtų vadovaujamas jos pateiktomis rekomendacijomis, veikla neprieštarautų Buveinių direktyvos 12 straipsnyje nustatytiems draudimams, kurie yra perkelti į Švedijos nutarimą dėl rūšių apsaugos. Trys apsaugos asociacijos nesėkmingai prašė, kad Regioninė administracinė valdyba imtųsi veiksmų dėl pranešimo apie miško kirtimą ir direktyjos rekomendacijų, ir paskui pareiškė ieškinį nacionaliniame teisme.

Nacionalinis teismas nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir prašė ESTT pateikti prejudicinį sprendimą dėl Paukščių ir Buveinių direktyvų, visų pirma dėl Buveinių direktyvos 12 straipsnio išaiškinimo:

- pirmame klausime iš esmės buvo klausiama, ar Buveinių direktyvos 12 straipsnio 1 dalies a–c punktuose vartojamos sąvokos „tyčinis žudymas / trikdymas / naikinimas“ turi būti aiškinamos taip, kad tuo atveju, jeigu priemonėmis (pvz., miško eksploatavimo arba žemės plėtros) aiškiai nesiekama žudyti arba trikdyti rūšių, 12 straipsnyje nustatyti draudimai taikomi tik jeigu kyla neigiamų pasekmių atitinkamų rūšių apsaugos būklei rizika.
- Kitas klausimas iš esmės buvo susijęs su tuo, ar Buveinių direktyvos 12 straipsnio 1 dalies d punkte vartojama sąvoka „pažeisti ar naikinti“ tiek, kiek ji susijusi su gyvūnų dauginimosi arealu, turi būti aiškinama taip, kad draudimas taikomas tik jeigu gali pablogėti atitinkamų rūšių apsaugos būklė arba jos vietos populiacijos, kuriai daromas poveikis, būklė.

Be to, nacionalinis teismas klausė, ar direktyvose numatyta griežta apsauga nustoją galioti rūšims, dėl kurių pasiektas Buveinių direktyvos tikslas (palanki apsaugos būklė).

Dėl Buveinių direktyvos 12 straipsnio aiškinimo ESTT atsakė, kad:

- 12 straipsnio 1 dalies a–c punktuose nustatyti draudimai taikomi bet kurioms priemonėms, įskaitant priemones, kurių paskirtis aiškiai skiriasi nuo gyvūnų rūšių nužudymo arba sutrikdymo;
- šie draudimai taikomi individualių egzempliorių lygmeniu ir jiems negalioja sąlyga, kad atitinkama veikla sukelia neigiamo poveikio atitinkamų gyvūnų rūšių apsaugos būklei;
- 12 straipsnio 1 dalies d punkto nuostata, kuria draudžiama pažeisti arba sunaikinti veisimosi (perėjimo) vietas, taikoma nepaisant atitinkamų rūšių egzempliorių, kurie yra atitinkamoje vietovėje, skaičiaus ir negali priklausyti nuo neigiamo poveikio tų rūšių apsaugos būklei rizikos;

48 LIFE projektas. Quirópteros/Castilla León - *Priority actions to protect bats in Castilla y León Community interesting zones* (LIFE96 NAT/E/003081)

http://ec.europa.eu/environment/life/project/Projects/index.cfm?fuseaction=search.dspPage&n_proj_id=424.

- griežta rūšių apsauga pagal 12 straipsnio 1 dalies a–c punktus taikoma visoms į IV priedą įrašytoms rūšims, nepaisant to, ar jau pasiekta palanki jų apsaugos būklė, ar ne.

(2-27) Kitas pasikartojančios veiklos pavyzdys yra **viešos infrastruktūros priežiūra**. Priežiūros priemonės gali būti sukurtos taip, kad padėtų išsaugoti ir sujungti griežtai saugomų rūšių, pvz., vikriojo driežo (*Lacerta agilis*), gyvenančio prie geležinkelio linijų (pvz., atidi pakelių krūmynų, geležinkelio balasto ir upių augalijos priežiūra), buveines. Valstybės narės gali parengti gerosios praktikos gaires dėl tokių priežiūros priemonių, kad padėtų užtikrinti Buveinių direktyvoje nustatytų reikalavimų laikymąsi.

(2-28) Valstybės narės **taip pat gali naudoti savanoriškas priemones**, pvz., sutartis dėl miško, aplinkos ir klimato paslaugų ir miško apsaugos pagal bendrą žemės ūkio politiką, ir taip prisidėti prie 12 straipsnio nuostatų įgyvendinimo. Tokios priemonės gali padėti sėkmingai derinti prevencinį požiūrį su (savanorišku) aktyviu buveinių valdymu. **Vis dėlto šios priemonės gali tik papildyti oficialią teisinę apsaugą, o ne ją pakeisti.**

(2-29) 12 straipsnį taikant **žuvininkystei** turi būti reguliuojama žvejybos veikla, siekiant užkirsti kelią tokiam neigiamam poveikiui griežtai saugomoms rūšims, kaip jų nerštaviečių ar poilsio vietų pažeidimas, tyčinis šių rūšių gaudymas ar žudymas arba jų priegauda žvejybos įrankiuose. Būtinąs prevencines priemones būtų galima taikyti imantis planavimo veiksmų, pvz., parengiant žuvininkystės valdymo planus arba išduodant žvejybos licencijas, kuriose nurodomi konkretūs reikalavimai. Siekiant užtikrinti tinkamą ir veiksmingą apsaugą, šios priemonės turėtų būti pagrįstos tinkamomis žiniomis apie tam tikrų tipų žvejybos įrankių keliamą riziką. Be to, ypatingą dėmesį reikėtų skirti sritims, kuriose kyla rizika, kad dėl sąveikos atsirastų atsitiktinė prieglauda.

Kadangi jūros biologinių išteklių apsauga yra išimtinė Europos Sąjungos kompetencija pagal bendrą žuvininkystės politiką, būtinos priemonės turi būti įgyvendinamos naudojantis šia politine sistema. Pagrindinės taikomos taisyklės išdėstytos Reglamente (ES) Nr. 1380/2013, kuris taikomas ekosistema pagrįstam požiūriui į žuvininkystės valdymą, siekiant riboti poveikį aplinkai ir užtikrinti aplinkos srities teisės aktų nuoseklumą. Įgyvendinant būtinas prevencines priemones, pvz., numatytas „techninių priemonių reglamente“ (Reglamentas (ES) 2019/1241⁴⁹), galima naudoti įvairias žuvininkystės valdymo priemones.

Valstybės narės, atsižvelgdamos į regionalizacijos proceso pagal reglamentą sistemą, privalo Komisijai pateikti bendras rekomendacijas priimti deleguotuosius aktus, kuriuose nustatytos būtinosios priemonės. Paprastai valstybės narės gali taikyti būtinas taisykles ir prevencines priemones žvejybos laivams, plaukiantiems su jų vėliava. Dėl kitų laivynų, žvejojančių valstybių narių jūros teritorijoje, priemonės reikia įgyvendinti Komisijai priimant deleguotuosius aktus. Pagal Reglamentą 1380/2013 valstybės narės tam tikromis sąlygomis, siekdamos sumažinti rūšims kylančią rimtą grėsmę, gali priimti visiems laivams taikomas neatidėliotinas priemones. Jos taip pat gali priimti neatidėliotinas priemones, galiojančias 12 jūrmylių nuo jos bazinių linijų zonoje ir tam tikromis sąlygomis taikomas visiems laivams.

Atsižvelgiant į tai, kad, remiantis dabartinėmis žiniomis, priegauda yra viena pagrindinių aplinkybių, darančių spaudimą saugomoms jūrų rūšims, visų pirma banginių šeimos gyvūnams, vėžliams ir jūrų paukščiams, labai svarbi priimti ir įgyvendinti veiksmingas prevencines priemones, susijusias su dabartine žvejybos veikla. Šiuo tikslu turėtų būti

49 2019 m. birželio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/1241 dėl žuvininkystės išteklių išsaugojimo ir jūrų ekosistemų apsaugos taikant technines priemones.

naudojami prieinami bendros žuvininkystės politikos mechanizmai, konkrečiau, techninių priemonių reglamentas (Reglamentas (ES) 2019/1241). Prevencinės priemonės, pvz., gali apimti tam tikrų žvejybos įrankių tipų pakeitimus arba jiems taikomus apribojimus, erdvinį / laikiną žvejybos veiklos reguliavimą (pvz., visišką draudimą naudoti tam tikros rūšies žvejybos įrankį rajone, kuriame toks įrankis kelia grėsmę tame rajone esančių rūšių apsaugos būklei arba grėsmę jų buveinėms) arba alternatyvių įrankių kūrimą.

11. Papildomos gairės. Reglamentas 2019/1241

Reglamente 2019/1241 (techninių priemonių reglamentas), kuris įsigaliojo 2019 m., be kitų nuostatų, numatyta priimti technines priemones, kuriomis siekiama užkirsti kelią žvejybos įrankio poveikiui pagal Buveinių direktyvą saugomoms rūšims ir jų buveinėms arba sumažinti tokį poveikį. Visų pirma juo:

- draudžiami tam tikrų rūšių žvejybos įrankiai ir jų naudojimo būdai, pvz., dreifuojantieji tinklai, kurių ilgis yra daugiau kaip 2,5 km, kurie yra neatrankinio pobūdžio, todėl galėtų pakenkti jūrų augalijai ir gyvūnijai.
- Draudžiama žvejoti, laikyti laive, perkrauti arba iškrauti Buveinių direktyvos IV priede nurodytų rūšių žuvis ar jūrinius bestuburius, išskyrus atvejus, kai pagal tos Direktyvos 16 straipsnį leidžiama taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas. Atsitiktinai sugautų egzempliorių negalima sužaloti ir jie nedelsiant paleidžiami atgal į jūrą, išskyrus atvejus, kai atsitiktinai nužudytus egzempliorius leidžiama pasilikti mokslinių tyrimų tikslams, jei tai leidžiama pagal direktyvos 16 straipsnį.
- Draudžiama žvejoti, laikyti laive, perkrauti arba iškrauti Buveinių direktyvos II ir IV prieduose nurodytus jūrų žinduolius ar jūrų roplius ir jūrų paukščius, kuriems taikoma Paukščių direktyva. Sugautų egzempliorių negalima sužaloti ir jie nedelsiant paleidžiami.

Be to, remdamosi geriausiomis turimomis mokslinėmis rekomendacijomis, valstybės narės gali su jos vėliava plaukiojantiems laivams nustatyti poveikio švelninimo priemones arba tam tikrų žvejybos įrankių naudojimo apribojimus. Tokiomis priemonėmis kuo labiau sumažinamas ir, kai įmanoma, panaikinamas ES saugomų rūšių laimikis. Valstybės narės kontrolės tikslais informuoja kitas atitinkamas valstybes nares apie pagal šio straipsnio 4 dalį priimtas nuostatas. Taip pat jos viešai skelbia atitinkamą informaciją apie tokias priemones.

XIII priede išvardytos priemonės, kurios apima privalomą aktyvų akustinio atgrasymo prietaisų naudojimą laivuose, kurių bendrasis ilgis yra 12 metrų ar daugiau, ir yra taikomos tam tikrų tipų žvejybos įrankiams konkrečiuose rajonuose, kaip apibrėžta priede. Tokiais atvejais valstybės narės imasi būtinų priemonių (vykdydamos mokslinius tyrimus arba bandomuosius projektus) stebėti ir vertinti, kokį poveikį ilgainiui turi akustinių atgrasomųjų prietaisų naudojimas atitinkamos žvejybos atveju ir atitinkamuose rajonuose. Tiesioginiu valdymu suinteresuotos valstybės narės gali pateikti bendras rekomendacijas, kuriose yra būtinos priemonės, kuriomis iš dalies keičiamos, papildomos, panaikinamos XIII priede išvardytos priemonės arba nuo jų nukrypstama, kurias Komisija turi patvirtinti priimdama deleguotuosius aktus.

Dėl saugomų rūšių buveinių pažymėtina, kad reglamento II priede išvardytas keletas rajonų, kuriuose draudžiama vykdyti tam tikros rūšies žvejybą. Jeigu, remiantis naujausiais moksliniais duomenimis, rekomenduojama pakeisti tą sąrašą, Komisijai suteikiami įgaliojimai priimti deleguotuosius aktus pagal reglamente nustatytas taisykles.

(2-30) Bendra išvada, kurią galima padaryti remiantis šiame skirsnyje pateikta informacija, yra ta, kad vykdoma veikla idealiausiu atveju turėtų būti vykdoma taip, kad visų pirma būtų išvengta kylančių konfliktų su rūšių apsaugos nuostatomis. Toks požiūris taip pat yra pranašus tuo, kad gali padėti apsaugoti veiklą vykdančią asmenį (t. y. nuo patraukimo atsakomybėn), jeigu tas asmuo laikosi šių priemonių. Šiuo tikslu galima pasinaudoti tokiais įrankiais kaip planavimo priemonės, išankstinio sutikimo sistemos, elgesio kodeksai ir praktinė informacija arba gairės. Tokios priemonės turėtų:

- a) priklausyti „reikalingoms priemonėms“, kurios yra būtinos pagal 12 straipsnį siekiant „sukurti ir įgyvendinti veiksmingą griežtos apsaugos sistemą“;
- b) apimti griežtos apsaugos reikalavimus;
- c) padėti užtikrinti, kad imantis bet kokių žalingų veiksmų būtų visapusiškai atsižvelgiama į atitinkamų rūšių arba populiacijos apsaugos poreikius, ir jas turi papildyti griežtos apsaugos teisinė sistema, kuria užtikrinamas reguliavimo institucijų vykdymo užtikrinimas reikalavimų nesilaikymo atveju (paisoma teisinio tikrumo aspektų), ir
- d) padėti apibrėžti tinkamus priežiūros lygius (kurių reikalaujama pagal direktyvos 11 straipsnį) ir tai, kaip ją reikėtų finansuoti.

2.3. Konkrečios apsaugos nuostatos pagal 12 straipsnį

2.3.1. Tyčinis į IV priedo a dalį įrašytų rūšių egzempliorių gaudymas arba žudymas

Pagal 12 straipsnio 1 dalies a punktą draudžiama bet kokia forma tyčia gaudyti ar žudyti į IV priedo a dalį įrašytų rūšių individus gamtoje. Pagal jį reikalaujama įgyvendinti aiškias, veiksmingas ir gerai stebimas priemones, kuriomis užkertamas kelias tyčiam žudymui arba gaudymui. Kompetentingų institucijų teikiama tinkama informacija ir gairės padeda praktiškai įgyvendinti šias nuostatas. ESTT sąvoką „tyčinis“ aiškina kaip reiškiančią daugiau nei „tiesioginį ketinimą“. „Tyčiniai“ veiksmai turi būti suprantami kaip asmens arba įstaigos veiksmai, atliekami žinant, kad tai greičiausiai reikš nusikalstamą veiką prieš rūšis, tačiau vis tiek ketinant padaryti šią nusikalstamą veiką arba bent jau sąmoningai pripažįstant numatomus savo veiksmų rezultatus.

(2-31) Pagal 12 straipsnio 1 dalies a punktą draudžiama bet kokia forma tyčia gaudyti ar žudyti⁵⁰ į IV priedo a dalį įrašytų rūšių egzempliorius gamtoje. Pagal 12 straipsnio 3 dalį šis draudimas taikomas visiems gyvūnų gyvenimo etapams. Pagal 1 straipsnio m punktą „egzempliorius reiškia bet kurį į IV ir V priedus įtrauktos rūšies gyvą arba negyvą gyvūną ar augalą, bet kurią jo dalį ar išvestinį produktą, taip pat bet kokias kitas prekes, kurios pagal dokumentus, pakuotę, žymėjimą ar etiketę arba kitas aplinkybes yra tų rūšių gyvūnų ar augalų dalys ar išvestiniai“.

(2-32) Sprendime *Caretta caretta*, C-103/00 (37 punktas) Teisingumo Teismas dėl „tyčios“ elemento pastebėjo, kad: „perėjimo paplūdimiuose buvo draudžiama naudoti mopodus ir juose buvo pastatyti informaciniai stendai, kuriuose nurodyta, kad paplūdimiuose esama vėžlių lizdų. Jūros teritorijos prie Gerako ir Dafnės salų buvo priskirtos absoliučios apsaugos zonomis, kuriose pastatyti specialūs informaciniai stendai.“ Pasak Teisingumo Teismo, tai, kad, nepaisant visuomenei prieinamos informacijos apie poreikį apsaugoti šias teritorijas, žmonės paplūdimyje važinėjo mopedais, o aplinkiniuose jūros vandenyse – plaukiojo vandens dviračiais ir mažais laiveliais⁵¹, reiškė tyčinį vėžlių trikdymą jų perėjimo laikotarpiu, kaip nustatyta 12 straipsnio 1 dalies b punkte. Taigi, atrodo, kad Teisingumo Teismas „sąvoką „tyčia“ aiškina sąmoningo susitaikymo su pasekmėmis prasme“⁵².

(2-33) Sprendime C-221/0453 Teisingumo Teismo motyvai buvo konkretesni. Toje byloje Komisija pareiškė ieškinį Teisingumo Teismui, nes dėl Kastilijos ir Leono institucijų išduoto leidimo naudoti spąstus keliuose privačiuose medžioklės plotuose, Ispanija nesilaikė 12 straipsnio 1 dalies a punkto ūdrų (*Lutra lutra*) apsaugos atžvilgiu. Teisingumo Teismas priminė Sprendimo *Caretta caretta* išvadas ir nurodė, jog tam, kad **„būtų įvykdyta direktyvos 12 straipsnio 1 dalies a punkte įtvirtinta sąlyga dėl tyčinio veikos pobūdžio, turi būti įrodyta, jog veiką įvykdęs asmuo norėjo sugauti saugomos gyvūnų rūšies individą arba jį nužudyti ar bent jau pripažino, kad yra tokio sugavimo arba nužudymo galimybė“**⁵⁴.

Teisingumo Teismas tai panaudojo kaip „būtiną kriterijų“ ir toje byloje nustatė, kad ginčijamas leidimas buvo susijęs su lapėmis ir atitinkamai juo nebuvo ketinama leisti gaudyti ūdrų. Be to, Teisingumo Teismas pažymėjo, kad ūdrų buvimas teritorijoje nebuvo

50 Savo 2006 m. gegužės 18 d. Sprendime (*Komisija prieš Ispaniją*, C-221/04, ECLI:EU:C:2006:329, 69 punktas) Teisingumo Teismas paaiškino, kad, skaitant įvairias kalbines versijas, akivaizdu, jog sąvoka „tyčia“ reiškia saugomų gyvūnų rūšių gaudymą ir žudymą.

51 Kadangi Teisingumo Teismas pažymėjo, jog važinėjimas mopedais ir mažų laivelių buvimas nebuvo atskiri įvykiai, praktiniu požiūriu atrodo, kad pasikartojantis pažeidimų pobūdis buvo lemiamas įrodant tyčinio trikdymo faktą.

52 Žr. generalinės advokatės išvados, pateiktos byloje C-6/04, 118 punktą.

53 Sprendimas *Komisija prieš Ispaniją*, C-221/04.

54 Sprendimo *Komisija prieš Ispaniją*, C-221/04, 71 punktas.

oficialiai įrodytas, taigi nebuvo nustatyta, kad Ispanijos institucijos žinojo, jog, išduodamos ginčijamus leidimus medžioti lapės, jos sukėlė pavojų ūdrams. Taigi, Teisingumo Teismas priėjo prie išvados, kad būtini kriterijai, - reikalingi siekiant nustatyti, jog buvo tyčia gaudomi ar žudomi saugomoms gyvūnų rūšims priklausantys egzemplioriai, - nebuvo įvykdyti⁵⁵.

Sprendime C-340/10 Teisingumo Teismas pareiškė, kad Kipras neįvykdė savo prievolių pagal 12 straipsnio 1 dalį leisdamas vykdyti veiklą, kuria buvo rimtai sutrikdytos Paralimnio ežero ekologinės savybės, ir nesiimdamas apsaugos priemonių, būtinų *Natrix natrix cypriaca* (Kipro geltonskruostis žaltys) populiacijai išsaugoti, taip pat nesiimdamas būtinų priemonių, kuriomis būtų nustatyta ir taikoma griežtos tų rūšių apsaugos sistema.

(2-34) Remiantis Teisingumo Teismo požiūriu sprendimuose C-103/00 ir C-221/04, „tyčiniai“ veiksmai turi būti suprantami kaip veiksmai, kuriuos atliko asmuo, žinantis, kad dėl šių veiksmų bus pagautos ar nužudytos į IV priedą įrašytos rūšys, arba sąmoningai sutinkantis su tokios nusikalstamos veikos padarymo galimybe.

Kitaip tariant, **nuostata taikoma ne tik asmeniui, kuris tikrai ketina pagauti ar nužudyti saugomos rūšies egzempliorių, bet ir asmeniui, kuris yra pakankami informuotas ir žino apie pasekmes, kurias greičiausiai sukels jo veiksmai ir vis tiek atlieka egzempliorių sugavimo arba nužudymo veiksmą** (pvz., nepageidaujamas, bet priimtinas šalutinis poveikis) (sąlyginė tyčia).

Nacionalinės institucijos, pasinaudodamos visomis tinkamomis priemonėmis, turėtų aktyviai skleisti informaciją apie saugomų rūšių paplitimą ir apie visas galiojančias jų apsaugos taisykles. Šiuo atveju paminėtinas pavyzdys – *Caretta caretta* byloje nurodyti informaciniai standai paplūdimiuose, kuriuose informuojama apie vėžlių lizdus paplūdimiuose.

(2-35) Šis informacijos poreikis taip pat yra labai svarbus dėl rūšių, kurios atsitiktinai pagaunamos vykdam žvejybos veiklą, kurios metu pažeidžiamos žvejybos taisyklės. ES priėmė tam tikras taisykles, kad apsaugotų banginių šeimos gyvūnus nuo sugavimo ir nužudymo žvejybos įrankiais. Reglamentu 2019/1241 tam tikriems laivams draudžiama naudoti tam tikros rūšies žvejybos įrankius konkrečiuose rajonuose kartu nenaudojant aktyvių akustinių atgrasymo prietaisų, kurie gali užkirsti kelią uostuose esančių delfinų įsipainiojimui į žvejybos tinklus (taip pat žr. 2.3.6 skirsnį). Tokiais atvejais valstybės narės privalo ne tik užtikrinti, kad jos veiksmingai kontroliuos ir užtikrins akustinių atgrasymo prietaisų naudojimą, bet ir tai, kad apie šią prievolę būtų išsamiai informuoti žvejai.

12. Gerosios patirties pavyzdys. Darbas su žvejais siekiant atkurti *Monachus monachus* Graikijoje

Ruonis vienuolis *Monachus monachus* yra prioritetinė rūšis pagal Buveinių direktyvą ir yra įrašytas į II ir IV priedus. Graikija turėjo parengusi rūšies išsaugojimo programą, kuri galiojo pastaruosius pora dešimtmečių. Programoje buvo numatytos sužeistų individų gelbėjimo ir rehabilitacijos priemonės, saugomų teritorijų nustatymas ir valdymas, stebėsena, visuomenės informavimas, švietimas aplinkos klausimais ir tinkamos teisinės sistemos sukūrimas. Pagrindinis šių apsaugos veiksmų aspektas buvo darbas su žvejais.

Graikijos ruonių vienuolių tyrimo ir apsaugos draugija („MOM“) nustatė įvairias priemones, kuriomis siekiama pagerinti dažnai konfliktinius žvejų ir ruonių vienuolių santykius. 2009 m. ji parengė *Ruonių vienuolių ir žuvininkystės sąveikos mažinimo Graikijoje veiksmų planą*, kuriame nustatytos įvairios teisėkūros, valdymo ir techninės priemonės, kuriomis ribojama rūšiai kylanti

⁵⁵ Sprendimo *Komisija prieš Ispaniją*, C-221/04, 72–74 punktai.

rizika ir apsaugomas jos maitinimosi šaltinis. Labai svarbu, kad šiomis priemonėmis taip pat ribojama žvejams tenkanti finansinė našta, kuri atsiranda dėl jų žvejybos įrankių padaromos žalos ir jų prieгаudos.

Atlikti išsamūs moksliniai tyrimai apie ruonio vienuolio mitybos racioną, įskaitant mokslinį tyrimą dėl nustatytų karštųjų taškų (t. y. teritorijų, kuriose yra daug ruonių vienuolių) atsižvelgiant į žvejybos laivų tonažą ir tankumą, žvejybos įrankių naudojimą ir poveikį žvejybai. Žvejybos įmonės ir kiti suinteresuotieji subjektai, pvz., policija, žvejybos departamentai ir žuvų ūkių savininkai, tiesiogiai dalyvavo atliekant mokslinius tyrimus. Žvejai taip pat buvo apmokyti, kaip elgtis ruoniams vienuoliams įsipainiojus į tinklus, be to, kartu su jais bendradarbiaujant buvo išbandyti eksperimentiniai žvejybos metodai. Taip pat buvo įgyvendinta žvejybos sektoriui skirta komunikacijos kampanija⁵⁶. Visa tai padėjo gerokai sumažinti atsitiktinai žvejų sugaunamų ar nužudomų ruonių vienuolių skaičių ir stabiliai atkurti ruonių vienuolių populiaciją Graikijoje.

2.3.2. Tyčinis į IV priedo a dalį įrašytų rūšių trikdymas, ypač jų veisimosi (perėjimo), jauniklių auginimo, žiemos miego ir migracijos metu

(2-36) Pagal 12 straipsnio 1 dalies b punktą draudžiama tyčia trikdyti į IV priedą įrašytas rūšis, visų pirma veisimosi (perėjimo), jauniklių auginimo, žiemos miego ir migracijos laikotarpiais, kai šios rūšys yra labiausiai pažeidžiamos⁵⁷. 12 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad šis draudimas taikomas visiems rūšių gyvenimo etapams.

2.3.2.a) Tyčinis trikdymas

Bet koks tyčinis trikdymas, kuris gali turėti įtakos saugomų rūšių išgyvenimo galimybėms, sėkmingam veisimuisi (perėjimui) arba reprodukciniams pajėgumams arba dėl kurio sumažėja užimamas arealas arba rūšys perkeliama arba išstumiamos į kitus arealus, turėtų būti laikomas „trikdymu“ pagal 12 straipsnį.

(2-37) Sąvoka „trikdymas“ neapibrėžta nei Buveinių direktyvos 12 straipsnyje, nei 1 straipsnyje⁵⁸. Nuostata nėra aiškiai apribota „reikšmingais“ trikdymais, kaip tai yra direktyvos 6 straipsnio 2 dalies atveju, tačiau nuostatos taikymo sritis turi būti aiškinama atsižvelgiant į bendrą direktyvos tikslą.

Kaip jau minėta, Buveinių direktyvos 12 straipsnio 1 dalies a–c punktuose nustatytas apsaugos režimas nėra įgyvendinamas „tik tada, kai kyla rizika, kad atitinkama veikla turės neigiamų pasekmių atitinkamų gyvūnų rūšies apsaugos būklei“⁵⁹ ir „ir „pagal minėtą nuostatą užtikrinama apsauga taikoma ir tada, kai rūšių apsaugos būklė tampa palanki“⁶⁰.

Akivaizdu, kad **bet kokia tyčinė veikla, kuria rūšys trikdomos tiek, kad tai gali turėti įtakos išgyvenimo galimybėms, sėkmingam veisimuisi arba reprodukciniams pajėgumams arba dėl kurio sumažėja užimamas arealas arba rūšys perkeliama arba išstumiamos į kitus arealus, turėtų būti laikomos „trikdymu“ pagal 12 straipsnio nuostatas.**

56 LIFE MOFI:

https://webgate.ec.europa.eu/life/publicWebsite/project/details/2592_h.

Ruonių vienuolių ir žuvininkystės sąveikos neigiamų pasekmių mažinimo Graikijoje veiksmų plano santrauka anglų kalba (<https://www.monachus-guardian.org/library/mom09a.pdf>).

2009–2015 m. nacionalinė Viduržemio ruonio vienuolio išsaugojimo Graikijoje strategija ir veiksmų planas

(<https://www.monachus-guardian.org/library/notarb09b.pdf> www.mom.gr).

57 Sprendimo Komisija prieš Liuksemburgą, C-75/01, 53–54 punktuose Teisingumo Teismas pareiškė, kad Liuksemburgas nesugebėjo užtikrinti visapusiško ir išsamaus 12 straipsnio 1 dalies b punkto perkėlimo į nacionalinę teisę, nes tyčinis rūšių trikdymas nebuvo uždraustas migracijos laikotarpiu.

58 Tačiau 6 straipsnio gairėse pateikiama šiek tiek naudingos informacijos apie sąvoką tiek, kiek tai susiję su buveinėmis. Žr. „Natura 2000“ teritorijų valdymas „Buveinių direktyvos 92/43/EEB 6 straipsnio nuostatos“ (https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/art6/Provisions_Art_.nov_2018_endocx.pdf).

59 Sprendimo C-473/19 ir C-474/19 57 ir 84 punktai.

60 Sprendimo C-473/19 ir C-474/19 78 punktas.

(2-38) Atsižvelgiant į jų specifinę vystymosi raidą (visų pirma į jų reprodukcinę strategiją arba judumą) ir dažnai sudėtingą kai kurių gyvūnų socialinę sąveiką, individų trikdymas dažnai gali turėti pasekmių populiacijos lygmeniu. Pavyzdžiui, taip būtų tuo atveju, jeigu būtų trikdoma nėščia patelė arba motina, kuri yra stambus, ilgai gyvenantis, ypač judrus ir mažo vislumo gyvūnas, pvz., jūrų žinduolis, būtų atskiriama nuo jauniklio.

(2-39) Paprastai trikdymo intensyvumas, trukmė ir pasikartojimo dažnumas yra svarbūs trikdymo poveikio rūšims vertinimo parametrai. Įvairių rūšių jautrumas ir atsakas į tos pačios rūšies trikdymą bus skirtingas ir į tai reikia atsižvelgti. Vienoms rūšims trikdymą sukeliantys veiksniai gali netrikdyti kitų rūšių. Be to, tam tikros rūšies atskiro individo jautrumas gali būti skirtingas, priklausomai nuo sezono arba tam tikrų jo gyvenimo ciklo laikotarpių (pvz., veisimosi laikotarpio).

12 straipsnio 1 dalies b punkte atsižvelgiama į šią galimybę pažymint, kad tyčinis trikdymas turėtų būti draudžiamas, visų pirma jautriais veisimosi (perėjimo), jauniklių auginimo, žiemos miego ir migracijos laikotarpiais. Taip pat reikia atsižvelgti į tai, kad trikdymas (pvz., dėl triukšmo, šviesos) nebūtinai visada daro tiesioginį poveikį rūšių fiziniam neliečiamumui. Jis taip pat gali turėti netiesioginį neigiamą poveikį rūšims (pvz., priversdamas jas išeikvoti daug energijos pabėgimui: pvz., per žiemos miegą sutrikdytų šikšnosparnių temperatūra pakyla ir jie išskrenda, todėl mažiau tikėtina, kad jie išgyvens žiemos metu praradę dideles energijos išteklių atsargas).

(2-40) **Todėl kiekvieną atvejį reikia vertinti individualiai.** Kompetentingos institucijos turi atidžiai išnagrinėti trikdymo, kuris turi būti laikomas žalingu, lygį, atsižvelgdamos į konkrečius atitinkamų rūšių ypatumus ir padėtį, kaip paaiškinta pirmiau. Pavyzdžiui, nuolatinis banginių šeimos gyvūnų trikdymas iš banginių stebėjimo laivų galėtų sukelti didelį poveikį atskiriems egzemplioriams, įskaitant neigiamas pasekmes vietos populiacijai. Kita vertus, pavieniai trikdymo atvejai, kurie vargu ar turės neigiamą poveikį konkrečiam gyvūnui arba vietos populiacijai, pvz., vilko atbaidymas nuo patekimo į avių aptvarą siekiant užkirsti kelią žalai, neturėtų būti laikomas trikdymu pagal 12 straipsnį.

(2-41) Trikdymas taip pat turi būti „tyčinis“, kad jam būtų taikomas 12 straipsnio 1 dalies b punktas (sąvokos „tyčia“ apibrėžtis pateikta 2.3.1 skirsnyje). Vėlgi Sprendime *Caretta caretta*, C-103/00, Teisingumo Teismas analizavo kiekvieną įvairių veiklą, vykdomą perėjimo paplūdimiuose, siekdamas nustatyti šios veiklos ir rūšies trikdymo priežastinį ryšį. Jis visų pirma nustatė, kad važinėjimas mopedais *Caretta caretta* perėjimo paplūdimyje galėjo trikdėti šią rūšį iš esmės dėl triukšmo sukeltamų nepatogumų, ypač kiaušinių dėjimo, inkubacijos ir perėjimo laikotarpiu ir kai jauni vėžliai ropojo į jūrą. Mažų laivų buvimas netoli perėjimo paplūdimių taip pat kėlė grėsmę vėžlių gyvybėms ir gerovei. Teisingumo Teismo manymu, to pakako, kad pagal 12 straipsnio 1 dalies b punktą tai būtų laikoma tyčinių atitinkamų rūšių trikdymu jų perėjimo laikotarpiu.

13. ESTT jurisprudencija. Didžiagalvio jūrinio vėžlio (*Caretta caretta*) trikdymas Kiparisijos teritorijoje

Didžiagalvis jūrinis vėžlys (*Caretta caretta*) įrašytas į Buveinių direktyvos II ir IV priedus kaip Bendrijos svarbos rūšis, todėl ją reikia griežtai saugoti. Viduržemio jūra yra jaunimo inkubatorius, taip pat populiari vieta tarp suaugusiųjų pavasario ir vasaros mėnesiais. Graikija yra populiariausia lizdų sukimo vieta Viduržemio jūros pakrantėje, kurioje per metus susukama daugiau nei 3 000 lizdų. Zakinto salos Lagano įlanka yra didžiausia Viduržemio jūros lizdų sukimo vieta, o antra pagal dydį yra Kiparisijos įlanka („Natura 2000“ teritorija (GR2550005)), kurioje yra gerai išsaugota kopų sistema ir pakrantės miškai, tačiau jai pavojų kelia nekontroliuojami pokyčiai.

Dviejuose Teisingumo Teismo sprendimuose (C-103/00 ir C-504/14) buvo nagrinėjami 12 straipsnio 1 dalies b ir d punktų taikymo klausimai, siekiant nustatyti ir įgyvendinti veiksmingą

griežtos didžiagalvio jūrinio vėžlio apsaugos šiose teritorijose sistema. Teisingumo Teismas priėjo prie išvados, kad Graikija, neįgyvendindama tinkamų priemonių, kad išvengtų rūšių trikdymo jų perėjimo laikotarpiu ir jų perėjimo vietų pažeidimo ar sunaikinimo, neįvykdė savo prievolių pagal direktyvos nuostatas.

Teisingumo Teismas nusprendė, kad be integruotos ir nuoseklios teisės aktų sistemos, įskaitant patvirtinto valdymo plano nebuvimą, negalima užtikrinti griežtos didžiagalvio jūrinio vėžlio ir jo perėjimo vietų apsaugos. Kuriant griežtos apsaugos sistemą, nepakanka nustatyti fragmentiško izoliuotų priemonių, rinkinio, kurios apskritai būtų susijusios su aplinkos apsauga, tačiau nesuprojektuotos taip, kad konkrečiais būdais užkirstų kelią visiems tyčinio atitinkamų rūšių trikdymo perėjimo laikotarpiu atvejams ir visai veiklai, dėl kurios gali būti pažeistos arba sunaikintos perėjimo vietos⁶¹.

14. Papildomos gairės. Povandeninio antropogeninio triukšmo poveikio banginių šeimos gyvūnams šalinimas

Veikla, kuri gali trikdyti griežtai saugomas jūrų rūšis, pvz., banginių šeimos gyvūnus, apima laivybą arba jūros vėjo jėgaines dėl nuolatinio triukšmo ir statybų, naftos ir dujų žvalgybą arba karinę veiklą dėl impulsyvaus triukšmo. Banginių šeimos gyvūnams sukeliamos pasekmės apima trikdymą ir bendravimui naudojamo garso slopinimą, taip pat trumpalaikį ir ilgalaikį klausos sutrikimą, fizinius sužalojimus ir net mirtį. Kartu su papildomomis streso, sutrikimo ir panikos pasekmėmis, tai gali turėti pražūtingą poveikį pavieniams gyvūnams ir ištisoms populiacijoms.

Laivybos srityje valstybės narės gali apsvarstyti įvairias prevencines priemones, įskaitant laivų greičio mažinimą arba eismo maršrutų pakeitimą. Paprastai veiklai, susijusiai su seisminiais tyrimais naudojant oro šautuvus arba statybos darbais jūroje naudojant polių įleidimą, reikalingi leidimai. Todėl tokiems planams ir projektams būtinas prevencines priemones galima pasiūlyti atsižvelgiant į poveikio aplinkai vertinimus, parengtus pagal Strateginio poveikio aplinkai vertinimo ir Poveikio aplinkai vertinimo direktyvas.

Problemos, apibrėžiant tinkamas rizikos mažinimo priemones, buvo pripažintos tarptautiniu lygmeniu ir, pvz., ACCOBAMS⁶² ir ASCOBANS⁶³ parengė atitinkamas metodines gaires, kuriose daugiausia dėmesio skiriama banginių šeimos gyvūnams, o pagal Migruojančių rūšių išsaugojimo konvenciją parengtos gairės dėl poveikio aplinkai, susijusio su triukšmo jūroje šaltiniais, vertinimų. Šiose gairėse pateikta labai naudinga sistema, padedanti užtikrinti Buveinių direktyvos taisyklių laikymąsi. Tačiau taikant gaires visada reikėtų atsižvelgti į naujausias šios srities mokslines ir ekspertines žinias, kartu reikėtų atsižvelgti į išsamias kiekvienos veiklos aplinkybes ir jos poveikį konkrečioms rūšims.

15. Papildomos gairės dėl seisminių tyrimų ir jų galimo poveikio jūrų žinduoliams Airijoje

Airija parengė patikimą seisminių tyrimų reguliavimo ir valdymo sistemą, kad išvengtų potencialaus reikšmingo poveikio visoms jūrų žinduolių rūšims, esančioms „Natura 2000“ teritorijose ir už jų ribų. 2014 m. Menų, paveldo ir gėlių kalbos regiono departamentas paskelbė išsamias gaires, kuriose pateikiama informacija, kaip „valdyti jūrų žinduoliams dėl žmogaus sukulto triukšmo kylančią riziką Airijos vandenyse“⁶⁴. Gairėse, remiantis praktiniais pavyzdžiais, aprašomos galinčios kilti rizikos rūšys (pvz., dėl dugno gilinimo, gręžimo, polių įleidimo, geofizinių akustinių tyrimų, sprogdinimo) ir paaiškinama, kaip atlikti rizikos vertinimą. Paskui aprašomos reguliavimo atsako priemonės, kurių reikėtų imtis (pvz., neduoti sutikimo, sutikimas su išlygomis ir pan.).

61 Šaltiniai: <https://rm.coe.int/threats-to-marine-turtles-in-thines-kiparissias-greece-complainant-rep/168073e91b>.

ESTT sprendimas (C-504/14): <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=lt&num=C-504/14>.

62 <https://accobams.org/>.

63 <https://www.ascobans.org/>.

64 https://www.npws.ie/sites/default/files/general/Underwater%20sound%20guidance_Jan%202014.pdf.

2.3.2.b Veisimosi (perėjimo), jauniklių auginimo, žiemos miego ir migracijos laikotarpiai

Veisimosi (perėjimo), jauniklių auginimo, žiemos miego ir migracijos laikotarpiai trikdyto požūriu laikomi ypač jautriais laikotarpiais. Šie laikotarpiai gali būti apibrėžiami tik naudojant kiekvienai rūšiai taikomą požūrį ir taip yra dėl rūšių ekologinių, biologinių ir elgsenos skirtumų.

(2-42) Veisimosi (perėjimo), jauniklių auginimo, žiemos miego ir migracijos laikotarpiai **rūšių trikdyto požūriu laikomi ypač jautriais laikotarpiais**. Tačiau šios sąvokos Buveinių direktyvoje neapibrėžtos. Kadangi direktyvos IV priedo a dalyje nustatytos pačios įvairiausios rūšys, kurios ekologiniu, biologiniu ir elgsenos požūriu yra labai skirtingos, vėlgį, apibrėžiant veisimosi (perėjimo), jauniklių auginimo, žiemos miego ir migracijos laikotarpius, būtina laikytis kiekvienai rūšiai taikomo požūrio (jei šie laikotarpiai apskritai taikomi).

(2-43) 12 straipsnio tikslais turėtų būti taikomos toliau išvardytų terminų apibrėžtys.

- Veisimosi (perėjimo) ir jauniklių auginimo laikotarpis. Šis laikotarpis gali apimti (kai taikytina) viliojimą, poravimąsi, lizdų sukimo arba perimviečių ar gimdymo vietų pasirinkimą, gimdymą arba kiaušinių dėjumą arba palikuonių gamybą, jei dauginimasis nelytinis, kiaušinių vystymąsi ir perinimą, ir jauniklių auginimą.
- Žiemos miego laikotarpis. Žiemos miegas – tai laikotarpis, kai gyvūnas paprastai žiemos laikotarpiu tampa neaktyviu ir išlieka miego, snaudimo ar poilsio būsenoje. Tokioje būsenoje gyvūno temperatūra paprastai yra mažesnė, o jo pulsas ir kvėpavimas yra sulėtėję. Žiemos miegas sudaro sąlygas gyvūnams išgyventi sudėtingas sąlygas naudojant mažiau energijos, palyginti su aktyviu laikotarpiu (pvz., kai kurie šikšnosparniai, graužikai, varliagyviai arba ropliai).
- Migracijos laikotarpis. Migracija – tai periodinis rūšių judėjimas iš vienos vietos į kitą, kai tai yra jų natūrali gyvenimo ciklo dalis, išskyrus atvejus, kai migruojama dėl sezoninių arba maisto tiekimo pokyčių.

2.3.3. Tyčinis kiaušinių gamtoje naikinimas ar rinkimas

(2-44) Pagal 12 straipsnio 1 dalies c punktą draudžiama tyčia naikinti ar rinkti kiaušinius gamtoje.

2.3.4. Veisimosi (perėjimo) ar poilsio vietų pažeidimas ar naikinimas

(2-45) 12 straipsnio 1 dalies d punktas yra savarankiška nuostata. Kitaip nei kiti 12 straipsnyje nustatyti draudimai, ji nėra tiesiogiai susijusi su egzemplioriais, bet ja veikiau siekiama apsaugoti svarbius jų buveinių elementus, nes pagal ją draudžiama pažeisti ar naikinti veisimosi (perėjimo) ar poilsio vietas. Be to, 12 straipsnio 1 dalies a, b ir c punktuose vartojama sąvoka „tyčia“, tačiau to negalima pasakyti apie d punktą.

2.3.4.a Pasekmės, kurios atsiranda 12 straipsnio 1 dalies d punkte nevartojanč sąvokos „tyčia“

12 straipsnio 1 dalies d punkte nevartojanč žodžio „tyčia“, pabrėžiama valstybių narių prevencinių veiksmų svarba siekiant išvengti bet kokio tikėtino veisimosi (perėjimo) ar poilsio vietų pažeidimo ar sunaikinimo, kurį gali sukelti žmogus. Pažeidimo arba sunaikinimo atvejai, kuriuos nulemia gamtinės priežastys (tai nėra tiesioginė žmogaus veiklos pasekmė, pvz., gaivalinės nelaimės) arba kuriuos sukelia nenumatyti įvykiai, nepatenka į 12 straipsnio 1 dalies d punkto taikymo sritį.

(2-46) Pagal 12 straipsnio 1 dalies a–c punktus draudžiami tik tyčiniai veiksmai ir jiems būtina užkirsti kelią, tuo tarpu pagal d punktą tyčinis veiksmas nėra būtina išankstinė sąlyga⁶⁵. **Pagal 12 straipsnio 1 dalies d punktą reikalaujama, kad visi veiksmai, dėl kurių pažeidžiamos arba sunaikinamos veisimosi (perėjimo) ar poilsio vietos, turi būti uždrausti, nepaisant to, ar jie padaromi tyčia, ar ne**⁶⁶.

Teisingumo Teismas dar kartą patvirtino, kad „Bendrijos teisės aktų leidėjas, kitaip nei direktyvos 12 straipsnio 1 dalies a–c punktuose, išvardytų veiksmų neapribodamas direktyvos 12 straipsnio 1 dalies d punktu draudžiamais tyčiniais veiksmais, išreiškė savo valią suteikti veisimosi ir poilsio vietoms didesnę apsaugą nuo veiksmų, kurie gali jas pažeisti arba naikinti. Atsižvelgiant į biologinės įvairovės apsaugos tikslus, kuriuos siekiama įgyvendinti direktyva, jokių būdų nėra neproporcinga tai, kad 12 straipsnio 1 dalies d punkte numatytas draudimas neapribojamas tyčiniais veiksmais“⁶⁷.

(2-47) Baudžiamojoje teisėje daromas skirtumas tarp sąmoningų ar tyčinių ir netyčinių veiksmų. Sąvoka „tyčia“ taip pat apima situacijas, kai rezultato nėra siekiama tiesiogiai, tačiau asmuo privalėjo atsižvelgti į pasekmes, kurias galėjo sukelti veiksmas. Iš to aiškiai matyti, kad d punkte praleidžiant žodį „tyčia“ buvo siekiama į šios nuostatos taikymo sritį taip pat įtraukti netyčinius veiksmus, susijusius su pažeidimu arba sunaikinimu. Taip šiai nuostatai suteikiama konkreti ypatybė: turi būti veiksmingai uždrausti visi veisimosi (perėjimo) ar poilsio vietų pažeidimo ar sunaikinimo atvejai, t. y. jų turi būti vengiama.

(2-48) Tačiau tai nereiškia, kad pagal direktyvos 12 straipsnio 1 dalies d punktą reikia imtis aktyvių buveinių valdymo priemonių (pvz., aktyviai valdyti pievą, kurioje veisiasi drugeliai). Vis dėlto, siekiant apsaugoti veisimosi ar poilsio vietas nuo pažeidimo ar sunaikinimo, paprasto draudimo teisiniame tekste nepakanka ir jį turi papildyti tinkamas vykdymo užtikrinimo mechanizmas, įskaitant prevencines priemones. Pagal griežtą apsaugos sistemą **valstybės narės turėtų numatyti grėsmes, kurios dėl žmogaus veiksmų gali kilti teritorijoms**, ir imtis priemonių, siekdamas užtikrinti, kad subjektai, kurie galėtų padaryti nusikalstamą veiką (tyčia arba ne) būtų informuoti apie galiojantį draudimą ir atitinkamai veikti.

(2-49) Pirmajame Sprendime *Caretta caretta*⁶⁸ Teisingumo Teismas pareiškė, kad pastatų buvimas paplūdimyje, kurį rūšis naudojo perėjimui, sukėlė perėjimo vietos pažeidimą ar sunaikinimą pagal direktyvos 12 straipsnio 1 dalies d punktą⁶⁹. Svarbu tai, kad Teisingumo Teismas nereikalavo, jog šie pastatai būtų „neteisėti“. Vien faktas, kad pastatai buvo pastatyti paplūdimyje ir jie sukėlė pažeidimą ar sunaikinimą, buvo pagrindinis Teisingumo Teismo argumentas. Todėl pastatų statyba paplūdimyje, kuris klasifikuojamas kaip „absoliuti apsaugos zona“, ypač tuo atveju, kai paplūdimyje „buvo pastatyti specialūs informaciniai stendai“, yra pakankamos aplinkybės 12 straipsnio 1 dalies d punkto pažeidimui konstatuoti.

65 Verta paminėti, kad šis aspektas yra vienas iš Buveinių direktyvos ir Berno konvencijos skirtumų. Nors šioje konkrečioje 12 straipsnio dalyje nėra žodžio „tyčia“, jis yra vartojamas panašioje Berno konvencijos 6 straipsnio formuluotėje.

66 Savo 2005 m. spalio 20 d. Sprendime (*Komisija prieš Jungtinę Karalystę*, C-6/04, Rink. p. 9017, 79 punktą) Teisingumo Teismas pažymėjo, kad „uždraudžiant vien tyčinį dauginimosi teritorijų ar atitinkamų rūšių poilsio vietų bloginimą arba naikinimą, teisės aktai, taikytini Gibraltarui, neatitinka minėto 12 straipsnio 1 dalies d punkto reikalavimų“. Tokio pat požiūrio Teisingumo Teismas laikėsi 2007 m. sausio 11 d. Sprendime (*Komisija prieš Airiją*, C-183/05, dar nepaskelbtas Rinkinyje, 47 punktą): „tai, kad Laukinės gyvūnijos įstatymo 23 straipsnio 7 dalies b punkte nustatyti veiksmai, kuriais netyčia pažeidžiamos arba sunaikinamos laukinių rūšių perėjimo arba poilsio vietos, nelaikomi nusikalstama veika, nėra tinkamas Direktyvos 92/43 12 straipsnio 1 dalies d punkto, kuriuo draudžiami tokie tyčiniai arba netyčiniai veiksmai, reikalavimų įvykdymas.“

67 Žr. 2006 m. sausio 10 d. Sprendimo *Komisija prieš Vokietiją*, C-98/03, Rink. p. 53, 55 punktą.

68 Sprendimas *Komisija prieš Graikiją*, C-103/00.

69 Remiantis Sprendimo 38 punktu, „nėra jokios abejonės, kad pastatų buvimas perėjimo paplūdimyje, pvz., Dafnės paplūdimyje, sukėlė perėjimo vietos pažeidimą ar sunaikinimą, kaip apibrėžta direktyvos 12 straipsnio 1 dalies d punkte“.

(2-50) Sprendime C-441/17 (dėl tam tikrų į IV priedą įrašytų vabalų saprofitų rūšių – *Buprestis splendens*, *Cucujus cinnaberinus*, *Phryganophilus ruficollis* ir *Pytho kolwensis* – apsaugos Lenkijos Belovežo girioje)⁷⁰ Teisingumo Teismas taip pat paaiškino, kad Buveinių direktyvos 12 straipsnio draudimai taikomi nepaisant rūšių egzempliorių, kuriems taikoma griežta apsauga, skaičiaus. Visai neseniai Teisingumo Teismas pakartojo, kad „tos direktyvos 12 straipsnio 1 dalies d punkte nustatytos apsaugos sistemos įgyvendinimas nepriklauso nuo atitinkamų rūšių egzempliorių skaičiaus“⁷¹. Kitaip tariant, faktas, kad rūšys gali būti plačiai paplitusios atitinkamoje vietovėje ir kad jos išlikimui nekyla grėsmė, nesušvelnina prievolių, susijusių su griežta rūšių apsauga. Į tokias aplinkybes veikiausiai reikėtų atsižvelgti taikant nukrypti leidžiančių nuostatų procesą. Priešingas scenarijus taip pat yra teisingas, t. y. faktas, kad vietovė yra veisimosi (perėjimo) teritorija arba poilsio vieta tik vienam arba keletui į IV priedo a dalį įrašytų rūšių individų, nesumažina prievolės apsaugoti šią vietovę nuo veiksmų, kurie galėtų ją pažeisti arba sunaikinti.

(2-51) Kita vertus, pasitaikys atveju, kai natūralių buveinių būklė pablogėja savaime (įskaitant natūralias pasekmes, kurios atsiranda nutraukus tam tikrą žemės ūkio paskirties žemės naudojimo būdą, pvz., žemės ūkio veiklos vykdymas) arba ją sukelia nenumatyti įvykiai, todėl buveinė nebetinkama tam tikrų rūšių veisimuisi (perėjimui) arba poilsui. Šiuo atveju, kai nebuvo atlikti jokie veiksmai, kurie būtų išprovokavę veisimosi (perėjimo) arba poilsio vietų pažeidimą arba sunaikinimą, tačiau tai įvyko dėl gamtinių priežasčių, 12 straipsnio 1 dalies d punktas netaikomas⁷².

16. ESTT jurisprudencija. Nesugebėjimas garantuoti griežtos tam tikrų vabalų saprofitų apsaugos

„Natura 2000“ *Puszcza Białowieska* Natura teritoriją (PLC 200004 Belovežo giria) sudaro Belovežo nacionalinis parkas ir tvarkomi miškai trijuose miško rajonuose (Belovežo, Brovsko ir Hainuvkos miško rajonai). Tai vienas geriausiai saugomų natūralių lapus metančių mišrių miškų Europoje, kuriam būdingas didelis kiekis senų medžių ir sudžiūvusios medienos. Tai – unikalus biologinės įvairovės taškas ir svarbus mokslinių žinių, visų pirma susijusių su ekologiniais procesais, šaltinis.

Dėl nuolatinio žievėgraužių tipografo plitimo (kurį, be kita ko, sukelia kintančios klimato sąlygos) Lenkijos aplinkos ministras 2016 m. patvirtino 2012 m. Miškų tvarkymo plano pakeitimą. Šiuo pakeitimu 2012–2021 m. vien Belovežo miško rajone leista beveik tris kartus padidinti eksploatuotinos medienos kiekį ir imtis kai kurios miškininkystės veiklos zonose, kuriose neleidžiama vykdyti ekonominės veiklos, pvz., sanitarinis kirtimas arba dirbtinis atkūrimas. Paskui, 2017 m. Miškų tarnybos generalinis direktorius priėmė trims miškų rajonams – Belovežo, Brovsko ir Hainuvkos – taikomą sprendimą dėl leidimo kirsti ir išvežti nuo žievėgraužių tipografijos nukentėjusius medžius visuomenės saugumo sumetimais ir siekiant sumažinti riziką visų amžiaus klasių miškui. Buvo pradėti darbai sausiems medžiams ir medžiams, kuriuos kolonizavo žievėgraužiai tipografai, išvežti iš šių trijų miško rajonų, kurių apytikslis plotas 34 000 hektarų, o „Natura 2000“ *Puszcza Białowieska* teritorijoje šis plotas sudarė daugiau nei 63 147 hektarus.

Europos Komisija laikėsi nuomonės, kad Lenkijos institucijos neįvertino, ar tos miškotvarkos priemonės neturės neigiamo poveikio „Natura 2000“ *Puszcza Białowieska* teritorijos vientisumui. Todėl Komisija 2017 m. liepos mėn. pareiškė ieškinį Teisingumo Teisme, kad būtų paskelbta, jog Lenkija nesilaikė savo prievolių pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį ir 12 straipsnio 1 dalies a ir d punktus. Savo 2018 m. balandžio 17 d. Sprendime⁷³ Teisingumo Teismas pareiškė, kad nebuvo tinkamai atliktas „tinkamas įvertinimas“ ir kad Lenkijos vyriausybė nesilaikė savo prievolių apsaugoti Belovežo girią. Teisingumo Teismas taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad esama

70 2018 m. balandžio 17 d. Sprendimas *Komisija prieš Lenkiją*, C-441/17, ECLI:EU:C:2018:255.

71 Sprendimo C-473/19 ir C-474/19 84 punktas.

72 Tinkama priemonė, susijusi su pažeidimo, kurį sukelia gamtinės priežastys arba nenumatyti įvykiai, problemos sprendimu, yra Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 dalis, kuri vis dėlto taikoma tik „Natura 2000“ teritorijoms. Savo 2005 m. spalio 20 d. Sprendime (*Komisija prieš Jungtinę Karalystę*, C-6/04, Rink. p. 9017, 34 punktas) Teisingumo Teismas pareiškė, kad „siekiant įgyvendinti Buveinių direktyvos 6 straipsnio 2 dalį, gali reikėti imtis priemonių, kad būtų užkirstas kelias išoriniam žmogaus sąlygojam kenkimui ir trūkumui, bei priemonių, kurios neleistų natūralaus vystymosi, galinčio bloginti saugomų rūšių būklę ir natūralias buveines, esančias [specialiose saugomose teritorijose]“.

73 2018 m. balandžio 17 d. Sprendimas *Komisija prieš Lenkiją*, C-441/17, ECLI:EU:C:2018:255.

mokslinių prieštaravimų, susijusių su tinkamiausiomis priemonėmis, kurios padėtų užkirsti kelią žievėgraužių tipografijos plitimui. Todėl Lenkijos institucijos neturėjo padidinti eksploatacijos nesant mokslinio tikrumo dėl nagrinėjamų aktyvių miško tvarkymo veiksmų ilgalaikio žalingo poveikio Belovežo girios vientisumui ir saugomoms rūšims (be kita ko, vabalams saprofitams).

Teisingumo Teismas paaiškino, kad Buveinių direktyvos 12 straipsnio draudimai taikomi nepaisant rūšių, kurioms taikomas griežtos apsaugos režimas, egzempliorių skaičiaus. Kitaip tariant, faktas, kad rūšis gali būti plačiai paplitusi atitinkamoje vietovėje ir kad jos išlikimui nekyla grėsmė, nepanaikina prievolių, susijusių su griežta rūšių apsauga. Į tokias aplinkybes veikiau reikėtų atsižvelgti taikant nukrypti leidžiančių nuostatų procesą.

17. Gerosios patirties pavyzdys. Su vėjo elektrinių parkais susijusi paukščių ir šikšnosparnių pažeidžiamumo zonų Flandrijoje (Belgija) kartograma

Laukinės gamtos pažeidžiamumo zonų kartogramas laikomas veiksminga priemone, padedančia nustatyti teritorijas, kuriose atsinaujinančiųjų išteklių energetikos plėtra galėtų neigiamai paveikti pažeidžiamas augalų ir gyvūnų populiacijas, todėl jos turėtų būti vengiama. Kartogramas galima naudoti ankstyvuju planavimo proceso etapu nustatant teritorijas, kuriose yra vėjo energetikos plėtros pažeidžiamų ekologinių populiacijų. Laukinės gamtos pažeidžiamumo zonų kartogramomis dažniausiai remiamasi priimant strateginio planavimo sprendimus per pradinį plėtros proceso vietos pasirinkimo etapą, todėl kartografavimo metodai taikomi vietovės reljefo mastu ir dažnai apima regiono, šalies arba kelių šalių teritoriją.

Su vėjo elektrinių parkais susijusi paukščių ir šikšnosparnių pažeidžiamumo zonų Flandrijoje kartograma parengta siekiant nurodyti teritorijas, kuriose įrengus vėjo jėgaines galėtų kilti pavojus paukščiams ir šikšnosparniams. Ji naudojama kaip informacijos šaltinis ir orientyras atliekant daugiau vietovės lygmens vertinimų ir vykdant strateginio planavimo veiklą. Ji yra daug rūšių apimančios kartogramos pavyzdys, iš kurio matyti, kaip skirtingas grupes galima vertinti naudojant vieną priemonę.

Kartogramoje regionas klasifikuojamas pagal šias keturias kategorijas: didelio, vidutinio ir galimo pavojaus ir mažo pavojaus / nėra duomenų. Jis apima geografinę informacinę sistemą pagrįstus paukščių žemėlapius, kuriuos sudaro kelių komponentų žemėlapiai, įskaitant informaciją apie svarbias paukščių teritorijas ir migracijos maršrutus. Flandrijoje pažeidžiamumo zonų kartogramos ir prie jų pridedamos gairės dažnai naudojamos priimant sprendimus dėl vietos pasirinkimo. Projektų plėtotojai ir konsultacinės įmonės juos naudoja strateginio planavimo tikslais ir kaip „atspirties tašką“ išsamesniems vietovės lygmens projekto vertinimams. Vietos ir regiono valdžios institucijos taiko jas tuo pačiu tikslu ir tam, kad patikrintų, ar projekto plėtotojai ir konsultantai tinkamai atliko savo darbą.

Žemėlapyje taip pat pateikta informacija apie šikšnosparnius, tačiau ji skiriasi nuo teminių paukščių žemėlapių, kurie yra pagrįsti tinkamos buveinės, kuri buvo naudojama kaip šikšnosparnių buvimo prognozavimo rodiklis, identifikavimu (naudojant aeronuotraukas ir žemės dangos lauko inventorių). Vis dėlto reikėtų pažymėti, kad duomenų apie šikšnosparnius turima daug mažiau nei apie paukščius. Todėl aiškinant su šikšnosparniais susijusias jautrumo prognozes, reikėtų būti atidesniems.

Šaltinis: Laukinės gyvūnijos jautrumo vadovas,
<https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/wildlife%20manual%20final.pdf>.

2.3.4.b) Veisimosi (perėjimo) ir poilsio vietų nustatymas

Veisimosi (perėjimo) ir poilsio vietos turi būti griežtai saugomos, nes jos turi esminę reikšmę gyvūnų gyvenimo ciklui ir yra gyvybiškai svarbūs rūšies visos buveinės elementai. Todėl 12 straipsnio 1 dalies d punktas turėtų būti suprantamas kaip nuostata, kuria siekiama apsaugoti nuolatinę tokių teritorijų ir vietų ekologinę funkciją, užtikrinant,

kad jose toliau būtų visi sėkmingam gyvūno poilsiui ir veisimuisi (perėjimui) reikalingi elementai. Jeigu šios vietos naudojamos nuolat, apsauga galioja visus metus.

(2-52) Atsižvelgiant į direktyvos tikslą, veisimosi (perėjimo) ir poilsio vietos turi būti griežtai saugomos, nes jos yra esminės gyvūnų gyvenimo ciklui ir labai svarbūs rūšies visos buveinės elementai⁷⁴, reikalingi jos išgyvenimui. Jų apsauga yra tiesiogiai susijusi su rūšių apsaugos būkle. **Todėl 12 straipsnio 1 dalies d punktas turėtų būti suprantamas kaip nuostata, kuria siekiama apsaugoti veisimosi (perėjimo) ir poilsio vietų ekologinę funkciją.** Todėl 12 straipsnio 1 dalies d punkte nustatyta, kad tokios teritorijos ir vietos neturi būti pažeistos arba sunaikintos dėl žmonių veiklos ir kad jos toliau galėtų atlikti visas funkcijas, kurios yra reikalingos sėkmingam konkrečaus gyvūno veisimuisi (perėjimui) ar poilsiui.

(2-53) Byloje C-383/09 generalinė advokatė J. Kokott „perėjimo (veisimosi) ir poilsio“ vietas aiškino kaip apimančias ne tik urvus, bet ir aplinkines buveines. Teisingumo Teismas priėmė sprendimą, kad prievolės pagal 12 straipsnio 1 dalies d punktą neįvykdomos ne tik dėl tiesioginio urvų sunaikinimo, bet ir dėl urbanizacijos procesų ir kultūrų struktūros pokyčių didesnėse teritorijose⁷⁵.

(2-54) Todėl iš 12 straipsnio 1 dalies d punkto galima daryti išvadą, kad tokios perėjimo (veisimosi) ir poilsio vietos taip pat turi būti saugomos tais atvejais, kai naudojamos tik retkarčiais arba net yra apleidžiamos⁷⁶, tačiau kai yra pagrįsta didelė tikimybė, kad atitinkama rūšis grįš šias teritorijas ir vietas. Jeigu, pvz., daugybė šikšnosparnių tam tikrą urvą kasmet naudoja žiemos miegui (nes rūšys turi įprotį kasmet grįžti į tą pačią žiemos poilsio vietą), šio urvo, kaip žiemos miego vietos, funkcija taip pat turėtų būti saugoma vasarą, kad šikšnosparniai galėtų ją vėl pasinaudoti žiemą.

(2-55) Bendruosius veisimosi (perėjimo) ir poilsio vietų nustatymo kriterijus nustatyti sudėtinga, nes IV priedo a dalyje išvardytos rūšys apima įvairius taksonus su daugybe skirtingų vystymosi raidos ypatumų. Neįmanoma pateikti griežtos sąvokos „veisimosi (perėjimo) vieta“ arba „poilsio vietos“ apibrėžties, kuri bus taikoma visiems taksonams. Todėl bet kuriuo atveju aiškinant sąvokas „veisimosi (perėjimo) vietos“ arba „poilsio vietos“, būtina atsižvelgti į šią įvairovę ir paisyti įvairių dominuojančių sąlygų. Toliau apibūdintomis bendrosiomis sąlygomis šiuo atžvilgiu siekiama pateikti tam tikras rekomendacijas ir jos yra pagrįstos prielaida, kad atitinkamas vietas galima identifikuoti ir pagrįstai atriboti. Jas siekiama naudoti kaip kontrolinio sąrašo elementus, į kuriuo reikia atsižvelgti, nes ne visi šie elementai bus taikomi visoms rūšims. Šiuo atveju taip pat galima nustatyti su rūšimis susijusias žinių spragas. Kituose skirsniuose abi apibrėžtys aptariamose išsamiau, nors praktikoje jos dažnai bus tarpusavyje susijusios ir sutaps, taigi jas galima nagrinėti kartu.

(2-56) 12 straipsnio tikslais turėtų būti taikomos toliau išvardytų terminų apibrėžtys.

- Perėjimo (veisimosi) vietos

Perėjimas (veisimasis) šiuo atveju apibūdinamas kaip poravimasis, jauniklio atsivedimas (įskaitant kiaušinių dėjimą) arba palikuonių atsiradimą, jei dauginimasis nelytinis. Šiuo atveju veisimosi (perėjimo) vieta apibrėžiama kaip plotai, reikalingi poravimuisi ir atsivedimui, ir apima greta lizdo arba atsivedimo vietos esančius plotus, kai palikuonys nuo jų yra priklausomi. Kai kurių rūšių veisimosi (perėjimo) vietai taip pat priklausys susijusios struktūros, reikalingos teritorijai pažymėti ir ginti. Jeigu rūšys dauginasi nelytiniu būdu, veisimosi (perėjimo) vieta apibrėžiama kaip palikuonių atsiradimui

⁷⁴ 1 straipsnio f punkte „rūšies buveinė“ apibūdinama tik kaip „specifiniais abiotiniais ir biotiniais veiksniais pasižyminti aplinka, kurioje rūšis gyvena bet kuriuo savo biologinio ciklo etapu“.

⁷⁵ 2011 m. birželio 9 d. Sprendimas *Komisija prieš Prancūziją*, C-383/09, ECLI:EU:C:2011:369.

⁷⁶ Nagrinėjamoje byloje C-477/19 ESTT priims sprendimą dėl klausimo, ar „poilsio vieta“, kaip apibrėžta Buvinių direktyvos 12 straipsnio 1 dalies d punkte, turi būti aiškinama kaip apimanti ir ankstesnes poilsio vietas, kurios nuo to laiko buvo apleistos.

reikalingas plotas. Reguliariai, t. y. kelis kartus metuose arba kas kelerius metus, naudojamos veisimosi (perėjimo) vietos turi būti saugomos net ir tai atvejais, kai jos nėra užimtose.

Todėl veisimosi (perėjimo) vieta gali apimti plotus, reikalingus:

1. viliojimui,
2. poravimuisi,
3. lizdo sukimui arba kiaušinių dėjimo ar atsivedimo vietos parinkimui,
4. vietoms, kurios naudojamos atsivedimui arba kiaušinių dėjimui arba palikuonių atsiradimui, jei dauginimasis nelytinis,
5. perinimo ir išsiperėjimo vietoms,
6. lizdavietėms arba atsivedimo vietoms, kai jas užima nuo tos vietos priklausomi jaunikliai, ir
7. platesnėms buveinėms, reikalingoms, kad reprodukcija yra sėkminga, įskaitant maitinimosi vietas.

- Poilsio vietos

Poilsio vietos šiuo atveju apibrėžiamos kaip plotai, turintys esminę reikšmę gyvūnams arba gyvūnų grupei tuo metu, kai jie nėra aktyvūs. Jeigu rūšiai būdingas nejudrumo laikotarpis, poilsio vieta apibrėžiama kaip vieta, prie kurios prisirišama. Poilsio vietos apima gyvūnų sukurtas struktūras, kurios funkcionuoja kaip poilsio vietos, pvz., landos, urvai arba slėptuvės. Reguliariai, t. y. kelis kartus metuose arba kas kelerius metus, naudojamos poilsio vietos turi būti saugomos net ir tai atvejais, kai jos nėra užimtose.

Išgyvenimui esminę reikšmę turinčios poilsio vietos gali apimti vieną arba daugiau struktūrų ir buveinių požymių, kurios reikalingos:

1. termoreguliacijai elgsenai, pvz., *Lacerta agilis* (vikrusis driežas);
2. poilsui, miegui ar jėgų atgavimui, pvz., *Nyctalus leisleri* (mažasis nakviša) landos;
3. pasislėpimui, apsaugai arba prieglobsčiui, pvz., *Macrothele calpeiana* urvai, ir
4. žiemos miegui, pvz., šikšnosparnių įmygio vietos ir *Muscardinus avellanarius* (lazdyninė miegapelė) slėptuvės.

(2-57) **Norint tinkamai įgyvendinti 12 straipsnio 1 dalies d punktą, reikia gerai išmanyti ekologiją** (biologija, buveinės, populiacijos dydis, pasiskirstymas ir dinamika) ir rūšies elgseną (gyvenimo ciklas, organizacija, rūšių sąveika populiacijos viduje ir tarp rūšių).

Veisimosi (perėjimo) vietų ir poilsio vietų pavyzdžiai

	Veisimosi (perėjimo) vieta	Poilsio vieta
<i>Triturus cristatus</i> (<i>skiauterėtasis tritonas</i>)	Poravimuisi naudojamame tvenkinyje yra pavienių patinų teritorijos, kuriose vyksta viliojimas ir poravimasis. Kiaušiniai dedami pavieniui ant virš vandens kyšančių augalų ir bręsta 12–18 dienų. Iš kiaušinių išsiriti ir laisvai plaukioja lervos. Taigi, tvenkinys yra perėjimo (veisimosi) vieta.	Gyvenimo sausumoje etapo metu <i>T. cristatus</i> nuo dienos šviesos slepiasi prie akmenų, medžiuose esančiose landose ir rąstuose. Panašias slėptuves jie taip pat naudoja žiemos miego laikotarpiais (šaltuose regionuose) arba vasaros įmygio metu (karštuose regionuose). Gyvenimo vandenyje etapo metu, suaugusieji ir lervos kaip prieglobstį naudoja vegetaciją po vandeniu ir virš vandens. <i>T. cristatus</i> plinta gretimuose vandens telkiniuose. Sveikos <i>T. cristatus</i> populiacijos naudojasi įvairiais vandens telkiniais ir migruoja tarp jų, taip plėsdami savo vientisą antžeminę buveinę. Individai nuo savo gimtojo vandens telkinio gali nutolti apytiksliai 1 km.

		Todėl <i>T. cristatus</i> poilsio vietos yra tvenkiniai, kuriuose jie gyvena, ir gretima antžeminė buveinė, kuria jie naudojami gyvenimo sausumoje metu.
<i>Nyctalus Leisleri</i> (mažasis nakviša)	Veisimosi (perėjimo) laikotarpiu patinai gyvena atskirai nuo patelių. Patinai rudenį medžių drevėse įrengia poravimosi vietas. Poruojamasi vėlai rudenį ir patelėse vaisius susiformuoja iki pavasario. Jaunikliai gimsta patelės landoje ir yra nuo jos priklausomi iki vasaros laikotarpio, kai yra atjunkomi. Todėl veisimosi (perėjimo) vietos ir patelių poilsio vietos yra veisimosi (perėjimo) vietos. Griežtai taikant apibrėžtį, praleidžiamos žiemos miego landos, kurios patenka į 12 straipsnio 1 dalies d punkto „poilsio vietų“ apibrėžtį.	<u>Žiemos miegas</u> <i>N. leisleri</i> yra dažniausiai medyje gyvenantis šikšnosparnis, kuris žiemą miega žiemos miegu. Žiemą jie lindi medžių drevėse, pastatuose, o kartais urvuose ir tuneliuose, kuriuose yra tinkamas mikroklimatas. Jie taip pat naudoja dirbtinius poilsio inkilus. Parkuose ir miestų teritorijose, taip pat lapuočių ir spygliuočių miškuose rastos landos medžiuose. Šios landos turi būti gana netrikdomose vietose, nes iš žiemos miego pažadinti šikšnosparniai išnaudoja vertingus energijos išteklius, kurių negali pakeisti žiemą. Dienos landos jų aktyviu laikotarpiu (pavasarij) taip pat yra labai svarbios visoms šikšnosparnių rūšims, todėl šviesiu paros metu jų iš esmės negalima trikdyti landose, esančiose senų medžių ir pastatų angose ir plyšiuose. Priklausomai nuo buvimo vietos, kolonija gali naudoti keletą vasaros landų keletą kartų iš eilės, o didesnės kolonijos gali būti naudojamos kaip patelių landos, o patinėliai gyvena atskirai arba mažomis grupėmis. <u>Migracija</u> Žinoma, kad <i>N. leisleri</i> migruoja kai kuriose Europos arealo dalyse: Vokietijoje žieduoti individai rasti žiemojantys Prancūzijoje ir Šveicarijoje (2003 m. nacionalinė ataskaita⁷⁷). Tikslūs migracijos būdai nėra žinomi. Tačiau, atrodo, kad kitos populiacijos yra sėslesnės, nes jų patelių ir žiemos landos yra toje pačioje vietoje. <i>N. leisleri</i> naudojamos landos poilsiui dienos metu ir žiemos miegui yra poilsio vietos.

	Veisimosi (perėjimo) vieta	Poilsio vieta
<i>Maculinea arion</i> (juodasis melsvys)	<i>M. arion</i> reikalinga vieta, kurioje auga jo lervų maistui reikalingi augalai (<i>Thymus</i> rūšis), kurie yra lervų prieglobsčio ir maisto šaltinis (<i>Myrmica</i> skruzdžių lizdai), ir kurioje jie užbaigia savo vystymąsi. Kiaušiniai dedami <i>Thymus</i> gėlės pumpure, kuriame jie minta ir vystosi. Tam tikrame etape lerva iškrenta iš augalo ir privilioja skruzdę, kad ši ją paimtų ir nuneštų į skruzdžių lizdą. Lerva toliau vystosi skruzdėlyne ir medžioja skruzdžių lervas. Lerva lėliukės stadiją pasiekia lizde ir suauga vasaros pradžioje. <i>M. arion</i> perėjimo vieta bus <i>Thymus</i> rūšies augalai, esantys netoli suaugusiųjų	Šios rūšys neturi aiškiai apibrėžtų poilsio vietų, išskyrus vietas, kurios yra reikalingos lervų vystymuisi ir vystymuisi į lėliukę. Šiems gyvenimo etapams taikoma kairėje pateikta veisimosi (perėjimo) vietos apibrėžtis.

77 http://www.eurobats.org/sites/default/files/documents/pdf/National_Reports/Inf.MoP7_20-National%20Implementation%20Report%20of%20Germany.pdf.

	pasirodymo vietos, o <i>Myrmica</i> skruzdžių lizdo vieta – tai vieta, kurioje vystosi lerva ir lėliukė.	
Osmoderma eremita (niūriaspaiviai auksavabaliai)	Poilsio ir veisimosi (perėjimo) vietos <i>O. eremita</i> atveju iš esmės sutampa. Ši vabalų saprofito rūšis didžiąją savo gyvenimo dalį gyvena brandžių lapuočių, paprastai tai yra <i>Quercus</i> rūšis, supuvusiose ertmėse. Didelė dalis individų nepalieka medžio, kuriame gimė. Poruojamasi podirviniame sluoksnyje, kuriame giliai dedami kiaušinėliai. Vystymasis nuo kiaušinėlio padėjimo iki vabzdžio trunksa keletą metų. Lėliukė vystosi rudenį; suaugusio vabzdžio stadija pasiekama pavasario pabaigoje arba vasaros pradžioje. Daugybę brandžių ir iš esmės tuščiavidurių lapuočių, paprastai <i>Quercus species</i>, kurių šerdis išpuvus, <i>O. eremita</i> naudoja kaip poilsio vietą.	

(2-58) Iš *Triturus cristatus* rūšies pavyzdžio (žr. pirmiau pateiktą langelį) matyti, kad kai kurių rūšių, kurių **gimtas arealas yra mažas**, veisimosi ir poilsio vietos gali sutapti. Tokiais atvejais svarbu apsaugoti funkciškai gyvybingą ir nuoseklią rūšių vietą, kuri apima jos poilsio ir veisimosi vietas ir kitas teritorijas, kurios laikomos būtinomis veisimosi ir (arba) poilsio vietos ekologinei funkcijai išlaikyti. Tokios rūšies „vietos“ populiacijos apibrėžimas galėtų būti naudingas apibrėžiant tokią teritoriją.

(2-59) Taip pat reikia apsvarstyti, kaip elgtis su **plačiai paplitusiomis rūšimis** pagal 12 straipsnį. Konkreti problema, kurią kelia plačiai paplitusios rūšys, jau pripažįstama direktyvos 4 straipsnio 1 dalyje. Šiuo atveju gali būti patartina apriboti veisimosi (perėjimo) ir poilsio vietos apibrėžtį vietos lygmeniu, kad ją būtų galima aiškiai apriboti: pvz., šikšnosparnių landos, lokių žiemos guolis arba ūdros giraitė, arba kitos teritorijos, kurias galima aiškiai nustatyti kaip svarbias veisimuisi ar poilsiui.

(2-60) Sprendime *Caretta caretta* Teisingumo Teismas nepateikė jokios rūšių perėjimo (veisimosi) ir poilsio vietų apibrėžties ir vadovavosi konkrečiu požiūriu į kiekvieną atvejį / rūšį. Šioje byloje Teisingumo Teismas pabrėžė Lagano įlankos svarbą, kuri yra „gyvybiškai svarbus saugomos rūšies *Caretta caretta* perėjimo regionas”⁷⁸. Šiai teritorijai buvo būdingi fiziniai ir biologiniai veiksniai, turintys esminę reikšmę rūšies reprodukcijai (jūros teritorija ir paplūdimiai, kuriuose sukami lizdai). Bendrą veisimosi (perėjimo) ir poilsio vietų apibrėžtį sudėtinga nustatyti dėl didelių rūšių ekologinių ypatumų skirtumų. Reikia atsižvelgti į naujausias žinias apie rūšių ekologiją ir elgesį.

2.3.4.c) „Pažeidimo“ koncepcija

Pažeidimą galima apibrėžti kaip fizinį blogėjimą, darantį poveikį veisimosi (perėjimo) arba poilsio vietai. Kitaip nei pažeidimas, toks blogėjimas taip pat gali atsirasti lėtai ir laipsniškai ir sumažinti teritorijos arba vietos funkcionalumą. 12 straipsnio 1 dalies b punktas taikomas, jeigu įmanoma nustatyti aiškų priežastinį ryšį tarp vienos ar daugiau žmogaus veiklų ir veisimosi (perėjimo) arba poilsio vietos pažeidimo.

(2-61) „Pažeidimo“ koncepcija neapibrėžta nei Buveinių direktyvos 12 straipsnio 1 dalies d punkte, nei 1 straipsnyje, nors ši sąvoka taip pat vartojama kitose direktyvos nuostatose (pvz., 6 straipsnio 2 dalis).

(2-62) Apskritai pažeidimą galima apibrėžti kaip fizinį blogėjimą, darantį poveikį buveinei (šiuo atveju – veisimosi (perėjimo) arba poilsio vietai). Kitaip nei pažeidimas, **blogėjimas gali atsirasti lėtai ir laipsniškai ir sumažinti teritorijos** arba vietos

⁷⁸ Sprendimo Komisija prieš Graikiją, C-103/00, 27 punktas.

funkcionalumą. Todėl pažeidimas negali iš karto sukelti teritorijos arba vietos funkcionalumo praradimą. Tačiau tai turėtų neigiamą poveikį funkcionalumui atsižvelgiant į esamų ekologinių elementų kokybę ir kiekį, ir dėl šios priežasties vieta gali būti visiškai sunaikinta. Dėl didelės į IV priedo a punktą įtrauktų rūšių įvairovės konkrečios veisimosi (perėjimo) arba poilsio vietos pažeidimas turi būti vertinamas kiekvienu konkrečiu atveju.

(2-63) Bandant išsiaiškinti priežastis, dėl kurių buvo pažeista ar net prarasta veisimosi (perėjimo) arba poilsio funkcija, arba jų išvengti, svarbu nustatyti aiškų **priežastinį ryšį** tarp vieno ar kelių žmogaus vykdomų veiksmų ir veisimosi (perėjimo) arba poilsio vietos pažeidimo ar sunaikinimo. Akivaizdu, kad pažeidimo priežastys gali būti vidinės arba išorinės ir netgi šiek tiek nutolusios nuo nagrinėjamos veisimosi (perėjimo) ar poilsio vietos. Todėl tokias priežastis ir veiklą reikia kontroliuoti taip, kad pažeidimo ar sunaikinimo būtų galima išvengti. Institucijos atitinkamų veiksmų galės imtis ir tolesnio arba būsimo pažeidimo ar sunaikinimo galės išvengti tik susidariusios aiškų vaizdą apie priežastis.

(2-64) Todėl veiklos, kuria tiesiogiai ar netiesiogiai pažeidžiama arba sunaikinama saugomos rūšies buveinė gali reikšti 12 straipsnio 1 dalies pažeidimą, kaip Teisingumo Teismas pripažino Sprendime C-340/10. Šiame sprendime Teisingumo Teismas priėjo prie išvados, kad perteklinė vandens gavyba ir kita žalinga veikla netoli Paralimnio ežero galėjo turėti pastebimą neigiamą poveikį Kipro geltonskruosčio žalčio ir buveinei ir šios rūšies apsaugai, visų pirma sausros metais. Toleruodamas šios rūšies operaciją, Kipras neįvykdė savo prievolių pagal 12 straipsnio 1 dalį.

(2-65) Siekiant apibrėžti ribas, susijusias su „pažeidimu“, būtina atlikti viso 12 straipsnio 1 dalies d punkto analizę. 12 straipsnio paskirtis – nustatyti griežtą į IV priedo a dalį įrašytų rūšių apsaugą. Aiški veisimosi (perėjimo) ir poilsio vietų apsauga kartu su pačių rūšių apsauga nenustatant „tyčios“ elemento, parodo šioms vietoms pagal direktyvą suteikiamą svarbą. Ši konkreiti apsauga nuo veisimosi (perėjimo) ir poilsio vietų pažeidimo ar sunaikinimo, savaime suprantama, yra susijusi su esminėmis šių vietų funkcijomis, kuriose toliau turi būti visi konkrečios gyvūno (arba gyvūnų grupės) perėjimui ar poilsiui reikalingi elementai.

(2-66) Veiklos, dėl kurios gali būti padarytas **pažeidimas** pagal 12 straipsnio 1 dalies d punktą:

- Skiauterėtojo tritono (*Triturus cristatus*) arba kitų griežtai saugomų varliagyvių **nerštaviečių užėmimas**, taip (iš esmės) susilpninant jų, kaip veisimosi vietos, funkciją.
- **Žiurkėno urvo**, kaip veisimosi ir poilsio vietos, dalių funkcijos **pažeidimas** dėl gilaus arimo.
- **Inžinerijos darbai** ties **upės** pakrante, kuri yra atlantinio eršketo (*Acipenser sturio*) arba kitų griežtai saugomų žuvų rūšių poilsio vieta ir nerštavietė.
- **Žemės sausinimas** arba kita veikla, dėl kurios pasikeičia hidrologija, kuri smarkiai pažeidžia buveinės ekologinius ypatumus ir daro poveikį *Natrix natrix cypriaca* (Kipro geltonskruostis žaltys, žr. 2.33 skirsnį).
- **Mirusių ar mirštančių medžių**, kurie yra svarbios tam tikrų į IV priedą įrašytų griežtai saugomų vabalų saprofitų rūšių⁷⁹ (*Buprestis splendens*, *Cucujus cinnaberinus*, *Phryganophilus ruficollis* ir *Pytho kolwensis*), **kirtimas / išvežimas**.
- Namų, poilsiaviečių, kelių ir kitų **infrastruktūros objektų** statyba, taip pat **šviesos tarša** arba **žvejybos** veikla didžiagalvio jūrinio vėžlio (*Caretta caretta*) perėjimo vietose arba netoli jų⁸⁰.

79 2018 m. balandžio 17 d. Sprendimo *Komisija prieš Lenkiją*, C-441/17, ECLI:EU:C:2018:255, 233–236 punktai.

80 2016 m. lapkričio 10 d. Sprendimo *Komisija prieš Graikiją*, C-504/14, ECLI:EU:C:2016:847, 160 ir 114 punktai.

18. Gerosios patirties pavyzdys. Eršketams Dunojaus upėje skirta strateginė programa

Eršketai yra svarbi Dunojaus upės baseino ir Juodosios jūros gamtos paveldo dalis. Šios rūšys yra **labai geri indikatoriai, iš kurių galima spręsti apie gerą vandens ir buveinių kokybę**. Šiuo metu keturios iš šešių eršketų rūšių sparčiai nyksta, viena laikoma pažeidžiama, o viena yra išnykusį. Jos visos **dabar saugomos pagal ES Buveinių direktyvą**.

2011 m. birželio mėn. ES strategijoje dėl Dunojaus regiono nustatytas vienas pagrindinių jos tikslų (PA6 tikslas) „iki 2020 m. išsaugoti gyvybingas Dunojaus eršketų ir kitų vietinių rūšių žuvų populiacijas“. Po metų, 2012 m. sausio mėn., sudaryta **Dunojaus eršketų darbo grupė** siekiant nustatyti, kaip reikėtų bendromis jėgomis dirbti siekiant šio tikslo. Šioje grupėje bendradarbiauja eršketų ekspertai, NVO delegatai ir Tarptautinės Dunojaus apsaugos komisijos, Dunojaus strategijos bei nacionalinių vyriausybių atstovai.

Vienas pirmųjų šios darbo grupės veiksmų buvo parengti programą „Eršketai 2020“, kad ji būtų naudojama kaip suderintų veiksmų pagrindas. Programos įgyvendinimui reikėjo vyriausybių, sprendimų priėmėjų, vietos bendruomenių, suinteresuotųjų subjektų, mokslininkų ir NVO įsipareigojimo ir tarpusavio bendradarbiavimo.

Viena akivaizdžiai tinkama priemonių, pasiūlytų pagal programą „Eršketai 2020“, įgyvendinimo platforma yra Dunojaus upės baseino valdymo planas (DRBMP) ir jo bendra priemonių programa. Antrajame DRBMP projekte, atnaujintame 2015 m., nustatyta viena iš jo vizijų ir valdymo tikslų *„kad antropogeninės kliūtys ir buveinių trūkumas nebetrukdo žuvų migracijai ir nerštui: eršketų rūšys ir kitos konkrečios migruojančios rūšys gali patekti į Dunojaus upę ir atitinkamus intakus. Eršketų ir kitų konkrečių migruojančių rūšių populiacijos pagal DRBMP yra savarankiškos, atsižvelgiant į jų istorinį pasiskirstymą“*.

Toliau nurodytos kai kurios iš nustatytų priemonių, kurias reikia įgyvendinti siekiant šio valdymo tikslo:

- nustatyti, kiek ir kuriose vietose turi būti taikoma žuvų migracijos pagalbinių priemonių ir kitų priemonių, reikalingų, kad būtų pasiektas arba padidintas upės nepertraukiamumas, kurias iki 2021 m. įgyvendins kiekviena šalis;
- nustatyti, kur ir kiek reikia taikyti priemonių, skirtų upės morfologinei būklei gerinti ją atkuriant, išsaugant ir patobulinant, kurias iki 2021 m. įgyvendins kiekviena šalis;
- vykdant naujus infrastruktūros projektus vengti kurti naujas kliūtis žuvų migracijai; kai naujos kliūtys yra neišvengiamos, būtina taikyti reikiamas poveikio mažinimo priemones, tokias kaip pagalbinės priemonės žuvų migracijai arba kitos tinkamos priemonės, jau numatytos projekto koncepcijoje;
- gauti trūkstamas žinias dėl galimybės eršketams ir kitų nurodytų migruojančių rūšių žuvims migruoti prieš srovę ir pasroviui per „Geležinių vartų“ I-ąją ir II-ąją užtvankas, be kita ko, atliekant buveinių tyrimus;
- jei šių tyrimų rezultatai bus teigiami, reikėtų įgyvendinti tinkamas priemones ir atlikti galimybių studiją dėl Gabčikovo užtvankos ir Dunojaus aukštupio.

Remiantis DRBMP, iki 2021 m. upės baseine bus įrengta **140 žuvų migraciją palengvinančių priemonių** (120 priemonių jau įrengta nuo pirmojo DRBMP). Šios priemonės turėtų padėti užtikrinti visų žuvų rūšių, įskaitant eršketą, ir amžiaus grupių migraciją naudojant geriausius prieinamus metodus. **Dar apie 330 papildomų priemonių, kuriomis bus pašalinti upės vientisumo pertrūkiai ir atkurtas jos nepertraukiamumas**, planuojama įgyvendinti po 2021 m. (VPD 4 straipsnio 4 dalis) <http://www.dstf.eu>.

2.3.4.d) Priemonės, kuriomis užtikrinama nuolatinė veisimosi (perėjimo) arba poilsio vietų ekologinė funkcija

Priemonės, kuriomis užtikrinama nuolatinė veisimosi (perėjimo) arba poilsio vietos ekologinė funkcija įgyvendinant projektus ir vykdant veiklą, kuri gali daryti poveikį tokioms teritorijoms ar vietoms, turi būti būdingas poveikio švelninimo aspektas (t. y. priemonės, kuriomis kuo labiau sumažinamas ar net panaikinamas neigiamas poveikis). Šioms priemonėms taip pat gali priklausyti priemonės, kuriomis aktyviai gerinama arba valdoma tam tikra veisimosi (perėjimo) arba poilsio vieta, ir tai daroma taip, kad tokiai vietai bet kuriuo metu nepakenktų ekologinės funkcijos suprastėjimas arba praradimas. Tol, kol įvykdoma ši būtinoji sąlyga ir kol tokius procesus kontroliuoja ir stebi kompetentingos institucijos, nėra jokio poreikio taikyti 16 straipsnį.

(2-67) **Priemonės, kurios naudojamos siekiant užtikrinti nuolatinę ekologinę funkciją** (toliau – NEF priemonės), **yra prevencinės priemonės, skirtos kuo labiau sumažinti ar net panaikinti veiklos neigiamą poveikį saugomų rūšių veisimosi (perėjimo) arba poilsio vietoms.** Tačiau tai gali būti ir platesnio masto priemonės, kuriose numatyti veiksmai, padedantys **aktyviai gerinti** tam tikrą veisimosi (perėjimo) arba poilsio vietą, kad jos ekologinė funkcija bet kuriuo metu nesuprastėtų arba nebūtų prarasta. Tai, pvz., galėtų apimti teritorijos praplėtimą arba naujų buveinių kūrimą veisimosi (perėjimo) ar poilsio vietoje arba turinčių tiesioginį funkcinį ryšį su tokiomis vietomis, siekiant išlaikyti jų funkcionalumą. Ekologinės funkcijos, susijusios su tokiomis atitinkamoms rūšims skirtomis priemonėmis, išlaikymas arba pagerinimas, žinoma, turi būti aiškiai įrodytas.

(2-68) Tokios priemonės gali būti naudojamos tik tais atvejais, kai yra nustatyta leidimo išdavimo arba planavimo tvarka, pagrįsta oficialiomis procedūromis, ir kai kompetentingos institucijos gali įvertinti, ar priemonės, kurių imtasi veisimosi (perėjimo) arba poilsio vietos funkcijai išsaugoti, yra pakankamos. NEF priemonės gali būti alternatyva, kai veikla gali daryti poveikį tik veisimosi (perėjimo) ar poilsio vietos dalims. Jeigu veisimosi (perėjimo) arba poilsio vietos dydis dėl NEF Priemonių vis tiek išliks bent jau toks pat (arba didesnis) ir ji išliks tokios pat (arba geresnės) kokybės atitinkamai rūšiai, vietos funkcija, kokybė arba vientisumas nebus pažeisti. Labai svarbu išlaikyti arba pagerinti nuolatinę vietos ekologinę funkciją. Todėl svarbu stebėti NEF priemonių efektyvumą.

(2-69) Pagal atsargumo principą, jeigu pasiūlytomis priemonėmis (pvz., projekto vystytojo pasiūlytos su projektu susijusios priemonės) negarantuojama nuolatinė vietos ekologinė funkcija, jos neturėtų būti laikomos derančiomis su 12 straipsnio 1 dalies d punktu. Tam, kad būtų laikomasi 12 straipsnio 1 dalies d punkto, **būtiną aukštą užtikrintumą, kad priemonės padės išvengti bet kokio pažeidimo arba sunaikinimo, laipsnis**, be to, priemonės turi būti nustatytos laiku ir būti tinkamos formos, kad būtų išvengta bet kokio pažeidimo arba sunaikinimo. Sėkmės tikimybė turi būti vertinama remiantis objektyvia informacija ir atsižvelgiant į atitinkamos vietos ypatumus ir konkrečias aplinkos sąlygas.

(2-70) Tinkamos NEF priemonės, padedančios užtikrinti, kad vietos funkcija, kokybė arba vientisumas nebus pažeistas, apskritai turės teigiamą poveikį atitinkamos rūšies apsaugai.

(2-71) NEF priemonės galėtų būti sudedamąja veiklos arba projekto specifikacijos dalis; jos taip pat galėtų būti tarp prevencinių priemonių, kurių imamasi pagal griežtą apsaugos sistemą siekiant laikytis 12 straipsnio 1 dalies d punkto.

(2-72) Remiantis veisimosi ir poilsio vietų apibrėžtimi (žr. 2.3.4.b skirsnį), pirmiau aprašytas metodas, atrodo, yra ypač svarbus sprendžiant su gyvūnais, kurių gimtasis paplitimo arealas yra nedidelis, susijusius klausimus, kai veisimosi ar poilsio vietos atskiriamos kaip „funkciniai vienetai“ (t. y. naudojamas platesnis požiūris). Šiuo atveju

reikėtų pažymėti, kad valstybė narė privalo nuosekliai apibrėžti atitinkamų rūšių veisimosi ir poilsio vietų sąvoką, taigi ir užtikrinti jų apsaugą visoje savo teritorijoje.

(2-73) **NEF priemonės skiriasi nuo kompensavimo priemonių tiesiogine prasme** (įskaitant kompensavimo priemones pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 4 dalį). Kompensavimo priemonėmis siekiama kompensuoti konkrečias neigiamas pasekmes rūšims ir tai reiškia, kad veisimosi (perėjimo) arba poilsio vieta yra arba buvo pažeista ar sunaikinta. Taip nėra NEF priemonių atveju, kuriomis užtikrinama, kad veisimosi (perėjimo) ar poilsio vietų nuolatinė ekologinė funkcija išliktų visiškai nesugadinta (kiekybiniais ir kokybiniais terminais) po to, kai buvo įvykdyta veikla. Jeigu veisimosi (perėjimo) arba poilsio vieta pažeidžiama arba sunaikinama, nukrypti leidžianti nuostata pagal 16 straipsnį visada yra reikalinga, kai įvykdomos tuo tikslu nustatytos sąlygos. 3.2.3.b skirsnyje nagrinėjamas kompensavimo priemonių naudojimas pagal 16 straipsnį.

2.3.5. Laikymas, transportavimas ir pardavimas ar mainymas ir siūlymas parduoti ar mainyti gamtoje sugautus egzempliorius

12 straipsnio 2 dalyje nustatyti draudimai taikomi visais į IV priedo a punktą įrašytų rūšių gyvenimo etapais.

(2-74) Dėl į IV priedo a dalį įrašytų rūšių 12 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad: „Valstybės narės draudžia laikyti, transportuoti, parduoti ar mainyti, siūlyti parduoti ar mainyti gamtoje sugautus šių rūšių egzempliorius, išskyrus tuos, kurie teisėtai buvo pagauti prieš įgyvendinant šią direktyvą.“ 12 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad 12 straipsnio 1 dalies a ir b punktuose ir 12 straipsnio 2 dalyje nustatyti draudimai taikomi visais į IV priedo a punktą įrašytų rūšių gyvenimo etapais.

2.3.6. Atsitiktinio į IV priedo a dalį įrašytų rūšių sugavimo ir žudymo stebėsenos sistema

Pagal 12 straipsnio 4 dalį reikalaujama, kad valstybės narės sukurtų sugavimo ir žudymo stebėsenos sistemą, ir imtųsi tolesnių tyrimų ar apsaugos priemonių, kaip reikalaujama, siekiant užtikrinti, kad atsitiktinis sugavimas ir nužudymas atitinkamoms rūšims neturėtų reikšmingo neigiamo poveikio.

(2-75) Pagal 12 straipsnio 4 dalį reikalaujama sukurti atsitiktinio į IV priedo a dalį įrašytų rūšių sugavimo ir žudymo stebėsenos sistemą. **Stebėsenos sistema turi būti pakankamai griežta, kad būtų galima gauti patikimų duomenų apie visos veiklos, kuri galėtų kelti atsitiktinio atitinkamos rūšies sugavimo ir nužudymo riziką, poveikį.** Remiantis surinkta informacija, turi būti įmanoma pateikti patikimus atsitiktinio sugavimo ir nužudymo įverčius, kurie kartu su jų apsaugos būklės priežiūros rezultatais, padėtų priimti informacija pagrįstą sprendimą, ar reikia imtis apsaugos priemonių siekiant užtikrinti, kad atitinkamai rūšiai nebūtų daromas reikšmingas neigiamas poveikis.

Tai, pvz., gali būti banginių šeimos gyvūnų arba jūrinių vėžlių priegaudos naudojant žvejybos įrankius arba jų nužudymo susidūrus su laivais stebėseną, šikšnosparnių žūčių vėjo jėgainėse stebėseną arba žūčių keliuose stebėseną (pvz., roplių žūtys pavasario migracijos metu). Sprendime C-308/08 Teisingumo Teismas nagrinėjo 12 straipsnio 4 dalies įgyvendinimo klausimą dėl Iberijos lūšies (*Lynx pardinus*) Andalūzijoje ir atkreipė dėmesį į atsitiktinio Iberijos lūšies nužudymo keliuose stebėsenos sistemą (žr. toliau pateiktą langelį).

19. Gerosios patirties pavyzdys. Per Iberijos lūšies buvimo teritoriją besidriekiančio kelio atnaujinimas

Iberijos lūšis (*Lynx pardinus*) yra sparčiausiai pasaulyje nykstanti kačių šeimos rūšis. Dažniausiai ji medžioja tik laukinius triušius, todėl rūšis tampa dar labiau pažeidžiama dėl siaurų ekologinių reikalavimų. Iberijos lūšiai pavojus kyla dėl įvairių grėsmių: mažėjančios maisto bazės (per daug metų epidemija, pvz., miksomatozė ir hemoraginė liga, turėjo poveikį triušių populiacijai), susidūrimų su transporto priemonėmis (dėl to, kad jų buveinės kerta daugybė šalies kelių), buveinių praradimo ir pažeidimo (tolesnė infrastruktūros, pvz., kelių, užtvarų, geležinkelų, plėtros ir kitos žmogaus veiklos) ir neteisėto žudymo (rūšis istoriškai buvo laikoma kaip patrauklus medžioklės trofėjus ir kenkėjas). Iki XXI amžiaus pradžios Iberijos lūšis buvo ties išnykimo riba – dviejose izoliuotose subpopuliacijose Andalūzijoje (Ispanija) ir kai kuriose Portugalijos dalyse išgyveno tik apie 100 individų. Iki 2019 m. šis skaičius padidėjo iki daugiau nei 600 subrendusių individų aštuoniose subpopuliacijose, įskaitant stiprėjančius jų tarpusavio ryšius.

Pagal LIFE programą Europos Sąjunga tvirtai rėmė šios rūšies atsigavimą, kurios populiacija per pastarąjį dešimtmetį pastebimai padidėjo. Pagal „LIFE Iberlince“⁸¹ projektą Ispanijos institucijos parengė įvairius veiksmus, kuriais siekiama pagerinti įvairių populiacijos branduolių ryšius ir 30 proc. sumažinti Iberijos lūšies mirtingumą, susidūrus su transporto priemonėmis, lygi. Šiuo atžvilgiu įgyvendinti veiksmai apėmė gyvūnų perėjų statybą ir pritaikymą, tikslingą tvorą, ženklų statymą ir greičio apribojimų nustatymą. Ispanijos viešųjų darbų ir transporto ministerija, kuri turi kompetenciją kelių saugumo srityje, tapo asocijuotąja šio LIFE projekto, kuriuo siekiama skatinti įgyvendinti veiksmus, kad būtų sumažinta susidūrimo rizika, paramos gavėja. Siekiant spręsti atsitiktinio nužudymo, kurį sukelia susidūrimai keliuose, ir kitų nenatūralaus mirtingumo priežasčių problemą ir išvengti reikšmingo poveikio Iberijos lūšies populiacijai, gali prireikti papildomų pastangų ir priemonių.

20. Gerosios patirties pavyzdys. LIFE SAFE-CROSSING projektas: gyvūnų ir automobilių susidūrimų prevencija

LIFE SAFE-CROSSING projektu siekiama įgyvendinti veiksmus, kad būtų sumažintas keliuose daromas poveikis kai kurioms prioritetinėms rūšims keturiose Europos šalyse: apeniniam rudajam lokiui (*Ursus arctos marsicanus*) ir vilkui (*Canis lupus*) Italijoje, Iberijos lūšiai (*Lynx pardinus*) ir rudajam lokiui (*Ursus arctos*) Graikijoje ir Rumunijoje.

Šioms rūšims kelių infrastruktūra kelia didelę grėsmę, susijusią su tiesioginiu mirtingumu ir kelių atitvarų poveikiu. Siekiami sumažinti šį poveikį, remsimės patirtimi, įgyta įgyvendinant ankstesnį LIFE projektą LIFE STRADE projektą, kurio metu 17 vidurio Italijos vietų buvo sėkmingai įrengta naujoviška gyvūnų ir automobilių susidūrimo prevencijos priemonė. Taip pat buvo nustatyta, kad viena pagrindinių žūčių keliuose priežasčių yra mažas informuotumo lygis ir vairuotojų dėmesys susidūrimų su laukine gyvūnija rizikai.

Todėl LIFE SAFE-CROSSING projektu siekiama šių tikslų:

- pademonstruoti naujovišką [gyvūnų ir transporto priemonių susidūrimo](http://www.lifetrade.it/index.php/en/) prevencines sistemų (AVC PS) naudojimą;
- sumažinti susidūrimų eismo metu su tikslinė rūšimi riziką;
- pagerinti tikslinių populiacijų judumą ir sudaryti palankesnes sąlygas judėjimui;
- padidinti vairuotojų dėmesį susidūrimo su tikslinėmis rūšimis rizikai projekto įgyvendinimo vietose.

Projekte dalyvauja 13 partnerių: NVO, privačios įmonės ir viešosios įstaigos. Dalyvaujant Ternio provincijai bus užtikrintas LIFE STRADE projekto patirties perdavimas naujose teritorijose. SAFE-CROSSING projektas įgyvendinamas 29 „Natura 2000“ teritorijose. Projektas, kuriuo sumažinamas su keliais susijęs tiesioginis gaištamumas ir fragmentacija, prisidės prie geresnės biologinės įvairovės „Natura 2000“ teritorijose, taip pat prie geresnių jungčių tarp teritorijų. Metodų ir praktikos standartizacija ir veiklos sklaida padės atkartoti geriausią patirtį kitose vietose. Galiausiai intensyvios pastangos didinti informuotumą projekto metu pastangos taip pat padės gausinti vietos bendruomenių ir turistų žinias apie „Natura 2000“ tinklą.

<https://life.safe-crossing.eu/>

(<http://www.lifetrade.it/index.php/en/>) (LIFE11BIO/IT/072)

⁸¹ <http://www.iberlince.eu/index.php/esp/>.

(2-76) **Sisteminė stebėseną ir patikimų duomenų** apie atsitiktinį sugavimą ir nužudymą **rinkimas** yra esminė būtinoji sąlyga veiksmingoms apsaugos priemonėms įgyvendinti. Pavyzdžiui, priegaudos naudojant žvejybos įrankius stebėsenos sistema gali būti grindžiama valstybių narių duomenimis, surinktais naudojant žuvininkystės duomenų rinkimo sistemą⁸². Reglamente 2017/1004 nustatytos biologinių, aplinkos, techninių ir socialinių bei ekonominių duomenų, susijusių su žuvininkystės sektoriumi, rinkimo, valdymo ir naudojimo taisyklės, kuriomis prisidedama prie bendros žuvininkystės politikos ir aplinkos teisės aktų tikslų. Šiuolaikinės kontrolės technologijos, pvz., nuotolinės elektroninės stebėsenos (angl. REM) priemonės, kuriose naudojama apsauginė vaizdo stebėjimo sistema ir jutikliai, turi didelį potencialą. Naujausios tendencijos dirbtinio intelekto srityje gali palengvinti automatinę didelio REM duomenų kiekio peržiūrą. Tokios kontrolės priemonės yra ekonomiškai efektyvios ir perspektyvios, ir jomis institucijos gali naudotis, kad stebėtų pažeidžiamų rūšių atsitiktinius sugavimus ir už juos atsiskaitytų. Tokios REM priemonės vis dažniau naudojamos visame pasaulyje kaip įvairius su žuvininkyste susijusius klausimus padedantis spręsti sprendimas tais atvejais, kai ekonomiškai efektyvi nuolatinė stebėseną yra reikalinga duomenų rinkimo ir kontrolės bei vykdymo užtikrinimo tikslais.

Valstybės narės yra įpareigosios parengti nacionalinius darbo planus pagal daugiametę ES duomenų rinkimo programą. Tokia 2020–2021 m. laikotarpio programa buvo priimta Komisijos deleguotuoju sprendimu (ES) 2019/910 ir Komisijos įgyvendinimo sprendimu (ES) 2019/909. Programoje nustatyta prievolė rinkti duomenis apie visus atsitiktinius visų paukščių, žinduolių, roplių ir žuvų, saugomų pagal Europos Sąjungos teisės aktus ir tarptautinius susitarimus, sugavimus. Duomenis dėl visų rūšių žuvų ir laivų privaloma rinkti per mokslinio stebėjimo keliones žvejų laivuose arba tai turi daryti patys žvejai laivo registracijos žurnaluose.

Jeigu duomenys, surinkti per stebėjimo keliones, nepadeda susidaryti tinkamų išvalgų apie atsitiktinius sugavimus galutinių naudotojų poreikiams, valstybės narės privalo įgyvendinti kitą metodiką, pvz., laivuose naudoti nuotolinę elektroninę stebėseną (REM) kameromis, kuriomis įrašomas žvejybos įrankio ištraukimas ir laimikis. Duomenų rinkimo metodai ir kokybė turi būti tinkama atsižvelgiant į numatytus tikslus ir turėtų būti grindžiami geriausia patirtimi bei susijusia metodika, kurią rekomendavo atitinkamos mokslinės įstaigos. Jie turėtų būti taikomi didesnėje laivyno dalyje, kad būtų galima patikimai įvertinti priegaudą. Duomenų apie atsitiktinį pagal atitinkamus reglamentus ir direktyvas saugomų ir pažeidžiamų rūšių sugavimą rinkimas ir atitinkamų apsaugos priemonių įgyvendinimas turi būti vykdomas užtikrinant glaudų tarpsektorinį ir tarpžinybinį bendradarbiavimą, užtikrinant taisyklių vykdymą ir tinkamą paramą žvejams, taip pat žvejų teikiamą paramą.

(2-77) **Dėl plačiai paplitusių rūšių, pvz., banginių šeimos gyvūnų, kurie juda valstybių narių vandenyse, bendradarbiavimas su kitomis rūšies natūralaus arealo paplitimo šalimis yra labai svarbus**, nes stebėseną ir priemonės yra susijusios su įvairių šalių žvejybos laivais. Todėl naudinga atkreipti dėmesį į tai, kad 12 straipsnyje nustatytos prievolės yra bendra valstybių narių atsakomybė. Šį požiūrį patvirtina pirmiau minėtų nuostatų formuluotė ir viršvalstybinis direktyvos tikslas, t. y. apsaugoti Bendrijos intereso rūšis ir buveines visame jų natūralaus paplitimo areale, taip pat pareiga pagal Sutartį lojaliai bendradarbiauti. Todėl, nors pirminė pareiga įgyvendinti 12 straipsnį tenka valstybei narei, kurioje glaudžiasi rūšis, kitos valstybės narės privalo bendradarbiauti,

⁸² 2017 m. gegužės 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2017/1004 dėl Sąjungos sistemos, skirtos duomenų rinkimui, tvarkymui ir naudojimui žuvininkystės sektoriuje bei paramai mokslinėms rekomendacijoms dėl bendros žuvininkystės politikos, sukūrimo, kuriuo panaikinamas Tarybos reglamentas (EB) Nr. 199/2008 (<https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/dd3dc59f-557f-11e7-a5ca-01aa75ed71a1>).

jeigu tai yra būtina siekiant laikytis jų teisinių pareigų. Tai gali būti taikoma tiek apsaugos priemonių stebėsenai, tiek jų įgyvendinimui.

(2-78) Atsižvelgdamos į per stebėsenos sistemą surinktą informaciją, valstybės narės privalo imtis kitų būtinų tyrimo ir apsaugos priemonių, reikalingų **užtikrinti, kad atsitiktinis gaudymas ar žudymas neturėtų reikšmingos neigiamos įtakos atitinkamoms rūšims**. Todėl labai svarbu turėti patikimos informacijos apie rūšies populiaciją, paplitimo arealą ir apsaugos būklę, nes ji reikalinga norint visapusiškai įgyvendinti priežiūrą, kaip reikalaujama pagal direktyvos 11 straipsnį.

(2-79) Nors 12 straipsnio 4 dalyje neapibrėžtas „reikšmingas neigiamas poveikis“⁸³, galima suprasti, kad jis apima išsamų atsitiktinio sugavimo ir nužudymo poveikio rūšies subpopulacijoms ir populacijoms būklės nagrinėjimą, ir galiausiai jos palankios apsaugos būklės pasiekimui arba palaikymui. Poveikio reikšmingumas turės būti įvertintas kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgiant į rūšies vystymosi raidą, neigiamo poveikio rimtumą ir trukmę ir apsaugos būklę bei su atitinkama rūšimi susijusią tendenciją. Pavyzdžiui, poveikis gali būti laikomas reikšmingu, jeigu rūšies apsaugos būklė yra bloga ir dėl atsitiktinio sugavimo ir nužudymo skaičiai toliau mažėja, ypač jei tai daro poveikį ateities atsigavimo perspektyvoms. Poveikis taip pat laikomas reikšmingu, jei reguliariai atsitiktinai sugaunamų ir nužudomų gyvūnų skaičius yra didelis ir jei tai galėtų daryti poveikį atitinkamos rūšies subpopulacijai arba vietos populiacijai. **Jeigu trūksta duomenų apie apsaugos būklę ir (arba) faktinį sugavimo ir nužudymo lygį, reikėtų taikyti atsargumo principą.**

(2-80) Kita veikla, kuri gali sukelti griežtai saugomų jūros rūšių atsitiktinį nužudymą, yra jūrų eismas, visų pirma gyvūnams susiduriant su laivais (susidūrimas su laivais). Valstybės narės galėtų apsvarstyti įvairias prevencines priemones, įskaitant laivų greičio mažinimą arba eismo maršrutų pakeitimą. Šios priemonės paprastai turės būti įgyvendintos laikantis Tarptautinės jūrų organizacijos (TJO) taisyklių. Priklausomai nuo pasiūlytų priemonių taikymo srities ir jų poveikio įprastam jūrų eismui, ir pagal Direktyvą 2002/59/EB, šias priemones gali prireikti įgyvendinti ES laikantis TJO rekomendacijų.

(2-81) Tam tikra karinė veikla, visų pirma aktyviųjų hidrolokatorių naudojimas jūros aplinkoje arba nesprogusių šaudmenų išvertimas ar sunaikinimas galėtų tapti pažeidžiamų rūšių, pvz., banginių šeimos gyvūnų, nužudymo priežastimi. Karinei veiklai netaikoma 12 straipsnio nuostatų išimtis, todėl įvairių valstybių narių karinės jūrų pajėgos parengė politines iniciatyvas dėl karinių hidrolokatorių naudojimo, atsižvelgdamos į poreikį kuo labiau sumažinti galimą poveikį aplinkai. Pavyzdžiui, jeigu su šiais hidrolokatoriais susijusi veikla yra ribojama, gali būti nustatytos atsargumo zonos. Tai reikėtų daryti laikantis galiojančių tarptautinių teisės aktų, kurie iš esmės reglamentuojami pagal Jungtinių Tautų jūrų teisės sistemą, įskaitant konkrečias nuostatas, susijusias su konkrečiomis karo laivų teisėmis ir pareigomis.

83 Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalyje pateikta nuoroda į „reikšmingą poveikį“. Šiuo klausimu gaires galima rasti adresu https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/art6/LT_art_6_guide_jun_2019.pdf.

3. 16 STRAIPSNIS

16 straipsnio tekstas

1. Jei nėra kitos priimtinos alternatyvos, ir nukrypti leidžiančios nuostatos taikymas netrukdo palaikyti atitinkamos rūšies populiacijų palankią apsaugos būklę jų natūralaus paplitimo areale, valstybės narės gali nukrypti nuo 12, 13 ir 14 straipsnių bei 15 straipsnio a ir b punktų:

- a) siekdamas apsaugoti laukinę fauną ir florą bei išsaugoti natūralias buveines;*
- b) siekdamas išvengti didelės žalos, ypač pasėliams, naminiams gyvuliams, miškams, žūklės plotams, vandenims ir kitoms nuosavybės rūšims;*
- c) atsižvelgdamos į visuomenės sveikatą ir saugą arba dėl kitų įpareigojančių svarbesnio viešojo intereso priežasčių, įskaitant socialinio ar ekonominio pobūdžio, į pirminės svarbos gamtinei aplinkai naudingas pasekmes;*
- d) mokslo tiriamojo darbo ir švietimo tikslais, siekiant šių rūšių populiacijų atstatymo ir reintrodukcijos bei dėl šiems tikslams įgyvendinti būtino veisimo, įskaitant dirbtinį augalų dauginimą;*
- e) siekdamas griežtai kontroliuojant leisti atrankos būdu ir ribotais kiekiais imti ir laikyti ribotą tam tikrų į IV priedą įrašytų rūšių egzempliorių skaičių, kurį nustato kompetentingos nacionalinės institucijos.*

2. Kas dveji metai valstybės narės Komisijai pateikia Komiteto nustatytos formos ataskaitą apie nukrypti leidžiančias nuostatas, taikomas pagal 1 dalį. Gavusi ataskaitą, Komisija ne vėliau kaip per 12 mėnesių Komitetui pateikia savo nuomonę apie tas nukrypti leidžiančias nuostatas ir apie tai praneša Komitetui.

3. Ataskaitose nurodoma: a) rūšys, kurioms taikomos nukrypti leidžiančios nuostatos, ir jų taikymo priežastys, nurodant rizikos pobūdį ir, jei tikslinga, atmestas alternatyvas bei naudotus mokslinius duomenis; b) leidžiami gyvūnų rūšių gaudymo ar žudymo būdai, priemonės ir metodai bei jų naudojimo priežastys; c) aplinkybės, kada ir kur tokios nukrypti leidžiančios nuostatos buvo leista taikyti; d) institucija, kuriai suteikti įgaliojimai skelbti ir tikrinti, kad egzistuoja reikalaujamos sąlygos, ir spręsti, kokie būdai, priemonės ar metodai gali būti naudojami, kokių mastu ir kokios žinybos gali juos naudoti bei kokie asmenys turi vykdyti šią užduotį; e) naudojamos priežiūros priemonės ir gauti rezultatai.

(3-1) Direktyvos 16 straipsnyje numatyta galimybė taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas, įskaitant galimybę nukrypti nuo griežtos gyvūnų rūšių apsaugos sistemos pagal 12 straipsnį.

(3-2) Pagal 16 straipsnį nukrypti leidžiančias nuostatas galima taikyti ribotai, atsižvelgiant į 12 straipsnyje nustatytus apribojimus ir draudimus. Nukrypti leidžiančios nuostatos turi būti pagrįstos ne tik atsižvelgiant į bendrą direktyvos tikslą, bet ir į tris konkrečias sąlygas (žr. 3.2 skirsnį).

(3-3) Neįvykdžius kurios nors iš šių sąlygų, nukrypti leidžianti nuostata nebegalioja. Todėl valstybių narių institucijos privalo atidžiai išnagrinėti visus bendruosius ir konkrečius reikalavimus ir tik tuomet leisti taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą.

3.1. Bendrosios teisinės aplinkybės

3.1.1. Prievolė užtikrinti visapusišką, aiškų ir tikslų 16 straipsnio perkėlimą į nacionalinės teisės aktus

16 straipsnis turi būti visapusiškai ir oficialiai perkeltas į nacionalinę teisę suteikiant neginčijamą privalomą galią. Kriterijai, kurie turi būti įvykdyti prieš leidžiant taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą, turi būti atkartoti konkrečiose nacionalinėse nuostatose. Nacionalinėmis perkėlimo į nacionalinę teisę priemonėmis turi būti garantuojamas visapusiškas direktyvos 16 straipsnio taikymas nepakeičiant jos sąlygų, nenumatant atrankinio jos nuostatų taikymo ar nenustatant nukrypti leidžiančių nuostatų tipų, nenumatytų direktyvoje. Vien administracinių nuostatų nepakanka.

(3-4) Kompetentingos institucijos, perkeldamos 16 straipsnį į nacionalinę teisę, privalo garantuoti nukrypti leidžiančių nuostatų įgyvendinimą. Pažymėtina, kad direktyva įpareigojama pasiekti tam tikrą rezultatą, tačiau valstybėms narėms paliekama teisė rinktis, kaip pasiekti tą rezultatą. Tačiau Teisingumo Teismas nustatė šios veiksmų laisvės ribas. Todėl į nacionalinę teisę perkeltiant 16 straipsnio nukrypti leidžiančių nuostatų sistemą būtina laikytis visų pagrindinių ES teisės principų ir įvairių reikalavimų, kaip paaiškinta toliau.

(3-5) Teisingumo Teismo jurisprudencijoje nurodyta, kad⁸⁴ „**direktyvos perkėlimas į nacionalinę teisę** nebūtinai reiškia, kad jos nuostatos būtų formaliai ir aiškiai pažodžiui perkeltos į konkretų teisės aktą. Bendrosios teisinės aplinkybės, priklausomai nuo direktyvos turinio, gali būti pakankamos tikslui pasiekti, jeigu jomis iš tiesų **garantuojamas visapusiškas ir pakankamai aiškus ir tikslus direktyvos taikymas**“. Vien administracinės nuostatos, kurias, atsižvelgiant į jų pobūdį, valdžios institucijos gali pakeisti ir kurios nėra tinkamai paskelbiamos, negali būti laikomos tinkamų valstybės narės prievolių pagal SESV ir direktyvą įgyvendinimu⁸⁵.

(3-6) Todėl praktinis 16 straipsnio reikalavimų taikymas nėra oficialaus perkėlimo į nacionalinę teisę pakaitalas. Sprendime C-46/11 Teisingumo Teismas patvirtino, kad tinkamas direktyvos nuostatų įgyvendinimas pats savaime negali suteikti aiškumo ir tikslumo, kuris reikalingas teisinio tikrumo principui įgyvendinti. Be to, **vien administracinė praktika negali būti laikoma valstybių narių prievolės perkelti direktyvą į nacionalinę teisę įgyvendinimu**⁸⁶.

(3-7) Be to, **direktyvų nuostatos turi būti įgyvendinamos joms suteikiant neginčijamą privalomą galią**, taip pat konkrečiai, tiksliai ir aiškiai, kiek tai būtina teisinio tikrumo reikalavimams įvykdyti⁸⁷. Teisingumo Teismas aiškiau motyvus išdėstė Sprendime C-339/87 ir nurodė, kad „kriterijai, kuriuos valstybės narės privalo įvykdyti, siekdamos nukrypti nuo direktyvoje nustatytų draudimų, turi būti perkelti į konkrečias nacionalines nuostatas, nes sąžiningas perkėlimas į nacionalinę teisę yra ypač svarbus tuo atveju, kai bendro paveldo valdymas patikimas valstybėms narėms jų atitinkamose teritorijose“. Savo 2005 m. spalio 20 d. Sprendime Teisingumo Teismas šią jurisprudenciją taikė Buveinių direktyvai ir pastebėjo, kad „pagal Buveinių direktyvą, kuri įtvirtina kompleksines ir technines taisykles aplinkos teisėje, valstybės narės privalo

⁸⁴ Žr. 1991 m. vasario 28 d. Sprendimą *Komisija prieš Vokietiją*, C-131/88, ECLI:EU:C:1991:87.

⁸⁵ Žr., pvz., Sprendimo *Komisija prieš Italiją*, C-315/98, 10 punktą.

⁸⁶ 2012 m. kovo 15 d. Sprendimo *Komisija prieš Lenkiją*, C-46/11, ECLI:EU:C:2012:146, 28 ir 56 punktai.

Taip pat žr. 2007 m. sausio 11 d. generalinės advokatės išvados, pateiktos byloje C-508/04, 31 punktą.

⁸⁷ Žr. visų pirma šiuos sprendimus: Sprendimo *Komisija prieš Vokietiją*, C-59/89, 18 ir 24 punktus; Sprendimo *Komisija prieš Prancūziją*, C-225/97, 37 punktą; 2001 m. gegužės 17 d. Sprendimo *Komisija prieš Italiją*, C-159/99, 32 punktą; Sprendimo *Komisija prieš Liuksemburgą*, C-75/01, 28, 87–88 punktus; Sprendimo *Komisija prieš Jungtinę Karalystę*, C-6/04, 27 punktą.

prižiūrėti, kad jų teisės aktai, skirti užtikrinti direktyvos perkėlimą, būtų aiškūs ir tikslūs“⁸⁸.

(3-8) Teisingumo Teismas dėl Buveinių direktyvos 16 straipsnio nusprendė, kad kriterijai, kuriais remdamosi valstybės narės gali nukrypti nuo direktyvoje nustatytų privalomų draudimų, turi būti vienareikšmiškai atkartoti nacionalinės teisės nuostatose. Tokiu atveju Buveinių direktyvos 16 straipsnis turi būti aiškinamas ribojamai, nes juo tiksliai apibrėžiamos aplinkybės, kuriomis valstybės narės gali nukrypti nuo direktyvos 12–15 straipsnių⁸⁹. Šią poziciją Teisingumo Teismas pakartojo byloje C-46/1190.

(3-9) Perkeldamos 16 straipsnį į nacionalinę teisę, valstybės narės privalo paisyti direktyvoje vartojamų terminų ir koncepcijų prasmės, siekdamos užtikrinti vienodą jos aiškinimą ir taikymą⁹¹. Tai taip pat reiškia, kad nacionalinėmis perkėlimo į nacionalinę teisę priemonėmis **privaloma garantuoti visapusišką direktyvos taikymą nepakeičiant jos sąlygų ir nenustatant papildomų sąlygų ar nukrypti leidžiančių nuostatų**, nenumatytų direktyvoje⁹². Pavyzdžiui, Sprendime C-6/0493 Teisingumo Teismas nusprendė, kad nukrypti leidžianti nuostata, kuria leidžiama atlikti veiksmus, dėl kurių nužudomos saugomos rūšys ir pažeidžiamos arba sunaikinamos jų perėjimo ir poilsio vietos, jeigu tokie veiksmai yra teisėti ir jų negalima pagrįstai išvengti, „prieštarauja tiek Buveinių direktyvos esmei bei paskirčiai, tiek ir jos 16 straipsnio formuluotei“.

Sprendime C-183/0594 Teisingumo Teismas laikėsi nuomonės, kad nukrypti leidžiančių nuostatų sistema pagal Airijos teisės aktus (Laukinės gyvūnijos įstatymo 23 straipsnio 7 dalies b punktas) buvo nesuderinama su direktyvos 12 ir 16 straipsniais. Pagal Airijos teisės aktus veiksmai, kuriais netyčia kišamasi į laukinių rūšių veisimosi ar poilsio vietas arba jos sunaikinamos, nėra laikomi nusikalstama veika. Pasak Teisingumo Teismo, ši nuostata ne tik neatitinka direktyvos 12 straipsnio 1 dalies d punkto, kuriuo tokie veiksmai draudžiami, reikalavimų, nepaisant to, ar jie padaromi tyčia, ar ne, bet ja taip pat išplečiamas direktyvos 16 straipsnyje nustatytas baigtinis sąlygų, kuriomis gali būti leista taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas, sąrašas.

(3-10) **Nacionalinėmis nuostatomis būtina užtikrinti, kad visos 16 straipsnyje nustatytos sąlygos į nacionalinę teisę būtų perkeltos griežtai ir išsamiai, kartu nenustatant atrankinio tik kai kurių nuostatų taikymo tvarkos.** Sprendime C-98/0395 Teisingumo Teismas nustatė, kad Vokietijos teisė (Federalinio gamtos apsaugos įstatymo 43 straipsnio 4 dalis) buvo nesuderinama su 16 straipsniu, nes pagal jį nukrypti leidžiančioms nuostatoms nebuvo taikomos visos tame straipsnyje nustatytos sąlygos.

Sprendime C-508/0496 Teisingumo Teismas paaiškino, kad „kad nacionalinės nuostatos, kurios leidimų nukrypti nuo direktyvos 12–14 straipsniuose ir 15 straipsnio a ir b punktuose nustatytų draudimų išdavimą sieja ne su visais jos 16 straipsnyje skelbiamais kriterijais ir sąlygomis, bet tik su kai kuriais iš jų, nesukuria šį straipsnį atitinkančios sistemos“. Sprendime C-46/11 Teisingumo Teismas nustatė, kad Lenkijos įstatymas buvo nesuderinama su 16 straipsniu, nes pagal jį nukrypti leidžiančioms nuostatoms nebuvo taikomi visi tame straipsnyje nustatyti kriterijai.

3.1.2. Tinkamas bendras nukrypti leidžiančių nuostatų taikymas

88 Sprendimo *Komisija prieš Jungtinę Karalystę*, C-6/04, 25–26 punktai.

89 Sprendimo *Komisija prieš Austriją*, C-508/04, 110 punktas.

Žr. 2007 m. sausio 11 d. generalinės advokatės išvados, pateiktos byloje C-508/04, 53 punktą.

90 Sprendimo *Komisija prieš Lenkiją*, C-46/11, 29 punktas.

91 Pavyzdžiui, sujungtos bylos C-206 ir 207/88 *Vessoso ir G. Zanetti*.

92 Sprendimo *Komisija prieš Liuksemburgą*, C-75/01, 28 punktas.

93 Sprendimo *Komisija prieš Jungtinę Karalystę*, C-6/04, 109–113 punktai.

94 Sprendimo *Komisija prieš Airiją*, C-183/05, 47–49 punktai.

95 Sprendimo *Komisija prieš Vokietiją*, C-98/03, 57–62 punktai.

96 Sprendimo *Komisija prieš Austriją*, C-508/04, 111 punktas.

16 straipsnio nukrypti leidžiančios nuostatos turi būti naudojamos kraštutiniu atveju. Nukrypti leidžiančios nuostatos turi būti aiškinamos siaurai: jose turi būti nustatyti tikslūs reikalavimai ir apibūdintos konkrečios situacijos. Būtent valstybės narės turi užtikrinti, kad bendras visų nukrypti leidžiančių nuostatų, kurias leidžiama taikyti jų teritorijoje, poveikis nesukeltų poveikio, kuris prieštarautų direktyvos tikslams.

(3-11) 16 straipsnio nukrypti leidžiančios nuostatos turi būti naudojamos kraštutiniu atveju⁹⁷. Nacionalinės institucijos, atsakingos už leidimą taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas, privalo atsižvelgti į tai, kad **nukrypti leidžiančios nuostatos turi būti aiškinamos ir įgyvendinamos ribotai, kad nebūtų pažeistas bendras direktyvos tikslas ir pagrindinės nuostatos**⁹⁸. Sprendime C-6/04 Teisingumo Teismas aiškiai nurodė, kad šis principas taip pat taikomas 16 straipsnio atveju⁹⁹. Sprendime C-674/17 ESTT nurodė, kad „Buveinių direktyvos 16 straipsnio 1 dalimi pagrįsta išimtis gali būti taikoma tik tiksliai ir *ad hoc*, kad būtų tenkinami specifiniai poreikiai ir reaguojama į konkrečias situacijas“¹⁰⁰.

(3-12) Dėl priemonių, kurių reikia imtis pagal Buveinių direktyvos 12 straipsnį, buvo atkreiptas dėmesys į poreikį įgyvendinti tinkamas ir veiksmingas priemones, kurios būtų pakankamos ir patikrinamos. Tuo pačiu požiūriu galima vadovautis taikant nukrypti leidžiančių nuostatų schemą. Tinkamai laikantis tokio požiūrio, užtikrinama, kad leidimas taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas neprieštarautų direktyvos tikslui¹⁰¹. Sprendime C-6/04 Teisingumo Teismas pareiškė, kad „Buveinių direktyvos 12, 13 ir 16 straipsniai bendrai sudaro vientisą sistemą, tad bet koks direktyvai prieštaraujantis nukrypimas nuo rūšių apsaugos nuostatų pažeistų ir 12 arba 13 straipsniuose įtvirtintus draudimus bei taisyklę, kad leidimai nukrypti gali būti suteikti pagal tos pačios direktyvos 16 straipsnį“.

Paprastai bet kokių sąlygų arba patikrinimų sudėtingumas priklausys nuo nukrypti leidžiančios nuostatos galimo poveikio rūšiai arba populiacijai rimtumo.

(3-13) Leidimas taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą suponuoja, kad nacionalinės institucijos užtikrino visų 16 straipsnio sąlygų laikymąsi. **Valstybės narės taip pat privalo užtikrinti, kad bendras nukrypti leidžiančių nuostatų poveikis nesukeltų pasekmių, kurios prieštarautų 12 straipsnio tikslams ir visai direktyvai**¹⁰².

(3-14) Todėl nukrypti leidžiančių nuostatų naudojimas dažniausiai geriausiai valdomas nacionalinėje apsaugos sistemoje siekiant užtikrinti, kad apskritai bendras nukrypti leidžiančių nuostatų poveikis konkrečiai rūšiai nedarytų žalos palaikant rūšies palankią apsaugos būklę nacionaliniu ir (arba) biogeografiniu lygmeniu valstybėje narėje. Bet kuriuo atveju valstybės narės privalo **turėti bendrą vaizdą apie nukrypti leidžiančias nuostatas ir prižiūrėti, kaip jos naudojamos** nacionaliniu lygmeniu (ir prireikus taip pat bendrą supratimą apie tarpvalstybinių populiacijų padėtį kaimyninėje šalyje). Priklausomai nuo valstybės narės organizacinės struktūros, tam gali prireikti, kad regioninės arba vietos institucijos išnagrinėtų nukrypti leidžiančių nuostatų poveikį už savo teritorijos.

⁹⁷ Žr. generalinio advokato išvados, pateiktos byloje C-10/96, 33 punktą.

⁹⁸ Žr. šiuos ESTT sprendimus, susijusius su nukrypti leidžiančiomis nuostatomis pagal Paukščių direktyvą: 1987 m. liepos 8 d. Sprendimas *Komisija prieš Italijos Respubliką*, 262/85, ECLI:EU:C:1987:340; 1996 m. kovo 7 d. Sprendimas *WWF Italy prieš Regione Veneto*, C-118/94, ECLI:EU:C:1996:86, 1996 m. gruodžio 12 d. Sprendimas *Ligue royale belge pour la protection des oiseaux ir Société d'études ornithologiques prieš Région Wallonne*, C-10/96, ECLI:EU:C:1996:504.

⁹⁹ Sprendimo *Komisija prieš Jungtinę Karalystę*, C-6/04, 111 punktas.

Taip pat žr. Sprendimo C-508/04 110 punktą dėl panašios nukrypti leidžiančios nuostatos pagal Paukščių direktyvos 2009/147/EB 9 straipsnį.

¹⁰⁰ 2019 m. spalio 10 d. Sprendimo *Tapiola*, C-674/17, ECLI:EU:C:2019:851, 41 punktas.

¹⁰¹ Sprendimo *Komisija prieš Jungtinę Karalystę*, C-6/04, 112 punktas.

¹⁰² Sprendimo 674/17 59 punktas.

Sprendime C-342/05 galima rasti pavyzdį, kaip nacionalinė institucija gali reglamentuoti jos teritorijoje leistų taikyti nukrypti leidžiančių nuostatų naudojimą. Šiuo atveju Teisingumo Teismas paaiškina, kad „[d]ėl aplinkybės, kad sprendimams išduoti leidimus medžioti vilkus taip pat taikoma regiono maksimali leistina gyvūnų, kuriuos galima medžioti visose medžiojamų gyvūnų apsaugos apygardose, riba, konstatuotina, kad ji neturėtų būti traktuojama kaip prieštaraujanti Buveinių direktyvos 16 straipsnio 1 daliai. Iš esmės ši riba, nustatoma atsižvelgiant į gyvūnų, kurie gali būti išnaikinti nesukeliant šios rūšies išnykimo pavojaus, skaičių, yra <...> tik pagrindas medžiojamų gyvūnų apsaugos apygardų institucijoms išduoti leidimą medžioti, **jei, be to, įgyvendinamos Buveinių direktyvos 16 straipsnio 1 dalyje skelbiamos sąlygos**“.¹⁰³ Kitaip tariant, įmanoma nustatyti didžiausią rūšių, kurias galima nužudyti, ribą (siekiant išvengti neigiamo poveikio apsaugos būklei), tačiau taip nepašalinamas poreikis, kad kiekviena nukrypti leidžianti nuostata atitiktų visas 16 straipsnio 1 dalies nuostatas.

3.2. Atidžiai kontroliuojama leidimo taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas sistema: trys patikrinimai

(3-15) 16 straipsnyje nustatyti **trys patikrinimai, kuriuos visus būtina atlikti** prieš suteikiant leidimą taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą:

- 1) įrodoma, kad egzistuoja viena ar daugiau 16 straipsnio 1 dalies a–d punktuose nurodytų priežasčių arba siekiant sudaryti sąlygas griežtai kontroliuojant leisti atrankos būdu ir ribotais kiekiais imti ir laikyti ribotą tam tikrų į IV priedą įrašytų rūšių egzempliorių skaičių, kurį nustato kompetentingos nacionalinės institucijos (e punktas),
- 2) nėra priimtinos alternatyvos ir
- 3) patikinama, kad nukrypti leidžianti nuostata nekenkia populiacijų palankios apsaugos būklės palaikymui.

Trečias patikrinimas atspindi bendrą Buveinių direktyvos tikslą, t. y. prisidėti prie biologinės įvairovės apsaugant natūralias buveines ir laukinę gyvūniją bei augaliją (2 straipsnio 1 dalis). Priemonės, kurių imamasi, turi būti sukurtos taip, kad būtų palaikoma ar atkurta gera saugomų laukinės gyvūnijos ir augalijos natūralių buveinių ir rūšių būklė. Jose taip pat turi būti atsižvelgta į ekonominius, socialinius ir kultūrinius reikalavimus ir regioninius bei vietos ypatumus (2 straipsnio 2 ir 3 dalys).

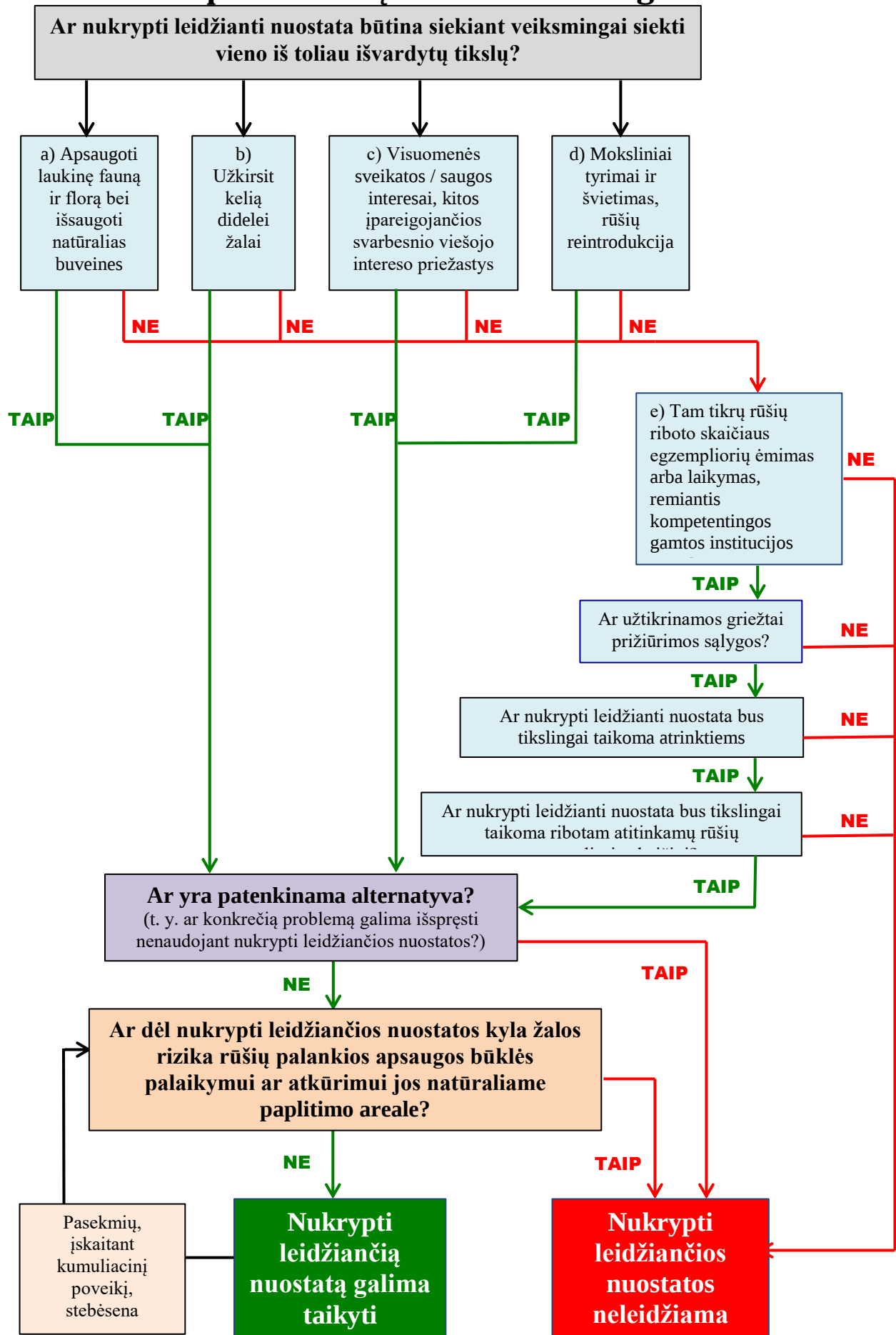
Prieš atliekant antrą ir trečią patikrinimą, dėl paraiškos turi būti atliktas pirmas patikrinimas. Praktiškai tariant, nėra prasmės nagrinėti priimtinių alternatyvų ir poveikio apsaugos būklei klausimo, jeigu veiksmas neatitinka 16 straipsnio 1 dalies a–e punktų.

(3-16) **Valstybės narės vis tiek privalo užtikrinti, kad būtų atlikti visi trys patikrinimai.** Kompetentingos institucijos turi prievolę įrodyti, kad kiekviena nukrypti leidžianti nuostata atitinka visus patikrinimus, kaip Teisingumo Teismas paaiškino Sprendime C-342/05: „Kadangi [16 straipsnio 1 dalis] numato išimtinę tvarką, kurią reikia aiškinti siaurai ir pagal kurią įrodinėjimo, kad yra reikalaujamos sąlygos, našta kiekvieno leidimo nukrypti atveju tenka sprendimą priimančiai valdžios institucijai, valstybės narės turi užtikrinti, kad visi saugomoms rūšims turintys įtakos veiksmai būtų leidžiami tik tiksliai ir tinkamai motyvuotais sprendimais, pagrįstais Buveinių direktyvos 16 straipsnio 1 dalyje numatytais motyvais, sąlygomis ir reikalavimais“¹⁰⁴.

103 2007 m. birželio 14 d. Sprendimo *Komisija prieš Suomiją*, C-342/05, ECLI:EU:C:2007:341, 45 punktas.

104 Sprendimo *Komisija prieš Suomiją*, C-342/05, 25 punktas.

Nukrypti leidžiančios nuostatos taikymo pagal 16 straipsnio 1 dalį struktūrinė diagrama

3.2.1. 1 PATIKRINIMAS: Įrodoma, kad egzistuoja viena iš 16 straipsnio 1 dalies a–d punktuose nurodytų priežasčių arba siekiant sudaryti sąlygas griežtai kontroliuojant leisti atrankos būdu ir ribotais kiekiais imti ir laikyti ribotą tam tikrų į IV priedą įrašytų rūšių egzempliorių skaičių, kurį nustato kompetentingos nacionalinės institucijos (16 straipsnio 1 dalies e punktas).

Vertindamos nukrypti leidžiančios nuostatos atvejį, nacionalinės institucijos turėtų išnagrinėti, ar ji pagrįsta viena iš 16 straipsnio 1 dalies a–d arba e punktuose nurodytų priežasčių. Priežasties tipas ir svarba taip pat turi būti vertinami atsižvelgiant į saugomos rūšies interesą konkrečiomis atitinkamomis aplinkybėmis, siekiant nustatyti, ar nukrypti leidžianti nuostata yra tinkama.

(3-17) Nukrypti leidžiančias nuostatas leidžiama taikyti, nes yra konkreti problema ar situacija, kurią reikia išspręsti. **Nukrypti leidžiančios nuostatos turi būti pagrįstos bent viena 16 straipsnio 1 dalies a, b, c, d ir e punktuose nurodyta galimybe.** Konkrečios nukrypti leidžiančios nuostatos, nepagrįstos kuria nors iš šių priežasčių / galimybių, prieštarauja Buveinių direktyvos dvasiai ir tikslui ir 16 straipsnio formuluotei¹⁰⁵.

Sprendime C-508/04¹⁰⁶ Teisingumo Teismas nusprendė, kad Austrijos teisės aktas nebuvo suderinamas su direktyvos 16 straipsnio 1 dalimi iš dalies dėl to, kad nukrypti leidžianti nuostata pagal Austrijos teisės aktus (t. y. komercinės žemės ūkio arba miškininkystės operacijos, gėrimų gamyba ir įrenginių statyba) nebuvo pagrįsta kuria nors direktyvos 16 straipsnio 1 dalyje išsamiai nurodyta priežastimi / galimybe.

(3-18) Leidžiant taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą, **siektinas tikslas turi būti nurodytas aiškiai ir tiksliai, be to, nacionalinė institucija privalo, atsižvelgdama į patikimus mokslinius duomenis, nustatyti, kad nukrypti leidžiančios nuostatos yra tinkamos šiam tikslui pasiekti**, privalo pagrįsti nurodytą priežastį / galimybę pagal 16 straipsnio 1 dalies a–e punktus ir patikrinti, ar įvykdytos konkrečios sąlygos¹⁰⁷.

a) Siekiama apsaugoti laukinę fauną ir florą bei išsaugoti natūralias buveines

(3-19) Pirma priežastis suteikti nukrypti leidžiančią nuostatą yra laukinės augalijos ir gyvūnijos apsauga ir natūralių buveinių apsauga. 16 straipsnio 1 dalies a punkte nenurodyta nei konkreti gyvūnų, augalų ar natūralių buveinių, kurioms jis taikomas, rūšis, nei grėsmių pobūdis. Atsižvelgiant į bendrąjį direktyvos tikslą, **pažeidžiamos, retos, nykstančios arba endeminės rūšys ir natūralios buveinės** (pvz., išvardytos Buveinių direktyvos prieduose) greičiausiai pateks į šios priežasties taikymo sritį, kuria būtų veiksmingai siekiama sumažinti atitinkamos rūšies neigiamą poveikį joms. Būtų neįprasta prioritetą teikti paplitusios ir klestinčios rūšies interesams, o ne rūšies, kuri atitinka direktyvos 1 straipsnio g punkto reikalavimus, interesams.

(3-20) Kompetentinga institucija kiekvienu konkrečiu atveju turėtų išsamiai išnagrinėti, ar Bendrijos intereso buveinės ar rūšies apsaugos interesais galima pateisinti poveikį kitai Bendrijos intereso rūšiai, pvz., kai medžiojamoms rūšims vietos lygmeniu grėsmę gali

105 Taip pat žr. Sprendimo *Komisija prieš Jungtinę Karalystę*, C-6/04, 109–113 punktus.

106 Sprendimo *Komisija prieš Austriją*, C-508/04, 120 ir 128 punktai.

107 2019 m. spalio 10 d. Sprendimas C-674/17.

kelti plėšrūnų rūšis¹⁰⁸. Prieš apsvaistydama galimybę leisti taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą siekiant apsaugoti medžiojamas rūšis, ji turėtų įvertinti ir pašalinti visas kitas galimas grėsmes (pvz., buveinės pažeidimas, perteklinė medžioklė, trikdymas, vidaus rūšies konkurencija). Vertinimas turėtų apimti rūšies, kuriai galbūt taikoma nukrypti leidžianti nuostata, apsaugos būklę, palyginti su atitinkamos „gyvūnijos, augalijos ir buveinių“ apsaugos būkle, ilgalaikį paveiktos (-ų) populiacijos (-ų) poveikį, ilgalaikį veiksmingumą mažinant grėsmę ir pan. Vertinime reikėtų vadovautis proporcingumo principu: sukelti nepatogumai neturi užgožti siekiamų tikslų.

b) Siekiama išvengti didelės žalos, ypač pasėliams, naminiams gyvuliams, miškams, žūklės plotams, vandenims ir kitoms nuosavybės

(3-21) Antroji priežastis suteikti leidimą taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą yra siekis išvengti didelės žalos, ypač pasėliams, naminiams gyvuliams, miškams, žūklės plotams, vandenims ir kitoms nuosavybės rūšims. Šioje nukrypti leidžiančioje nuostatoje atsižvelgiama į ekonominius interesus ir, kaip pažymėta, žala, kurios siekiama išvengti, turi būti didelė. Tačiau sąrašas nėra baigtinis; jis gali apimti kitas turto rūšis. Didelė žala yra susijusi su konkrečiais interesais, t. y. dėl jos atsiranda arba galėtų atsirasti *inter alia* tiesioginių arba netiesioginių ekonominių ir (arba) finansinių nuostolių, sumažėti turto vertė arba gali būti prarastos gamybos žaliavos.

(3-22) Tačiau kaip Teisingumo Teismas nurodė Sprendime C-46/11, **16 straipsnio 1 dalies b punktu institucijoms neleidžiama nukrypti nuo 12 straipsnyje nustatytų draudimų vien dėl to, kad, laikantis tokių draudimų, būtų priverstinai keičiama žemės ūkio, miškininkystės arba žuvininkystės ūkio veikla**. Sprendime C-46/11 Teisingumo Teismas konstatavo, kad 16 straipsnio 1 dalies b punktu neleidžiama nukrypti nuo 12 straipsnio draudimų, remiantis tuo, kad, laikantis šių draudimų, nebūtų leidžiama naudoti technologijų, kurios įprastai taikomos žemės ūkyje, miškininkystėje arba žuvininkystės ūkyje¹⁰⁹.

(3-23) Sprendime dėl panašios nukrypti leidžiančios nuostatos procedūros pagal Paukščių direktyvos 2009/147/EB 9 straipsnį Teisingumo Teismas pabrėžė, kad direktyva sukurta tam, kad būtų išvengta didelės, o ne mažos žalos, t. y. žala turi viršyti tam tikrą dydį¹¹⁰. Darytina išvada, kad paprasti nepatogumai ir įprasta verslo rizika negali būti pagrįstos priežastys leisti taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas. Tai, kas yra laikoma didele žala, reikėtų įvertinti **kiekvienu konkrečiu atveju, kilus tokiam klausimui**.

(3-24) Teisingumo Teismas nurodė, kad „Buveinių direktyvos 16 straipsnio 1 dalis <...> nereikalauja didelės žalos atsiradimo prieš priimant nukrypti leidžiančias nuostatas“¹¹¹. Kadangi šia nuostata siekiama *išvengti* didelės žalos, nebūtina, kad pati didelė žala jau būtų padaryta; pakanka didelės žalos atsiradimo tikimybės. Tačiau **vien galimybė, kad žala gali atsirasti, nėra pakankama; žalos atsiradimo tikimybė ir jos mastas turi būti dideli**. Didelė didelės žalos atsiradimo tikimybė turi būti įrodyta pateikiant pakankamai įrodymų. Taip pat turi būti pakankamai įrodymų, kad didelės žalos rizika iš esmės yra priskirtina rūšims, kurioms taikoma nukrypti leidžianti nuostata, ir kad labai tikėtina, jog nesiėmus veiksmų pus padaryta didelė žala. Apie didelės žalos atsiradimo tikimybę turi būti žinoma iš ankstesnės patirties.

108 I. Kojola, O. Huitu, K. Toppinen, K. Heikura, S. Heikkinen ir S. Ronkainen (2004), *Predation on European forest reindeer (Rangifer tarandus) by wolves (Canis lupus) in Finland*. Journal of Zoology, Londonas, 263(3), p. 229–236.

109 Sprendimo Komisija prieš Lenkiją, C-46/11, 31 punktas.

110 1987 m. liepos 8 d. Sprendimo Komisija prieš Belgiją, C-247/85, ECLI:EU:C:1987:339, 56 punktas. „Šios direktyvos nuostatos tikslas nėra užkirsti kelią nedidelei žalai. Faktas, kad šiai nukrypti nuo bendros apsaugos sistemos leidžiančiai nuostatai reikalingas tam tikras žalos dydis, dera su direktyva siekiamos apsaugos laipsniu.“

111 Sprendimo Komisija prieš Suomiją, C-342/05, 40 punktas.

(3-25) Leisdamos taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas, **valstybės narės privalo galėti įrodyti įrodyti, kad bet koks pagal nukrypti leidžiančią nuostatą naudojamas kontrolės metodas yra veiksmingas ir tvarus išvengiant didelės žalos arba ją ribojant**, pvz., konkrečiai orientuotas į vietą ir laiką, kai žala daroma arba gali būti daroma, ir nustaikant į žalą darančius individus ir pan. Sprendime C-342/05¹¹² Teisingumo Teismas nusprendė, kad Suomija nesugebėjo įvykdyti savo prievolių pagal Buveinių direktyvos 12 straipsnio 1 dalį ir 16 straipsnio 1 dalies b punktą, leisdama prevenciškai medžioti vilkus neįsitikinusi, kad medžioklė padėtų išvengti didelės žalos, apibrėžtos 16 straipsnio 1 dalies b punkte. Vadinas, nukrypti leidžiančių nuostatų **mastas** turėtų būti **tikslingas**, net ir individualaus egzemplioriaus atveju (pvz., viena lokio keliama problema).

(3-26) Nukrypti leidžiančios nuostatos, susijusios su didelės žalos prevencija, iš esmės nustatomos dėl rūšių, kurios daro reikšmingą poveikį įvairiems sektoriams, pvz., stambieji plėšrūnai, *Castor fiber* ir, mažesne apimtimi, *Lutra lutra*. Tai yra tipiniai rūšių, kurių buvimas ir plėtra gali sukelti daugybę konfliktų, susijusių su žmonių interesais įvairiose valstybėse narėse, pavyzdžiai. Šiems konfliktams sumažinti gali prireikti parengti išsamias apsaugos strategijas ir, kai įmanoma, pritaikyti žmogaus praktiką, dėl kurios kilo konfliktai, siekiant plėtoti sambūvio kultūrą. Taip pat gali prireikti parengti planus, kurie vietos lygmeniu yra pritaikyti prie konkrečių rūšių ir veiklos, kuriai daromas poveikis, ypatumų, ir kuriuose gali būti numatytos nukrypti leidžiančios nuostatos pagal 16 straipsnio 1 dalies b punktą.

(3.27) Europos Komisija rėmė įvairius LIFE projektus ir iniciatyvas, kurie padėjo parengti gerosios patirties gaires, skirtas su saugomomis rūšimis susijusiems konfliktams valdyti (pvz., *ES žmonių ir stambiųjų plėšrūnų sambūvio platforma*¹¹³, kuri aprašyta toliau pateiktame langelyje). Konkrečioms rūšims skirtos gairės parengtos nacionaliniu ir regioniniu lygmenimis keliose valstybėse narėse¹¹⁴. Kai pagal planą siekiama taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą, patartina išnagrinėti gairėse nurodytas arba kitur pritaikytas priemones, praktiką ir įrankius, siekiant rasti geriausius vietos lygmeniu pritaikytus sprendimus, padedančius sumažinti žalą ir konfliktą, vadovaujantis proporcingumo principu.

21. Gerosios patirties pavyzdys. ES žmonių ir stambiųjų plėšrūnų sambūvio platforma

Keturios stambiųjų mėsdėžių rūšys – rudasis lokys (*Ursus arctos*), vilkas (*Canis lupus*), Eurazijos lūšis (*Lynx lynx*) ir erniai (*Gulo gulo*) – priklauso rūšių, kurių apsaugą sudėtingiausia užtikrinti ES lygmeniu, grupei. Taip yra todėl, kad jų paplitimo arealai yra dideli ir tęsiasi už regionų ir nacionalinių sienų, be to, galimi konfliktai su žmogaus ekonomine veikla, pvz., ūkininkavimu. Klausimą dar labiau apsunkina tai, kad įvairių populiacijų apsaugos būklė yra nevienoda, joms taikomos skirtingos apsaugos ir valdymo sistemos ir jiems būdingos skirtingos socialinės ir ekonominės sąlygos.

ES žmonių ir stambiųjų plėšrūnų sambūvio platforma, kurią nuo jos veikimo pradžios 2014 m. remia Europos Komisija, yra grupė organizacijų, atstovaujančių įvairioms interesų grupėms, kurios susitarė dėl bendros misijos: *skatinti būdus ir priemones, kuriais mažinami žmogaus interesų ir stambiųjų plėšrūnų rūšių egzistavimo konfliktai ir, kai įmanoma, randami jų sprendimai keičiantis žiniomis ir atvirai, konstruktyviai bei pagarbiai bendradarbiaujant*. Įvairių interesų grupių atstovai, įskaitant medžiotojus, žemės savininkus, elnių veisėjus ir gamtos apsaugos srityje veikiančias NVO, dalyvauja susitikimuose.

Platformoje palyginama įvairių valstybių narių informacija ir geroji patirtis ir jos svetainėje bei per informacijos kanalus skelbiamos išvados. Žalos prevencijos priemonių skatinimas ir rėmimas

112 Sprendimo *Komisija prieš Suomiją*, C-342/05, 41–44 ir 47 punktai.

113 http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/coexistence_platform.htm.

114 Žr., pvz., bebrų valdymo Bavarijoje gaires, kurias parengė Bavarijos aplinkos ministerija: *Bayerisches Staatsministerium für Umwelt und Verbraucherschutz*, 2016, «Richtlinien zum Bibermanagement». https://www.stmuv.bayern.de/service/recht/naturschutz/doc/bibermanagement_2016/richtlinien_bibermanagement_2016.pdf.

skiriant ES kaimo plėtros finansavimą ir surenkant informaciją apie atvejo tyrimus ir ją įvertinant yra ilgalaikės platformos darbo kryptys.

Platformos komunikacijos plane aprašoma iki šiol įgyta patirtis. Bendra veikla yra sėkmingiausia, nes ją vykdamas lengviau bendradarbiauti su įvairiais suinteresuotaisiais subjektais, jeigu jie mano, kad jų interesams atstovaujama. Tarptautinių platformos ir Europos Komisijos atstovų dalyvavimas regioniniuose renginiuose yra naudingas atsižvelgiant tiek į aptariamas temas, tiek į dalyvių pojūtį, kad ji jiems rūpimus klausimus įsiklauso platesnė grupė. Po renginių paprastai susitariama dėl bendrų pareiškimų, kuriuose nustatomos būsimų renginių gairės ir sudaromos sąlygos juose remtis ankstesne veikla¹¹⁵.

22. Gerosios patirties pavyzdys. Upinio bebro populiacijos valdymas Prancūzijoje

Prancūzijoje upinis bebras yra griežtai saugoma rūšis ir jo apsaugos būklė gerėja. Tačiau kai kuriose teritorijose bebrai gali pridaryti žalos miškams pragrauždami medynus ir užtvindydami miškingas vietas dėl statomų užtvankų.

Nuolat patirdami tokią žalą, nukentėję asmenys ir organizacijos prašė nacionalinių institucijų leisti taikyti nukrypti nuo griežtos rūšių apsaugos leidžiančias nuostatas. Nuolatinis konfliktas galėtų paskatinti neteisėtą individų žudymą arba nekontroliuojamą intervenciją į rūšių buveines (guolių sunaikinimą), o tai darytų poveikį populiacijų palaikymui kai kuriose teritorijose. Siekiant rasti priimtina sprendimą, kuris padėjo išlaikyti rūšies palankią būklę ir jos simbolinę reikšmę, prireikus ir kai nepakako kitų priemonių, kurių buvo imtasi sambūviui su rūšimis skatinti, buvo leista taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas, susijusias su egzempliorių perkėlimu į kitas teritorijas. Tačiau šios operacijos vykdymas nėra lengvas ir tam reikia naujoje teritorijoje esančių suinteresuotųjų subjektų, kurie taip pat gali baimintis dėl rūšies poveikio ateityje, pritarimo.

Susidūrusi su šia situacija, nacionalinė medžioklės ir laukinės gyvūnijos agentūra (ONCFS - *Office national de la chasse et de la faune sauvage*) sukūrė techninį bebrų tinklą, į kurį įtraukti ekspertai, siekiant kurti žinias apie rūšį ir vietoje suteikti pagalbą asmenims, nukentėjusiems nuo bebrų pridarytos žalos. Sukaupta patirtis dabar perkeliama į gerosios patirties gaires, kuriomis siekiama užkirsti kelią žalai, kuri daroma medžių plantacijoms, ir suderinti rūšių buveinių ekologinės funkcijos palaikymą kartu užkertant kelią potvyniams.

Priemonės, kuriomis siekiama sumažinti konfliktus, palaipsniui rengiamos, todėl jų veiksmingumą reikia įvertinti ilguoju laikotarpiu. Tai yra įvairios priemonės ir apima techninius sprendimus, pvz., sistemų, kuriomis užkertamas kelias bebrų kasimo veiklai, bebrų vamzdžių, bebrų srauto kontrolės prietaisų įrengimas, mechaninė medžių ir pasėlių apsauga naudojant movas, užtvarkas arba elektrines tvorą, taip pat naudojant nukrypti leidžiančias nuostatas, susijusias su užtvankos pašalinimu, perkėlimu arba išardymu ir pan. Šios priemonės nustatomos kiekvienu konkrečiu atveju.

Platesniu mastu parengiami vietos valdymo planai, kuriuose numatytos įvairios veiksmų sritys, priklausomai nuo rizikos ir susijusių prevencijos, švelninimo ir kompensavimo priemonių. Tai gali būti natūralių teritorijų kūrimas, kai bebrų buveinių atkūrimas ir bebrų užtvankos gali prisidėti prie pelkių susidarymo. Valdymo priemonės taip pat apima rūšies ir jos poveikio stebėseną, taip pat komunikaciją ir informavimo veiklą.

c) Atsižvelgiant į visuomenės sveikatą ir saugą arba dėl kitų įpareigojančių svarbesnio viešojo intereso priežasčių, įskaitant socialinio ar ekonominio pobūdžio, į pirminės svarbos gamtinei aplinkai naudingas pasekmes

115 Daugiau informacijos žr.:

ES platforma (2014), susitarimas dalyvauti ES žmonių ir stambiųjų plėšrūnų sambūvio platformoje: https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/EN_Agreement.pdf.

ES platformos (2018a) komunikacijos planas, 2 versija:

https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/2014_LC%20Platform%20Communication%20Plan%20v2.pdf.

ES platformos (2018b) svetainė.

https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/coexistence_platform.htm.

(3-28) Trečia priežastis, dėl kurios galima leisti taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą, yra „įpareigojančios svarbesnio viešojo intereso priežastys“. Ši koncepcija neapibrėžta direktyvoje, tačiau nuostatoje užsiminta apie priežastis, susijusias su viešuoju interesu, pvz., visuomenės sveikata ir saugumu. Tai taip pat apima kitas konkrečiai nenurodytas priežastis, pvz., socialinio ar ekonominio pobūdžio priežastis, priežastis, kurios turi naudingų itin svarbių pasekmių aplinkai ir pan. (sąrašas nėra baigtinis).

(3-29) Kitose ES teisės srityse, kuriose yra panašių koncepcijų, pvz., laisvas prekių judėjimas, Europos Teisingumo Teismas nusprendė, kad nacionalinės priemonės, kuriomis ribojamas judėjimo laisvės principas, pateisinamos įpareigojančiais reikalavimais arba viešuoju interesu. Šiomis aplinkybėmis jis pripažino, kad visuomenės sveikata, aplinkos apsauga ir teisėtų ekonominės ir socialinės politikos tikslų siekimas yra tokie įpareigojantys reikalavimai.

(3-30) Ta pati koncepcija taip pat naudojama direktyvos 6 straipsnio 4 dalyje. Iki šiol Teisingumo Teismas nesuformavo jokios jurisprudencijos, kaip aiškinti šią specifinę koncepciją, tačiau galima manyti, kad įpareigojančių aplinkybių plane arba projekte pateikti įrodymai nukrypti leidžiančioms nuostatoms turėtų būti taikomi vienodai. Komisijos 6 straipsnio taikymo gairėse pateikta analizė¹¹⁶ yra naudinga aiškinant šią koncepciją.

(3-31) Pirma, iš formuluotės aiškiai matyti, kad **tik viešieji interesai**, kuriuos skatina viešosios arba privačios įstaigos, **gali būti derinami atsižvelgiant į direktyvos apsaugos tikslus**. Todėl projektai, kurie visiškai atitinka įmonių arba pavienių asmenų interesus, paprastai nelaikomi susijusiais su viešuoju interesu.

(3-32) Antra, turi būti pabrėžiamas šio viešojo intereso „įpareigojantis“ pobūdis. Tai reiškia, kad ne kiekvienas socialinio ar ekonominio pobūdžio viešasis interesas yra pakankamai svarbus, ypač, jei jis lyginamas su labai svarbiais interesais, kuriuos gina ši direktyva. Šiuo atveju reikia tinkamai suderinti interesus. Taip pat pagrįsta daryti prielaidą, kad **daugeliu atvejų tikėtina, jog viešasis interesas bus įpareigojantis tik jeigu tai yra ilgalaikis interesas**: trumpalaikiai interesai gali duoti tik trumpalaikę naudą, kurios nepakaktų ilgalaikiam rūšių apsaugos interesui atsverti.

(3-33) Kompetentinga institucija kiekvienu atveju privalo išsamiai išnagrinėti „įpareigojantį“ viešojo intereso pobūdį ir nustatyti tinkamą pusiausvyrą su bendru viešuoju interesu, susijusiu su direktyvos tikslų pasiekimu. Atsižvelgiant į 16 straipsnio 1 dalies b punktą, atrodo pagrįsta manyti, kad nukrypti leidžiančios nuostatos pagal 16 straipsnio 1 dalies c punktą naudojimas nereiškia, kad žmonių sveikatai ar saugai turi būti daroma žala prieš patvirtinant nukrypti leidžiančias priemones. Vis dėlto, naudodamos šią nukrypti leidžiančią nuostatą, valstybės narės privalo sugebėti, pateikdamos pakankamai įrodymų, įrodyti nukrypti leidžiančios nuostatos ir įpareigojančio viešojo intereso tikslą, kuriais remiamasi, ryšį.

(3-34) Rūšims taikomos nukrypti leidžiančios nuostatos, susijusios su įpareigojančiais visuomeniniais interesais, gali būti reikalingos rengiant planus arba projektus, darančius poveikį „Natura 2000“ teritorijoms, kurioms taikomi 6 straipsnio 3–4 dalių reikalavimai. Todėl pagal 6 straipsnį numatytoje prevencinėse, švelninimo ir kompensavimo priemonėse taip pat reikėtų atsižvelgti į rūšis, kurioms taikomos nukrypti leidžiančios nuostatos. Siekiant užtikrinti nuoseklumą ir supaprastinti 16 straipsnio procedūras ir pagal 6 straipsnį atliekamus vertinimus, taip pat patartina, kai tinkama, supaprastinti nukrypti leidžiančių nuostatų patikrinimą (priimtinių alternatyvių sprendimų ir žalingo poveikio rūšims nebuvimas), kai taikytina, atliekant atitinkamą vertinimą.

¹¹⁶

Komisijos pranešimas C(2018) 7621 final, Briuselis, 2018 11 21, „Natura 2000“ teritorijų valdymas, Buveinių direktyvos (Direktyvos 92/43/EEB) 6 straipsnio nuostatos, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1548663172672&uri=CELEX:52019XC0125\(07\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1548663172672&uri=CELEX:52019XC0125(07)).

23. Geroji patirtis, susijusi su leidimu taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas pagal 16 straipsnio 1 dalies c punktą

Remiantis valstybių narių ataskaitų apie nukrypti leidžiančias nuostatas apžvalga, 16 straipsnio 1 dalies c punktas „dėl kitų įpareigojančių svarbesnio viešojo intereso priežasčių“ yra vienas dažniausiai naudojamų pagrindų taikant leidžiančią nukrypti nuostatą daugumoje šalių. Šios nukrypti leidžiančios nuostatos paprastai yra susijusios su statybų darbais, kurie dažnai numatomi pagal plėtros projektus ar planus. Leidus vykdyti veiklą, dažnai trikdomos rūšys, pažeidžiamos arba sunaikinamos poilsio ar veisimosi (perėjimo) vietos, o kartais nužudomi egzemplioriai. Šios nukrypti leidžiančios nuostatos dažniausiai yra susijusios su keliomis rūšimis ir dažnai daro poveikį šikšnosparniams, varliagyviams ir ropliams, taip pat vabzdžiams ir kitiems žinduoliams.

Valstybės narės nustatė įvairias priemones, kurias turi būti taikomos prieš šių nukrypti leidžiančių nuostatų taikymą, jas įgyvendinant ir po įgyvendinimo. Šios priemonės yra, be kita ko:

- visų alternatyvių galimybių, kuriomis išlaikoma poveikio kitoms rūšims ar buveinėms pusiausvyra, taip pat kitų ekologinių, socialinių ir ekonominių aspektų galimybių studiją;
- veiklos poveikio rūšims darbų atlikimo metu ir juos atlikus vertinimas;
- taisyklės, kuriomis kuo labiau sumažinamas neigiamas poveikis (darbo laikas, ekologų priežiūra ir pan.);
- priemonės, kuriomis didinamas vietovės patrauklumas ir prieinamumas rūšims atlikus darbus;
- laikino prieglobsčio suteikimas, jeigu buveinė yra laikinai neprieinama;
- kompensavimo priemonės, pvz., netoli projekto vietos esančios teritorijos pakeitimas prieš pradėdant darbus arba naujos teritorijos sukūrimas užbaigus darbus;
- teritorijos naudojimo stebėsenos pakeitimai ir paveiktos populiacijos reakcija į taikomas priemones;
- kontrolės sistema, skirta stebėti nukrypti leidžiančių nuostatų įgyvendinimą siekiant užtikrinti, kad būtų įvykdytos visos sąlygos;
- natūralaus paplitimo areale nukentėjusių rūšių apsaugos būklės tyrimas;
- konkrečiose darbų atlikimo gairėse nustatytų procedūrų taikymas.

Pagal kai kurias iš šių priemonių reikalaujama užtikrinti, kad nukrypti leidžiančios nuostatos nepakenktų atitinkamų rūšių populiacijų apsaugos būklei. Kitos priemonės apima papildomus reikalavimus, nes jomis taip pat gali būti aktyviai gerinamos ankstesnės sąlygos teritorijoje arba sukuriama naujos, didesnės ir tinkamesnės buveinės.

Šios priemonės yra panašios į numatytąsias vertinimo procedūrose pagal 6 straipsnio 3 ir 4 dalis. Tais atvejais, kai 16 straipsnio 1 dalies c punkto nukrypti leidžiančios nuostatos yra susijusios su projektais arba planais, kuriems taikomas 6 straipsnis (pvz., siekiant sunaikinti į II / IV priedus įrašytų rūšių buveines, esančias „Natura 2000“ teritorijoje), galima atlikti vertinimą atsižvelgiant į 16 straipsnio kriterijus ir rengti tolesnes priemones, atsižvelgiant į atitinkamą vertinimą. Šis požiūris padeda sutaupyti laiko ir išvengti dvigubo vertinimo išlaidų kartu užtikrinant nuoseklų 6 ir 16 straipsnių reikalavimų įvykdymą ir pasiekiant visapusiškesnį rezultatą atsižvelgiant į apsaugos tikslų pasiekimą.

d) Mokslo tiriamojo darbo ir švietimo tikslais, siekiant šių rūšių populiacijų atstatymo ir reintrodukcijos bei dėl šiems tikslams įgyvendinti būtino veisimo, įskaitant dirbtinį augalų dauginimą

(3-35) Tokios nukrypti leidžiančios nuostatos, pvz., galėtų apimti tam tikrų rūšių individų žymėjimą mokslinių tyrimų tikslais (pvz., radijo bangas siunčiančios apykaklės), siekiant geriau suprasti jų elgesį, arba įgyvendinant apsaugos projektus, kuriais siekiama reintrodukuoti rūšis. Akivaizdu, kad mokslinių tyrimų projektuose turi būti svarstomi alternatyvūs metodai. Pavyzdžiui, jeigu mokslinio tyrimo metu nužudomas egzempliorius, reikėtų skatinti panaudoti nužudytų egzempliorių skeletų ir mėginių panaudojimą kitais tikslais¹¹⁷. Taip pat būtina įrodyti, kad tokio mokslinio tyrimo tikslas yra svarbesnis už rūšies griežtos apsaugos interesus.

¹¹⁷ Taip pat žr. J. Linnell, V. Salvatori ir L. Boitani (2008). *Guidelines for population level management plans for large carnivores in Europe. A Large Carnivore Initiative for Europe report prepared for the European Commission.*

(3-36) Kiaušinių rinkimas, gaudymas ir veisimas nelaisvėje, perkėlimas į kitą vietą ir pan. – visa tai gali būti leidžiama siekiant atkurti pažeistų populiacijų išteklius, padidinti jų genetinę įvairovę arba reintrodukuoti rūšis. Tačiau nors šių nukrypti leidžiančių nuostatų tikslas yra rūšies apsauga, jos gali turėti keletą neigiamų pasekmių, susijusių su ekologiniais, socialiniais ir ekonominiais aspektais ir gyvūnų gerovės aplinkybėmis. Todėl, leidžiant taikyti šios rūšies nukrypti leidžiančias nuostatas, patartina naudoti kokybiškiausius turimus duomenis, mechanizmus, priemones (IUCN *reintrodukcijos ir kitų apsaugos perkėlimo gairės*¹¹⁸) ir atitinkamą su rūšimis susijusią patirtį, kad būtų padidinta sėkmės tikimybė ir išvengta galimos rizikos reintrodukuotoms ir kitoms rūšims.

Jeigu rūšys, kurių populiaciją reikia atkurti arba reintrodukuoti, yra įrašytos į Buveinių direktyvos IV ir II priedus, o paskirties vietos yra už „Natura 2000“ ribų, institucijos taip pat turėtų įvertinti galimybę / poreikį pagrindines atkurtos arba reintrodukuotos rūšies populiacijos reprodukcijos ir šėrimo vietas paskirti „Natura 2000“ teritorijomis, visų pirma dėl prioritetinių rūšių. Be to, anksčiau galimos reintrodukcijos arba perkėlimo į kitą vietą alternatyvos turėjo būti įvertintos kaip mažiau veiksmingos arba turėjo būti įrodyta, kad jų negalima įgyvendinti kaip priemonių konkrečioms ir aiškiai apibrėžtiems apsaugos tikslams, susijusiems su reintrodukcija arba perkėlimu į kitą vietą, pasiekti.

e) Siekiama griežtai kontroliuojant leisti atrankos būdu ir ribotais kiekiais imti ir laikyti ribotą tam tikrų į IV priedą įrašytų rūšių egzempliorių skaičių, kurį nustato kompetentingos nacionalinės institucijos

(3-37) Penktoji ir paskutinė priežastis leisti taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą yra griežtai kontroliuojant, atrankos būdu ir ribotai imti arba laikyti tam tikrus į IV priedą įrašytų rūšių egzempliorius.

(3-38) Kitaip nei 16 straipsnio 1 dalies a–d punktų nuostatose, 16 straipsnio 1 dalies e punkte nenurodytas konkretus tikslas, kurio turi būti siekiama naudojant šią nukrypti leidžiančią nuostatą. Vis dėlto, **naudojant 16 straipsnio 1 dalies e punktą tikslą vis tiek reikia nurodyti ir jis turi būti visiškai pateisinamas**. Tikslas taip pat turi derėti su bendrais direktyvos tikslais. Sprendime C-674/17 ESTT paaiškino, kad „kad tikslai, kuriais grindžiama išimtis, turi būti aiškiai, tiksliai ir pagrįstai nurodyti sprendime dėl išimties taikymo“. Teisingumo Teismas taip pat mano, kad Buveinių direktyvos 16 straipsnio 1 dalimi pagrįsta išimtis gali būti „taikoma tik konkrečiais ir atskirais atvejais reaguojant į tikslus reikalavimus ir specifines situacijas“¹¹⁹. Todėl akivaizdu, kad leidžiant taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą turi būti siekiama konkretaus tikslo.

(3-39) Sprendime C-674/17¹²⁰ ESTT nusprendė, kad „Buveinių direktyvos 16 straipsnio 1 dalies e punktu grindžiamos išimties tikslo iš esmės negalima painioti su šios direktyvos 16 straipsnio 1 dalies a–d punktais grindžiamų išimčių tikslais, tad pirmąją minėtą nuostatą galima grįsti išimtimi, tik jei antrosios nuostatos nėra svarbios“ ir kad „Buveinių direktyvos 16 straipsnio 1 dalies e punktas negali būti bendras teisinis pagrindas taikyti šios direktyvos 12 straipsnio 1 dalies išimtis, nes jei toks būtų, kiti minėtos direktyvos 16 straipsnio 1 dalyje numatyti atvejai ir minėta griežtos apsaugos sistema netektų veiksmingumo“.

Todėl 16 straipsnio 1 dalies e punktas nėra bendras teisinis pagrindas nukrypti leidžiančioms nuostatoms numatyti, tačiau jis gali būti taikomas tik jeigu šia nuostata siekiami tikslai nepatenka į 16 straipsnio 1 dalies a–d punktų taikymo sritį. Kitu atveju 16 straipsnio 1 dalies a–d punktų nuostatos ir griežtos apsaugos sistema praras savo veiksmingumą. Šioje konkrečioje byloje ESTT aiškiai nagrinėjo saugomos rūšies brakonieriaavimo problemą, kuri, kaip pripažįsta Teisingumo Teismas, yra pagrindinė nykstančios rūšies apsaugos problema. Teisingumo Teismas pripažino,

118 Žr.: <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/2013-009.pdf>.

119 Sprendimo C-674/17 41 punktas.

120 Žr. Sprendimo C-674/17 34–37 punktus.

kad iš esmės kova su brakonieriaivimu gali būti įvardijama kaip metodas, padedantis palaikyti ar atkurti gerą atitinkamos rūšies apsaugos būklę, taigi toks metodas yra tikslas, kuriam taikomas Buveinių direktyvos 16 straipsnio 1 dalies e punktas¹²¹.

(3-40) Iš Sprendimo C-674/17 darytina išvada, kad 16 straipsnio 1 dalies e punktu neapribojamas tikslų, kurių galima teisėtai siekti nukrypti leidžiančia nuostata, intervalas. Be kovos su brakonieriaivimu, 16 straipsnio 1 dalies e punktą galima pateisinti kitomis priežastimis, jeigu tos nukrypti leidžiančios nuostatos tikslas atitinka bendrą direktyvos tikslą palaikyti ir atkurti gerą atitinkamos rūšies apsaugos būklę.

Tačiau ESTT Sprendime C-674/17 taip pat nusprendė, kad „nacionalinės valdžios institucija, **remdamasi nuosekliais moksliniais duomenimis**, prireikus **įskaitant** ir lyginamuosius duomenis, susijusius su medžioklės populiacijos valdymo tikslais poveikiu vilkų apsaugos būklei, turi patvirtinti hipotezę, kad leidimas medžioti populiacijos valdymo tikslais iš tikrųjų gali sumažinti neteisėtą medžioklę, ir tiek, kad, atsižvelgiant į numatytų išimčių skaičių ir naujausias neteisėtai sumedžiotų gyvūnų skaičiaus prognozes, padarytų bendrą teigiamą poveikį vilkų populiacijos apsaugos būklei“¹²².

ESTT taip pat pažymėjo, kad „reikia manyti, jog vien to, kad egzistuoja tokia neteisėta veikla kaip brakonieriaivimas ar kad kyla sunkumų ją kontroliuoti, neužtenka, kad valstybė narė būtų atleista nuo pareigos užtikrinti saugomų rūšių apsaugą pagal Buveinių direktyvos IV priedą. Atvirkščiai, esant tokiai situacijai, ji turi teikti pirmenybę tokios neteisėtos veiklos griežtai ir veiksmingai kontrolei ir imtis priemonių, kuriomis nepažeidžiami šios direktyvos 12–14 straipsniuose ir 15 straipsnio a ir b punktuose numatyti draudimai“¹²³.

(3-41) Net jeigu įrodyta, kad nukrypti leidžianti nuostata yra pagrįsta teisėtu tikslu, kuris atitinka pirmiau išvardytas sąlygas, **ją gali būti leista taikyti tik jei ji atitinka įvairius kitus kriterijus**, t. y. ji turi būti susijusi tik su ribotais rūšies egzempliorių skaičiais, ji turi būti taikoma atrankos būdu ir ribotai ir griežtai kontroliuojant¹²⁴. Toliau nagrinėjamas kiekvienas iš šių kriterijų.

- Ribotas skaičius

(3-42) Tai yra santykinis kriterijus, kurį reikia palyginti su rūšies populiacijos lygiu, jos metinės reprodukcijos ir mirtingumo lygiais ir kuris yra tiesiogiai susijęs su jos apsaugos būkle¹²⁵. Todėl labai svarbu nustatyti individų, kuriuos galima sugauti / laikyti, viršutinę ribą. Sprendime C-674/17 ESTT paaikškino, kad **šis skaičius priklauso nuo populiacijos lygio (individų skaičiaus), jos apsaugos būklės ir jos biologinių ypatumų**. Pareigą nustatyti „ribotą skaičių“ turi kompetentinga nacionalinė institucija ir ji tai daro remdamasi patikima mokslinė informacija apie geografinius, klimato, aplinkos ir biologinius duomenis ir atsižvelgdama į reprodukcijos rodiklius bei bendrą metinį mirtingumą dėl natūralių priežasčių ir dėl kitų priežasčių sukeltų nuostolių, pvz., nelaimingų atsitikimų, kitų nukrypti leidžiančių nuostatų (pvz., 16 straipsnio 1 dalies b punktas), taip pat į „dingusius“ individus.

Atsižvelgiant į sugautų gyvūnų skaičių, taip pat turi būti **užtikrinta, kad tai nesukeltų reikšmingo neigiamo poveikio atitinkamos populiacijos struktūrai, net jeigu tai savaime nėra žalinga atitinkamos rūšies populiacijai palankios apsaugos būklės**

121 Sprendimo C-674/17 43 punktas.

122 Sprendimo C-674/17 45 punktas.

123 Sprendimo C-674/17 48 punktas.

124 Žr. Sprendimo C-674/17 35 punktą.

125 Sprendime dėl panašios Paukščių direktyvos 2009/147/EB 9 straipsnio nuostatos (1988 m. balandžio 27 d. Sprendimas *Komisija prieš Prancūziją*, C-252/85, ECLI:EU:C:1988:202) Teisingumo Teismas pareiškė, kad: „Iš 2 straipsnio, skaitant kartu su direktyvos preambulės 11 konstatuojamąja dalimis, akivaizdu, kad mažo kiekio kriterijus nėra absoliutus kriterijus, bet veikiau reiškia nuorodą į bendro atitinkamos rūšies populiacijos lygio ir reprodukcinės padėties lygį.“

išlaikymui natūraliame jų paplitimo areale¹²⁶. Sprendimuose dėl nukrypti leidžiančios nuostatos turi būti aiškiai paminėtas „ribotas skaičius“¹²⁷. Ši riba turėtų būti nustatyta populiacijos lygmeniu; tam reikia koordinuoti visus valdymo padalinius, bendrai atsakingus už atitinkamą populiaciją. Dėl plačiai paplitusių stuburinių, kurių populiacijų esama keliose valstybėse narėse, pvz., stambiųjų plėšrūnų, valstybės narės, kuriose yra populiacija, privalo koordinuotai nustatyti bendrą poziciją dėl riboto skaičiaus reikšmės nukrypti leidžiančių nuostatų taikymo tikslais.

(3-43) Nukrypti leidžiančių nuostatų neturėtų būti leista taikyti, jeigu esama rizikos, kad tokia nuostata galėtų turėti reikšmingą neigiamą kiekybinį arba kokybinį poveikį atitinkamos vietos populiacijos apsaugai (taip pat žr. 3.2.3 skirsnį). Atsižvelgiant į tai, kad visos nukrypti leidžiančios nuostatos bet kuriuo atveju turi atitikti tikslą 16 straipsnio 1 dalies sąlygą netrukdyti „palaikyti atitinkamos rūšies populiacijų [palankią] apsaugos būklę jų natūralaus paplitimo areale“, 16 straipsnio 1 dalies e punkte pateikta aiški nuoroda į „ribotą skaičių“ leidžia daryti prielaidą, kad teisės aktų leidėjas numatė didesnio lygmens apribojimą.

(3-44) **Griežtai saugomų rūšių atveju „riboto skaičiaus“ koncepcija yra daug labiau ribojančio pobūdžio, palyginti su rūšies, kuriai taikomas medžioklės valdymas ir kuri įrašyta į direktyvos V priedo sąrašą, „maksimalia tvaria kvota“ arba „optimaliu tvariu laimikiu“.** „Riboto skaičiaus“ sąlyga atitinka apsaugos, kurios direktyvoje siekiama dėl neeksploatuojamų rūšių, laipsnio. Sąlyga yra labiau ribojanti, palyginti su bendra nukrypti leidžiančia nuostata, kuria užtikrinamas atitinkamos rūšies populiacijų palankios apsaugos būklės palaikymas. Todėl ji yra labiau ribojanti, palyginti su „tvariu“ naudojimu, kurio pagal 14 straipsnį reikalaujama dėl į V priedą įrašytų rūšių, taip užtikrinant, kad jų eksploatavimas būtų suderinamas su rūšies palankios apsaugos būklės palaikymu¹²⁸.

(3-45) „Riboto skaičiaus“ viršutinė riba turėtų būti nustatoma remiantis konkrečiais su kiekviena rūšimi susijusiais kriterijais, nes ji priklauso nuo kiekvienos rūšies ekologinių reikalavimų. Tai gali būti teritorinis pasiskirstymas, buveinių ir kraštovaizdžių fragmentacija, medžiojamų gyvūnų prieinamumas, socialinė rūšių organizacija, grėsmės modeliai ir lygiai, įskaitant ligas, taršą ir teršalus, neteisėtas ir atsitiktines mirtis ir klimato kaitą. Visais atvejais „riboto skaičiaus“ riba **„turi būti nustatyta remiantis griežtais moksliniais duomenimis“**¹²⁹.

- Griežtai kontroliuojant, atrankos būdu ir ribotai

(3-46) Iš šio ypatumo aiškiai matyti, kad ES teisės aktų leidėjas ketino nustatyti reikšmingas ribas. Griežtos priežiūros principas reiškia, kad taikant tokio pobūdžio leidžiančias nukrypti nuostatas visuomet turi būti išduodami aiškiai apibrėžti leidimai, kuriuose būtų nurodyti konkretūs asmenys ar asmenų grupės, vieta, laikas ir kiekiai. Sąvoka „ribotai“ patvirtina šį aiškinimą. Ji taip pat reiškia, kad, siekiant užtikrinti nukrypti leidžiančių nuostatų įgyvendinimą ir atitiktį, reikalingos griežtos teritorinės, laikinos ir asmeninės kontrolės priemonės.

(3-47) Taigi, **atrankumo principas reiškia, kad atitinkama veikla šiuo atžvilgiu turi būti ypač specifinė**, nukreipta į tam tikrus vienos rūšies individus arba net vieną rūšies lytį arba amžiaus grupę (pvz., tik subrendusius patinus), neįtraukiant visų kitų

126 Sprendimo C-674/17 72 punktą. Taip pat žr. 2006 m. birželio 8 d. Sprendimo *WWF Italia ir kt.*, C- 60/05, EU:C:2006:378, 25 ir 29 dalis ir 2018 m. birželio 21 d. Sprendimo *Komisija prieš Maltą*, C- 557/15, EU:C:2018:477, 62 punktą dėl Paukščių direktyvos 2009/147/EB 9 straipsnio.

127 Sprendimo C-674/17 70–72 punktai.

128 Tai taip pat yra suderinama su Gairėse dėl medžioklės pagal Tarybos direktyvą 79/409/EEB dėl laukinių paukščių apsaugos pateikta „mažo skaičiaus“ apibrėžtimi. Gairėse laikomasi nuomonės, kad „mažas skaičius“ turi būti daug mažesnis, palyginti su skaičiais, kurie yra būdingi gaudant paukščius pagal 7 straipsnį, ir dar mažesnis rūšių, kurių negalima medžioti, atveju.

129 2006 m. birželio 8 d. Sprendimas *Komisija prieš Italiją*, C-60/05, ECLI:EU:C:2006:378.

individue. Šis požiūris patvirtinamas 16 straipsnio 1 dalies e punkte konkrečiai nurodant, kad sugavimas arba laikymas turi būti taikomas tik „tam tikriems individams“. Be to, jis taip pat reiškia, kad tam tikri naudojamo metodo techniniai aspektai turėtų būti tokie, kad, juos patikrinus, būtų galima įrodyti atrankumą.

Sprendime C-674/17 ESTT pabrėžė šį aspektą nusprendžiamas: „Kalbant apie tam tikrų rūšies individų ėmimo ir laikymo atrankos būdą ir ribotais kiekiais sąlygas, reikia pažymėti, kad reikalaujama, jog aptariama išimtis apimtų kuo siauriau, konkrečiau ir veiksmingiau nustatytą individų skaičių, atsižvelgiant į jos tikslą. Taip pat, atsižvelgiant į aptariamą rūšies populiacijos lygį, apsaugos būklę ir biologinius požymius, gali būti būtina išimties taikymą susiaurinti taip, kad ji apimtų ne atitinkamą rūšį arba jos individų tipus ar grupes, o tik konkrečiai nurodytus individus¹³⁰.“

Tame pačiame sprendime paaiškinta sąvoka „griežtai kontroliuojant“: „<...> visų pirma reiškia, kad šios sąlygos ir tai, kaip prižiūrimas jų laikymasis, turi leisti užtikrinti, kad atitinkamų rūšių individų ėmimas arba laikymas būtų atrankinio pobūdžio ir vykdomas ribotais kiekiais. Taigi sprendžiamas dėl bet kokios šia nuostata pagrįstos išimties taikymo kompetentinga nacionalinė institucija turi įsitikinti, kad tenkinamos joje numatytos sąlygos, **ir stebėti jos poveikį a posteriori**. Nacionalinės teisės aktai turi **užtikrinti**, kad būtų veiksmingai ir laiku kontroliuojamas pagal šią nuostatą priimtų sprendimų dėl išimčių taikymo teisėtumas ir minėtų sprendimų vykdymas, įskaitant **juos priimant nustatytų sąlygų, susijusių su vietovėmis, datomis, numatytų individų kiekiu ir tipais, laikymąsi**¹³¹.

(3-48) „Atrankinio pagrindo“ sąlygoje atkartojamas draudimas pagal 15 straipsnio a punktą dėl neatrankinių į VI priedo a dalį įrašytų rūšių gaudymo ir žudymo priemonių naudojimo ir į IV priedo a dalį įrašytų rūšių sugavimo, gaudymo arba žudymo pagal nukrypti leidžiančias nuostatas. Gaudymas, įskaitant gaudymą spąstais, turi būti atrankinis, kai taikomos nukrypti leidžiančios nuostatos pagal 16 straipsnio 1 dalies e punktą.

24. ESTT jurisprudencija. Sprendimas *Tapiola*. Nukrypti leidžiančių nuostatų, susijusių su vilkų medžiokle populiacijos valdymo tikslais, naudojimas (C-674/17)

Pagrindiniai faktai.

2015 m. Suomijos žemės ūkio ir miškininkystės ministerija patvirtino naują nacionalinį Vilkų populiacijos Suomijoje valdymo planą, kurio tikslas buvo nustatyti ir palaikyti gerą vilkų populiacijos apsaugos būklę. Plane pateikti duomenys, iš kurių matyti, kad didėja visuomenės pritarimas neteisėtai vilkų medžioklei tam tikromis aplinkybėmis, ir nurodyta, kad brakonieravimas ir paskutiniai dideli vilkų skaičiaus pokyčiai gali būti susiję.

Tuo remiantis, plane pažymėta, kad jo tikslai nebus pasiekti tol, kol nebus atsižvelgta į vilkų teritorijose gyvenančių ir dirbančių žmonių poreikius ir nebus propaguojamas leidimų taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas naudojimas prieš pavienius gyvūnus sukeliant nepatogumus, kad būtų užkirstas kelias neteisėtam vilkų žudymui. Šie leidimai taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas turėjo būti susiję su vietovėmis, kuriose gyvena didelis vilkų skaičius, ir jais negalėjo būti leidžiama sumedžioti didesnio vilkų skaičiaus nei tas, kurį nustatė institucijos (53 individai per metus 2016–2018 m. už šiaurės elnių valdymo teritorijos).

2015 m. gruodžio mėn. Suomijos laukinės gyvūnijos agentūra išdavė du leidimus taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas, pagal kuriuos leista nužudyti iki septynių vilkų Pohjois-Savo regione kartu rekomenduojant leidimo turėtojams žudyti jaunos individus arba individus, kurie sukelia nepatogumų, o ne alfa patinus. Suomijos gamtos apsaugos asociacija *Tapiola* ginčijo šį sprendimą ir iškėlė bylą Suomijos Aukščiausiąjame administraciniame teisme. Pastarasis nusprendė sustabdyti

¹³⁰ Sprendimo C-674/17 73 punktas.

¹³¹ Sprendimo C-674/17 74 punktas.

bylą ir prašyti Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (ESTT) pateikti rekomendacijas dėl 16 straipsnio 1 dalies e punkto aiškinimo.

1 klausimas. Ar, remiantis 16 straipsnio 1 dalies e punktu, galima atskirų medžiotojų prašymu taikyti išimtis ir leisti apibrėžtoje teritorijoje medžioti „populiacijos valdymo tikslais“?

ESTT primena, kad 16 straipsnio 1 dalies naudojimas yra direktyvoje nustatytos rūšių apsaugos sistemos išimtis, todėl turi būti aiškinama ribojamai. Nukrypti leidžiančias nuostatas taikyti galima tik jeigu įrodyta, kad nėra kitos priimtinos alternatyvos ir nukrypti leidžiančios nuostatos taikymas netrukdo palaikyti atitinkamos rūšies populiacijų palankią apsaugos būklę jų natūralaus paplitimo areale.

16 straipsnio 1 dalies e punktas gali būti naudojamas tik jeigu nukrypti leidžiančios nuostatos pagal 1 straipsnio 1 dalies a–d punktus taikymas nėra reikšmingas. Šiuo atveju Teisingumo Teismas pažymi, kad iš sprendimų dėl nukrypti leidžiančios nuostatos turinio ir vilkų valdymo plano buvo aišku, kad brakonieriaavimas tapo svarbia problema palaikyti ar atkurti gerą vilkų apsaugos būklę jų natūralaus paplitimo areale. Teisingumo Teismas iš esmės daro išvadą, kad jei galima įrodyti, kad šios nukrypti leidžiančios nuostatos iš tiesų padėtų kovoti su brakonieriaavimu, tuomet jas būtų galima laikyti atitinkamu tikslu, kuriam taikomas 16 straipsnio 1 dalies e punktas.

Tačiau nacionalinės institucija, prieš išduodama leidimą taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą pagal 16 straipsnio 1 dalies e punktą, remdamasi patikimais moksliniais duomenimis, turi sugebėti įrodyti, kad tokios nukrypti leidžiančios nuostatos iš tiesų gali padėti sumažinti neteisėtą žudymą tokiu mastu, kad jos galiausiai turėtų teigiamą poveikį vilkų populiacijos apsaugos būklei. Šioje byloje tokie moksliniai įrodymai nebuvo pateikti.

Be to, kompetentingos nacionalinės institucijos, atsižvelgdamos į naujausius atitinkamus mokslinius ir techninius įrodymus ir su konkrečia nagrinėjama situacija susijusias aplinkybes, turi konstatuoti, kad nėra jokios priimtinos alternatyvos, kuri galėtų padėti pasiekti norimą tikslą. Suomijos laukinės gyvūnijos agentūra to neįrodė.

Galiausiai Teisingumo Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad vien neteisėtos veiklos, pvz., brakonieriaavimo arba sunkumų, susijusių su jo stebėseną, buvimas negali būti pakankama priežastimi atleisti valstybę narę nuo jos prievolės apsaugoti rūšį. Priešingai, tokioje situacijoje valstybė narė pirmenybę privalo teikti griežtai ir veiksmingai tos neteisėtos veiklos stebėsenai ir įgyvendinti metodus, siekdama užtikrinti, kad būtų visapusiškai paisoma 12–14 straipsniuose nustatytų draudimų.

2 klausimas. Kaip reikia vertinti 16 straipsnio 1 dalies reikalavimą, susijusį su rūšies populiacijos apsaugos būkle, kai galima taikyti išimtis ir leisti medžioti apibrėžtoje teritorijoje?

Teisingumo Teismas pažymi, kad išimties taikymo poveikio vertinimas vietos populiacijos teritorijos lygmeniu paprastai yra būtinas tam, kad būtų nustatytas šios nuostatos poveikis atitinkamos populiacijos apsaugos būklei platesniu mastu. Be to, populiacijos apsaugos būklė nacionaliniu ar biogeografiniu lygmeniu priklauso nuo bendro poveikio, kurį vietovėms daro skirtingos išimties. Todėl tokios išimties negalima patvirtinti neįvertinus atitinkamos rūšies populiacijų apsaugos būklės ir poveikio, kurį planuojama išimtis gali daryti tiek vietos, tiek šios valstybės narės teritorijos lygmeniu arba tam tikru atveju biogeografinio regiono lygmeniu, ir, jei įmanoma, tarpvalstybiniu lygmeniu.

Iš esmės valdymo plane, kuriame nustatytas didžiausias individų, kuriuos galima nužudyti atitinkamais medžioklės metais nacionalinėje teritorijoje, skaičius galėtų padėti užtikrinti, kad metinis bendras atskirų nukrypti leidžiančių nuostatų poveikis nedaro poveikio atitinkamos rūšies populiacijos palankios apsaugos būklės palaikymui arba atkūrimui. Tačiau jeigu nustatomas per didelis skaičius, akivaizdu, kad šios būtinos sąlygos nebus paisoma.

Šioje byloje 2015–2016 medžioklės metais Suomijoje, remiantis leidimais taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą, buvo nužudyta daugiau nei 14 proc. visos vilkų populiacijos (43 arba 44 iš 275 ir 310 vilkų), įskaitant įvairius besidauginančius individus. Be to, šiuos skaičius papildė kasmet apytiksliai 30 neteisėtai nužudomų vilkų (kaip apskaičiuota valdymo plane). Galiausiai atrodo, kad dėl nukrypti leidžiančių nuostatų padidėjo bendras nužudomų vilkų skaičius, todėl jos galiausiai daro neigiamą poveikį vilkų populiacijai.

Dėl blogos rūšies apsaugos būklės poveikio galimybei leisti taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas pagal 16 straipsnio 1 dalį Teisingumo Teismas primena, kad *atskirais atvejais* tokias nukrypti

leidžiančias nuostatas toliau galima taikyti, jeigu tinkamai nustatoma, kad dėl jų nepablogėja tų populiacijų apsaugos būklė arba netrukdoma atkurti jų palankios apsaugos būklės. Todėl tokios nukrypti leidžiančios nuostatos turi būti neutralios atitinkamos rūšies atžvilgiu. (Sprendimo *Komisija prieš Suomiją*, C-342/05, EU:C:2007:341, 29 punktas).

Tačiau Teisingumo Teismas nurodė, kad taip pat svarbu pabrėžti, kad pagal atsargumo principą jei, išnagrinėjus geriausius turimus mokslo duomenis, lieka abejonų, ar tokia išimtis nepakenks palankios atitinkamos nykstančios rūšies populiacijų apsaugos būklės palaikymui ar atkūrimui, valstybė narė turi jos netvirtinti arba netaikyti.

3.2.2. 2 PATIKRINIMAS: Priimtinos alternatyvos nebuvimas

Antra aplinkybė yra susijusi su tuo, ar nukrypti leidžiančiai nuostatai yra priimtina alternatyva, t. y. ar institucijai kilusią problemą galima išspręsti netaikant nukrypti leidžiančios nuostatos.

(3-49) Pagal 16 straipsnio 1 dalį valstybės narės privalo įsitikinti, kad nėra jokios priimtinos alternatyvos, ir tik tuomet naudoti nukrypti leidžiančią nuostatą. Tai yra bendra visoms nukrypti leidžiančioms nuostatoms taikoma sąlyga. Būtent nacionalinės kompetentingos institucijos turi atlikti būtinus palyginimus ir įvertinti alternatyvius sprendimus. Šiems diskreciniams įgaliojimams vis tiek **taikoma keletas apribojimų**.

(3-50) Remiantis Teisingumo Teismo jurisprudencija dėl panašios Paukščių direktyvos 79/409/EEB 132 9 straipsnio nuostatos, visų pirma Sprendimu C-10/96, analizuojant, ar „nėra jokios kitos priimtinos alternatyvos“, galima atsižvelgti į tris dalis: **Kokioms problemoms arba kokiai ypatingai padėčiai reikalingas sprendimas? Ar yra kokių nors kitokių sprendimo būdų?** Jei taip, **ar jais bus išspręsta problema arba pasiūlyta išeitis iš ypatingos padėties**, kuriai taikomos leidžiančios nukrypti nuostatos? Toliau pateiktos pastabos yra pagrįstos ESTT jurisprudencija dėl panašios nukrypti leidžiančios nuostatos pagal Paukščių direktyvos 9 straipsnį ir gali būti taikomos pagal analogiją su 16 straipsniu.

(3-51) Analizė, ar „nėra jokios kitos priimtinos alternatyvos“ reiškia, kad yra konkreti problema arba situacija ir kad ją reikia išspręsti. Nacionalinės kompetentingos institucijos raginamos šią problemą arba situaciją išspręsti iš prieinamų alternatyvų pasirenkant tinkamiausią, kuri padės užtikrinti geriausią rūšies apsaugą kartu išsprendžiant problemą / situaciją. Siekiant užtikrinti griežtą rūšių apsaugą, alternatyvos turi būti įvertinamos atsižvelgiant į 12 straipsnyje išvardytus draudimus. Pavyzdžiui, jos galėtų būti susijusios su kitomis projektų įgyvendinimo vietomis, skirtingu vystymo mastu arba struktūra, arba alternatyvia veikla, procesais ar metodais.

Pavyzdžiui, vertinant „kitų priimtinių alternatyvų“, kuriomis siekiama užkirsti kelią didelei žalai pasėliams, gyvūnams, miškams, žuvims ir vandeniui arba kitos rūšies nuosavybei, 16 straipsnio 1 dalies b punkto priemonėms buvimą, pirmiausia reikia įgyvendinti arba bent jau rimtai apsvarstyti prevencines žudyti nepritaikytas priemones, suderinamas su 12 straipsniais. Dažniausiai žalos pasėliams arba gyvuliams **prevencijos priemonės** (pvz., atitinkamų tvorų naudojimas, laukinės gyvūnijos atgrasymo prietaisai, gyvulius saugantys šunys, piemenavimas arba gyvulininkystės valdymo praktikos pakeitimai, taip pat atitinkamos rūšies buveinių būklės gerinimo arba medžiojamų populiacijų skatinimas)

132 Sprendimas *Ligue royale belge pour la protection des oiseaux ASBL ir Société d'études ornithologiques AVES ASBL prieš Région Wallonne*, C-10/96; 2003 m. spalio 16 d. *Ligue pour la protection des oiseaux ir kt. prieš Premier ministre ir Ministre de l'Aménagement du territoire et de l'Environnement*, C-182/02, ECLI:EU:C:2003:558.

gali būti priimtina alternatyva užuot naudojus nukrypti leidžiančias nuostatas pagal 16 straipsnio 1 dalies b punktą. Kitos prevencinės priemonės, pvz., mokslškai pagrįstos informacijos sklaida siekiant sumažinti konfliktą (pvz., žemės ūkio metodai arba žmogaus elgesys) gali būti priimtinių alternatyvų mirtingumo kontrolei pagal 16 straipsnio 1 dalies b ir c punktų nukrypti leidžiančias nuostatas sudedamoji dalis.

(3-52) Nustatant, ar konkrečiai situacijai esama kito patenkinamo sprendimo, reikėtų įvertinti visus ekologinius, ekonominius ir socialinius privalumus ir trūkumus, kad būtų nustatyta optimali alternatyva konkrečiam atvejui. **Analizuojant šiuos privalumus ir trūkumus**, reikėtų išnagrinėti galimų sprendimų, taip pat galimybių ir priemonių, kuriomis siekiama panaikinti arba kuo labiau sumažinti bet kokią neigiamą poveikį, potencialias neigiamas pasekmes. Tuomet galutinis rezultatas, atsižvelgiant į problemos sprendimą kartu išvengiant arba kuo labiau sumažinant šalutinį poveikį, turėtų būti įvertintas atsižvelgiant į nukrypti leidžiančios nuostatos pasekmes ir bendrą direktyvos tikslą.

(3-53) Vėlgi, leisdamos taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas, kompetentingos nacionalinės institucijos privalo įvertinti, ar nėra jokių priimtinių alternatyvų, kuriomis būtų galima pasiekti siekiamą tikslą, atsižvelgiant visų pirma į kokybiškiausius atitinkamus mokslinius ir techninius įrodymus, atsižvelgiant į konkrečios situacijos aplinkybes ir laikantis Buveinių direktyvoje nustatytų draudimų¹³³.

(3-54) Pavyzdžiui, Sprendime C-674/17 ESTT nagrinėjo, ar vien neteisėtos veiklos, pvz., brakonieravimas arba sunkumai, su kuriais susiduriama stebint šią veiklą, buvimas nėra pakankama aplinkybė atleisti valstybę narę nuo jos prievolės saugoti rūšis pagal Buveinių direktyvos IV priedą. Esant tokiai situacijai, ji turi teikti pirmenybę tokios neteisėtos veiklos griežtai ir veiksmingai stebėsenai ir nustatyti priemones, kurios derėtų su šios direktyvos 12–14 straipsniuose ir 15 straipsnio a ir b punktuose numatytais draudimais¹³⁴.

(3-55) Tik tuo atveju, kai įtikinamai įrodoma, kad potencialios alternatyvos nėra priimtinos dėl to, kad jomis negalima išspręsti konkrečios problemos arba ji techniškai neįgyvendinama, ir kai taip pat įvykdomos kitos sąlygos, nukrypti leidžiančios nuostatos naudojimas gali būti pateisinamas.

Tačiau **jeigu priemonė yra iš dalies priimtina ir net jeigu ja nesprensdžiama problema, tačiau ji vis tiek gali padėti sumažinti arba sušvelninti problemą, ji ir turėtų būti įgyvendinta pirmiausia**. Nukrypti leidžiančios nuostatos, susijusios su žudymo intervencinėmis priemonėmis, gali būti pateisinamos tik dėl likusios problemos, t. y. panaudojus su žudymu nesusijusias priemones.

(3-56) Procesas, kurio metu nustatoma, ar kita alternatyva yra nepriimtina, turėtų būti pagrįstas tinkamai dokumentuotu visų prieinamų galimybių vertinimu, įskaitant jų veiksmingumo vertinimą atsižvelgiant į kokybiškiausius prieinamus faktus ir duomenis. Alternatyvų vertinimas turi būti suderintas atsižvelgiant į bendrą tikslą palaikyti arba atkurti gerą atitinkamos Bendrijos intereso rūšies apsaugos būklę (todėl vertinimo metu būtina atsižvelgti į apsaugos būklę, papildomo atsitiktinio arba neteisėto rūšių išvežimo poveikį ir atitinkamos populiacijos perspektyvas). Vertinime taip pat gali būtų atsižvelgiama į išlaidų proporcingumą. Tačiau analizuojant alternatyvius sprendimus ekonominės išlaidos negali būti vienintelis lemiantis veiksnys. Visų pirma priimtini alternatyvūs sprendimai negali būti atmesti iš pat pradžių, remiantis tuo, kad jie kainuos pernelyg brangiai¹³⁵.

¹³³ Sprendimo C-674/17 51 punktas.

¹³⁴ Sprendimo C-674/17 48 punktas.

¹³⁵ Dėl proporcingumo principo taikant 6 straipsnį žr. Komisijos pranešimą C(2018) 7621 *final*, „Natura 2000“ teritorijų valdymas, Buveinių direktyvos (Direktyvos 92/43/EEB) 6 straipsnio nuostatos, p. 55.

(3-57) Bet kuriuo atveju **16 straipsnio nukrypti leidžiančia nuostata turi būti naudojama kraštutiniu atveju**¹³⁶. Esminis bendras bet kurios nukrypti leidžiančios nuostatos sistemos ypatumas yra tai, kad ji turi būti taikoma kartu su kitais direktyvoje nustatytais reikalavimais atsižvelgiant į apsaugos interesą.

(3-58) To paties požiūrio laikomasi aiškinant sąvoka „priimtina“. Atsižvelgiant į išimtinį nukrypti leidžiančios nuostatos režimo pobūdį ir valstybės narės pareigą pagal ES sutarties 4 straipsnio 3 dalį padėti ES įvykdyti šias užduotis, nukrypti leidžianti nuostata būtų pateisinama tik objektyviai įrodžius, kad nėra jokio kito priimtino sprendimo¹³⁷.

(3-59) Generalinė advokatė byloje C-342/05 paaiškino proporcingumo principą ir nurodė, kad¹³⁸ „priemonės negalima taikyti, jeigu jos tikslą galima pasiekti mažiau ribojančiomis priemonėmis, taikant kitokias priimtinas alternatyvas direktyvos 16 straipsnio 1 dalies prasme“. „<...> kitokia alternatyva yra priimtina ne tik tuomet, jeigu taikant ją lygiai taip pat gerai būtų pasiekiami nukrypimo tikslai, bet ir tuomet, jeigu nukrypimo sukelta žala būtų neproporcinga siekiamiems tikslams ir kitokia alternatyva užtikrintų proporcingumą.“

(3-60) **Atitinkamoje faktinėje situacijoje nustatant, ar alternatyva yra priimtina, būtina remtis objektyviais patikrinamais veiksniais, pvz., mokslinėmis ir techninėmis aplinkybėmis.** Atsižvelgiant į išimtinį nukrypti leidžiančių nuostatų režimą, nukrypti leidžianti nuostata būtų pateisinama tik objektyviai įrodžius priežastis, dėl kurių *prima facie* negalima patvirtinti priimtinių sprendimų¹³⁹. Akivaizdu, kad reikalavimas rimtai įvertinti kitas alternatyvas yra pirminės svarbos. Valstybės narės turi ribotus diskrecinius įgaliojimus ir tuo atveju, kai esama kito sprendimo būdo, bet kurie neįtikinami argumentai turės būti įtikinami. Sprendime C-182/02 apibūdintas griežtas požiūris, kurio Teisingumo Teismas laikėsi dėl nukrypti leidžiančių nuostatų pagal Paukščių direktyvą. Siekdamas nustatyti, ar buvo priimtinas sprendimas, Teisingumo Teismas vertino nukrypti leidžiančios nuostatos „poreikį“ ir „tikslą“¹⁴⁰.

Šiuo sprendimu patvirtinama, kad svarbu įrodyti, jog esama įtikinamų priežasčių pagrįsti nukrypti leidžiančią nuostatą¹⁴¹. **Kitas sprendimas negali būti laikomas nepriimtiniu vien todėl, kad jis** nukrypti leidžiančios nuostatos naudos gavėjams **sukeltų daugiau nepatogumų arba lemtų priverstinį elgesio pokytį**. Šiuo atžvilgiu buvo nustatyta, kad medžioklės praktikos „giliai įsišaknijusia tradicija“ arba „istorine ir kultūrine tradicija“ pagrįstų argumentų nepakako siekiant pagrįsti nukrypti nuo Paukščių direktyvos leidžiančių nuostatų poreikį¹⁴². Ta pati logika nukrypti leidžiančioms nuostatoms taikoma pagal Buveinių direktyvą.

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1548663172672&uri=CELEX:52019XC0125\(07\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1548663172672&uri=CELEX:52019XC0125(07))

136 Žr. generalinio advokato išvados, pateiktos byloje C-10/96, 33 punktą.

137 Pasak generalinio advokato byloje C-10/96, ši sąvoka „gali būti aiškinama, kaip reiškianti sprendimą, kuriuo išsprendžiama konkreti nacionalinėms institucijoms kilusi problema, ir kuriuo tuo pat metu kaip įmanoma labiau paisoma direktyvoje nustatytų draudimų; nukrypti leidžiančią nuostatą galima leisti taikyti tik, kai negalima priimti jokio kito sprendimo, kuris nėra susijęs su šių draudimų taikymu“.

138 Žr. generalinės advokatės išvados, pateiktos byloje C-342/05, 24–27 punktus.

139 Taip pat žr. generalinio advokato išvados, pateiktos byloje C-10/96, 39 punktą.

140 Sprendimo *Ligue pour la protection des oiseaux ir kt. prieš Premier ministre and Ministre de l'Aménagement du territoire et de l'Environnement*, C-182/02, 16 punktas.

141 Taip pat žr. 2005 m. gruodžio 15 d. Sprendimo *Komisija prieš Suomiją*, C-344/03, ECLI:EU:C:2005:770, 18–46 punktus.

142 2004 m. gruodžio 9 d. Sprendimo *Komisija prieš Ispaniją*, C-79/03, ECLI:EU:C:2004:782, 27 punktas. Taip pat žr. 1996 m. lapkričio 7 d. generalinio advokato išvados, pateiktos byloje C-10/96, ECLI:EU:C:1996:430, 36 punktą: „9 straipsnyje tiesiog pripažįstama nukrypti leidžianti nuostata tuo atveju, kai „nėra jokio kito priimtino sprendimo“, o ne kai draudimo taikymas reikštų tam tikrus nepatogumus susijusiems asmenims arba dėl to jiems reikėtų pakeisti savo įpročius.“ „Aplinkos apsaugai būdinga, kad tam tikrų kategorijų asmenų gali būti reikalaujama iš dalies pakeisti savo elgesį siekiant bendrojo gėrio; šiuo atveju, kaip direktyvos pasekmė, tai yra *tenderie* arba paukščių gaudymo rekreaciniais tikslais draudimas.“ „Tai, kad tokia veikla galėjo užsiimti protėviai arba ji galėjo būti „istorinės ir kultūrinės tradicijos sudedamoji dalis“, nėra pakankamas argumentas pateisinti nukrypti nuo direktyvos leidžiančios nuostatos“.

(3-61) Be to, galiausiai atrinktas sprendimas, net jeigu jis yra susijęs su nukrypti leidžiančia nuostata, turi būti objektyviai ribotas tiek, kiek tai būtina konkrečiai problemai arba situacijai išspręsti¹⁴³. Tai reiškia, kad **nukrypti leidžiančios nuostatos turi būti ribotos laiko, vietos ir susijusių egzempliorių skaičiaus** atžvilgiu. Poreikis riboti nukrypti leidžiančią nuostatą tiek, kiek tai būtina problemai išspręsti, dar kartą buvo patvirtintas Sprendime C-10/96 dėl panašios Paukščių direktyvos 9 straipsnio nuostatos¹⁴⁴. Pasak Teisingumo Teismo, su nukrypti leidžiančia nuostata susijęs egzempliorių skaičius turi būti „nustatytas tokio dydžio, kuris yra objektyviai būtinas tam, kad būtų išspręstos šios problemos“. Ši riba skiriasi nuo 16 straipsnio 1 dalies e punkte vartojamos sąvokos „ribotas skaičius“, kuris yra bendra „riba“, galiojanti taikant šią konkrečią nukrypti leidžiančią nuostatą¹⁴⁵.

3.2.3. 3 PATIKRINIMAS: nukrypti leidžiančios nuostatos poveikis apsaugos būklei

Laikantis suderintos ataskaitų teikimo sistemos, sutartos pagal direktyvos 17 straipsnį, bendra rūšies apsaugos būklė valstybėje narėje vertinama atsižvelgiant į biogeografinį lygį kiekvienoje valstybėje narėje. Tačiau siekiant įvertinti konkrečios nukrypti leidžiančios nuostatos poveikį, tą reikėtų daryti žemesniu lygmeniu (pvz., vietos, populiacijos lygmeniu), siekiant kad šis poveikis būtų prasmingas atsižvelgiant į nukrypti leidžiančios nuostatos konkrečias aplinkybes.

(3-62) Pagal 16 straipsnio 1 dalį nukrypti leidžiančios nuostatos neturi „trukdyti palaikyti atitinkamos rūšies populiacijų [palankią] apsaugos būklę jų natūralaus paplitimo areale“. Įgyvendinant šią nuostatą reikėtų atlikti dviejų žingsnių vertinimą: pirma, siekiant įvertinti konkrečios rūšies populiacijų apsaugos būklę jų natūralaus paplitimo areale atitinkamoje valstybėje narėje (ir galbūt už nacionalinių sienų, jeigu populiacijos yra išplitusios į kaimynines šalis), ir, antra, įvertinti nukrypti leidžiančios nuostatos poveikį konkrečios atitinkamos populiacijos arba populiacijų apsaugos būklei. Aiškumo dėlei „populiacija“ šiuo atveju apibrėžiama kaip grupė tos pačios rūšies individų, tuo pat metu gyvenančių apibrėžtoje geografinėje teritorijoje ir (galbūt) tarpusavyje besiveisiančių (t. y. dalijasi bendru genofondu)¹⁴⁶.

3.2.3.a) Vertinimo mastas

(3-63) Todėl kyla klausimas dėl lygio, į kurį reikėtų atsižvelgti vertinant, ar nukrypti leidžiančios nuostatos poveikis yra žalingas, neutralus ar galėtų būti teigiamas apsaugant tokios rūšies būklę. Rūšies apsaugos būklė galiausiai turi būti įvertinta atsižvelgiant į visą jos natūralų paplitimo arealą, kaip nustatyta 1 straipsnio i punkte. Rengiant diskusijas su Buveinių komitetu, buvo sutarta, kad ataskaitų teikimo pagal 17 straipsnį tikslais (kartu su 11 straipsniu) apsaugos būklė turėtų būti vertinama atsižvelgiant į biogeografinį lygį kiekvienoje valstybėje narėje. Tai galiausiai sudarytų sąlygas apibendrinti informaciją dėl visų ES biogeografinių regionų. Todėl rūšies apsaugos būklė atitinkamame valstybės narės biogeografiniame regione yra labai svarbi informacija svarstant galimybę taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą.

¹⁴³ Žr. Sprendimo 21–22 ir 26–27 punktus.

¹⁴⁴ Sprendimas *Ligue royale belge pour la protection des oiseaux ASBL ir Société d'études ornithologiques AVES ASBL prieš Région Wallonne*, C-10/96.

¹⁴⁵ Laikantis Gairių dėl medžioklės pagal Tarybos direktyvą 79/409/EEB dėl laukinių paukščių apsaugos 3.4.12 dalies.

¹⁴⁶ Dėl sąvokų „paplitimo arealas“ ir „populiacija“ taip pat žr. „Ataskaitų teikimas pagal Buveinių direktyvos 17 straipsnį.. 2013–2018 m. laikotarpio aiškinamosios pastabos ir gairės“, p. 29f, https://cdr.eionet.europa.eu/help/habitats_art17.

(3-64) **Tačiau konkrečios nukrypti leidžiančios nuostatos poveikio vertinimas dažniausiai bus atliekamas žemesniu lygmeniu**, palyginti su biogeografiniu regionu, siekiant užtikrinti tokio vertinimo veiksmingumą ekologiniu požiūriu. Naudingas lygmuo galėtų būti (vietos) populiacija. 16 straipsnio formuluotė, kurioje užsimenama apie *atitinkamos rūšies populiacijas*, patvirtina šį aiškinimą.

Žinoma, požiūrį reikia pritaikyti prie atitinkamos rūšies: bendras plačiai paplitusių stambųjų plėšrūnų individų žudymo poveikis turės būti vertinamas populiacijos lygmeniu (kai taikytina, tarpvalstybiniu lygmeniu¹⁴⁷), o veisimosi (perėjimo) vietos sunaikinimo poveikis gana fragmentuotose varliagyvių buveinėse gali būti geriau įvertinamas atskiros vietos arba metapopuliacijos lygmeniu¹⁴⁸.

Pagal nusistovėjusią jurisprudenciją nukrypti leidžiančios nuostatos turi būti taikomos tinkamai, kad būtų įvykdyti tikslūs reikalavimai ir išspręstos konkrečios situacijos¹⁴⁹. Vadinasi, vertinimai žemesniais lygmenimis paprastai yra esminiai, nes nukrypti leidžiančios nuostatos turi padėti spręsti konkrečias problemas ir suteikti tinkamus sprendimus. Todėl nukrypti leidžiančias nuostatas turi būti **leista taikyti konkrečioje vietoje, ne jos poveikį visų pirma daro vietos lygmeniu**. Todėl vertinimas žemesniu lygmeniu turi būti atliekamas atsižvelgiant į padėtį platesniu, pvz., biogeografiniu, tarpvalstybiniu arba nacionaliniu, mastu, kad būtų galima susidaryti išsamų vaizdą apie padėtį.

Savo Sprendime C-674/17 dėl vilkams taikomų nukrypti leidžiančių nuostatų, ESTT vadovaujasi šiais motyvais, pareikšdamas, kad nacionalinės institucijos prieš leisdamos taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas **privalo įvertinti atitinkamos populiacijos apsaugos būklę ir numatomų nukrypti leidžiančių nuostatų poveikį vietos ir valstybės narės teritorijos lygmeniu** arba, kai taikytina, atitinkamo biogeografinio regiono, kai valstybės narės sienos išsidėsčiusios keliuose biogeografiniuose regionuose, lygmeniu arba jeigu to reikia atsižvelgiant į rūšies natūralų paplitimo arealą ir, kiek tai įmanoma, tarpvalstybiniu lygmeniu. ESTT paaiškino, kad: „išimties taikymo poveikio vertinimas vietos populiacijos teritorijos lygmeniu paprastai yra būtinas tam, kad būtų nustatytas šios nuostatos poveikis atitinkamos populiacijos apsaugos būklei platesniu mastu. <...> tokios išimties pasekmės gali būti juntamos visų pirma tam tikros vietovės, kuriai skirta ši nuostata. Be to, <...> populiacijos apsaugos būklė nacionaliniu ar biogeografiniu lygmeniu priklauso nuo bendro poveikio, kurį vietovėms daro skirtingos išimties¹⁵⁰.“ „Todėl tokios išimties negalima patvirtinti neįvertinus atitinkamos rūšies populiacijų apsaugos būklės ir poveikio, kurį planuojama išimtis gali daryti tiek vietos, tiek šios valstybės narės teritorijos lygmeniu arba tam tikru atveju biogeografinio regiono lygmeniu, kai šios valstybės narės teritorija apima kelis biogeografinius regionus arba kai to reikia dėl natūralaus rūšies paplitimo arealo ir, jei įmanoma, tarpvalstybiniu lygmeniu¹⁵¹.“ Tačiau „atliekant šį vertinimą negalima atsižvelgti į atitinkamos populiacijos natūralaus paplitimo arealo dalį, kuri apima tam tikrą trečiosios valstybės teritorijos dalį, kai ta valstybė nėra įsipareigojusi griežtai saugoti Europos Sąjungos svarbos rūšis“¹⁵².

147 Dėl rūšių, kurių populiacijos yra tarpvalstybinio pobūdžio, arba rūšių, kurios migruodamos kerta ES sienas, bendras šių rūšių natūralus paplitimo arealas turėtų būti įvertintas, kai tai įmanoma.

148 Metapopuliaciją sudaro grupė teritorijoje pasiskirsčiusių tos pačios rūšies populiacijų, kurios tam tikru lygmeniu sąveikauja. Sąvoką „metapopuliacija“ 1969 m. sugalvojo Richardas Levinsas, kad aprašytų vabzdžių kenkėjų populiacijos dinamiką žemės ūkio laukuose, tačiau ji platesniu mastu buvo taikoma rūšims, kurių buveinės savaime arba dirbtinai yra fragmentuotos.

149 Visų pirma žr.: Sprendimo *Komisija prieš Belgiją*, C-247/85, 7 punktą; 1987 m. liepos 8 d. Sprendimo *Komisija prieš Italiją*, C-262/85, 7 punktą; Sprendimo *WWF Italy prieš Regione Veneto*, C-118/94, 21 punktą; Sprendimo C-674/17 41 punktą.

150 Sprendimo C-674/17 59 punktą.

151 Sprendimo C-674/17 61 punktą.

152 Sprendimo C-674/17 60 punktą.

(3-65) Jeigu institucijai suteikiami įgaliojimai subnacionaliniu lygmeniu leisti taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas (pvz., tokius įgaliojimus suteikia regiono administracija), būtina koordinuoti ir **susidaryti bendrą vaizdą bei prižiūrėti** nukrypti leidžiančias nuostatas valstybės narės lygmeniu (ir už nacionalinių sienų tarpvalstybinių populiacijų atveju), siekiant išvengti rizikos, kad visos nukrypti leidžiančios nuostatos nesukeltų žalingo poveikio atitinkamos rūšies populiacijų palankiai apsaugos būklei jų (nacionaliniame) natūraliame paplitimo areale (taip pat. žr. 3.1.2).

3.2.3.b) Nukrypti leidžiančios nuostatos ir poveikis apsaugos būklei

Nukrypti leidžiančios nuostatos galutinis rezultatas rūšių apsaugos būklei turi būti neutralus arba teigiamas. Tam tikromis aplinkybėmis gali būti naudojamos kompensavimo priemonės, pvz., už nukrypti leidžiančios nuostatos poveikį veisimosi (perėjimo) ir poilsio vietoms, tačiau jomis neturi būti pakeistas arba sumažintas poreikis laikytis bet kurio iš trijų patikrinimų. Rūšių apsaugos planai neprivalomi, tačiau rekomenduojami, nes padeda užtikrinti, kad nukrypti leidžiančias nuostatas būtų leidžiama taikyti laikantis direktyvos tikslų.

(3-66) Kaip nurodyta taikytinoje ESTT jurisprudencijoje¹⁵³ „[p]agal direktyvos 16 straipsnio 1 dalį minėtų populiacijų [palanki] apsaugos būklė jų natūralaus paplitimo areale yra būtina ir išankstinė sąlyga leisti nukrypti nuo jos nuostatų“. Direktyvoje aiškiai nenumatytas nei leidimas taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas rūšims, kurių apsaugos būklė yra bloga, nei galimybė naudoti kompensavimo priemones. Tačiau aiškinant ir įgyvendinant 16 straipsnio 1 dalies nuostatą taip, kad daugiausia dėmesio skiriama bendram palankios apsaugos būklės tikslui, abi koncepcijos gali būti įtrauktos į aiškinimą, jeigu jokiais būdais nepakenkiama šiam tikslui.

(3-67) Atitinkamos rūšies populiacijų palanki apsaugos būklė jų natūralaus paplitimo areale iš esmės yra būtina sąlyga leisti taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą¹⁵⁴. Vis dėlto Sprendime C-342/05 Teisingumo Teismas, nustatęs, kad vilko apsaugos būklė Suomijoje nebuvo gera, manė¹⁵⁵, kad nukrypti leidžiančių nuostatų, susijusių su vilkų egzempliorių žudymu, taikymas išlieka įmanomas „išimtinio atveju“ ir „jeigu tinkamai nustatoma, kad dėl jų nepablogėja tų populiacijų apsaugos būklė arba netrukdoma atkurti jų [palankios] apsaugos būklės“. Riboto tam tikros rūšies gyvūnų skaičiaus žudymas galėtų turėti neigiamos įtakos Buveinių direktyvos 16 straipsnio 1 dalyje numatytam tikslui, būtent palaikyti arba atkurti gerą vilkų populiacijos apsaugos būklę jų natūralaus paplitimo areale. Todėl tokia nukrypti leidžianti nuostata atitinkamos rūšies atžvilgiu galėjo būti neutrali. Todėl jeigu atitinkamos rūšies apsaugos būklė yra bloga, nukrypti leidžiančią nuostatą galima leisti taikyti tik jeigu ji yra pateisinama išimtinėmis aplinkybėmis ir tik jeigu apsaugos būklė nėra pabloginama ir neužkertamas kelias rūšies palankios apsaugos būklės atkūrimui (neutralus poveikis), ir jeigu taip pat įvykdomos visos kitos būtinosios sąlygos pagal 16 straipsnį. Sprendime C-342/05 Teisingumo Teismas nusprendė, kad nukrypti leidžiančias nuostatas atitinkamos nacionalinės institucijos iš tiesų leido taikyti „nesiremdamos rūšies apsaugos būklės įvertinimu, nepateikdamos tikslų ir atitinkamų motyvų dėl kitokių priimtinių alternatyvų ir tiksliai neidentifikuodamos didelę žalą

153 Visų pirma žr.: 2007 m. gegužės 10 d. Sprendimo *Komisija prieš Austrijos Respubliką*, C-508/04, 115 punktą ir 2007 m. birželio 14 d. Sprendimo *Komisija prieš Suomiją*, C-342/05, 28 punktą.

154 Visų pirma žr.: Sprendimo *Komisija prieš Austrijos Respubliką*, C-508/04, 115 punktą ir Sprendimo *Komisija prieš Suomiją*, C-342/05, 28 punktą.

155 2007 m. birželio 14 d. Sprendimo *Komisija prieš Suomiją*, C-342/05, ECLI:EU:C:2007:341, 29 punktas.

darančių vilkų, kuriuos galima žudyti". Be to, Teisingumo Teismas pareiškė, kad tokios nukrypti leidžiančios nuostatos, kurias nustatant „nesiremiama vilkų žudymo, kurį jie leidžia, įtaka šios rūšies populiacijos [palankios] apsaugos būklės palaikymui jos natūralaus paplitimo teritorijoje ir kuriuose nepateikiami tikslūs bei atitinkami motyvai dėl kitokių priimtinių alternatyvų, prieštarauja Buveinių direktyvos 16 straipsnio 1 daliai"¹⁵⁶. Sprendime C-674/17 ESTT pažymėjo, kad pirmiau minėtas planuotų nukrypti leidžiančių nuostatų poveikio palankiai apsaugos būklei vertinimas turi būti atliekamas atsižvelgiant į atsargumo principą¹⁵⁷. Kitaip tariant „ jei, išnagrinėjus geriausius turimus mokslo duomenis, lieka abejonių, ar tokia išimtis nepakenks palankios atitinkamos nykstančios rūšies populiacijų apsaugos būklės palaikymui ar atkūrimui, valstybė narė turi jos netvirtinti arba netaikyti"¹⁵⁸.

Panašaus požiūrio reikėtų laikytis tuo atveju, kai atitinkamos rūšies apsaugos būklė nežinoma. Šiuo atveju būtų neįmanoma nustatyti nukrypti leidžiančios nuostatos poveikio apsaugos būklei, todėl nukrypti leidžiančios nuostatos negalima leisti taikyti.

(3-68) Akivaizdu, kad kuo blogesnė apsaugos būklė ir tendencijos, tuo mažiau tikėtina, kad nukrypti leidžiančią nuostatą būtų galima pateisinti, išskyrus visiškai išimtinės aplinkybės.

Taip pat akivaizdu, kad šio požiūrio į nukrypti leidžiančias nuostatas geriausiai laikomasi aiškioje ir tinkamai parengtoje rūšių apsaugos priemonių sistemoje. Vėlgi (kaip ir apsaugos priemonių atveju) rūšies apsaugos būklė yra pagrindinė aplinkybė, į kurią atsižvelgiama vertinant nukrypti leidžiančias nuostatas ir pateisinant jų naudojimą. Todėl svarbu ne tik atsižvelgti į dabartinę apsaugos būklę, bet ir išnagrinėti, kaip ji keičiasi.

(3-69) Dėl dabartinės paveiktų rūšių apsaugos būklės pažymėtina, kad vietos rūšies populiacijos būklė ir sąlygos tam tikroje geografinėje teritorijoje gali gerokai skirtis nuo bendros valstybės narės biogeografiniame regione (ar net natūraliame paplitimo areale) populiacijos apsaugos būklės. Todėl prieš suteikiant leidimą taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą reikėtų žinoti apsaugos būklę visais lygmenimis ir tinkamai ją įvertinti.

(3-70) Nukrypti leidžiančios nuostatos negalima leisti taikyti, jeigu ji bet kuriuo lygmeniu daro žalingą poveikį apsaugos būklei arba rūšių palankios apsaugos būklės pasiekimui. Kitaip tariant, jeigu tikėtina, kad nukrypti leidžianti nuostata darys reikšmingą neigiamą poveikį atitinkamai populiacijai (arba šios populiacijos perspektyvoms) arba net vietos populiacijai valstybėje narėje, kompetentinga institucija neturėtų leisti jos taikyti.

Nukrypti leidžiančios nuostatos galutinis rezultatas atitinkamų rūšių populiacijoms apsaugos būklei turi būti neutralus arba teigiamas.

(3-71) Jeigu duomenys nėra pakankamai tvirti ir patikimi siekiant įrodyti, kad apsaugos būklė yra gera, ir (arba) užtikrinti, kad nukrypti leidžianti nuostata nedarytų neigiamo poveikio apsaugos būklei, reikėtų taikyti atsargumo principą (kuriuo reikalaujama neužtikrintumo atveju pirmenybę teikti apsaugos tikslams) ir neturėtų būti leista taikyti jokių nukrypti leidžiančių nuostatų. Teisingumo Teismas Sprendime C-674/17 nurodė, kad „taip pat svarbu pabrėžti, kad pagal atsargumo principą, įtvirtintą SESV 191 straipsnio 2 dalyje, jei, išnagrinėjus geriausius turimus mokslo duomenis, lieka abejonių, ar tokia išimtis nepakenks palankios atitinkamos nykstančios rūšies populiacijų apsaugos būklės palaikymui ar atkūrimui, valstybė narė turi jos netvirtinti arba netaikyti"¹⁵⁹.

(3-72) Jeigu rūšių būklė ir sąlygos įvairiais geografiniais lygmenimis yra skirtingos, atliekant vertinimą pirmiausia reikėtų nagrinėti vietos populiacijos lygmenį ir paskui

156 Sprendimo C-342/05 30–31 punktai.

157 Sprendimo C-674/17 68–69 punktai.

158 Sprendimo C-674-17 66 punktas.

159 Sprendimo C-674/17 66 punktas.

nukrypti leidžiančios nuostatos poveikį populiacijai biogeografiniame regione, kartu atsižvelgiant į kitų nukrypti leidžiančių nuostatų bendrą poveikį toms pačioms rūšims, esančioms tame biogeografiniame regione.

3.3. Papildomi aspektai

(3-73) Vertinant, ar nukrypti leidžianti nuostata galėtų būti žalinga rūšių populiacijos palankios apsaugos būklės palaikymui, visų pirma taip pat reikėtų atsižvelgti į šiuos aspektus:

- a) ar dėl rūšių valstybėje narėje nustatytos, įgyvendintos ir veiksmingai užtikrintos būtinios (tinkamos, veiksmingos ir patikrinamos) priemonės, siekiant užtikrinti jų griežtą apsaugą ir kad jų atžvilgiu būtų pasiekta palanki apsaugos būklė;
- b) ar nukrypti leidžianti nuostata nekenkia būtinoms priemonėms, nepadaro jų neveiksmingomis ir ar jos nėra neutralizuojamos;
- c) nukrypti leidžiančių nuostatų poveikis (įskaitant kumuliacinį poveikį) yra atidžiai stebimas ir ateičiai išmokstamos pamokos.

3.3.1. Rūšių išsaugojimo veiksmų planų reikšmė

(3-74) Vienas būdas užtikrinti tinkamą nukrypti leidžiančių nuostatų naudojimą, atsižvelgiant į griežtą apsaugos sistemą, būtų **parengti ir įgyvendinti išsamius rūšių veiksmų planus arba apsaugos / valdymo planus**, net jeigu jų nereikalaujama pagal direktyvą. Planais turėtų būti siekiama apsaugoti rūšis ir atkurti arba palaikyti palankią jų apsaugos būklę. Juose turėtų būti numatytos ne tik būtiniosios priemonės pagal 12 straipsnį, bet ir priemonės, kuriomis būtų remiamas arba atkuriamas populiacijos gyvybingumas, jos natūralus paplitimo arealas ir rūšių buveinės. Tuomet planai galėtų būti naudingas pagrindas ir orientacinė sistema suteikiant leidimą taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas, jeigu leidimas jas taikyti vis dar suteikiamas kiekvienu konkrečiu atveju, jeigu įvykdytos visos kitos 16 straipsnio sąlygos ir jeigu įrodyta, kad nukrypti leidžianti nuostata nekenkia palaikant atitinkamų rūšių populiacijų palankią apsaugos būklę.

(3-75) Pavyzdžiui, nukrypti leidžiančios nuostatos, kuriomis užkertamas kelias rimtai žalai pasėliams arba turtui, gali būti mažiau veiksmingos sprendžiant problemą ilguoju laikotarpiu, jeigu jos įgyvendinamos nepriklausomai nuo bet kurių kitų rūšims skirtų priemonių. Tačiau, jeigu juos papildo įvairios kitos priemonės (t. y. su žudymu nesusijusios priemonės, prevencinės priemonės, paskatos, kompensacijos ir pan.), kurios numatytos rūšies apsaugos / valdymo plane ir yra griežtos apsaugos sistemos sudedamoji dalis, nukrypti leidžiančios nuostatos galėtų būti daug veiksmingesnės. Tokiomis sąlygomis rūšių apsaugos / valdymo planas, jei jis tinkamai įgyvendintas, galėtų būti tinkama leidimų taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas suteikimo sistema, laikantis direktyvos tikslų. Savaime suprantama, kad tokie planai turi būti nuolat atnaujinami atsižvelgiant į geresnes žinias ir stebėsenos rezultatus.

(3-76) Siekiant nustatyti tinkamą nukrypti leidžiančių nuostatų suteikimo sistemą, rūšių apsaugos / valdymo planai turėtų būti pagrįsti **patikima ir naujausia mokslinė informacija** apie rūšių populiacijos būklę ir tendencijas, o pagrindinis tikslas turėtų būti palaikyti arba atkurti rūšių palankią apsaugos būklę (konkrečiai nurodant šiuo tikslu įgyvendintinas sąlygas). Planuose turėtų būti pateiktas patikimas ir išsamus visų susijusių grėsmių ir spaudimo rūšims vertinimas, taip pat esamų mirtingumo lygių analizė atsižvelgiant į natūralias priežastis arba žmogaus sukeltus veiksnius, pvz., neteisėtas žudymas (brakonieriaavimas) arba atsitiktinis sugavimas ir žudymas.

(3-77) Remiantis naujausia turima informacija ir patikimais moksliniais vertinimais ir stebėsenos sistemomis, rūšių apsaugos / valdymo planuose tuomet galima nustatyti nuoseklias priemones, kurios turi būti įgyvendintos ir stebimos siekiant užtikrinti, kad būtų pasiekta arba palaikoma atitinkamos populiacijos palanki apsaugos būklė. Tik šiomis aplinkybėmis rūšių apsaugos / valdymo planai galėtų būti tinkama leidimų taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas suteikimo sistema, kuri galiausiai gali padėti supaprastinti leidimo kiekvienai konkrečiai nukrypti leidžiančiai nuostatai suteikimo procedūrą, jeigu taip pat įvykdomos visos būtinosios sąlygos pagal 16 straipsnį.

3.3.2. Planų / projektų poveikio vertinimas ir rūšių apsauga

(3-78) Konkrečių nuostatų ir procedūrų pagal 16 straipsnį taip pat reikia laikytis plano arba projekto atveju, kai jis gali daryti poveikį ES saugomoms rūšims ir jei jam taikomos vertinimo procedūros pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį arba pagal PAV ir SPAV direktyvas. Šiuo atveju dėl planų ir projektų atliekamos poveikio vertinimo procedūros gali būti naudojamos poveikiui reikalavimams pagal 12 straipsnį įvertinti ir patikrinti, ar įvykdytos nukrypti leidžiančios nuostatos pagal 16 straipsnį.

Tai būtų svarbu, pvz., kai statybos darbai ir (arba) projekto įgyvendinimas gali pažeisti arba sunaikinti veisimosi (perėjimo) ar poilsio vietas, arba sutrikdyti bet kurią į IV priedo a dalį įrašytą ir projekto teritorijoje esančią rūšį.

Šiomis aplinkybėmis būtina įvertinti:

- ar projekto teritorijoje yra kuri nors iš į Buveinių direktyvos IV priedo a dalį įtrauktų rūšių;
- ar projekto teritorijoje yra kuri nors iš į Buveinių direktyvos IV priedo a dalį įrašytų rūšių veisimosi (perėjimo) ar poilsio vietų;
- ar kuriai nors iš šių rūšių ir (arba) jų veisimosi (perėjimo) ar poilsio vietoms dėl statybos darbų ir (arba) projekto įgyvendinimo bus daromas poveikis (nužudymas, trikdymas, žala ir pan.) ir, jei taip,
- ar įgyvendintos 16 straipsnyje nurodytos sąlygos.

(3-79) Tik atlikus minėtas patikras galima leisti taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą pagal 16 straipsnį ir projektas gali būti teisėtai vykdomas (gavus leidimą dėl plėtros). Jeigu, pvz., yra į IV priedo a dalį įrašytos rūšies veisimosi (perėjimo) vieta ir dėl projekto statybos ar eksploatacijos ji bus sunaikinta, leidimas projektui reikėtų 12 straipsnio pažeidimą, išskyrus atvejus, kai leidžiama taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą pagal 16 straipsnį ir jeigu įvykdomos leidimo taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą sąlygos.

(3-80) Kai tikėtina, kad projektai turės reikšmingą poveikį „Natura 2000“ teritorijoms pavieniui arba kartu su kitais planais ar projektais, jiems taikomas atitinkamas vertinimas pagal direktyvos 6 straipsnio 3 dalį, kurio metu taip pat bus atlikti pirmiau nurodytame sąraše išvardyti patikrinimai, dėl kurio, kai tinkama, imamasi tolesnių veiksmų.

Jeigu projektams 6 straipsnio 3 dalis netaikoma, nes mažai tikėtina, kad jie turės reikšmingą poveikį „Natura 2000“ teritorijoms individualiai arba kartu su kitais planais arba projektais, valstybės narės esamas procedūras gali pritaikyti, kad būtų įvykdyti 12 ir 16 straipsnių reikalavimai. Tai reiškia, kad pirmiau pateiktame sąraše išvardyti patikrinimai gali būti integruoti į vertinimus, kurie yra įvairių lygmenų sprendimų procesų

valstybėje narėje sudedamoji dalis, įskaitant sprendimus dėl žemės naudojimo planavimo arba aplinkos vertinimo procedūras, susijusias su programomis, planais ir projektais.

Pagrindinis tikslas yra teisingai ir greitai nustatyti projekto poveikį, įskaitant poveikį į Buveinių direktyvos IV priedo a dalį įrašytoms saugomoms rūšims ir jų buveinėms, ir tik tuomet pradėti projektą. Šiuo atveju PAV procedūra gali veikti kaip paskata.

(3-81) Teisinių procedūrų koordinavimas gali padėti išvengti teisinių problemų. Idealiausiu atveju, gavus prašymą dėl sutikimo plėtoti projektą, kuris patenka į PAV direktyvos taikymo sritį, PAV (bent jau tikrinimo etape) pradedamas siekiant išsiaiškinti visas potencialias pasekmes. Todėl nukrypti leidžiančios nuostatos poreikis gali būti nustatytas nedelsiant ir galima įvertinti, ar Buveinių direktyvos 16 straipsnio reikalavimus galima įvykdyti. Jeigu taip, tuomet kartu su nukrypti leidžiančia nuostata reikia duoti sutikimą vystymui. Jeigu projektą reikia pakeisti dėl PAV išvadų, nukrypti leidžianti nuostata gali būti grindžiama pakeistu projektu.

Idealiausiu atveju PAV, atliktas pateikus prašymą dėl atskiro leidimo, apims visas atitinkamas pasekmes aplinkai (įskaitant poveikį į Buveinių direktyvos IV priedo a dalį įrašytoms rūšims ir jų veisimosi (perėjimo) arba poilsio vietoms), kurias galima pašalinti suteikus leidimą. Pavyzdžiui, tai gali būti daroma nustatant sąlygas, kuriomis sušvelninamos neigiamos pasekmės ir (arba) suteikiamos nukrypti leidžiančios nuostatos tam tikriems įstatymuose nustatytiems draudimams, jeigu jos atitinka nukrypti leidžiančioms nuostatoms taikomas sąlygas.

(3-82) Nors pagal Buveinių direktyvos 12 ir 16 straipsnius per atitinkamą vertinimą pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį arba PAV procedūrą neprivaloma atlikti pirmiau minėtų patikrinimų, tai yra geriausias būdas užtikrinti atitiktį Buveinių direktyvos 12 ir 16 straipsniams. Per PAV procedūrą galima nustatyti, koks su projektu susijęs poveikis daromas į Buveinių direktyvos IV priedą įrašytoms rūšims, taip pat galimas projekto pasekmes atsižvelgiant į bet kokią Buveinių direktyvos 12 straipsnio pažeidimą. Poveikio vertinimo atlikimas, įskaitant įvairias konsultacijas, reikalingas prieš suteikiant leidimą taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą ir leidžiant vystyti projektą, yra geriausias būdas veikti, nes taip palengvinamas sprendimų priėmimo koordinavimas.

3.3.3. Kompensavimo priemonių svarba (nuo 12 straipsnio 1 dalies d punkto nukrypti leidžiančios nuostatos)

(3-83) Kompensavimo priemonės galima numatyti dėl pateisinamų nukrypti leidžiančių nuostatų, susijusių būtent su 12 straipsnio 1 dalies d punktu, t. y. kai pažeidžiamos arba sunaikinamos veisimosi (perėjimo) arba poilsio vietos. Priklausomai nuo biologijos, ekologijos ir rūšių elgesio, tokios priemonės gali puikiai tikti vienoms, bet ne kitoms rūšims.

Kitaip nei rizikos mažinimo priemonės, kompensavimo priemonės yra nepriklausomos nuo veiklos, kuri sukelia veisimosi (perėjimo) ar poilsio vietos pažeidimą arba sunaikinimą. Tokiomis priemonėmis siekiama kompensuoti konkrečias neigiamas pasekmes veisimosi (perėjimo) arba poilsio vietai ir ši kompensacija jokių būdu nedaro žalingo poveikio atitinkamos rūšies apsaugos būklei. Idealiausiu atveju kompensavimo priemonės turėtų derėti su neigiamu poveikiu veisimosi (perėjimo) arba poilsio vietai, turėtų būti nustatytos ir veiksmingos prieš atsirandant neigiamam poveikiui.

(3-84) 16 straipsnyje apie kompensavimo priemones neužsimenama, todėl jos neprivalomos. Jomis taip pat negalima pateisinti arba kompensuoti 12 straipsnio pažeidimo, tačiau tai gali būti vienas siektinų tikslų, kad būtų užtikrinta atitiktis 16 straipsnio 1 dalies reikalavimui, kad nebūtų jokio žalingo poveikio atitinkamos rūšies apsaugos būklei.

Idealiausiu atveju kompensavimo priemonėmis:

- i) konkrečiomis aplinkybėmis (vietos populiacijos lygmeniu) turėtų būti kompensuojama už veiklos neigiamą poveikį rūšių veisimosi (perėjimo) ir poilsio vietoms;
- ii) turėtų būti užtikrinama didelė sėkmės tikimybė ir jos turėtų būti pagrįstos geriausia patirtimi;
- iii) turėtų būti gerinamos rūšių galimybės pasiekti palankią apsaugos būklę;
- iv) jos turėtų būti veiksmingos iki veisimosi (perėjimo) arba poilsio vietos pažeidimo arba sunaikinimo arba bent jau prasidėjus pažeidimui arba sunaikinimui.

(3-85) Taip įgyvendintomis kompensavimo priemonėmis būtų galima garantuoti, kad rūšių veisimosi (perėjimo) ir poilsio vietoms populiacijos ar biogeografiniu lygmeniu nebūtų daromas bendras žalingas poveikis. ***Tačiau jos nepakeičia ar nesumažina poreikio, kad nukrypti leidžiančios nuostatos pagal 16 straipsnį atitiktų pirmiau minėtus tris patikrinimus.*** Tai reiškia, kad kompensavimo schemos patvirtinimas negali būti naudojamas siekiant apeiti nukrypti leidžiančios nuostatos poreikį ir poreikį atlikti visus 3.2 skyriuje aprašytus patikrinimus.

3.3.4. Kelioms rūšims taikomos nukrypti leidžiančios nuostatos

(3-86) Kai kurie projektai (pvz., didelės viešojo intereso infrastruktūros projektai, kaip antai transporto tinklai) gali daryti poveikį daugybei į IV priedą įrašytų rūšių. Šiais atvejais ***kiekvienai*** rūšiai daromas poveikis turėtų būti įvertintas ir, remiantis šia informacija bei siekiant atrinkti geriausius sprendimus, reikėtų suformuoti bendro poveikio apžvalgą. Sprendimai taip pat turi atitikti visus tris patikrinimus. Nepakanka paprasčiausiai sąraše pateikti rūšių, kurios gali nukentėti, skaičių papildomai neįvertinant problemų masto ir neatliekant būdų joms išvengti paieškos.

3.3.5. Laikinas pobūdis: į IV priedą įrašytų rūšių kolonijų kūrimasis teritorijose, kuriose vykdomi plėtros darbai

(3-87) Pasitaikys atveju, kai jau licencijuota žemės plėtojimo veikla (pvz., naujos infrastruktūros, kaip antai kelių, namų ir pan. statyba arba vykdoma karjerų eksploatavimo veikla) padės sukurti geras naujas buveines, kurias kolonizavo į direktyvos IV priedą įrašytos rūšys. Tokie tipiniai gamtos ypatumai, pvz., gavybos vietose, galėtų apimti naujus tvenkinius (kurie yra naudingi varliagyviams ir laumžirgiams), atvirą dirvą, smėlio ir žvyro plotus (kurie pritraukia vabzdžius ir paukščius), pionierines ganyklas (kurios pritraukia vabzdžius ir paukščius), purius skardžius (kurie pritraukia paukščius ir bites) ir prieglobsčio vietų sukūrimą (ropliams, varliagyviams ir vabzdžiams).

Kadangi pagal griežtą apsaugos režimą pagal 12 straipsnį nedaromas skirtumas tarp laikinos (pvz., ne senesnės nei 5–10 metų) arba nuolatinės, dirbtinai ar savaime sukurtos aplinkos, būtina laikyti, kad į IV priedą įrašytai saugomai gyvūno arba augalo rūšiai, kuri pradeda užimti naują vietą dėl leistos žemės plėtojimo veiklos, **taip pat visapusiškai taikoma** 12 straipsnio nuostatų **apsauga**.

(3-88) Tokiais atvejais griežto apsaugos režimo pagal 12 straipsnį taikymas gali tapti rimta problema projekto vystytojams ir žemės savininkams, kuriems dėl savo darbo pobūdžio gali prireikti pašalinti šias „laikinas“ buveines, kad būtų galima tęsti darbus, kuriems išduotas leidimas. Pašalinant buveines per projekto parengiamąjį, vykdymo arba baigimo etapą reikia taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą pagal 16 straipsnio 1 dalį, jeigu įvykdomos sąlygos (žr. toliau).

Jeigu nėra teisinio tikrumo dėl to, kad atitinkamą teritoriją galima teisėtai naudoti leistinai planuotai veiklai, žemės savininkai arba projekto vystytojai gali norėti užkirsti kelią saugomų rūšių įsiveržimui (pvz., naudodami pesticidus arba žemės įdirbimą) tarpiniu laikotarpiu, kai žemės nėra aktyviai plėtojama, siekiant išvengti papildomos naštos, apribojimų arba ribojimų, susijusių su saugomų rūšių, kurių anksčiau nebuvo jų žemėje, atsiradimu. Tai galėtų būti prarasta galimybė, nes bet kokios laikinos buveinės, kurios priešingu atveju negalėtų atsirasti atitinkamoje teritorijoje, tam tikromis sąlygomis gali būti naudingos siekiant direktyvos tikslų.

(3-89) Siekdami suteikti šį teisinį tikrumą, taigi ir paskatą sudaryti sąlygas kurti arba palaikyti laikinas gamtines teritorijas, vystytojai **gali pradiniame planavimo proceso etape prašyti leisti taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą pagal 16 straipsnį**, kol saugoma rūšis dar nekolonizavo teritorijos, tačiau kai tokios kolonizacijos iš dalies galima tikėtis (taip gali būti, pvz., tuo atveju, kai rūšis jau gyvena gretimose teritorijose). Ši išankstinės nukrypti leidžiančios nuostatos forma sudarytų sąlygas paskiau pašalinti laikinus gamtos ypatumus, laikantis projekto vystymo poreikį. Tačiau tokių nukrypti leidžiančių nuostatų teisiniai standartai negali būti mažesni, palyginti su nukrypti leidžiančiomis nuostatomis, taikomomis jau atsirandančioms saugomoms rūšims ir jų buveinėms, ir jos vis tiek turi atitikti 16 straipsnyje nustatytas sąlygas. Be kitų klausimų, tai reiškia, kad nukrypti leidžiančiose nuostatose, kurias leista taikyti anksčiau nei faktiškai atsirado kolonizuojančios rūšys arba jų buveinės, turi būti aiškiai ir tiksliai nurodyti konkretūs tikslai, kurių siekiama nukrypti leidžiančia nuostata¹⁶⁰.

(3-90) Todėl **bus svarbu, kad prieš pateikiant prašymą dėl 16 straipsnio nukrypti leidžiančios nuostatos būtų atlikta išsami vietos inventorizacija**, kuria siekiama nustatyti visas saugomas rūšis, esančias ne tik projekto teritorijoje, bet ir jo apylinkėse. Tai padės užtikrinti, kad būtų nustatytos visos „nuspėjamos“ į IV priedą įrašytos rūšys, įskaitant jų perteklių ir tikimybę, kad jos kolonizuos projekto teritoriją. Tokiu atveju pagal 16 straipsnį priimtą sprendimą galima naudoti nustatant rūšių buveinės nuolatinės ekologinės funkcijos palaikymo sąlygas tuo atveju, jeigu naują kolonizuotą buveinę projekto teritorijoje prireiktų pašalinti siekiant vykdyti projektą / veiklą, kuriai išduotas leidimas. Tai, pvz., galėtų apimti panašių buveinių sukūrimą ir apsaugą už projekto teritorijos ir rūšių perkėlimą į šias buveines kitoje projekto teritorijos vietoje kartu vykdant ilgalaikę stebėseną. Kaip ir visų kitų nukrypti leidžiančių nuostatų atveju, būtina patikrinti ir fiksuoti teisingą įgyvendinimą.

(3-91) Nukrypti leidžiančios nuostatos, kuriomis sprendžiamos laikino pobūdžio situacijos, kaip aprašyta pirmiau, turi būti objektyviai pateisinamos, remiantis vienu iš 16 straipsnio 1 dalyje nurodytų pagrindų. Viena galimybė – nukrypti leidžiančią nuostatą pagrįsti 16 straipsnio 1 dalies a punkte nurodytomis priežastimis, kuriomis nukrypti leidžianti nuostata pateisinama siekiant „apsaugoti laukinę fauną ir florą bei išsaugoti natūralias buveines“. Nuostatos formuluotė neapima vien nukrypti leidžiančių nuostatų, kurias leista taikyti siekiant apsaugoti augalo arba gyvūno rūšį nuo kitų konkuruojančių saugomų rūšių. Formuluotė gali būti aiškinama ir kaip leidžianti taikyti nuo griežto apsaugos režimo nukrypti leidžiančią nuostatą pačios saugomos rūšies labui. Nuostatoje vartojamas žodis „interesas“ suponuoja, kad **nukrypti leidžiančioje nuostatoje turi būti numatyta atitinkamos rūšies pridėtinė vertė**. Tai reikštų, kad 16 straipsnio 1 dalies a punktą būtų taikomas, jeigu galima įrodyti, kad atitinkamoms rūšims nėra grynosios naudos, kuri būtų įmanoma tik visų pirma leidžiant taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą.

(3-92) 16 straipsnio 1 dalies c punkte numatyta galimybė leisti taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą „dėl <...> įpareigojančių svarbesnio viešojo intereso priežasčių, įskaitant socialinio ar ekonominio pobūdžio, į pirminės svarbos gamtinei aplinkai naudingas pasekmes“. Nuoroda į „pirminės svarbos gamtinei aplinkai naudingas

160 Žr. Sprendimo C-674/17 41 punktą.

pasekmes" galėtų būti aiškinama panašiai kaip ir pirmiau pasiūlyta, atsižvelgiant į siekį „apsaugoti laukinę fauną ir florą bei išsaugoti natūralias buveines“, kaip nurodyta 16 straipsnio 1 dalies a punkte, t. y. darant prielaidą, kad nukrypti nuo griežtos rūšies apsaugos režimo leidžiančią nuostatą būtų galima leisti taikyti ir pačios rūšies labui. Tačiau pridėtinė vertė turi būti „pirminės svarbos“, todėl šiuo atveju nustatoma aukštesnė viršutinė riba, palyginti su 16 straipsnio 1 dalies a punktu.

(3-93) Į galimybę naudoti nukrypti leidžiančias nuostatas, susijusias su laikinomis gamtinėmis teritorijomis, reikėtų atidžiai atsižvelgti projekto planavimo etape, be to, reikėtų atlikti išsamų mokslinį vertinimą dėl saugomų rūšių įsikūrimo vietų įvairiais projekto įgyvendinimo etapais. Planavimo etape reikėtų įvertinti, kaip projekto įgyvendinimo metu ir vėliau būtų galima apsaugoti rūšis, kurios kolonizavo laikinas buveines, tiek, kiek tai įmanoma, pvz., įgyvendinant tinkamas rizikos mažinimo priemones ir remiant perkėlimą į kitą vietą.

(3-94) Sprendimas dėl nukrypti leidžiančios nuostatos vis tiek turi atitikti visus kitus kriterijus, nustatytus 16 straipsnyje (alternatyvų nebuvimas, žalos nebuvimas apsaugos būklei), ir jame turėtų būti iš anksto nustatyti griežti priežiūros ir stebėsenos įsipareigojimai¹⁶¹. Šie įsipareigojimai padės užtikrinti, kad laikinos teritorijos vystymas derėtų su prognozuotu saugomų rūšių teritorijoje atsiradimu. Vykdam šį stebėsenos darbą, taip pat būtų gaunami įrodymai, kurie yra reikalingi taikant papildomą nukrypti leidžiančią nuostatą, siekiant atsižvelgti į bet kokias naujas atsiradusias rūšis, kurios iš pradžių nebuvo numatytos.

25. Gerosios patirties pavyzdys. „LIFE in quarries“ projektas Belgijoje: dinamiškas biologinės įvairovės valdymas eksploatuojamuose karjeruose

„LIFE in quarries“ [LIFE14 NAT/BE/000364] projekto tikslas – sukurti metodus, kurie padėtų optimizuoti biologinės įvairovės potencialą, susijusį su mineralų gavybos vietų eksploatavimu. Atsižvelgiant į biologinės įvairovės valdymo karjeruose planus, projekte buvo išnagrinėti moksliniai ir teisiniai laikinų buveinių rėmimo metodai (pvz., laikini tvenkiniai arba smėlio pylimai), kurie atsirado vykdam veiklą karjeruose ir yra nuo jos priklausomi, ir kurie gali padėti suteikti prieglobstį saugomoms rūšims (pvz., urvinei kregždėi, driežams, uoliniam driežams, nendrinėms rupūžėms arba dumbliams, kurie yra būdingi skurdžiai aplinkai). Šis dinamiškas biologinės įvairovės valdymas, kuriuo skatinamos esamos ir (arba) naujos rūšys, suderintas su karjeruose vykdoma veikla (esama ir papildoma laikina veikla), gali būti suderintas su numatomomis nuolatinių buveinių atkūrimo gavybos laikotarpiu ir po jo priemonėmis, siekiant užtikrinti kuo stabilesnes ir biologiniu požiūriu įvairesnes ekosistemas po projekto įgyvendinimo (papildomas nuolatinis pobūdis)¹⁶².

3.4. Nukrypti leidžiančių nuostatų stebėseną ir ataskaitų teikimas

Kompetentingos nacionalinės institucijos privalo ne tik užtikrinti, kad prieš leidžiant taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą būtų įvykdytos visos nukrypti leidžiančių nuostatų schemos sąlygos (t. y. kad būtų atlikti trys patikrinimai), bet ir stebėti nukrypti leidžiančios nuostatos poveikį (ir bet kokių kompensavimo priemonių veiksmingumą) po to, kai ji buvo įgyvendinta. Ataskaitos apie nukrypti leidžiančias nuostatas turėtų būti išsamios ir jose turėtų būti pateikta informacija, kad Komisija galėtų įvertinti, ar tinkamai taikyta 16 straipsnyje nustatyta nukrypti leidžiančių nuostatų schema.

161 Žr., pvz., Nyderlandų modelį: Staatscourant (2015): Beleidslijn Tijdelijke Natuur (concept 11 juni 2015) - Nr. 209016. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2015-29016.html>.

162 Daugiau informacijos žr. LIFE projekto svetainę: <https://www.lifeinquarries.eu>.

3.4.1. Nukrypti leidžiančių nuostatų poveikio stebėsena

(3-95) Kompetentingos nacionalinės institucijos privalo ne tik užtikrinti, kad prieš leidžiant taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą būtų įvykdytos visos nukrypti leidžiančių nuostatų schemos sąlygos, bet ir stebėti nukrypti leidžiančių nuostatų poveikį (ir bet kokių kompensavimo priemonių veiksmingumą) po to, kai ji buvo įgyvendinta¹⁶³. Pagal 16 straipsnio 3 dalies e punktą reikalaujama, kad valstybių narių ataskaitose apie nukrypti leidžiančias nuostatas būtų aiškiai nurodytos „naudotos priežiūros priemonės ir gauti rezultatai“. Tai reiškia, kad jos privalo prižiūrėti ir stebėti leistų taikyti nukrypti leidžiančių nuostatų įgyvendinimą.

Nukrypti leidžiančių nuostatų poveikio stebėsena taip pat yra reikalinga siekiant patikrinti, ar šios nuostatos buvo teisingai įgyvendintos ir ar jomis pasiektas norimas tikslas, remiantis mokslškai pagrįstais įrodymais, ir prireikus imtis taisomųjų veiksmų. Tai turėtų padėti užtikrinti, kad būtų nustatyta bet kokia netyčinė rizika arba žala rūšims, kuri atsirado dėl nukrypti leidžiančios nuostatos įgyvendinimo. Tinkamam nukrypti leidžiančių nuostatų sistemos naudojimui reikalinga, kad sistemos sąlygos būtų tinkamos siekiant išvengti nepageidaujamų pasekmių. Siekiant šio tikslo, stebėsena atlieka pagrindinį vaidmenį.

(3-96) Įgyvendinusios nukrypti leidžiančias nuostatas, nacionalinės institucijos taip pat privalo stebėti bendrą visų dėl kiekvienos rūšies leistų taikyti nukrypti leidžiančių nuostatų poveikį nacionalinėje teritorijoje, nesvarbu, dėl kokių priežasčių jas buvo leista taikyti, ir patvirtinti pradinį vertinimą, kad nukrypti leidžiančios nuostatos netrukdo palaikyti rūšies populiacijų palankios apsaugos būklės. Akivaizdu, kad į šios stebėsenos rezultatus reikėtų atsižvelgti ateityje priimant bet kokius sprendimus leisti taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas.

(3-97) Ši stebėsena taip pat galėtų patekti į direktyvos 11 straipsnyje nustatytos bendros prievolės stebėti taikymo sritį. Būtų pagrįsta, jei tokios priežiūros metu būtų paisoma nukrypti leidžiančių nuostatų, įgyvendintų dėl rūšių, kurių atžvilgiu nukrypti leidžiančias nuostatas leidžiama įgyvendinti pakartotinai arba kurių apsaugos būklė yra gera (ir kuriai vis tiek išimtinėmis aplinkybėmis taikomos nukrypti leidžiančios nuostatos), poveikio (įskaitant bendrą poveikį ir kompensavimo priemonių poveikį). Taip pat būtų pagrįsta, kad priežiūra apima kitų veiksmų (pvz., neteisėto žudymo), kurie gali daryti neigiamą poveikį rūšių apsaugos būklei, stebėseną. Tokie duomenys gali būti naudojami vertinant rūšių apsaugos būklę.

3.4.2. Prievolės teikti ataskaitas pagal 16 straipsnio 2 ir 3 dalis

(3-98) Nukrypti leidžiančios nuostatos taip pat turi atitikti 16 straipsnio 2 ir 3 dalyse išdėstytas sąlygas. Teisingumo Teismas Sprendime C-118/94 (byla dėl Paukščių direktyvos) teigė, kad šios oficialios sąlygos „numato griežtus nukrypti leidžiančių nuostatų taikymo apribojimus ir Komisijai suteikia galimybę vykdyti jų priežiūrą“.

(3-99) Valstybėms narėms nereikia konsultuotis su Komisija prieš pradėdant taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas, tačiau jos privalo kas dvejus metus teikti Komisijai 16 straipsnio įgyvendinimo ataskaitą. 16 straipsnio 2 dalyje nenustatyti tikslūs šių ataskaitų turiniui taikomi reikalavimai. Tačiau akivaizdu, kad informacija turi būti išsami, faktinė ir apimti visus 16 straipsnio 3 dalyje išvardytus aspektus. Remdamasi ataskaitose apie nukrypti leidžiančias nuostatas pateikta informacija, Komisija privalo turėti galimybę prižiūrėti, kaip valstybėse narėse taikomas 16 straipsnis ir patikrinti jo suderinamumą su direktyva. Jeigu Komisija prieina prie išvados, kad naudojant nukrypti leidžiančias nuostatas pažeidžiami direktyvos reikalavimai, ji turi teisę pradėti prieš atitinkamą valstybę narę pažeidimo nagrinėjimo procedūrą.

¹⁶³ Taip pat žr. 2012 m. sausio 26 d. Sprendimo *Komisija prieš Lenkiją*, C-192/11, ECLI:EU:C:2012:44, 65 ir 67 punktus dėl panašios Paukščių direktyvos 2009/147/EB 9 straipsnio 2 dalies e punkto nuostatos.

(3-100) Dabartinis ataskaitų apie nukrypti leidžiančias nuostatas formatas apima visas ataskaitų teikimo prievoles pagal Europos laukinės gamtos ir gamtinės aplinkos apsaugos konvencijos (Berno konvencija)¹⁶⁴ 9 straipsnį ir juo siekiama padidinti visais lygmenimis (regioniniu, nacionaliniu, ES) teikiamų ataskaitų veiksmingumą ir panaudojamumą. Dabar Komisija ir valstybės narės naudoja naują ataskaitų teikimo formatą ir naują IT priemonę, vadinamą Buveinių ir paukščių direktyvų nukrypti leidžiančių nuostatų sistema + (HaBiDeS+)¹⁶⁵.

(3-101) Naujas formatas apima formalias 16 straipsnio 3 dalyje išvardytas sąlygas, kurias reikia įvykdyti ir kurios konkrečiai nustatytos bet kurioje nukrypti leidžiančioje nuostatoje, kurią leista taikyti, taip pat papildomą informaciją (pvz., duomenis, kurie yra naudingi geriau suprantant 16 straipsnio 1 dalies e punkto konkrečių reikalavimų pagrindą, priemones ir metodus, įrodymus, nuorodas į atmestas alternatyvas, įrodymus, kad nukrypti leidžianti nuostata nekenkia populiacijos apsaugos būklei), kuri padeda suprasti kompetentingų institucijų motyvus, susijusius su nukrypti leidžiančios sistemos pagal 16 straipsnį taikymu.

¹⁶⁴ Pagal dabartinį Europos komisijos ir Berno konvencijos sekretoriato susitarimą Europos Sąjunga apibendrina visas nukrypti leidžiančias nuostatas, apie kurias ES valstybės narės pranešė atitinkamu ataskaitiniu laikotarpiu, ir persiunčia šią informaciją Berno konvencijos sekretoriatui.

¹⁶⁵ HaBiDeS+ priemonę galima rasti internete adresu <https://webforms.eionet.europa.eu/>.

Priedai

I priedas.

II priedas.

III priedas

Nuorodos į Teisingumo Teismo bylas

Rūšių, kurioms taikomi II, IV ir V priedai, sąrašas

**Buveinių direktyvos 12 straipsnio įgyvendinimas. Su vilkais
susijęs pavyzdys**

I PRIEDAS

Nuorodos į Teisingumo Teismo bylas Su rūšių apsauga susijusios Buveinių direktyvos nuostatos

1969 m. lapkričio 12 d. Sprendimas *Stauder prieš Stadt Ulm*, C-29/69,
ECLI:EU:C:1969:57

1977 m. spalio 27 d. Sprendimas *Regina prieš Bouchereau*, C-30/77,
ECLI:EU:C:1977:172

1979 m. liepos 12 d. Sprendimas *Koschniske prieš Raad van Arbeid*, C-9/79,
ECLI:EU:C:1979:201

1985 m. gegužės 23 d. Sprendimas *Komisija prieš Vokietiją*, C-29/84,
ECLI:EU:C:1985:229

1987 m. balandžio 9 d. Sprendimas *Komisija prieš Italiją*, C-363/85,
ECLI:EU:C:1987:196

1987 m. liepos 8 d. Sprendimas *Komisija prieš Belgiją*, C-247/85, ECLI:EU:C:1987:339

1987 m. liepos 8 d. Sprendimas *Komisija prieš Italiją*, C-262/85, ECLI:EU:C:1987:340

1988 m. vasario 23 d. Sprendimas *Komisija prieš Italiją*, C-429/85, ECLI:EU:C:1988:83

1988 m. balandžio 27 d. Sprendimas *Komisija prieš Prancūziją*, C-252/85,
ECLI:EU:C:1988:202

1988 m. liepos 7 d. Sprendimas *Moksel prieš BALM*, C-55/87, ECLI:EU:C:1988:377

1990 m. kovo 15 d. Sprendimas *Komisija prieš Nyderlandus*, C-339/87,
ECLI:EU:C:1990:119

1990 m. kovo 28 d. Sprendimas dėl baudžiamųjų bylų prieš G. Vessoso ir G. Zanetti,
sujungtos bylos C-206 ir 207/88, ECLI:EU:C:1990:145

1991 m. sausio 17 d. Sprendimas *Komisija prieš Italiją*, C-157/89, ECLI:EU:C:1991:22

1991 m. vasario 28 d. Sprendimas *Komisija prieš Vokietiją*, C-57/89, ECLI:EU:C:1991:89

1991 m. vasario 28 d. Sprendimas *Komisija prieš Vokietiją*, C-131/88,
ECLI:EU:C:1991:87

1991 m. gegužės 30 d. Sprendimas *Komisija prieš Vokietiją*, C-59/89,
ECLI:EU:C:1991:225

1993 m. rugpjūčio 2 d. Sprendimas *Komisija prieš Ispaniją*, C-355/90,
ECLI:EU:C:1993:331

1996 m. kovo 7 d. Sprendimas *Italija prieš Regione Veneto*, C-118/94,
ECLI:EU:C:1996:86

1996 m. rugsėjo 19 d. Sprendimas *Komisija prieš Graikiją*, C-236/95,
ECLI:EU:C:1996:341

1996 m. gruodžio 12 d. Sprendimas *Ligue royale belge pour la protection des oiseaux and Société d'études ornithologiques prieš Région Wallonne*, C-10/96,
ECLI:EU:C:1996:504

1999 m. gegužės 19 d. Sprendimas *Komisija prieš Prancūziją*, C-225/97,
ECLI:EU:C:1999:252

1999 m. lapkričio 11 d. Sprendimas *Komisija prieš Italiją*, C-315/98,
ECLI:EU:C:1999:551

2000 m. lapkričio 7 d. Sprendimas *First Cooperate Shipping*, C-371/98,
ECLI:EU:C:2000:600.

2001 m. gegužės 10 d. Sprendimas *Komisija prieš Nyderlandus*, C-144/99,
ECLI:EU:C:2001:257

2001 m. gegužės 17 d. Sprendimas *Komisija prieš Italiją*, C-159/99,
ECLI:EU:C:2001:278

2002 m. sausio 30 d. Sprendimas *Komisija prieš Graikiją*, C-103/00, ECLI:EU:C:2002:60

2003 m. vasario 13 d. Sprendimas *Komisija prieš Liuksemburgą*, C-75/01,
ECLI:EU:C:2003:95

2003 m. spalio 16 d. Sprendimas *Ligue pour la protection des oiseaux ir kt. prieš Premier ministre ir Ministre de l'Aménagement du territoire et de l'Environnement*, C-182/02,
Rink. p. 12105

2003 m. lapkričio 6 d. Sprendimas *Komisija prieš Jungtinę Karalystę*, C-434/01,
ECLI:EU:C:2003:601

2005 m. spalio 20 d., ketvirtadienis Sprendimas *Komisija prieš Jungtinę Karalystę*, C-6/04, ECLI:EU:C:2005:626

2005 m. gruodžio 15 d. Sprendimas *Komisija prieš Suomiją*, C-344/03,
ECLI:EU:C:2005:770

2006 m. sausio 10 d. Sprendimas *Komisija prieš Vokietiją*, C-98/03, ECLI:EU:C:2006:3

2006 m. kovo 16 d. Sprendimas *Komisija prieš Graikiją*, C-518/04, ECLI:EU:C:2006:183

2006 m. gegužės 18 d. Sprendimas *Komisija prieš Ispaniją*, C-221/04,
ECLI:EU:C:2006:329

2006 m. birželio 8 d. Sprendimas *Komisija prieš Italiją*, C-60/05, ECLI:EU:C:2006:378

2006 m. gruodžio 19 d. Sprendimas *Komisija prieš Italiją*, C-503/06,
ECLI:EU:C:2008:279

2007 m. sausio 11 d. Sprendimas *Komisija prieš Airiją*, C-183/05, ECLI:EU:C:2007:14

2007 m. gegužės 10 d. Sprendimas *Komisija prieš Austriją*, C-508/04,
ECLI:EU:C:2007:274

2007 m. birželio 14 d. Sprendimas *Komisija prieš Suomiją*, C-342/05,
ECLI:EU:C:2007:341

2010 m. gegužės 20 d. Sprendimas *Komisija prieš Ispaniją*, C-308/08, ECLI:EU:C:2010:281

2011 m. birželio 9 d. Sprendimas *Komisija prieš Prancūziją*, C-383/09, ECLI:EU:C:2011:369

2012 m. sausio 26 d. Sprendimas *Komisija prieš Lenkiją*, C-192/11, ECLI:EU:C:2012:44

2012 m. kovo 15 d. Sprendimas *Komisija prieš Kiprą*, C-340/10, ECLI:EU:C:2012:143

2012 m. kovo 15 d. Sprendimas *Komisija prieš Lenkiją*, C-46/11, ECLI:EU:C:2012:146

2016 m. lapkričio 10 d. Sprendimas *Komisija prieš Graikiją*, C-504/14, ECLI:EU:C:2016:847

2018 m. balandžio 17 d. Sprendimas *Komisija prieš Lenkiją*, C-441/17, ECLI:EU:C:2018:255

2019 m. spalio 10 d. Prejudicinis sprendimas, C-674/17, ECLI:EU:C:2019:851

2020 m. birželio 11 d. Prejudicinis sprendimas, C-88/19, ECLI:EU:C:2020:458

2021 m. kovo 4 d. Sprendimas *Föreningen Skydda Skogen*, sujungtos bylos C-473/19 ir C-474/19, ECLI:EU:C:2021:166

Nagrinėjama byla C-477/19 *Magistrat Stadt Wien*

II PRIEDAS

Rūšių, kurioms taikomi Buveinių direktyvos 92/43/EEB II, IV ir V priedai, sąrašas

Atsakomybės ribojimo pareiškimas. Toliau pateikta lentelė yra Aplinkos GD apibendrinta lentelė. Jos paskirtis – tik pateikti apžvalgą. Už jos turinį neprisiimame jokios atsakomybės. Teisiškai privalomos priedų versijos yra oficialiai paskelbtos atitinkamuose teisės aktuose. Naujausia šių priedų, kuriais yra pagrįsta lentelė, versija skelbiama 2013 m. gegužės 13 d. Tarybos direktyvoje 2013/17/ES, kuria dėl Kroatijos Respublikos stojimo adaptuojamos aplinkos srities direktyvos¹⁶⁶.

Šiame priede išvardytos rūšys yra nurodytos:

- pagal rūšies arba porūšio pavadinimą (paryškintuoju arba pasviruoju šriftu) arba
- visomis rūšimis, priklausančiomis aukštesniam taksonui arba nurodytai taksono daliai. Po šeimos arba genties pavadinimo vartojama santrumpa „spp.“ turėtų reikėti visas tai rūšiai arba genčiai priklausančias rūšis.

Prieš rūšies pavadinimą esanti žvaigždutė (*) rodo, kad tai yra prioritetinga II priedo rūšis (VI ir V prieduose nedaromas skirtumas tarp prioritetingų ir neprioritetingų rūšių).

Šioje lentelėje apibendrinti priedai:

II PRIEDAS. BENDRIJOS SVARBOS RŪŠYS, KURIŲ APSAUGAI REIKIA STEIGTI SPECIALIAS SAUGOMAS TERITORIJAS

IV PRIEDAS. BENDRIJOS SVARBOS RŪŠYS, KURIOMS REIKALINGA GRIEŽTA APSAUGA

V PRIEDAS. BENDRIJOS SVARBOS RŪŠYS, KURIŲ ĖMIMUI IŠ GAMTOS IR NAUDOJIMUI GALI BŪTI TAIKOMOS VALDYMO PRIEMONĖS

166 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:01992L0043-20130701>.

Rūšies pavadinimas	Priedas			Geografiniai apribojimai
	II	IV	V	
GYVŪNAI				
STUBURINIAI				
ŽINDUOLIAI				
INSECTIVORA				
Erinaceidae				
Erinaceus algirus		X		
Soricidae				
Crocidura canariensis		X		
Crocidura sicula		X		
Talpidae				
Galemys pyrenaicu	X	X		
CHIROPTERA				
MICROCHIROPTERA				
Rhinolophidae				
Rhinolophus blasii	X	X		
Rhinolophus euryale	X	X		
Rhinolophus ferrumeguinum	X	X		
Rhinolophus hipposideros	X	X		
Rhinolophus mehelyi	X	X		
Vespertilionidae				
Barbastella barbastellus	X	X		
Miniopterus schreibersi	X	X		
Myotis bechsteini	X	X		
Myotis blythii	X	X		
Myotis capaccinii	X	X		
Myotis dasycneme	X	X		
Myotis emarginatus	X	X		
Myotis myotis	X	X		
Visos kitos Microchiroptera rūšys		X		
MEGACHIROPTERA				
Pteropodidae				
Rousettus aegyptiacus	X	X		
RODENTIA				
Gliridae				
Visos rūšys, išskyrus Glis glis ir Eliomys quercinus		X		
Myomimus roachi	X	X		
Sciuridae				
* Marmota marmota latirostris	X	X		
* Pteromys volans (Sciuropterus ruscicus)	X	X		
Spermophilus citellus (Citellus citellus)	X	X		
* Spermophilus suslicus (Citellus suslicus)	X	X		
Sciurus anomalus		X		
Castoridae				
Castor fiber	X	X	X	II priedas: išskyrus Estijos, Latvijos, Lietuvos, Suomijos ir Švedijos populiacijas. IV priedas: išskyrus Estijos, Latvijos, Lietuvos, Lenkijos, Suomijos ir Švedijos populiacijas. V priedas: Suomijos, Švedijos, Latvijos, Lietuvos, Estijos ir Lenkijos populiacijos.

Rūšies pavadinimas	Priedas			Geografiniai apribojimai
	II	IV	V	
Cricetidae				
<i>Cricetus cricetus</i>		X	X	IV priedas: išskyrus Vengrijos populiacijas. V priedas: Vengrijos populiacijos.
<i>Mesocricetus newtoni</i>	X	X		
Microtidae				
<i>Dinaromys bogdanovi</i>	X	X		
<i>Microtus cabreræ</i>	X	X		
* <i>Microtus oeconomus arenicola</i>	X	X		
* <i>Microtus oeconomus mehelyi</i>	X	X		
<i>Microtus tatricus</i>	X	X		
Zapodidae				
<i>Sicista betulina</i>		X		
<i>Sicista subtilis</i>	X	X		
Hystriidae				
<i>Hystrix cristata</i>		X		
CARNIVORA				
Canidae				
* <i>Alopex lagopus</i>	X	X		
<i>Canis aureus</i>			X	
* <i>Canis lupus</i>	X	X	X	II priedas: išskyrus Estijos populiaciją; Graikijos populiacijos: į pietus nuo 39 lygiagretės; Ispanijos populiacijos: į pietus nuo Duero; Latvijos, Lietuvos ir Suomijos populiacijos. IV priedas: išskyrus Graikijos populiacijas į šiaurę nuo 39 lygiagretės; Estijos populiacijas, Ispanijos populiacijas į šiaurę nuo Duero; Latvijos, Lietuvos, Lenkijos, Slovakijos, Bulgarijos populiacijos ir Suomijos populiacijos šiaurės elnių valdymo teritorijose, kaip apibrėžta 1990 m. rugsėjo 14 d. Suomijos akto Nr. 848/90 dėl šiaurės elnių 2 dalyje. V priedas: Ispanijos populiacijos į šiaurę nuo Duero, Graikijos populiacijos į šiaurę nuo 39 lygiagretės, Suomijos populiacijos šiaurės elnių valdymo teritorijose, kaip apibrėžta 1990 m. rugsėjo 14 d. Suomijos akto Nr. 848/90 dėl šiaurės elnių 2 dalyje, Bulgarijos, Latvijos, Lietuvos, Estijos, Lenkijos ir Slovakijos populiacijos.
Ursidae				
* <i>Ursus arctos</i>	X	X		II priedas: išskyrus Estijos, Suomijos ir Švedijos populiacijas.
Mustelidae				
* <i>Gulo gulo</i>	X			

Rūšies pavadinimas	Priedas			Geografiniai apribojimai
	II	IV	V	
<i>Lutra lutra</i>	X	X		
<i>Martes martes</i>			X	
<i>Mustela eversmanii</i>	X	X		
<i>Mustela putorius</i>			X	
* <i>Mustela lutreola</i>	X	X		
<i>Vormela peregusna</i>	X	X		
Felidae				
<i>Felis silvestris</i>		X		
<i>Lynx lynx</i>	X	X	X	II priedas: išskyrus Estijos, Latvijos ir Suomijos populiacijas. IV priedas: išskyrus Estijos populiaciją. V priedas: Estijos populiacija.
* <i>Lynx pardinus</i>	X	X		
Phocidae				
<i>Halichoerus grypus</i>	X		X	
* <i>Monachus monachus</i>	X	X		
<i>Phoca hispida bottnica</i>	X		X	
* <i>Phoca hispida saimensis</i>	X	X		
<i>Phoca vitulina</i>	X		X	
Visos kitos Phocidae rūšys			X	
Viverridae				
<i>Genetta genetta</i>			X	
<i>Herpestes ichneumon</i>			X	
DUPLICIDENTATA				
Leporidae				
<i>Lepus timidus</i>			X	
ARTIODACTYLA				
Cervidae				
* <i>Cervus elaphus corsicanus</i>	X	X		
<i>Rangifer tarandus fennicus</i>	X			
Bovidae				
* <i>Bison bonasus</i>	X	X		
<i>Capra aegagrus</i> (laukinės populiacijos)	X	X		
<i>Capra ibex</i>			X	
<i>Capra pyrenaica</i> (išskyrus <i>Capra pyrenaica pyrenaica</i>)			X	
* <i>Capra pyrenaica pyrenaica</i>	X	X		
<i>Ovis gmelini musimon</i> (<i>Ovis ammon musimon</i>) (laukinės Korsikos ir Sardinijos populiacijos)	X	X		
<i>Ovis orientalis ophion</i> (<i>Ovis gmelini ophion</i>)	X	X		
* <i>Rupicapra pyrenaica ornata</i> (<i>Rupicapra rupicapra ornata</i>)	X	X		
<i>Rupicapra rupicapra</i> (išskyrus <i>Rupicapra rupicapra balcanica</i> , <i>Rupicapra rupicapra ornata</i> ir <i>Rupicapra rupicapra tatrica</i>)			X	
<i>Rupicapra rupicapra balcanica</i>	X	X		
* <i>Rupicapra rupicapra tatrica</i>	X	X		
CETACEA				
<i>Phocoena phocoena</i>	X	X		
<i>Tursiops truncatus</i>	X	X		
Visos kitos Cetacea rūšys		X		
ROPLIAI				
CHELONIA (TESTUDINES)				

Rūšies pavadinimas	Priedas			Geografiniai apribojimai
	II	IV	V	
Testudinidae				
<i>Testudo graeca</i>	X	X		
<i>Testudo hermanni</i>	X	X		
<i>Testudo marginata</i>	X	X		
Cheloniidae				
* <i>Caretta caretta</i>	X	X		
* <i>Chelonia mydas</i>	X	X		
<i>Lepidochelys kempii</i>		X		
<i>Eretmochelys imbricata</i>		X		
Dermochelyidae				
<i>Dermochelys coriacea</i>		X		
Emydidae				
<i>Emys orbicularis</i>	X	X		
<i>Mauremys caspica</i>	X	X		
<i>Mauremys leprosa</i>	X	X		
SAURIA				
Lacertidae				
<i>Algyroides fitzingeri</i>		X		
<i>Algyroides marchi</i>		X		
<i>Algyroides moreoticus</i>		X		
<i>Algyroides nigropunctatus</i>		X		
<i>Dalmatolacerta oxycephala</i>		X		
<i>Dinarolacerta mosorensis</i>	X	X		
<i>Gallotia atlantica</i>		X		
<i>Gallotia galloti</i>		X		
<i>Gallotia galloti insulanagae</i>	X	X		
* <i>Gallotia simonyi</i>	X	X		
<i>Gallotia stehlini</i>		X		
<i>Lacerta agilis</i>		X		
<i>Lacerta bedriagae</i>		X		
<i>Lacerta bonnali (Lacerta monticola)</i>	X	X		
<i>Lacerta monticola</i>	X	X		
<i>Lacerta danfordi</i>		X		
<i>Lacerta dugesi</i>		X		
<i>Lacerta graeca</i>		X		
<i>Lacerta horvathi</i>		X		
<i>Lacerta schreiberi</i>	X	X		
<i>Lacerta trilineata</i>		X		
<i>Lacerta viridis</i>		X		
<i>Lacerta vivipara pannonica</i>		X		
<i>Ophisops elegans</i>		X		
<i>Podarcis erhardii</i>		X		
<i>Podarcis fifolensis</i>		X		
<i>Podarcis hispanica atrata</i>		X		
<i>Podarcis lilfordi</i>	X	X		
<i>Podarcis melisellensis</i>		X		
<i>Podarcis milensis</i>		X		
<i>Podarcis muralis</i>		X		
<i>Podarcis peloponnesiaca</i>		X		
<i>Podarcis pityusensis</i>	X	X		
<i>Podarcis sicula</i>		X		
<i>Podarcis taurica</i>		X		
<i>Podarcis tiliguerta</i>		X		
<i>Podarcis wagleriana</i>		X		
Scincidae				
<i>Ablepharus kitaibelli</i>		X		
<i>Chalcides bedriagai</i>		X		
<i>Chalcides ocellatus</i>		X		
<i>Chalcides sexlineatus</i>		X		

Rūšies pavadinimas	Priedas			Geografiniai apribojimai
	II	IV	V	
<i>Chalcides simonyi</i> (<i>Chalcides occidentalis</i>)	X	X		
<i>Chalcides viridianus</i>		X		
<i>Ophiomorus punctatissimus</i>		X		
Gekkonidae				
<i>Cyrtopodion kotschy</i>		X		
<i>Phyllodactylus europaeus</i>	X	X		
<i>Tarentola angustimentalis</i>		X		
<i>Tarentola boettgeri</i>		X		
<i>Tarentola delalandii</i>		X		
<i>Tarentola gomerensis</i>		X		
Agamidae				
<i>Stellio stellio</i>		X		
Chamaeleontidae				
<i>Chamaeleo chamaeleon</i>		X		
Anguidae				
<i>Ophisaurus apodus</i>		X		
OPHIDIA (SERPENTES)				
Colubridae				
<i>Coluber caspius</i>		X		
* <i>Coluber cypriensis</i>	X	X		
<i>Coluber hippocrepis</i>		X		
<i>Coluber jugularis</i>		X		
<i>Coluber laurenti</i>		X		
<i>Coluber najadum</i>		X		
<i>Coluber nummifer</i>		X		
<i>Coluber viridiflavus</i>		X		
<i>Coronella austriaca</i>		X		
<i>Eirenis modesta</i>		X		
<i>Elaphe longissima</i>		X		
<i>Elaphe quatuorlineata</i>	X	X		
<i>Elaphe situla</i>	X	X		
<i>Natrix natrix cetti</i>		X		
<i>Natrix natrix corsa</i>		X		
* <i>Natrix natrix cypriaca</i>	X	X		
<i>Natrix tessellata</i>		X		
<i>Telescopus falax</i>		X		
Viperidae				
<i>Vipera ammodytes</i>		X		
* <i>Macrovipera schweizeri</i> (<i>Vipera lebetina schweizeri</i>)	X	X		
<i>Vipera seoanni</i>		X		IV priedas: išskyrus Ispanijos populiacijas.
<i>Vipera ursinii</i> (išskyrus <i>Vipera ursinii rakosiensis</i> ir <i>Vipera ursinii macrops</i>)	X	X		
* <i>Vipera ursinii macrops</i>	X	X		
* <i>Vipera ursinii rakosiensis</i>	X	X		
<i>Vipera xanthina</i>		X		
Boidae				
<i>Eryx jaculus</i>		X		
VARLIAGYVIAI				
CAUDATA				
Salamandridae				
<i>Chioglossa lusitanica</i>	X	X		
<i>Euproctus asper</i>		X		
<i>Euproctus montanus</i>		X		
<i>Euproctus platycephalus</i>		X		
<i>Mertensiella luschani</i> (<i>Salamandra luschani</i>)	X	X		

Rūšies pavadinimas	Priedas			Geografiniai apribojimai
	II	IV	V	
<i>Salamandra atra</i>		X		
* <i>Salamandra aurorae</i> (<i>Salamandra atra aurorae</i>)	X	X		
<i>Salamandra lanzai</i>		X		
<i>Salamandrina terdigitata</i>	X	X		
<i>Triturus carnifex</i> (<i>Triturus cristatus carnifex</i>)	X	X		
<i>Triturus cristatus</i> (<i>Triturus cristatus cristatus</i>)	X	X		
<i>Triturus dobrogicus</i> (<i>Triturus cristatus dobrogicus</i>)	X			
<i>Triturus italicus</i>		X		
<i>Triturus karelinii</i> (<i>Triturus cristatus karelinii</i>)	X	X		
<i>Triturus marmoratus</i>		X		
<i>Triturus montandoni</i>	X	X		
<i>Triturus vulgaris ampelensis</i>	X	X		
Proteidae				
* <i>Proteus anguinus</i>	X	X		
Plethodontidae				
<i>Hydromantes (Speleomantes) ambrosii</i>	X	X		
<i>Hydromantes (Speleomantes) flavus</i>	X	X		
<i>Hydromantes (Speleomantes) genei</i>	X	X		
<i>Hydromantes (Speleomantes) imperialis</i>	X	X		
<i>Hydromantes (Speleomantes) strinatii</i>	X	X		
<i>Hydromantes (Speleomantes) supramontis</i>	X	X		
ANURA				
Discoglossidae				
<i>Alytes cisternasii</i>		X		
* <i>Alytes muletensis</i>	X	X		
<i>Alytes obstetricans</i>		X		
<i>Bombina bombina</i>	X	X		
<i>Bombina variegata</i>	X	X		
<i>Discoglossus galganoi</i> (įskaitant <i>Discoglossus</i> « <i>jeanneae</i> »)	X	X		
<i>Discoglossus montalentii</i>	X	X		
<i>Discoglossus pictus</i>		X		
<i>Discoglossus sardus</i>	X	X		
Ranidae				
<i>Rana arvalis</i>		X		
<i>Rana dalmatina</i>		X		
<i>Rana esculenta</i>			X	
<i>Rana graeca</i>		X		
<i>Rana iberica</i>		X		
<i>Rana italica</i>		X		
<i>Rana latastei</i>	X	X		
<i>Rana lessonae</i>		X		
<i>Rana perezi</i>			X	
<i>Rana ridibunda</i>			X	
<i>Rana temporaria</i>			X	
Pelobatidae				
<i>Pelobates cultripedis</i>		X		
<i>Pelobates fuscus</i>		X		
* <i>Pelobates fuscus insubricus</i>	X	X		
<i>Pelobates syriacus</i>		X		
Bufonidae				
<i>Bufo calamita</i>		X		
<i>Bufo viridis</i>		X		
Hylidae				
<i>Hyla arborea</i>		X		
<i>Hyla meridionalis</i>		X		
<i>Hyla sarda</i>		X		

Rūšies pavadinimas	Priedas			Geografiniai apribojimai
	II	IV	V	
ŽUVYS				
PETROMYZONIFORMES				
Petromyzonidae				
<i>Eudontomyzon spp.</i>	X			
<i>Lampetra fluviatilis</i>	X		X	II priedas: išskyrus Suomijos ir Švedijos populiacijas.
<i>Lampetra planeri</i>	X			II priedas: išskyrus Estijos, Suomijos ir Švedijos populiacijas.
<i>Lethenteron zanandreaei</i>	X		X	
<i>Petromyzon marinus</i>	X			II priedas: išskyrus Švedijos populiacijas.
ACIPENSERIFORMES				
Acipenseridae				
* <i>Acipenser naccarii</i>	X	X		
* <i>Acipenser sturio</i>	X	X		
Visos kitos Acipenseridae rūšys			X	
CLUPEIFORMES				
Clupeidae				
<i>Alosa spp.</i>	X		X	
SALMONIFORMES				
Salmonidae / Coregonidae				
<i>Coregonus spp.</i> (išskyrus <i>Coregonus oxyrhynchus</i> – anadromines populiacijas tam tikruose Šiaurės jūros sektoriuose)			X	
* <i>Coregonus oxyrhynchus</i> (anadrominės populiacijos tam tikruose Šiaurės jūros sektoriuose)	X	X		
<i>Hucho hucho</i> (laukinės populiacijos)	X		X	
<i>Salmo macrostigma</i>	X			
<i>Salmo marmoratus</i>	X			
<i>Salmo salar</i> (tik gėluose vandenyse)	X		X	II priedas: išskyrus Suomijos populiacijas.
<i>Salmothymus obtusirostris</i>	X			
<i>Thymallus thymallus</i>			X	
Umbridae				
<i>Umbra krameri</i>	X			
CYPRINIFORMES				
Cyprinidae				
<i>Alburnus albidus</i> (<i>Alburnus vulturius</i>)	X			
<i>Anaocypris hispanica</i>	X	X		
<i>Aspius aspius</i>	X		X	II priedas: išskyrus Suomijos populiacijas.
<i>Aulopyge huegelii</i>	X			
<i>Barbus spp.</i>			X	
<i>Barbus comiza</i>	X		X	
<i>Barbus meridionalis</i>	X		X	
<i>Barbus plebejus</i>	X		X	
<i>Chalcalburnus chalcoides</i>	X			
<i>Chondrostoma genei</i>	X			
<i>Chondrostoma knerii</i>	X			
<i>Chondrostoma lusitanicum</i>	X			
<i>Chondrostoma phoxinus</i>	X			
<i>Chondrostoma polylepis</i> (įskaitant <i>C. willkommi</i>)	X			
<i>Chondrostoma soetta</i>	X			
<i>Chondrostoma toxostoma</i>	X			

Rūšies pavadinimas	Priedas			Geografiniai apribojimai
	II	IV	V	
<i>Gobio albipinnatus</i>	X			
<i>Gobio kessleri</i>	X			
<i>Gobio uranoscopus</i>	X			
<i>Iberocypris palaciosi</i>	X			
* <i>Ladigesocypris ghigii</i>	X			
<i>Leuciscus lucumonis</i>	X			
<i>Leuciscus souffia</i>	X			
<i>Pelecus cultratus</i>	X		X	
<i>Phoxinellus spp.</i>	X			
* <i>Phoxinus phoxinus</i>	X	X		
<i>Rhodeus sericeus amarus</i>	X			
<i>Rutilus alburnoides</i>	X			
<i>Rutilus arcasii</i>	X			
<i>Rutilus frisii meidingeri</i>	X		X	
<i>Rutilus lemmingii</i>	X			
<i>Rutilus pigus</i>	X		X	
<i>Rutilus rubilio</i>	X			
<i>Rutilus macrolepidotus</i>	X			
<i>Scardinius graecus</i>	X			
<i>Squalius microlepis</i>	X			
<i>Squalius svallize</i>	X			
Cobitidae				
<i>Cobitis elongata</i>	X			
<i>Cobitis taenia</i>	X			II priedas: išskyrus Suomijos populiacijas.
<i>Cobitis trichonica</i>	X			
<i>Misgurnus fossilis</i>	X			
<i>Sabanejewia aurata</i>	X			
<i>Sabanejewia larvata</i> (<i>Cobitis larvata</i> ir <i>Cobitis conspersa</i>)	X			
SILURIFORMES				
Siluridae				
<i>Silurus aristotelis</i>	X		X	
ATHERINIFORMES				
Cyprinodontidae				
<i>Aphanius iberus</i>	X			
<i>Aphanius fasciatus</i>	X			
* <i>Valencia hispanica</i>	X	X		
* <i>Valencia letourneuxi</i> (<i>Valencia hispanica</i>)	X			
PERCIFORMES				
Percidae				
<i>Gymnocephalus baloni</i>	X	X		
<i>Gymnocephalus schraetzer</i>	X		X	
* <i>Romanichthys valsanicola</i>	X	X		
<i>Zingel spp.</i> (išskyrus <i>Zingel asper</i> ir <i>Zingel zingel</i>)	X			
<i>Zingel asper</i>	X	X		
<i>Zingel zingel</i>	X		X	
Gobiidae				
<i>Knipowitschia croatica</i>	X			
<i>Knipowitschia</i> (<i>Padogobius</i>) <i>panizzae</i>	X			
<i>Padogobius nigricans</i>	X			
<i>Pomatoschistus canestrini</i>	X			
SCORPAENIFORMES				
Cottidae				
<i>Cottus gobio</i>	X			II priedas: išskyrus Suomijos populiacijas.

Rūšies pavadinimas	Priedas			Geografiniai apribojimai
	II	IV	V	
<i>Cottus petiti</i>	X			
BESTUBURIAI				
ANNELIDA				
HIRUDINOIDEA – ARHYNCHOBDELLAE				
Hirudinidae				
<i>Hirudo medicinalis</i>				X
ARTROPODAI				
CRUSTACEA				
Decapoda				
<i>Astacus astacus</i>				X
<i>Austropotamobius pallipes</i>	X			X
* <i>Austropotamobius torrentium</i>	X			X
<i>Scyllarides latus</i>				X
Isopoda				
* <i>Armadillidium ghardalamensis</i>	X	X		
INSECTA				
Coleoptera				
<i>Agathidium pulchellum</i>	X			
<i>Bolbelasmus unicornis</i>	X	X		
<i>Boros schneideri</i>	X			
<i>Buprestis splendens</i>	X	X		
<i>Carabus hampei</i>	X	X		
<i>Carabus hungaricus</i>	X	X		
* <i>Carabus menetriesi pacholei</i>	X			
* <i>Carabus olympiae</i>	X	X		
<i>Carabus variolosus</i>	X	X		
<i>Carabus zawadzskii</i>	X	X		
<i>Cerambyx cerdo</i>	X	X		
<i>Corticaria planula</i>	X			
<i>Cucujus cinnaberinus</i>	X	X		
<i>Dorcadion fulvum cervae</i>	X	X		
<i>Duvalius gebhardti</i>	X	X		
<i>Duvalius hungaricus</i>	X	X		
<i>Dytiscus latissimus</i>	X	X		
<i>Graphoderus bilineatus</i>	X	X		
<i>Leptodirus hochenwarti</i>	X	X		
<i>Limoniscus violaceus</i>	X			
<i>Lucanus cervus</i>	X			
<i>Macroplea pubipennis</i>	X			
<i>Mesosa myops</i>	X			
<i>Morimus funereus</i>	X			
* <i>Osmoderma eremita</i>	X	X		
<i>Oxyporus mannerheimii</i>	X			
<i>Pilemia tigrina</i>	X	X		
* <i>Phryganophilus ruficollis</i>	X	X		
<i>Probaticus subrugosus</i>	X	X		
<i>Propomacrus cypriacus</i>	X	X		
* <i>Pseudogaurotina excellens</i>	X	X		
<i>Pseudoseriscius cameroni</i>	X	X		
<i>Pytho kolwensis</i>	X	X		
<i>Rhysodes sulcatus</i>	X			
* <i>Rosalia alpina</i>	X	X		
<i>Stephanopachys linearis</i>	X			
<i>Stephanopachys substriatus</i>	X			
<i>Xyletinus tremulicola</i>	X			
Hemiptera				

Rūšies pavadinimas	Priedas			Geografiniai apribojimai		
	II	IV	V			
<i>Aradus angularis</i>				X		
Lepidoptera						
<i>Agriades glandon aquilo</i>				X		
<i>Apatura metis</i>					X	
<i>Arytrura musculus</i>				X	X	
* <i>Callimorpha (Euplagia, Panaxia) quadripunctaria</i>				X		
<i>Catopta thrips</i>				X	X	
<i>Chondrosoma fiduciarium</i>				X	X	
<i>Clossiana improba</i>				X		
<i>Coenonympha hero</i>					X	
<i>Coenonympha oedippus</i>				X	X	
<i>Colias myrmidone</i>				X	X	
<i>Cucullia mixta</i>				X	X	
<i>Dioszeghyana schmidtii</i>				X	X	
<i>Erannis ankeraria</i>				X	X	
<i>Erebia calcaria</i>				X	X	
<i>Erebia christi</i>				X	X	
<i>Erebia medusa polaris</i>				X		
<i>Erebia sudetica</i>					X	
<i>Eriogaster catax</i>				X	X	
<i>Euphydryas (Eurodryas, Hypodryas) aurinia</i>				X		
<i>Fabriciana elisa</i>					X	
<i>Glyphipterix loricatella</i>				X	X	
<i>Gortyna borelii lunata</i>				X	X	
<i>Graellsia isabellae</i>				X		X
<i>Hesperia comma catena</i>				X		
<i>Hypodryas maturna</i>				X	X	
<i>Hyles hippophaes</i>					X	
<i>Leptidea morsei</i>				X	X	
<i>Lignyopectera fumidaria</i>				X	X	
<i>Lopinga achine</i>					X	
<i>Lycaena dispar</i>				X	X	
<i>Lycaena helle</i>				X	X	
<i>Maculinea arion</i>					X	
<i>Maculinea nausithous</i>				X	X	
<i>Maculinea teleius</i>				X	X	
<i>Melanargia arge</i>				X	X	
* <i>Nymphalis vaualbum</i>				X	X	
<i>Papilio alexanor</i>					X	
<i>Papilio hospiton</i>				X	X	
<i>Parnassius apollo</i>					X	
<i>Parnassius mnemosyne</i>					X	
<i>Phyllometra culminaria</i>				X	X	
<i>Plebicula golgus</i>				X	X	
<i>Polymixis rufocincta isolata</i>				X	X	
<i>Polyommatus eroides</i>				X	X	
<i>Proterebia afra dalmata</i>				X	X	
<i>Proserpinus proserpina</i>					X	
<i>Pseudophilotes bavius</i>				X	X	
<i>Xestia borealis</i>				X		
<i>Xestia brunneopicta</i>				X		
* <i>Xylomoia strix</i>				X	X	
<i>Zerynthia polyxena</i>					X	
Mantodea						
<i>Apteromantis aptera</i>				X	X	
Odonata						
<i>Aeshna viridis</i>					X	
<i>Coenagrion hylas</i>				X		
<i>Coenagrion mercuriale</i>				X		
<i>Coenagrion ornatum</i>				X		

Rūšies pavadinimas	Priedas			Geografiniai apribojimai
	II	IV	V	
<i>Cordulegaster heros</i>		X	X	
<i>Cordulegaster trinacriae</i>		X	X	
<i>Gomphus graslinii</i>		X	X	
<i>Leucorrhina albifrons</i>			X	
<i>Leucorrhina caudalis</i>			X	
<i>Leucorrhinia pectoralis</i>		X	X	
<i>Lindenia tetraphylla</i>		X	X	
<i>Macromia splendens</i>		X	X	
<i>Ophiogomphus cecilia</i>		X	X	
<i>Oxygastra curtisii</i>		X	X	
<i>Stylurus flavipes</i>			X	
<i>Sympecma braueri</i>			X	
Orthoptera				
<i>Baetica ustulata</i>		X	X	
<i>Brachytripes megacephalus</i>		X	X	
<i>Isophya costata</i>		X	X	
<i>Isophya harzi</i>		X	X	
<i>Isophya stysi</i>		X	X	
<i>Myrmecophilus baronii</i>		X	X	
<i>Odontopodisma rubripes</i>		X	X	
<i>Paracaloptenus caloptenoides</i>		X	X	
<i>Pholidoptera transsylvanica</i>		X	X	
<i>Saga pedo</i>			X	
<i>Stenobothrus (Stenobothroides) eurasius</i>		X	X	
ARACHNIDA				
Araneae				
<i>Macrothele calpeiana</i>			X	
Pseudoscorpiones				
<i>Anthrenochernes stellae</i>		X		
COELENTERATA				
Cnidaria				
<i>Corallium rubrum</i>				X
MOLIUSKAI				
GASTROPODA				
<i>Anisus vorticulus</i>		X	X	
<i>Caseolus calculus</i>		X	X	
<i>Caseolus commixta</i>		X	X	
<i>Caseolus sphaerula</i>		X	X	
<i>Chilostoma banaticum</i>		X	X	
<i>Discula leacockiana</i>		X	X	
<i>Discula tabellata</i>		X	X	
<i>Discula testudinalis</i>			X	
<i>Discula turricula</i>			X	
<i>Discus defloratus</i>			X	
<i>Discus gueriniianus</i>		X	X	
<i>Elona quimperiana</i>		X	X	
<i>Geomalacus maculosus</i>		X	X	
<i>Geomitra moniziana</i>		X	X	
<i>Gibbula nivosa</i>		X	X	
* <i>Helicopsis striata austriaca</i>		X		
<i>Helix pomatia</i>				X
<i>Hygromia kovacsi</i>		X	X	
<i>Idiomela (Helix) subplicata</i>		X	X	
<i>Lampedusa imitatrix</i>		X	X	
* <i>Lampedusa melitensis</i>		X	X	

Rūšies pavadinimas	Priedas			Geografiniai apribojimai		
	II	IV	V			
<i>Leiostyla abbreviata</i>		X	X			
<i>Leiostyla cassida</i>		X	X			
<i>Leiostyla corneocostata</i>		X	X			
<i>Leiostyla gibba</i>		X	X			
<i>Leiostyla lamellosa</i>		X	X			
* <i>Paladilhia hungarica</i>		X	X			
<i>Patella feruginea</i>			X			
<i>Sadleriana panonica</i>		X	X			
<i>Theodoxus prevostianus</i>			X			
<i>Theodoxus transversalis</i>		X	X			
<i>Vertigo angustior</i>		X				
<i>Vertigo genesii</i>		X				
<i>Vertigo geyeri</i>		X				
<i>Vertigo moulinsiana</i>		X				
BIVALVIA						
Anisomyaria						
<i>Lithophaga lithophaga</i>			X			
<i>Pinna nobilis</i>			X			
Unionoida						
<i>Margaritifera auricularia</i>			X			
<i>Margaritifera durrovensis (Margaritifera margaritifera)</i>		X				X
<i>Margaritifera margaritifera</i>		X				X
<i>Microcondylaea compressa</i>						X
<i>Unio crassus</i>		X	X			
<i>Unio elongatulus</i>						X
Dreissenidae						
<i>Congerius kusceri</i>		X	X			
ECHINODERMATA						
Echinoidea						
<i>Centrostephanus longispinus</i>			X			

III priedas

Buveinių direktyvos 12 straipsnio įgyvendinimas Su vilkais susijęs pavyzdys

1. Bendrosios aplinkybės. Įvadas

Vilkas priklauso Europos vietinei faunai ir neatskiriamas nuo mūsų biologinės įvairovės ir gamtos paveldo. Vilkas yra pagrindinis plėšrūnas ir atlieka svarbų ekologinį vaidmenį, taip prisidedamas prie sveikų ekosistemų ir jų funkcionavimo. Visų pirma jis padeda reguliuoti rūšių, nuo kurių yra priklausomas, tankumą¹⁶⁷ (paprastai tai yra laukiniai kanopiniai, pvz., danieliai, taurieji elniai ir šernai, taip pat, priklausomai nuo teritorijos, gemzės ir briedžiai) ir dėl selektyvaus puldinėjimo prisideda prie jų populiacijos sveikatos gerinimo. Vilkas buvo paplitęs visoje žemyninėje Europoje, tačiau iki pirmosios XX amžiaus pusės buvo išnaikintas daugumoje regionų ir šalių.

2020 m. gamtos būklės ataskaitoje¹⁶⁸, pagrįstoje valstybių narių pateiktais duomenimis, patvirtinta, kad ES vilkų populiacijos iš esmės atsigauja (išlieka stabilios arba auga) ir iš naujo kolonizuoja dalį savo istorinio paplitimo arealo, tačiau gera vilkų apsaugos būklė pasiekta tik kai kuriose valstybėse narėse¹⁶⁹. Vilko sugrįžimas yra pagrindinis sėkmingos apsaugos aspektas¹⁷⁰, kurį pavyko pasiekti dėl teisinės apsaugos, palankesnio visuomenės požiūrio, taip pat jų medžiojamų rūšių (pvz., elnio ir šerno) ir miškų dangos (apleidus žemės ūkio paskirties žemę) atgaivinimo.

Tuo pat metu vilkų grįžimas į regionus, kuriuose jų nebuvo dešimtmečiais ar ilgiau kelia rimtų problemų valstybėms narėms, nes šios rūšys dažnai yra siejamos su kelių rūšių konfliktais ir gali išprovokuoti griežtus atitinkamų kaimo bendruomenių socialinius protestus ir reakciją.

Kaip ir kiti stambūs plėšrūnai, vilkams reikalingi labai dideli plotai, nes pavieniams vilkams ir jų gaujoms reikalingos šimtus tūkstančių kvadratinų kilometrų (km²) ploto teritorijos. Todėl jų tankumas yra labai mažas, o populiacijos yra linkusios paplisti labai didelėse teritorijose, paprastai keliuose administraciniuose regionuose šalies viduje ir keliose šalyse. Todėl biologiniu požiūriu rekomenduojama kuo nuosekliau koordinuoti apsaugos ir valdymo priemonės. Tai atspindi tarpvalstybinio bendradarbiavimo poreikį, pvz., taikant nuoseklų ir koordinuotą požiūrį vilkų populiacijos lygmeniu. Papildomas gaires galima rasti Europos Komisijos parengtose *Stambiųjų plėšrūnų populiacijų valdymo planų gairėse* (Linnell ir kt., 2008)¹⁷¹.

Vilkas yra įrašytas į Buveinių direktyvos IV priedą daugumoje valstybių narių ir regionų, todėl jam taikomos Buveinių direktyvos 12 straipsnio griežtos apsaugos nuostatos, įskaitant visų formų draudimą tyčia gamtoje gaudyti ar žudyti individus.

Tam tikrose valstybėse narėse ir regionuose vilkas į IV priedą įtrauktas kaip rūšis, „kurios ėmimui iš gamtos ir naudojimui gali būti taikomos tvarkymo priemonės“. Daugumoje

167 <https://link.springer.com/article/10.1007/s10344-012-0623-5>.

168 <https://www.eea.europa.eu/publications/state-of-nature-in-the-eu-2020>.

169 Pagal Buveinių direktyvos 17 straipsnį Rumunija, Lietuva, Latvija, Estija ir Italija pranešė, kad vilko apsaugos būklė yra gera visuose šių šalių biogeografiniuose regionuose.

170 <https://science.sciencemag.org/content/346/6216/1517>.

171 https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/promoting_management.htm.

valstybių narių ir regionų vilkas taip pat yra įrašytas į II priedą kaip prioritetinga rūšis, kuriai reikia priskirti specialias saugomas teritorijas (SST) ir taikyti atitinkamas apsaugos priemones. 1 lentelėje parodyta, kokios populiacijos yra įtrauktos į kiekvieną Buveinių direktyvos priedą.

1 LENTELĖ. Vilkų sąrašas Buveinių direktyvos prieduose

II priedas (turi būti paskirtos SST): „* Canis lupus (išskyrus Estijos, Latvijos, Lietuvos ir Suomijos populiacijas, Graikijos populiacijas į šiaurę nuo 39-osios paralelės ir Ispanijos populiacijas į šiaurę nuo Duero)“

IV priedas (griežta apsauga): „Canis lupus (išskyrus Estijos, Bulgarijos, Latvijos, Lietuvos, Lenkijos ir Slovakijos populiacijas, Graikijos populiacijas į šiaurę nuo 39-osios paralelės, Ispanijos populiacijas į šiaurę nuo Duero ir Suomijos populiacijas šiaurės elnių valdymo teritorijose, kaip apibrėžta 1990 m. rugsėjo 14 d. Suomijos akto Nr. 848/90 dėl šiaurės elnių 2 dalyje)“

V priedas (leidžiama valdyti rūšis): „Canis lupus (Ispanijos populiacijos į šiaurę nuo Duero, Graikijos populiacijos į šiaurę nuo 39 lygiagrečių, Suomijos populiacijos šiaurės elnių valdymo teritorijose, kaip apibrėžta 1990 m. rugsėjo 14 d. Suomijos akto Nr. 848/90 dėl šiaurės elnių 2 dalyje, Bulgarijos, Latvijos, Lietuvos, Estijos, Lenkijos ir Slovakijos populiacijos)“.

Kaip minėta, daugumoje valstybių narių ir regionų gera vilkų apsaugos būklė dar nepasiekta¹⁷².

2018 m. Europos Parlamento užsakymu atliktame tyrime¹⁷³ individualių vilkų populiacijų išnykimo rizika įvertinta remiantis IUCN raudonojo sąrašo kriterijais. Iš devynių (iš esmės tarpvalstybinių) vilkų populiacijų trys buvo įvertintos kaip „keliančios mažiausią susirūpinimą“, trys – „beveik išnykusios“ ir trys – „pažeidžiamos“. Viena vilkų populiacija išnyko (Iberijos populiacija, Ispanijos Siera Morenos kalnai). Tyrimo autoriai taip pat atkreipė dėmesį į sunkumus derinant stebėsenos duomenų rezultatus, kurie atsirado dėl skirtingų stebėsenos būdų ir metodų (skirtingi skaičiavimo būdai arba laikotarpiai), skirtingi vidurkiai, palyginti su didžiausia ir mažiausia populiacija, kai kurių šalių nepateikta informacija nepaisant rūšies buvimo, skirtingos kokybės duomenys ir pan.¹⁷⁴

Nors atrodo, kad kelios vilkų populiacijos Europoje atsigauna ir plečiasi, rūšiai vis tiek kyla įvairios grėsmės ir apsaugos problemos, visų pirma brakonieravimas (kuris dažnai nenustatomas, tačiau, tikėtina, iš dalies gali būti labai didelio bendro mirtingumo priežastis). Konkrečios grėsmės ir potencialios priemonės, kurios padėtų jas pašalinti, dėl kiekvienos vilkų populiacijos, aprašytos Europos Komisijos finansuotoje ataskaitoje *Pagrindiniai veiksmai dėl stambųjų plėšrūnų populiacijų Europoje* (Boitani ir kt., 2015¹⁷⁵).

2. Vilkų individų apsaugai keliami teisiniai reikalavimai

Vilkas yra griežtai saugomas, nepaisant to, ar jis įrašytas į Buveinių direktyvos IV priedą. Taip yra todėl, kad direktyva siekiama užtikrinti gerą išvardytų rūšių apsaugos būklę. Buveinių direktyvos 12 straipsniu į IV priedą įrašytų rūšių populiacijoms suteikiama apsauga yra prevencinio pobūdžio reikalaujant, kad valstybės narės užkirstų kelią situacijoms, kurios galėtų daryti neigiamą poveikį rūšims.

¹⁷²[https://nature-](https://nature-eionet.europa.eu/article17/species/summary/?period=5&group=Mammals&subject=Canis+lupus®ion=)

[art17.eionet.europa.eu/article17/species/summary/?period=5&group=Mammals&subject=Canis+lupus®ion=](https://nature-eionet.europa.eu/article17/species/summary/?period=5&group=Mammals&subject=Canis+lupus®ion=)

¹⁷³ [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/617488/IPOL_STU\(2018\)617488_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/617488/IPOL_STU(2018)617488_EN.pdf).

¹⁷⁴ IUCN 2018 m. raudonasis nykstančių rūšių sąrašas: <https://www.iucnredlist.org/ja/species/3746/144226239>.

Iš kitų naujausių duomenų matyti šiek tiek kitokie skaičiai, palyginti su pirmiau minėtu tyrimu atsižvelgiant į keletą atvejų, susijusių su Iberijos, Vidurio vakarų Alpių ir Karijijos populiacijomis.

¹⁷⁵ https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/key_actions_large_carnivores_2015.pdf.

Formalus 12 straipsnio perkėlimas į nacionalinę teisę turi būti papildytas tolesniais įgyvendinimo veiksmais, siekiant užtikrinti griežtą apsaugą, atsižvelgiant į konkrečias problemas ir grėsmes, kurios atitinkamomis aplinkybėmis kyla vilkams. Būtina ne tik uždrausti 12 straipsnyje išvardytus veiksmus, bet ir institucijos taip pat privalo imtis visų priemonių, reikalingų užtikrinti, kad draudimai nebūtų pažeidžiami praktikoje. Tai, pvz., reiškia, kad institucijos privalo imtis visų priemonių (neteisėtam) vilkų žudymui išvengti ir apsaugoti teritorijas, kurios naudojamos kaip poilsio ar dauginimosi vietos, pvz., guoliai ir *susitikimo vietos*.

Pasak Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (ESTT), Pagal Buveinių direktyvos 12 straipsnio 1 dalį „būtina, kad valstybės narės ne tik priimtų visus teisės aktus, bet taip pat imtųsi konkrečių ir specialių apsaugos priemonių“, be to, ta nuostata taip pat suponuoja, kad reikia „priimti nuoseklias ir suderintas prevencinio pobūdžio priemones“ (2007 m. sausio 11 d. ESTT sprendimas *Europos Bendrijų Komisija prieš Airiją*, C-183/05). Šis požiūris patvirtintas 2019 m. spalio 10 d. ESTT sprendime (prejudicinis sprendimas byloje C-674/17): „Norint perkelti šią nuostatą, būtina, kad valstybės narės ne tik priimtų visus teisės aktus, bet ir imtųsi konkrečių ir specialių apsaugos priemonių. Be to, pagal griežtos apsaugos sistemą reikalaujama priimti nuoseklias ir suderintas prevencinio pobūdžio priemones. Taigi tokia griežtos apsaugos sistema turi suteikti galimybę veiksmingai užkirsti kelią į Buveinių direktyvos IV priedo a dalį įrašytų gyvūnų rūšių dauginimosi ar poilsio vietų būklės bloginimui ar jų naikinimui.“

Vienas veiksmų, kuriuo veiksmingai užtikrinamos rūšies apsaugos nuostatos, pavyzdžių yra veiksmingų kovos su brakonieriaivimu grupių, turinčių nuodus užuodžiančius šunis, sudarymas. Brakonieriaivimas, sąstai ir užnuodytas masalas iš tiesų yra didelė grėsmė vilkams daugybėje vietų. Nuodijimas yra ypač rimta problema, nes ji taip pat daro poveikį kitoms rūšims, visų pirma medžiojamiems paukščiams. Siekiant spręsti šią problemą, pagal LIFE programą¹⁷⁶ buvo finansuojama keletas projektų pietų ir rytų Europoje (Ispanijoje, Italijos, Portugalijoje, Graikijoje, Bulgarijoje ir Rumunijoje), kurie padėjo nustatyti konkrečias priemones, padedančias veiksmingai remti griežtą rūšies apsaugos režimą, pvz., sudarant nuodų paieškos kinologų grupes, mokant darbuotojus (girininkus, miškininkus, provincijos policijos pareigūnus, veterinarus) ir stiprinant valdžios įstaigų gebėjimus, taip pat intensyviau vykdam informuotumo didinimo veiklą tarp gyvulių augintojų, medžiotojų, turizmo veiklos vykdytojų, mokinių ir plačiosios visuomenės.

Vilkų apsaugos / valdymo planai, jeigu jie parengiami laikantis 12 straipsnio ir tinkamai įgyvendinami, gali būti veiksminga griežtos apsaugos nuostatų, susijusių su į IV priedą įrašytomis vilkų populiacijomis, įgyvendinimo sistema, pagrįsta išsamia sambūvio sistema, kuria siekiama užtikrinti palankią apsaugos būklę kartu sprendžiant konfliktus su žmoniu vykdoma veikla.

Tokiuose planuose gali būti numatyti, pvz., šie veiksmai: i) parama prevencinėms priemonėms (teikiant investicinę pagalbą, informaciją, mokymą ir techninę paramą); ii) kompensacija už vilkų padarytą ekonominę žalą; iii) atitinkamos vilkų populiacijos stebėsenos ir žinių bazės gerinimas; iv) gyvulių apsaugos priemonių veiksmingumo stebėseną, vertinimas ir tobulinimas; v) suinteresuotųjų subjektų dalyvavimo ir dialogo su jais skatinimas (pvz., specialiose platformose); vi) vykdymo užtikrinimo pastangų, siekiant kovoti su neteisėtu vilkų žudymu, gerinimas; vii) buveinių apsauga ir šėrimo sąlygų gerinimas (pvz., prireikus atkuriant laukines medžiojamas populiacijas); viii) ekologinio turizmo galimybių, susijusių su vilkais plėtojimas; ix) žemės ūkio produktų, pagamintų vilkų gyvenamose teritorijose, reklamavimas / prekyba ir x) informacija, švietimas ir informuotumo didinimas. Pagal planus atitinkamoms institucijoms taip pat gali būti leista naudoti ribotą mirtingumo kontrolę, siekiant pašalinti vilkų egzempliorius,

176 LIFE09 NAT/ES/000533 INNOVATION AGAINST POISON; LIFE Antidoto LIFE07 NAT/IT/000436; LIFE PLUTO LIFE13 NAT/IT/000311; LIFE WOLFALPS LIFE12/NAT/IT/000807; WOLFLIFE (LIFE13 NAT/RO/000205).

šiuo tikslu taikant nukrypti leidžiančias nuostatas laikantis direktyvoje nustatytų sąlygų. Vis dėlto pažymėtina, kad planai, kuriais patvirtinamas adaptyvus derliaus valdymas (pvz., į Buveinių direktyvos V priedą įrašytų medžiojamų rūšių), nebūtų suderinami su griežtos apsaugos nuostatomis, kurios taikomos IV priedo rūšims.

Šie planai turėtų būti parengti remiantis kokybiškiausia prieinama informacija apie rūšių apsaugos būklę ir tendencijas, taip pat apie atitinkamas grėsmes ir spaudimą. Visų suinteresuotųjų subjektų, ypač tų, kuriems poveikį daro rūšis arba numatytos apsaugos priemonės, dalyvavimas ir konsultacijos su jais turi esminę reikšmę integruojant visus atitinkamus planų aspektus ir skatinant platų visuomenės pritarimą.

Suinteresuotųjų subjektų dalyvavimo valdymo plane pavyzdys

Kroatijos 2010–2015 m. vilkų valdymo planas (Kroatijos kultūros ministerija, 2010) buvo parengtas po du metus trukusio proceso, kuriame dalyvavo visų suinteresuotų grupių atstovai (atitinkamos ministerijos, stambiųjų plėšrūnų populiacijų stebėsenos komiteto nariai, mokslininkai, miškininkai, nevyriausybinės asociacijos ir pan.). Išsamiaame veiksmų plane išdėstytos priemonės, kurias Kroatija turėtų įgyvendinti, siekdama užtikrinti, kad jos vilkų populiacija būtų apsaugota sukuriant kuo darnesnę sambūvį su žmonėmis.

Todėl apsaugos ir valdymo planai gali būti tinkama struktūra įvertinti ir spręsti atitinkamas problemas ir konfliktus, kurie kelia grėsmę vilkų populiacijoms, siekiant palankios apsaugos būklės.

Todėl juose taip pat gali būti aptarti tokie klausimai kaip vilkų kryžminimas su šunimis, apie kurį pranešta dėl visų devynių vilkų populiacijų ir 21 Europos šalyje¹⁷⁷. Kai kuriose vietose tai yra pagrindinė grėsmė vilkų apsaugai¹⁷⁸ ir siekiant spręsti problemą, gali prireikti imtis konkrečių prevencinių, aktyvių ir reaktyvių veiksmų, kaip nurodyta Rekomendacijoje Nr. 173 (2014¹⁷⁹), priimtoje pagal Berno konvenciją (Europos Taryba, 2014). Tačiau vilko ir šuns kryžminimas yra sudėtingas klausimas, todėl ypač rekomenduojama nacionaliniu ir populiacijos lygmenimis parengti gerai apibrėžtą valdymo planą, naudojant naujausias ir patikimiausias vietos lygmens, laboratorines ir statistines procedūras (žr. langelį).

Vilko ir šuns mišrūnai

Vilkų ir šunų, t. y. prijaukintų vilkų, kryžminimas tikriausiai ne kartą buvo vykdomas jaukinant šunis ir vis dar vyksta kai kuriuose vilkų paplitimo arealuose, tačiau tokio jaukinimo intensyvumas yra skirtingas. Vilkų ir šunų kryžminimas, kaip antropogeninio kryžminimo rūšis, nėra su evoliucija susijęs procesas, kai mišrūnams turėtų būti taikomos apsaugos priemonės. Vilkų ir šunų kryžminimas, kuris veikiau kelia grėsmę genetiniam vilkų populiacijų vientisumui, yra didelį susirūpinimą keliantis apsaugos klausimas, kuris turėtų būti sprendžiamas tinkamais valdymo planais ir priemonėmis.

Europoje kryžminimas nustatytas keliose šalyse, pvz., Norvegijoje, Latvijoje, Estijoje, Bulgarijoje, Italijoje, Ispanijoje, Portugalijoje, Vokietijoje, Graikijoje, Slovėnijoje ir Serbijoje. Tačiau pažymėtina, kad šunų genų introdukavimo į laukinę vilkų populiaciją vertinimas yra pagrįstas įvairiais metodais ir susijusiais eksperimentiniais protokolais. Nors keliais atvejais po kryžminimo buvo tik viena arba kelios mišrūnų vados riboto paplitimo areale, kitais atvejais, kaip nustatyta, šunų genų introdukcija į laukinių vilkų populiaciją buvo paplitusi įvairiose svarbiose teritorijose, tačiau skirtingu mastu (nuo 5,6 proc. Galicijoje (Ispanija) iki daugiau nei 60 proc. Groseto

177 V. Salvatori ir kt. (2020) *European agreements for nature conservation need to explicitly address wolf-dog hybridisation*. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S000632071931674X>.

178 V. Salvatori ir kt. (2019).

¹⁷⁹ <https://rm.coe.int/0900001680746351>.

provincijoje (Italija)). Be to, panašūs aukšti introdukcijos lygiai buvo nustatyti šiaurės Apeninuose, o alpių vilkų populiacijoje nustatyti tik reti mišrūnų atvejai (nuo Prancūzijos iki vidurio ir rytų Alpių). Tačiau kitose vietose nurodyto kryžminimo lygis sudaro 5–10 proc. (Leonard ir kt. 2011). Kryžminimas dažniausiai vykdomas kergiant šunų patinus su vilkų patelėmis. Retais atvejais kergimas gali būti atvirkštinis. Įvairiose teritorijose, ypač Viduržemio jūros regionuose, laisvai auginama daug šunų, todėl atsiranda plačios galimybės vilkų ir šunų susidūrimui. Žinių apie lauke gyvenančių vilkų ir šunų mišrūnų ekologines sąlygas nėra, tačiau nėra jokių įrodymų, kad pavienių mišrūnų fizinė būklė yra prastesnė, kad jie ne taip paplitę, kad jų reprodukciniai pajėgumai arba populiacijos gyvybingumas yra mažesni.

Vilkų ir šunų valdymas yra uždavinys vyriausybės institucijoms, nes tai kelia keletą rimtų problemų.

a) Mišrūno taksonominis statusas

Šunys yra kilęs iš vilkų juos prijaukinant ir abu priklauso tai pačiai taksonomijos grupei, t. y. *Canis lupus* rūšiai. Šunys kartais identifikuojami pagal porūšio kvalifikatorių *Canis lupus familiaris*. Neabejotina, kad mišrūnai išlaiko *Canis lupus* pavadinimą. Mišrūnų teisinis statusas

b) Mišrūnų teisinis statusas

Priešingai nei šunys, kurių išgyvenimas paprastai priklauso nuo žmogaus priežiūros ir išteklių, mišrūnai gyvena nepriklausomą ir gyvybingą gyvenimą kaip laukiniai gyvūnai. Todėl pagal daugumą nacionalinės teisės aktų jie būtų prilyginami laukinei gyvūnijai ir valdomi pagal tas pačias taisykles. Jeigu mišrūnai būtų prilyginami šunims, jiems būtų taikomi nacionaliniai įstatymai, susiję su naminiais gyvūnais. Bet kuriuo atveju atrodo, kad vilko ir šuns mišrūnams „medžiotojai ir visuomenė suteiktų tokį pat statusą kaip ir vilkams, kad būtų galima pašalinti spragą, susijusią su neteisėtu vilkų žudymu“ (Europos stambųjų plėšrūnų iniciatyvos parengtas politinis paramos pareiškimas dėl kryžminimo, pridėtas prie *Stambiųjų plėšrūnų populiacijų valdymo planų gairių* (Linnell ir kt., 2008)). Iš tiesų, jeigu mišrūnai pagal nacionalinius teisės aktus nebūtų teisėtai saugomi, tai galėtų sukelti didesnį atsitiktinių vilkų žūčių skaičių, atsižvelgiant į tai, kad mišrūnus sudėtinga atskirti nuo genetiškai „grynų“ vilkų remiantis vien morfologiniais požymiais. Tai gali būti susiję ne tik su atsitiktiniu, bet ir tyčiniu žudymu, nes prisidengiant nesaugomu mišrūnų statusu gali būti žudomi tikri vilkai. Valdymo institucijos raginamos užtikrinti, kad mišrūnams, kaip laukinei gyvūnijai arba naminiams gyvūnams, būtų aiškiai ir vienareikšmiškai taikomi jų nacionaliniai įstatymai.

c) Valdymo atsako galimybės

Tinkamiausias valdymo atsakas priklausys nuo bendro įvertinto introdukcijos lygio ir to, ar introdukcija apima tik ribotas teritorijas ir keletą gaujų, ar yra išplitusi didelėse teritorijose ir (arba) apima daug gaujų. Pavyzdžiui, ribota introdukcija gali nekelti didelės grėsmės, jeigu ji išliko stabili keliose kartose. Reikšmingo ir plačiai paplitusio kryžminimo (mišrūnų būrys) gali būti neįmanoma atsekti, net jeigu vis tiek būtų pageidaujama sumažinti esamą ir būsimą naminių genų srautą į vilkų populiaciją. Didelis, tačiau lokalaus pobūdžio paplitimas vis tiek gali būti valdomas imantis tikslingų veiksmų, siekiant neutralizuoti mišrūnų reprodukciją (pašalinant juos fiziškai arba sterilizuojant). Nors pateikta keletas įspėjimų, susijusių su mišrūnų pašalinimo sunkumais ir veiksmingumu, siekiant kontroliuoti žemą plačiai paplitusios introdukcijos lygį, ši intervencija gali būti naudinga, kai kryžminimas nėra plačiai paplitęs ir jo taikymas grindžiamas taikomaisiais moksliniais tyrimais, stebėseną ir pritaikomo valdymo sistema.

Valdymo priemonių įvairovė yra didelė ir kiekvienos priemonės naudingumas priklauso nuo tikslų. Ypač rekomenduojama kryžminimo klausimą spręsti parengiant specialų planą nacionaliniu arba galbūt populiacijos lygmeniu, kuriame būtų išsamiai aprašyti ir pagrįsti tikslai, protokolai ir kriterijai. Reikia nustatyti ir aprašyti įvairius prevencinius, aktyvius ir reaktyvius veiksmus. Tikėtina, kad plane bus nuostatų, kuriomis siekiama:

- 1) imtis tarptautinių bendradarbiavimo pastangų, susijusių su visomis genetinėmis laboratorijomis, siekiant susitarti dėl bendro požiūrio siekiant apibrėžti ribas ir procedūras, susijusias su mišrūnų nustatymu, ir dalytis informacija apie referencinių populiacijų geno alelinių formų dažnį;
- 2) patvirtinti politinių gairių rinkinį, skirtą kryžminimo ir šunų genetinės introdukcijos į vilkų

populiaciją plitimo ir paplitimo stebėsenai;

- 3) apibrėžti sritis, kuriose įvairios valdymo priemonės yra tinkamos, priklausomai nuo mišrūnų paplitimo lygių ir modelių, pradedant aktyviu mišrūnų individų pašalinimu. Galiausiai socialinis kontekstas galėtų turėti įtakos teritorijų valdymui ir atrinktiems veiksams;
- 4) sudaryti nepaprastosios padėties grupes (ir procedūras), kurios prireikus būtų atsakingos už vilkų ir šunų mišrūnų pašalinimą ir gamtos arba už jų sugavimą / sterilizaciją / paleidimą. Europos Komisija visiškai pritarė Berno konvencijos rekomendacijai Nr. 173 (2014) ir, be kita ko, nurodė, kad: „veiksminga vilkų apsauga yra svarbu, siekiant užtikrinti, kad bet kokių nustatytų vilkų ir šunų mišrūnų pašalinimas būtų atliekamas tik kontroliuojant vyriausybei.“ Atrodo, kad šį tikslą galima pasiekti tik uždraudžiant mišrūnų žudymą pagal nacionalinę teisę šiuo tikslu nustatant išimtį vyriausybės agentūroms arba jų paskirtiems atstovams. Rekomendacijoje šalys raginamos: „Užtikrinti, kad vyriausybės kontroliuojamas vilkų ir mišrūnų pašalinimas vyktų po to, kai vyriausybės pareigūnai ir (arba) šiuo tikslu vyriausybių įgaliotos įstaigos ir (arba) tyrėjai patvirtino, kad tai yra mišrūnai, kuriuose naudojami genetiniai ir (arba) morfologiniai požymiai. Pašalinimą turėtų atlikti tik įstaigos, kurioms tokią atsakomybę suteikė kompetentingos institucijos, kartu užtikrinant, kad toks pašalinimas nepakenktų vilkų apsaugos būklei“. „Priimti būtinas priemones, siekiant užkirsti kelią tam, kad vilkai nebūtų atsitiktinai arba dėl klaidos nužudomi kaip vilko ir šuns mišrūnai. Tai nedaro poveikio kruopščiam vyriausybės kontroliuojamam nustatytų vilko ir šuns mišrūnai pašalinimui iš gamtos, kurio užsiima įstaigos, kurioms šią atsakomybę patikėjo kompetentingos institucijos“.
- 5) Patvirtinti nacionalinį laisvai gyvenančių šunų kontrolės planą (sulaukėjusių, paklydusių arba žmonių laikomų, kai jiems leidžiama laisvai rujoti) ir uždraudžiant laikyti vilkus ir vilko ir šuns mišrūnus kaip naminius gyvūnus. Parengti informuotumo didinimo kampanijas siekiant paremti sulaukėjusių ir vilkų paplitimo arealuose laisvai gyvenančių šunų kontrolę.

3. Su vilkais susijęs konfliktas

Vilkai istoriškai yra susiję su kelių rūšių socialiniais ir ekonominiais konfliktais su žmonėmis. Praeityje dėl tokių konfliktų vilkų populiacijos daugumoje Europos paplitimo arealų išnyko arba stipriai sumažėjo. Šis persekiojimas kartu su dideliais brakonieravimo lygiais tebėra išlikęs daugumoje teritorijų. Toliau išvardyti dažniausiai kylantys konfliktai.

- **Gyvulių medžiojimas.** Dažniausiai medžiojami gyvuliai yra avys. Remiantis Linnell ir Cretois (2018) skaičiavimais, 2012–2016 m. kasmet ES vilkai vidutiniškai nužudo 19 500 avių (pažymėtina, kad trūko Lenkijos, Rumunijos, Ispanijos, Bulgarijos, Austrijos ir kai kurių dalių Italijos duomenų). Šis skaičius dabar yra kokybiškiausias prieinamas vilkų užpuolimų ES orientyras. Nors avys yra pagrindinės vilkų užpuolimų aukos, kitų rūšių gyvuliai (ožkos, galvijai, arkliai) ir pusiau naminiai šiaurės elniai taip pat tampa aukomis, tačiau ne taip dažnai. Gyvūnai užpuolami labai nevienodai ir tai iš esmės priklauso nuo gyvulininkystės sistemos tipo, valdymo tipo ir priežiūros lygio, būtent, ar gyvuliai yra aptverti, ypač nakties metu, arba ar juos gano piemuo. Pavyzdžiui, Prancūzijoje (kurioje yra 80 vilkų gaujų) 2019 m. buvo užpulta apytiksliai 11 000 avių, galvijų ir ožkų ir už juos kompensuota (Dreal 2019¹⁸⁰), o Vokietijoje (128 vilkų gaujos) šis skaičius 2019 m. neviršija 3 000 (DBBW 2019¹⁸¹); Švedijoje (31 vilkų gauja) 2018 m. buvo užpulta tik 161 avis (Viltskadestatistik 2018, SLU¹⁸²).

¹⁸⁰http://www.auvergne-rhone-alpes.developpement-durable.gouv.fr/IMG/pdf/20200327bilandommages2019_especes.pdf.

¹⁸¹<https://www.dbb-wolf.de/Wolfsvorkommen/territorien/karte-der-territorien>.

¹⁸²<https://www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/vsc/vsc-dokument/vsc-publikationer/rapporter/viltskadestatistikrapporter/viltskadestatistik-2018-1-webb.pdf>.

Linnell ir Cretois (2018) atkreipia dėmesį į sunkumus renkant nuoseklius ir patikimus duomenis apie vilkų medžiojamus gyvulius visoje Europoje. Gyvuliai gali mirti arba dingti dėl įvairių priežasčių ir jų mirtis ne visada galima susieti su stambiaisiais plėšrūnais. Ūkininkų ir gyvulių valdytojų teikiamų pranešimų kokybė labai priklauso nuo kompensavimo sistemos. Pavyzdžiui, dėl (visiškos arba dalinės) kompensacijos lygio, dėl susijusio administracinio proceso trukmės ir sunkumų, ir dėl to, ar, siekiant patikrinti, ar gyvulius iš tiesų sumedžiojo stambieji plėšrūnai, atliekami patikrinimai vietoje. Kartais vilkai taip pat gali užpulti ir nužudyti šunis. Pavyzdžiui, Švedijoje arba Suomijoje, kai vilkų teritorijose briedžiai persekiojami palaidais šunimis. Akivaizdu, kad gyvulių ir šunų žūtis, be tiesioginių ir netiesioginių ekonominių nuostolių, daro didelį emocinį poveikį. Nors bendras vilkų užpuolimų ES gyvulininkystės sektoriuje poveikis yra nedidelis, pavienių ūkių lygmeniu vilkai gali užpulti daugybę avių ganyklose ir taip daromas papildomas spaudimas ir sukeliamas našta atitinkamiems veiklos vykdytojams sektoriuje, kuris jau nukentėjo nuo įvairių socialinių ir ekonominių spaudimų.

- **Suvokiama rizika žmonėms.** Vilkai į žmones žiūri veikiau ne kaip į grobį, bet kaip į vengtiną grėsmę. Nors praeityje pranešta apie mirtinus vilkų išpuolius prieš žmones (dažnai susijusius su pasiutlige sergančiais individais arba kuriuos žmonės šėrė, provokavo, sužeidė arba pagavo naudodami spąstais), faktinė vilkų išpuolių prieš žmones rizika atsižvelgiant į dabartinės Europos aplinkos ir socialines sąlygas laikoma ypač maža. (Linnell ir kt., 2002; Linnell ir Alleau, 2016¹⁸³; KORA, 2016; Linnell ir kt., 2021). Nepaisant to, daug žmonių vis dar bijo vilkų, visų pirma šalyse ir regionuose, kuriuos rūšis neseniai iš naujo kolonizavo arba kuriuose dėl didėjančio vilkų skaičiaus jie tampa labiau matomi vietose, kuriose anksčiau jie nebūdavo pastebimi. Pranešta apie atvejus, kai vilkai artinosi prie žmonių ir elgėsi neįprastai („įžūlūs“ arba „bebaimiai“ vilkai). Tai visų pirma atsitikdavo tais atvejais, kai jie tapdavo priklausomi nuo maisto arba kai kartu būdavo šunų (Reinhardt 2018). Dėl vilko ir šuns mišrūnų pažymėtina, kad nėra jokių įrodymų, iš kurių būtų matyti, kad jie yra įžulesni arba pavojingesni, palyginti su vilkais, tačiau mišrūnų baimė taip pat yra konkreti problema tam tikrose Europos teritorijose. Būtina kruopščiai atsižvelgti į šį suvokimą ir požiūrį ir dėl jų imtis tinkamų veiksmų. Naudinga, tačiau dažnai nepakanka remti švietimo veiklą, siekiant suteikti teisingą informaciją ir paneigti melagingas naujienas atliekant faktų patikrinimą (kurį atlieka kai kurios vietos ar regioninės institucijos arba pagal LIFE projektus). Be to, būtina aiškiai nurodyti, kad, kitaip nei objektyvaus pavojaus atveju, kurį sukėlė pasiutligė arba agresyvus ar nuo maisto priklausomas vilkas arba prijaukintas vilkas, tikslingas atitinkamo vilko pašalinimas pagal Buveinių direktyvą yra visiškai teisėtas (žr. nuostatą apie nukrypti leidžiančias nuostatas pagal 16 straipsnio 1 dalies c punktą, 6 skyrius).
- **Poveikis medžiojamųjų kanopinių rūšims.** Vilkai ir žmonės medžiotojai kartais medžioja tą patį grobį, t. y. laukinius kanopinius. Sugrįžus stambiesiems plėšrūnams, medžiotojai dažnai baiminasi, kad konkurencija turės įtakos jų veiklai ir tai gali sukelti didelį konfliktą. Vilkų išpuolių poveikis medžiojamųjų kanopinių skaičiams ir elgesiui yra pakankamai skirtingas ir sudėtingas, ir priklauso nuo rūšies ir vietos aplinkybių. Apskritai vilkai kasmet pašalina tik nedidelę procentinę laukinių medžiojamųjų kanopinių dalį, t. y. daug mažiau nei medžiotojai, ir neatrodo, kad tai daro poveikį dabartinėms (paprastai didėjančioms) su medžiojamųjų kanopinių populiacijomis

¹⁸³ „Nepaisant poreikio pripažinti, kad vilkų išpuolių prieš žmones tikimybė yra didesnė nei nulis <...>, dabar Europoje yra daugiau nei 12 000 vilkų, o Šiaurės Amerikoje yra daugiau nei 50 000 vilkų, kurių dauguma gyvena netoli milijonų žmonių ir vis tiek randame įrodymų, susijusių su keliais išpuoliais per pastaruosius dešimtmečius.“:

Predators That Kill Humans_Myth_Reality_Context_and_the_Politics_of_Wolf_Attacks_on_People
<https://www.researchgate.net/publication/301267098>.

susijusioms tendencijoms Europoje¹⁸⁴ (E. Bassi ir kt. 2020; Z. Gtowaciflski ir P. Profus, 1997). Bet kuriuo atveju, kitaip nei išpuoliai prieš naminius gyvūnus, laukinio vietinio plėšrūno išpuoliui prieš medžiojamuosius kanopinius negalima užkirsti kelio arba sumažinti jo tikimybės, nes tai yra gamtinių procesų, kuriuos siekiama atkurti ir išsaugoti įgyvendinant biologinę įvairovę, sudedamoji dalis. Tai yra didelė problema Europos medžiotojams, nes į stambiųjų plėšrūnų sugrįžimą reikia atsižvelgti planuojant medžioklę ir nustatant kanopinių medžiojamųjų kvotas. Galiausiai vilkų indėlis į medžiojamųjų kanopinių tankio reguliavimą (W. J. Ripple ir R. L. Beschta, 2012) turi būti pripažintas atsižvelgiant į susijusią naudą, įskaitant mažesnę žalą miškininkystei ir žemės ūkio pasėliams¹⁸⁵.

- **Konfliktai dėl vertybių (konkuruojančios vizijos dėl Europos kraštovaizdžių).** Su vilkais susiję konfliktai ne visada reiškia tiesioginį ekonominį poveikį kai kuriems kaimo vietovių suinteresuotiesiems subjektams. Vilkai dažnai kelia tvirtų asociacijų su platesnio masto problemomis ir konfliktai dažnai atspindi didesnę socialinį susiskaidymą (pvz., tarp kaimo ir miesto teritorijų, šiuolaikinių ir tradicinių vertybių, arba tarp skirtingų socialinių ir ekonominių klasių) (Linnell, 2013). Dėl vilkų tarp skirtingų visuomenės grupių, turinčių prieštarinę požiūrį ir vizijas, kaip reikėtų saugoti, naudoti arba valdyti laukinę gyvūniją ir kraštovaizdžius, dažnai kyla esminių diskusijų, susijusių su būsima Europos kraštovaizdžių kryptimi (Linnell, 2014)¹⁸⁶. Taip galima paaiškinti, kodėl retai esama aiškaus ryšio tarp tiesioginio stambiųjų plėšrūnų ekonominio poveikio masto ir socialinio konflikto lygio, kurį sukelia toks poveikis (Linnell ir Cretois, 2018).

4. Priemonės, kuriomis siekiama gerinti žmonių ir vilkų sambūvį

Nuo Buveinių direktyvos priėmimo Komisija skatino sambūvio požiūrį, kuriuo siekiama atkurti gerą stambiųjų plėšrūnų populiacijų apsaugos būklę kartu sprendžiant ir mažinant konfliktus, susijusius su teisėta žmonių veikla, siekiant dalytis daugiafunkciais kraštovaizdžiais. Pagal LIFE programą buvo finansuota daugiau nei 40 projektų, susijusių su vilkų apsauga ir sambūviu, kurie padėjo rasti ir išbandyti gerą patirtį, padedančią siekti šių tikslų¹⁸⁷.

ES žmonių ir stambiųjų plėšrūnų sambūvio platformoje, t. y. grupė organizacijų, atstovaujančių įvairių interesų grupėms, kurios susitarė dėl bendros misijos skatinti sambūvio sprendimus, nustatyta daugybė sambūvio pavyzdžių ir atvejo tyrimų¹⁸⁸. Tokie atvejo tyrimai klasifikuojami į penkias kategorijas: 1) konsultavimas / informuotumo didinimas; 2) praktinės paramos teikimas; 3) požiūrio supratimas; 4) naujoviškas finansavimas ir 5) stebėseną¹⁸⁹ (ES LC platforma, 2019).

184 Žr., pvz., medžiojamųjų kanopinių medžioklės krepšelius pastaraisiais metais Prancūzijoje. <http://www.oncfs.gouv.fr/Tableaux-de-chasse-ru599/-Grands-ongules-Tableaux-de-chasse-nationaux-news467>.

185 Taip pat žr. Carpio ir kt. (2020) *Wild ungulate overabundance in Europe: contexts, causes, monitoring and management recommendations*.

186 Pavyzdžiui, prieštaringos nuomonės dėl tradicinės gamybos kraštovaizdžių, paveldo kraštovaizdžių, rekreacinių kraštovaizdžių, gamtos apsaugos kraštovaizdžių arba daugiafunkcių kraštovaizdžių. Arba konfliktai ir įtampa, susijusi su veisimusi (perėjimu) nuo vis retesnio, įprasto (ir kaimo) gyvenimo būdo prie šiuolaikinio (ir miestietiško) gyvenimo būdo.

https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/task_4_conflict_coexistence.pdf.

<https://www.lcie.org/Blog/ArtMID/6987/ArticleID/65/The-symbolic-wolf-Competing-visions-of-the-European-landscapes>.

187 https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/promoting_best_practices.htm.

188 https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/coexistence_platform.htm.

189 https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/case_studies.htm.

2018 m. tyrime, kurio prašė Europos Parlamentas¹⁹⁰, pateiktos praktinio sambūvio su vilkais ir kitais stambiais plėšrūnais priemonių keliose valstybėse narėse rekomendacijos ir pavyzdžiai.

Todėl Europos lygmeniu esama plataus pagrindo dalytis žiniomis ir vertinga patirtimi. Dažniausias požiūris į konflikto mažinimą aprašytas toliau.

- **Kompensavimo išmokos**

Dažnas požiūris į vilkų žalos ekonominio poveikio mažinimą ir saugomų rūšių toleravimo didinimą yra grindžiamas kompensavimo išmokomis, kurios naudojamos daugybėje ES šalių. Kompensavimo išmokos dažnai gali būti tinkama priemonė, tačiau tinkamumo taisyklės turėtų būti aiškiai apibrėžtos kartu atsižvelgiant į įvairius veiksnius. Tai apima patikrinimą, ar gyvuliai iš tiesų prarandami dėl vilkų išpuolių, ir užtikrinimą, kad kompensacija būtų sąžiningai ir greitai sumokėta sąlygas atitinkančiam gavėjui.

Daugumoje šalių ūkininkai skundžiasi, kad kompensaciją sudėtinga ir brangu gauti arba kad išmokas vėluojama išmokėti arba jos yra nepakankamos. Kompensavimo išmokas paprastai finansuoja nacionalinės ar regioninės vyriausybės, laikydamosi atitinkamų ES valstybės pagalbos taisyklių¹⁹¹ (pagal kurias leidžiama kompensuoti 100 proc. tiesioginių ir netiesioginių išlaidų). Vien žalos kompensavimo išmokų ne visada pakanka siekiant spręsti sambūvio problemas, nes dėl jų nesumažėja užpuolimų arba kitų konfliktų. Be to, kompensacinės išmokos dažnai nėra tvarios ilguoju laikotarpiu, nebent jos yra tinkamai derinamos su kitomis priemonėmis.

- **Prevencinės priemonės ir techninė pagalba**

Prevencinės priemonės yra pagrindinis visapusiškos sambūvio sistemos komponentas. Iš įgytos patirties (pvz., įgyvendinant LIFE projektus ir kaimo plėtros programas) matyti įvairių gyvulių apsaugos priemonių svarba ir veiksmingumas, pvz., įvairių rūšių tvoros, piemenavimas, gyvulius saugantys šunys, gyvulių suvarymas nakčiai ir vaizdiniai arba garsiniai atgrasymo prietaisai (Fernández-Gil ir kt. 2018, taip pat žr. stambiųjų plėšrūnų žalos prevencijos naujienas (CDP naujienos, 2018)). Visų pirma piemenavimas gali stipriai prisidėti prie gyvulių apsaugos priemonių veiksmingumo, nes pats pienuo yra atgrasymo nuo užpuolimo priemonė. Iš ES stambiųjų plėšrūnų platformos parengtos ataskaitos matyti sėkminga patirtis ir geroji praktika (Hovardas ir kt., 2017). Prevencinės priemonės turi būti konkrečios ir pritaikytos prie konkrečių regioninių ypatumų (įskaitant gyvulių tipą, bandos dydį, topografiją ir pan.).

Šių priemonių veiksmingumas labai priklauso nuo to, ar atitinkami veiklos vykdytojai jas tinkamai įgyvendins, ir nuo pakankamų išteklių ir techninių žinių prieinamumo, siekiant paremti jų įgyvendinimą vietoje (pvz., van Eeden ir kt., 2018). Nė viena priemonė negali būti 100 proc. sėkminga, tačiau tinkami techniniai sprendimai (dažnai naudojami kartu) gali padėti gerokai sumažinti su užpuolimais susijusių gyvulių nuostolius. Atitinkamos institucijos ir suinteresuotieji subjektai turi atidžiai parengti prevencines priemones, kad jos būtų tinkamos įvairiose situacijose. Jie taip pat privalo tinkamai (įskaitant priežiūrą) įgyvendinti priemones, stebėti jų veiksmingumą ir atlikti būtinas korekcijas. Mokymas, informavimas, tolesni veiksmai ir techninė pagalba atitinkamiems veiklos vykdytojams yra labai svarbūs aspektai ir jiems reikėtų skirti pakankamą viešąją paramą, įskaitant prevencinių sistemų priežiūrą ir papildomo darbo krūvio valdymą.

- **Informacija, konsultacijos ir informuotumo didinimas**

Faktinės informacijos apie vilkus ir apie tai, kaip kuo labiau sumažinti poveikį, pateikimas gali būti naudinga konflikto švelninimo priemonė (ES LC platforma, 2019). Pavyzdžiui, stambiųjų plėšrūnų prevencijos naujienų naujienlaiškis¹⁹², kuris buvo remiamas

190 [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/596844/IPOL_STU\(2018\)596844_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/596844/IPOL_STU(2018)596844_EN.pdf).

191 https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/Briefing%20note%20state%20aid_EU%20Platform.pdf.

192 <http://www.protectiondestroupeaux.ch/en/cdpnews/>.

įgyvendinant įvairius LIFE projektus, padeda skleisti informaciją apie gyvulių apsaugą ES ir tarptautiniu lygmeniu. Italijos svetainėje „Apsaugok savo gyvulius“ (*Proteggi il tuo bestiame*, 2019) pateikiami išsamūs patarimai apie gyvulių apsaugos priemones, taip pat informacija apie Italijos regionuose prieinamas įvairias finansavimo schemas. Ispanijos ekologinės pertvarkos ministerijos svetainėje pateikiamas gerų prevencinių priemonių, kurios gali padėti išvengti arba kuo labiau sumažinti saugomų rūšių ir žemės ūkio ir gyvulių ūkio fermų sąveiką, katalogas¹⁹³.

Kitas šio požiūrio pavyzdys, skirtas būtent medžiotojų bendruomenei, yra numatytas LIFE Alpių vilkų projekte, kurio veikla apima dalijimąsi duomenimis ir informacija apie laukinių kanopinių rūšių, gyvenančių Alpėse, populiacijos dinamiką ir kitas vilkų sugrįžimo į savo medžioklės plotus ir medžioklės veiksmų pasekmes¹⁹⁴. Platesnio požiūrio laikosi „Vilkų Saksonijoje“ kontaktinis biuras (*Kontaktbüro Wölfe in Sachsen*, 2019) ir Saksonijos-Anhalto vilkų kompetencijos centras, kuriame dirba keletas darbuotojų, galinčių pateikti švietimo medžiagą, rengti ekskursijas ir atsakyti į žmonių klausimus ir išsklaidyti jų abejones.

• **Stebėsena**

Stambiųjų plėšrūnų populiacija yra labai svarbi siekiant pateikti tikslią informaciją, suprasti populiacijos dinamiką, reikalingą jų išgyvenimui garantuoti, pritaikyti valdymo praktiką prie kintančių situacijų ir įvykdyti Buveinių direktyvoje nustatytas prievolės. Tai taip pat yra labai daug pastangų reikalaujanti užduotis, nes ji atliekama didelėje geografinėje teritorijoje, dažnai apima veiksmus už tarptautinių sienų, be to, ją apsunkina mažas stambiųjų plėšrūnų tankis ir sunkiai suprantamas elgesys (LCIE politinės paramos pareiškimas, pridėtas prie Linnell ir kt., 2008). Vis valdymo sprendimai (įskaitant sprendimus dėl nukrypti leidžiančių nuostatų) turėtų būti pagrįsti patikimais duomenimis apie atitinkamą vilkų populiaciją. Stebėsena taip pat turėtų apimti visų prevencinių priemonių įgyvendinimą (jų naudojimą, rezultatus, veiksmingumą) ir gyvulius puolančių plėšrūnų nustatymą, siekiant vilkus atskirti nuo šunų (pvz., Echegaray ir Vilà, 2010; Sundqvist ir kt., 2008), ir nustatyti, ar reikia pakoreguoti arba patobulinti sistemą.

Atsižvelgiant į tai, kad Europoje paplitęs konfliktas yra susijęs su nesutarimu dėl stambiųjų plėšrūnų dydžio ir būklės, suinteresuotųjų subjektų, įskaitant medžiotojus, dalyvavimas stebėsenos srityje gali būti naudingas ne tik didinant duomenis renkančių žmonių skaičių, bet ir gerinant suinteresuotųjų subjektų santykius ir mažinant konfliktus.

Patikimi stebėsenos duomenys yra būtini priimanč tinkamus sprendimus dėl vilkų apsaugos ir valdymo. Todėl investavimas į tinkamą stebėsenos sistemą, kuri gali suteikti tikslių ir naujausių žinių apie vilkų populiaciją atitinkamoje teritorijoje, yra ypač svarbi. Prancūzijos stebėsenos sistema gali būti laikoma geru pavyzdžiu¹⁹⁵.

Suinteresuotųjų subjektų dalyvavimo stebėsenos veikloje pavyzdžiai

Slovakijoje vykdant Komisijos remiamus bandomuosius veiksmus, susijusius su moksliškai pagrįstu Vilkų surašymu, dalyvavo įvairūs suinteresuotieji subjektai (aplinkosaugininkai, miškininkai, saugomų teritorijų darbuotojai ir medžiotojai). Jie turėjo pareigą tyrimo vietoje surinkti vilkų išmatų ir šlapimo ėminius. Jų dalyvavimas, įskaitant aukštųjų technologijų analizės naudojimą, padėjo pasiekti platesnį sutarimą dėl vietos vilkų populiacijos dydžio (Rigg ir kt., 2014).

Kitas pavyzdys – Stambiųjų plėšrūnų stebėtojų tinklas Suomijoje, t. y. apytiksliai 2 100 aktyvių savanorių, kuriuos paskyrė vietos medžiotojų valdymo asociacijos, grupė. Šis apmokytų stebėtojų

193 <https://www.miteco.gob.es/es/biodiversidad/temas/conservacion-de-especies/especies-silvestres/ce-silvestres-interacciones.aspx>

194 http://ex.lifewolfalps.eu/wp-content/uploads/2014/05/LWA_brochure-E3_168x240_5mm-abbondanzaBassa.pdf.

195 <https://www.loupfrance.fr/suivi-du-loup/situation-du-loup-en-france/>.

tinklas, kurį iš esmės sudaro vietos medžiotojai, privalo patikrinti stebėjimo duomenis, susijusius su stambiųjų plėšrūnų takais ir kitais ženklais, apie kuriuos praneša visuomenė. Šie savanoriai stebėjimo duomenis įrašo į nacionalinę duomenų bazę TASSU (suom. *paw*), kurią tvarko „Luke“ (Suomijos gamtos išteklių institutas). Ši duomenų bazė naudojama, pvz., nacionalinio ir regioninio lygmens populiacijos įverčiams dėl stambiųjų plėšrūnų parengti ir ją naudoja medžiojamųjų žvėrių valdymo pareigūnai ir medžiojamųjų gyvūnų prižiūrėtojai. Tinklas, duomenų bazė ir jų valdymas nuolat keičiamas ir tikslinamas, kad padėtų sukurti abipusį pasitikėjimą ir bendradarbiavimą tarp įvairių institucijų ir suinteresuotųjų subjektų grupių dalijantis, naudojant ir susipažįstant su duomenimis apie tokias jautrias rūšis. Pavyzdžiui, 2019–2025 m. įgyvendinamu LIFE BOREALWOLF projektu siekiama stiprinti Stambiųjų plėšrūnų stebėtojų tinklą pasirūpinant tolesniu esamu jų savanorių mokymu ir įdarbinant naujus savanorius, kurie nėra medžiotojai.

Panašiai, Švedija ir Norvegija sukūrė „Skandobs“, t. y. Skandinavijos stambiųjų plėšrūnų (lūšių, ernių, rudųjų lokių ir vilkų) sekimo sistemą. Kiekvienas asmuo šioje duomenų bazėje gali registruoti savo pamatytus takus, ženklus arba pastebėtus stambiuosius plėšrūnus Skandinavijoje. Dažnesni pranešimai apie pastebėtus plėšrūnus padės kaupti žinias apie šių rūšių pasirodymą ir pasiskirstymą. Duomenų bazėje įregistruoti stebėjimo duomenys prieinami visiems sistemos naudotojams. Stebėjimo duomenimis taip pat galima dalytis naudojant „Skandobs“ programėlę (naudotojai „Skandobs-Touch“ programėlę gali atsisiųsti iš „App Store“ arba „Google play“ ir pranešti apie plėšrūnus arba takus būdami lauke). Duomenų bazė atnaujinama kas 15 min. Ją valdo „Rovdata“ – nepriklausomas Norvegijos gamtinių mokslinių tyrimų instituto (NINA) padalinys.

- **Dialogas su suinteresuotaisiais subjektais ir jų dalyvavimas**

Pripažįstant kultūrinio ir socialinio pobūdžio konfliktus, susijusius su vilkais, dalyvavimu pagrįsti procesai vertinami kaip turintys reikšmingą konflikto švelninimo potencialą, visų pirma didinant suinteresuotųjų subjektų tarpusavio pasitikėjimą (Young ir kt., 2016). *ES žmonių ir stambiųjų plėšrūnų sambūvio platforma* yra tokio požiūrio pavyzdys (žr. gairių IV priedo 9 atvejo tyrimą). Tokie požiūriai taip pat naudojami regioniniu ir nacionaliniu lygmeniu. Daugybė valstybių narių sukūrė nacionalines platformas. Įgyvendindamos bandomąjį projektą, ES institucijos taip pat remia regioninių platformų kūrimą Italijoje, Rumunijoje, Ispanijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje ir Švedijoje (regioninės LC platformos, 2019). LIFE EUROLARGE CARNIVORES projektu (2019) taip pat remiamas pagrindinių plėšrūnų karštųjų taškų Europoje bendradarbiavimas ir dalijimasis informacija.

Kitas teigiamas suinteresuotųjų subjektų dalyvavimo pavyzdys yra *Grupo Campo Grande* (GCG). Tai yra visoje Ispanijoje veikianti idėjų kalvė, kurią sudaro įvairaus išsilavinimo žmonės ir organizacijos, dalyvaujančios sprendžiant konfliktus tarp ekstensyviosios gyvulininkystės ir Iberijos vilko. Grupę 2016 m. sukūrė fondas „Fundación Entretantos“ įgyvendindamas socialinio tarpininkavimo iniciatyvą, kuri yra orientuota į konfliktų, susijusių su Iberijos vilkų ir ekstensyviosios gyvulininkystės sambūviu, sprendimą. Dalyviai pasirašė bendrą deklaraciją ir dirba kartu, siekdami paskatinti kitus vadovautis jų požiūriu (GCG, 2018).

- **Vilkų mirtingumo kontrolė / skerdimas**

Istoriškai vilkų mirtingumo kontrolė / skerdimas buvo plačiai naudojamas, siekiant atsikratyti vilkų ir bet kokio su jais susijusio poveikio bei konfliktų. Dėl tokios praktikos vilkai buvo išnaikinti daugumoje savo pradinių paplitimo arealų Europoje. Dabar tam tikrus mirtingumo kontrolės metodus ir lygius vis dar naudoja kelios Europos šalys, kurios teigia siekiančios užkirsti kelią gyvulių nuostoliams ar juos sumažinti, ir padidinti žmonių toleranciją vilkams, įskaitant kai kurias valstybes nares, kuriose rūšys įrašytos į direktyvos IV priedą (griežtas apsaugos režimas).

Vis dėlto, pagal dabartinę politiką ir susijusius teisės aktus su vilkų ir kitų Europos daugiafunkčiuose kraštovaizdžiuose saugomų stambiųjų plėšrūnų apsauga susiję konfliktai negali būti išspręsti tik arba iš esmės pasitelkiant skerdimą / mirtingumo kontrolę. Nukrypti leidžiančių nuostatų naudojimas, siekiant pateisinti mirtingumo kontrolę yra galima ir teisėta priemonė, ir valstybės narės gali apsvarstyti galimybę ją naudoti, kad papildytų kitas pirmiau minėtas konflikto valdymo priemones kartu laikydamosi visų Buveinių direktyvos 16 straipsnio 1 dalyje išvardytų sąlygų (žr. 5 dalį).

Atrodo, kad nėra patikimų įrodymų apie mirtingumo kontrolės naudojimo siekiant sumažinti išpuolius prieš gyvulius veiksmingumą. Tam tikruose tyrimuose nurodyta, kad mirtingumo kontrolė / skerdimas atrodo nėra toks veiksmingas, palyginti su gyvulių apsaugos priemonėmis (van Eeden ir kt., 2018, Santiago-Avila ir kt., 2018), ir dėl to iš tiesų gali padaugėti gyvulių užpuolimų ir konfliktų (Wielgus ir Peebles, 2014; Fernández-Gil ir kt., 2016), galbūt dėl vilkų gaujų struktūrų išardymo dėl skerdimo.

Be to, saugomų rūšių mirtingumo kontrolės / skerdimo naudojimas, kitaip nei anksčiau minėtos su žudymu nesusijusios priemonės, yra prieštaringai vertinamas tarp apsaugos specialistų (Lute ir kt. 2018) ir jam vis dažniau priešinasi didelės visuomenės grupės¹⁹⁶. Atsižvelgiant į tai ir į empirinius įrodymus, neaišku, ar vilkų skerdimas prisideda prie socialinio konflikto didinimo ar mažinimo.

Apibendrinant galima teigti, kad su žudymu nesusijusios priemonės, įskaitant gyvulių valdymo ir apsaugos priemones, yra veiksmingesnės, tvaresnės, mažiau tikėtina, kad jos bus teisiškai nugrinčytos, be to, jos yra labiau priimtinos (daugumai žmonių), siekiant sumažinti gyvulių užpuolimo riziką ir konfliktus.

Valstybių narių kompetentingos institucijos, priimdamos sprendimą dėl valdymo priemonių ir jų įgyvendinimo, turėtų atsižvelgti į visus šiuos aspektus.

Išsamūs vilkų apsaugos / valdymo planai

Būtų geriausia, jeigu valstybės narės derintų pirmiau minėtas priemones, kad paremtų tinkamą sambūvio lygį ir pritaikytų jį prie padėties vietoje. Jų išsamiuose ir nuosekliuose vilkų apsaugos ir valdymo planuose taip pat turėtų būti pasinaudota visomis prieinamomis priemonėmis ir finansavimo šaltiniais. Šiuose planuose (idealiausiu atveju tai turėtų būti tarpvalstybiniai planai, įgyvendinami tose valstybėse narėse, kuriose gyvena ta pati vilkų populiacija (Linnell ir kt., 2008)) turėtų būti aptartos atitinkamos grėsmės, konfliktai, galimybės ir poreikiai, susiję su atitinkamoje valstybėje narėje esančiais vilkais. Tai būtų geriausias būdas pasiekti ir palaikyti gerą vilkų apsaugos būklę jų natūralaus paplitimo areale kartu numatant būtiną valdymo lankstumą, atsižvelgiant į direktyvoje nustatytas ribas ir palaikant arba didinant visuomenės toleranciją vilkams („visuomenės ištvermingumo gebėjimai“).

5. Sambūvio priemonių finansavimas

Parama, skirta padėti išspręsti konfliktus, susijusius su vilkų apsauga, gali būti teikiama iš ES fondų, visų pirma pagal LIFE programą ir Europos žemės ūkio fondą kaimo plėtrai (EŽŪFKP) ir nacionalinius fondus (valstybės pagalba).

- **Pagal LIFE programą**, remiantis metiniais konkurenciniais kvietimais teikti pasiūlymus, gali būti finansuojama demonstracinė veikla ir naujoviškų sprendimų testavimas, susijęs su: gyvulių apsaugos priemonėmis; užpuolimo rizikos vertinimu; kompensacijos už žalą schemų nustatymu ir vietos reindžerių ir veterinarų mokymu apie žalą gyvuliams vertinimo metodiką. Pagal LIFE gali būti finansuojama tikslinga komunikacinė ir informavimo veikla, kuria siekiama išspręsti žmogaus ir vilko konfliktus. Pažymėtina, kad pagal LIFE programą nefinansuojamas periodinis valdymas.
- **EŽŪFKP** lėšomis gali būti remiamos prevencinės priemonės, pvz., apsauginių tvorų arba sarginių šunų pirkimas (šios su produkcija nesusijusios investicijos gali būti finansuojamos visa apimtimi, t. y. iki 100 proc.). Papildomas ūkininkų patiriamas

196 Iš „Savanta ComRes“ 2020 m. šešiose valstybėse narėse surengtų nuomonės apklausų matyti, kad dauguma žmonių prieštariauja vilkų žudymui net jeigu jie užpuldinėja ūkių gyvulius.

<https://www.eurogroupforanimals.org/news/new-poll-shows-eu-citizens-stand-wolves>.

darbo išlaidas, susijusias su apsauginės tvoros tikrinimu ir priežiūra bei perkėlimu, taip pat su sarginių šunų šėrimo ir veterinarinėmis išlaidomis galima sumokėti žemės ūkio, aplinkos ir klimato išmokomis. EŽŪFKP naudojamas keliose valstybėse narėse (pvz., Graikijoje, Bulgarijoje, Slovėnijoje, Italijoje ir Prancūzijoje), siekiant finansuoti gyvulių apsaugos priemones, pvz., papildomas išlaidas piemenavimui, tvorų tvėrimui ir sarginiams šunims. *ES žmonių ir stambiųjų plėšrūnų sambūvio platforma* (žr. toliau) parengė apžvalgą, kurioje galima susipažinti, kur dabar naudojamos kaimo plėtros programos (KPP) ir kur jas būtų galima panaudoti ateityje (Marsden ir kt., 2016)¹⁹⁷. Ateityje bendra žemės ūkio politika taip pat gali būti remiamos prevencinės priemonės ir piemenavimo sistemos, šiuo tikslu pasitelkiant naujas ekologines schemas¹⁹⁸.

- **ERDPF INTERREG priemonė** galima remti projektus, kuriais siekiama gerinti tarpvalstybinį bendradarbiavimą saugant ir valdant stambiuosius plėšrūnus, pvz., atsižvelgiant į buveinių susijungimą, žinių perdavimą, gyvulių žalos prevenciją ir kitas sambūvio priemones¹⁹⁹.
- **Nacionaliniu finansavimu (valstybės pagalba)** gali būti teikiama iki 100 proc. parama prevencinėms priemonėms; sunaikinto žemės ūkio potencialo atkūrimui, pvz., pakeičiant vilkų nužudytus gyvulius; kompensacijai už vilkų sukeltą žalą, pvz., nužudyti gyvūnai ir materialinė žala ūkių turtui arba veterinarinės išlaidos ir išlaidos, susijusios su dingusių gyvūnų paieška²⁰⁰.

Valstybėje narėje (ir idealiausiu atveju keliose valstybėse narėse, kuriose yra ta pati vilkų populiacija) reikalingas išsamus požiūris į finansavimą ir paramos priemones, kuriomis siekiama sumažinti su vilkais susijusius konfliktus.

Valstybės narės savo prioritetinių veiksmų programose (PVP) turėtų išnagrinėti pagrindinius apsaugos ir konflikto klausimus, susijusius su vilkais, ir nustatyti susijusius prioritetus ir finansinius poreikius, bei aprašyti, kaip jos planuoja juos patenkinti. Atnaujintame PVP formate²⁰¹ yra skirsnis (E.3.2.), susijęs būtent su prioritetinėmis priemonėmis ir susijusiomis išlaidomis, skirtomis pagal ES paukščių ir Buveinių direktyvą saugomų rūšių sukeltai žalai išvengti, sumažinti ar kompensuoti.

Be to, Europoje buvo pasinaudota įvairiais naujoviškesniais būdais, kuriais finansuojamas ir remiamas sambūvis.

Naujoviško finansavimo pavyzdžiai

Originalus ir sėkmingas sambūvio finansavimo pavyzdys yra Švedijos iniciatyva dėl ernių „apsaugos veiksmingumo išmokų“. Pagal ją mokamos išmokos, susijusios su sėkminga ernių reprodukcija, o ne kompensacijos už prarastus šiaurės elnius. Išmokos yra pagrįstos dokumentais patvirtintais ernių reprodukcijos atitinkamoje apygardoje skaičiais nepaisant užpuolimo lygių. Praėjus 5 metams nuo programos įgyvendinimo pradžios, pastebėta, kad ernių populiacija didėja. Registruotų reprodukcijos atvejų skaičius nuo 57 2002 m. padidėjo iki 125 2012 m., be to, populiacija išplito į anksčiau neužimtas teritorijas (Persson, 2015).

¹⁹⁷https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/case_studies_sub_rural_development_programmes.htm.

¹⁹⁸ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/factsheet-agricultural-practices-under-ecoscheme_en.pdf.

¹⁹⁹ Žr., pvz., Slovėnijos ir Kroatijos projektą „Carnivora Dinarica“: <https://www.carnivoradinarica.eu/en/>. Daugiau informacijos apie „Interreg“ biologinės įvairovės projektus: <https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/financing/docs/Interreg%20Natura2000.pdf>.

²⁰⁰https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/Briefing%20note%20state%20aid_EU%20Platform.pdf.

²⁰¹ <https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/financing/docs/PAF%20format%20EN.docx>.

Kita sėkmingo naujoviško finansavimo sistema yra Kilniojo erelio schema, kuria apdovanojami samių šiaurės elnių ganyto bendruomenė Suomijos Laplandijoje už sėkmingą kilniųjų erelių lizdų ir teritorijų įkūrimą (Europos Komisija, 2017). Kadangi Suomijos vyriausybė schemą nustatė 1998 m., pranešta, kad ganytojų požiūris į kilniusius erelius iš esmės pasikeitė ir dabar rūšis vertinama veikiau kaip išteklius, o ne kenkėjas.

Pajamos ir įsidarbinimo galimybės, kurias sukuria gamtinis ekoturizmas, taip pat gali padėti didinti toleranciją vilkams ir gerinti sambūvį su jais atitinkamose kaimo bendruomenėse. Ispanijos šiaurės vakarų regionas Zamora (būtent *Sierra de la Culebra*) tapo svarbia vilkų stebėjimo vieta, kuri yra reikšmingas ekonominis turtas, kasmet pritraukiantis daugybę turistų. Įgyvendinant tokias turizmo iniciatyvas, būtina pasirūpinti, kad nebūtų trukdoma vilkų apsaugai (pvz., vengiant trikdymo ir guolių). Taip pat reikėtų atsižvelgti į poveikį kitoms suinteresuotųjų subjektų grupėms (pvz., nepritraukti stambiųjų plėšrūnų į teritorijas, kuriose yra gyvulių, arba neskatinti situacijos, kai stambieji plėšrūnai žmones sieja su maistu).

Kitokios rūšies galimybė buvo sukurta Italijoje, Pjemonte (įgyvendinant LIFE WOLFALPS projektą). Sukurta vietinė etiketė („Terre di lupi“ = „Vilkų žemė“) ir pristatyta keletas iniciatyvų, siekiant reklamuoti sūrį ir kitus produktus, pagamintus ūkininkų, kuriems nerimą kelia vilkų buvimas, ir įgyvendinti prevencines priemones sambūvio labui.

2020 m. „Natura 2020“ apdovanojimą socialinės ir ekonominės naudos kategorijoje buvo projektas „Pro-Biodiversidad: piemenys ir biologinės įvairovės saugotojai „Natura 2000 teritorijose“. Šis projektas parodė, kaip ūkininkai ir gamtosaugininkai gali dirbti kartu, kad gamtos apsauga prisidėtų prie išteklių ir naudos, o ne problemų vietos bendruomenėms kūrimo. Didelė dalis *Picos de Europa* kalnų grandinės ekonominiu požiūriu kenčia nuo kaimo vietovių apleidimo, ganyklų praradimo, maitėdų maisto išteklių praradimo ir gaisro rizikos. „Fundación para la Conservación del Quebrantahuesos“ nusprendė spręsti šią problemą sukurdamas socialinio sertifikavimo prekių ženklą *Pro-Biodiversidad* ir taip paremti ekstensyvią avininkystės sektorių, sustabdyti kaimo vietovių apleidimą ir pagerinti sąlygas biologinei įvairovei. Įgyvendinant šią schemą, už avieną, kurią pagamino su vilkais sugyvenantys ūkininkai, mokama didesnė kaina.

6. 16 straipsnis: nuo griežtos į IV priedą įrašytų vilkų populiacijų apsaugos leidžiančios nukrypti nuostatos

Paprastai į Buveinių direktyvos IV priedą įrašytos visos vilkų populiacijos yra griežtai saugomos ir individų negalima tyčia gaudyti, žudyti arba trikdyti jų natūraliame paplitimo areale. Be to, negalima pažeisti ar sunaikinti veisimosi (perėjimo) ir poilsio vietų. Ši apsauga taikoma tiek „Natura 2000“ teritorijose, tiek už jų ribų.

Vis dėlto, tam tikromis išimtinėmis aplinkybėmis gali būti pateisinama leisti gaudyti arba nužudyti kai kuriuos pavienius vilkus. Pavyzdžiui, siekiant užkirsti kelią reikšmingam gyvulių užpuolimui arba uždėti radijo bangų siųstuvus turinčius antkaklius ant vilkų mokslinių tyrimų, stebėsenos ir valdymo tikslais arba pašalinti nuo maisto priklausomus arba įžūlius ir potencialiai pavojingus individus.

Buveinių direktyvos 16 straipsnyje nustatytas būtinas lankstumas, siekiant išspręsti išvardytas situacijas, leidžiant valstybėms narėms patvirtinti nuo bendrųjų griežtos apsaugos nuostatų leidžiančias nukrypti nuostatas ir vykdyti minėtą veiklą (kitas dalis reikėtų skaityti kartu su dokumento III dalimi).

Būtiniosios leidimo taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą sąlygos

16 straipsnyje nustatytos trys būtiniosios sąlygos, kurias visas būtina įvykdyti prieš suteikiant leidimą taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą. Kompetentingos nacionalinės institucijos privalo įrodyti, kad:

- esama vienos (arba kelių) 16 straipsnio 1 dalies a–e punktuose išvardytų priežasčių, įskaitant pakankamus įrodymus;
- nėra priimtinos alternatyvos (t. y., ar problemą galima išspręsti taip, kad nebūtų naudojama nukrypti leidžianti nuostata, būtent naudojant su žudymu nesusijusias priemones);
- kad nukrypti leidžianti nuostata neturi žalingo poveikio atitinkamos rūšies populiacijų palankios apsaugos būklės jų natūralaus paplitimo areale palaikymui.

Šių reikalavimų taikymas pavaizduotas vilkų atveju. Svarbu priminti, kad būtent nacionalinės institucijos turi įgyvendinti šias nuostatas tinkamai pagrįsdamos ir įrodydamos, kad įvykdytos visos 16 straipsnio 1 dalies sąlygos. Panašiai, būtent nacionalinės teisminės institucijos turi patikrinti ir užtikrinti atitiktį reikalavimams konkrečiomis aplinkybėmis ir konkrečiais atvejais.

1) Irodoma, kad esama vienos arba kelių 16 straipsnio 1 dalies a–e punktuose išvardytų priežasčių

Šios 16 straipsnio 1 dalyje išvardytos priežastys yra:

- a) siekis „apsaugoti laukinę fauną ir florą bei išsaugoti natūralias buveines“;
- b) siekis „išvengti didelės žalos, ypač pasėliams, naminiams gyvuliams, miškams, žūklės plotams, vandenims ir kitoms nuosavybės“;
- c) „atsižvelgiant į visuomenės sveikatą ir saugą arba dėl kitų įpareigojančių svarbesnio viešojo intereso priežasčių, įskaitant socialinio ar ekonominio pobūdžio, į pirminės svarbos gamtinei aplinkai naudingas pasekmes“;
- d) „mokslo tiriamojo darbo ir švietimo tikslais, siekiant šių rūšių populiacijų atstatymo ir reintrodukcijos bei dėl šiems tikslams įgyvendinti būtino veisimo, įskaitant dirbtinį augalų“;
- e) siekis „griežtai kontroliuojant leisti atrankos būdu ir ribotais kiekiais imti ir laikyti ribotą tam tikrų į IV priedą įrašytų rūšių egzempliorių skaičių, kurį nustato kompetentingos nacionalinės“.

Vilkams taikomų nukrypti leidžiančių nuostatų pavyzdžiai:

- Tikėtina, kad **a punkto pagrindimas** bus naudojamas retai. Juo galima remtis tuo atveju, kai, pvz., nykstančioms laukinėms medžiojamoms rūšims gresia vilkų užpuolimas. Vis dėlto būtina priminti, kad atvejai, kai vietinės rūšis užpuola kitos vietinės rūšys, yra natūralus procesas ir sudedamoji ekosistemos funkcionavimo dalis. Be to, prieš svarstant taikyti bet kokią nukrypti leidžiančią nuostatą, reikėtų nustatyti ir veiksmingai pašalinti kitas grėsmes arba ribojančius veiksnius, susijusius su medžiojamomis rūšimis (pvz., buveinių pažeidimas, trikdymas dėl žmonių, permedžiojimas, konkurencija su naminėmis rūšimis ir pan.).
- **B punkto pagrindimas.** Vilkų atveju valstybės narės nukrypti leidžiančias nuostatas dažnai naudoja siekdamos užkirsti kelią rimtai žalai gyvuliams. Šia nuostata siekiama išvengti didelės žalos, todėl nereikalaujama, kad žala būtų atsiradusi. Tačiau didelės žalos tikimybė, nesusijusi su įprasta veiklos rizika, turi būti įrodyta ir taip pat turi būti pakankamai įrodymų, kuriais būtų pateisinama, kad bet koks pagal nukrypti leidžiančią nuostatą naudojamas mirtingumo kontrolės metodas yra veiksmingas, proporcingas ir tvarus užkertant kelią arba ribojant didelę žalą. Šis pagrindimas gali būti naudojamas siekiant išnaikinti vilkus, kurie, tikėtina, gali dažnai užpulti gyvulius nepaisant tinkamai įgyvendintų atitinkamų prevencijos priemonių (pvz., elektrinės tvoros nuo vilkų ir gyvulius saugantys šunys).
- **C punkto pagrindimas,** susijęs su visuomenės sveikata ir sauga arba kitomis įpareigojančiomis svarbesnio viešojo intereso priežastimis, įskaitant socialinio ar ekonominio pobūdžio interesus ir pirminės svarbos naudingas pasekmes aplinkai, gali būti naudojamas pateisinant atbaidymo metodų naudojimą siekiant atbaidyti arba pašalinti nuo maisto priklausomus, prijaukintus ar įžūlius vilkus, kurie nuolat priartėja

prie žmonių, arba kitus individus ar vilkų gaujas, kurios demonstruoja nepageidaujamą ir pavojingą elgesį.

Visuomenės sveikatos ir saugumo interesą atitinkančių priemonių pavyzdžiai

Vokietijos *German Dokumentations und Beratungsstelle des Bundes zum Thema Wolf* (DBBW) patvirtino gaires, kurios padeda nacionalinėms valdymo institucijoms spręsti su įžūliai ar neišprastai besielgiančiais vilkais susijusias problemas (Reinhardt ir kt., 2018). Pirmiausia šios gairės padeda institucijoms suprasti, ar vilkas iš tiesų elgiasi neišprastai. Paskui, jeigu paaiškėja, kad vilką traukia žmonės arba šunys, rekomenduojama laikytis laipsniško požiūrio, kuris priklauso nuo užfiksuotų incidentų rimtumo, pradedant viliojančių medžiagų (pvz., maisto) pašalinimu ir nepatrauklių sąlygų sudarymu ir baigiant (su žudymu susijusiu arba nesusijusiu) vilko pašalinimu sudėtingiausiais atvejais.

LCIE (Europos stambiųjų plėšrūnų iniciatyva: IUCN rūšių išgyvenimo komiteto specialistų grupė) ekspertai parengė politinį pareiškimą dėl įžūlių vilkų valdymo, remiantis panašiomis gairėmis, kuriose aprašomos rekomenduojamos priemonės, susijusios su įvairių rūšių vilkų elgesiu, taip pat mokslinių tyrimų prioritetai (LCIE, 2019).

Vilkų elgesio ir rizikos, kurią jie gali kelti žmonių saugumui, vertinimas, įskaitant veiksmų rekomendacijas (LCIE, 2019).

Elgsena	Įvertinimas	Rekomenduojamos priemonės
Vilkas tamsiu paros metu priartėja prie gyvenviečių.	Nepavojinga	Veiksmai nereikalingi
Vilkas artėja per matomą atstumą prie gyvenviečių / pavienių namų dienos metu.	Nepavojinga	Veiksmai nereikalingi
Vilkas iš karto nepradeda bėgti pamatęs transporto priemonės arba žmonės. Sustoja ir stebi.	Nepavojinga	Veiksmai nereikalingi
Vilkas matomas keletą dienų mažesniu nei 30 metrų atstumu nuo apgyvendintų namų (keletas įvykių per ilgą laikotarpį).	Reikia atkreipti dėmesį. Galima stipraus prijaikinimo arba palankių sąlygų problema.	Analizuoti situaciją. Ieškoti viliojančių medžiagų ir jas radus, pašalinti, Apsvarstyti galimybę pabloginti sąlygas.
Vilkas ne kartą leidžia žmonėms priartėti prie jo per 30 metrų.	Reikia atkreipti dėmesį. Stipraus prijaikinimo požymis. Galima palankių sąlygų problema.	Analizuoti situaciją. Apsvarstyti galimybę pabloginti sąlygas.
Vilkas ne kartą pats priartėja prie žmonių arčiau nei per 30 metrų. Atrodo susidomėjęs žmonėmis.	Reikia atkreipti dėmesį / kritinė situacija. Teigiamos sąlygos ir stiprus prijaikinimas gali lemti vis įžūlesnį elgesį. Sužalojimo rizika.	Apsvarstyti galimybę pabloginti sąlygas. Pašalinti vilką, jei įmanoma sąlygų pabloginimas nesėkmingas arba nepraktiškas.
Vilkas užpuola arba sužaloja žmogų neišprovokuotas.	Pavojingi.	Pašalinimas.

- **D punkto pagrindimas**, susijęs su moksliniais tyrimais, švietimu, repopuliacija ir reintrodukcija, gali būti naudojamas, pvz., laikinai gaudant vilkus siekiant jiems uždėti radijo signalus siunčiančius antkaklius mokslinių tyrimų ar stebėsenos tikslais arba saugomos vietos perkėlimo tikslais.

Vilkų gaudymo spąstai mokslinių tyrimų ir stebėsenos tikslais

2018 m. apsisiekdama raštais Komisija susitarė su Vokietijos institucijomis, kad Reglamentas 3254/91 dėl spąstų, kuriais suspaudžiamos gyvūnų galūnės, tam tikromis sąlygomis gali būti aiškinamas kaip leidžiantis naudoti *nežalojančius spąstus* neatsižvelgiant į tame reglamente nustatytą draudimą. Šiuose nežalojančiuose spąstuose naudojamos guma padengtos žiotys (vietoje plieninių dantų), kad būtų kuo labiau sumažinta į spąstus patekusių gyvūnų sužalojimo rizika. Šie spąstai laikomi geriausia prieinama priemone gyviems vilkams gaudyti stebėsenos ir mokslinių tyrimų tikslais, nes jie yra sėkmingesni ir juos naudojant mažesnė sužalojimų rizika.

Komisija mano, kad, paaiškęjus, jog nežalojantys spąstai yra būtini mokslinių tyrimų arba stebėsenos tikslais, siekiant pagerinti atitinkamų rūšių apsaugos būklę, tai prieštarautų Reglamento 3254/91 apsaugos tikslui, jei tokiems spąstams būtų taikomas reglamento draudimas. Todėl nežalojančių spąstų naudojimas galėtų būti numatytas tik apsaugos tikslu, jeigu: i) nėra priimtinos alternatyvos; ii) nėra jokio neigiamo poveikio gerai rūšies apsaugos būklei ir iii) imtasi visų apsaugos priemonių, kad gyvūnui nebūtų daroma žala ir kad būtų sukeliamas kuo mažiau streso.

Praktiniu požiūriu tokie nežalojantys spąstai turėtų turėti siūstuvą, kuris nedelsiant informuotų atsakingas institucijas apie sugautą gyvūną. Gavusios informaciją, atsakingos institucijos turėtų imtis veiksmų per 30 minučių, kad gyvūnui kylančio streso laikotarpis kuo labiau sumažėtų ir kad jis išvengtų savęs žalojimo. Gyvūnui anestetikus turi suleisti profesionalus veterinaras, tuomet ant jo uždedamas siūstuvą ir gyvūnas nedelsiant paleidžiamas į laisvę.

Nukrypti leidžiančios nuostatos pagal 16 straipsnio 1 dalies e punktą, kaip paaiškinta 3.2.1 skyriuje, gali būti naudojamos išimtiniais atvejais, siekiant sudaryti sąlygas sugauti arba laikyti tam tikrus vilkų egzempliorius, taikant keletą papildomų griežtų sąlygų. ESTT sprendime C-674/17 patvirtino, kad „ėmimas“ turi būti suprantamas kaip apimantis egzempliorių gaudymą ir žudymą²⁰².

16 straipsnio 1 dalies e punktu grindžiamos nukrypti leidžiančios nuostatos tikslo iš esmės negalima painioti su direktyvos 16 straipsnio 1 dalies a–d punktų tikslu, nes e punktas gali būti naudojamas tik kaip pagrindas leisti taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą, jei a–d punktai nėra svarbūs²⁰³. Jeigu nukrypti leidžiančios nuostatos tikslas patenka į kurio nors 16 straipsnio a–d punktų taikymo sritį, nukrypti leidžiančios nuostatos turi būti pagrįstos vienu (arba keliais) iš šių punktų. Šiuo atveju turi būti užtikrinamas nukrypti leidžiančių nuostatų ir jų naudojimo priežasčių skaidrumas. Pavyzdžiui, jeigu pagrindinis tikslas yra išvengti didelės žalos gyvuliams / turtui, tuomet turėtų būti naudojamas b punktas. Jeigu prijaukintas vilkas elgiasi pavojingai, turi būti naudojamas c punktas. Todėl e punktas yra universali nuostata, kuri turi būti naudojama bet kokios rūšies žudymui.

Kaip ir dėl bet kurios nukrypti leidžiančios nuostatos pagal 16 straipsnį, nacionaliniai sprendimai, kuriais leidžiama žudyti remiantis e punktu, turi būti priimami dėl išimtinių, konkrečių ir aiškių tikslų, suderinamų su direktyvos tikslais (2 straipsnis) ir, ir turi būti tinkamai pagrįsti.

²⁰² 32 punktas.

²⁰³ Žr. Sprendimo C-674/17 37 punktą: „Todėl Buveinių direktyvos 16 straipsnio 1 dalies e punktu grindžiamos išimties tikslo iš esmės negalima painioti su šios direktyvos 16 straipsnio 1 dalies a–d punktais grindžiamų išimčių tikslais, tad pirmąją minėtą nuostatą galima grįžti išimti, tik jei antrosios nuostatos nėra svarbios.“

Sprendime C-674/17 ESTT pripažino, kad kova su neteisėta vilkų medžiokle (brakonieriaavimu) iš esmės galėtų būti tikslas, kurio galima siekti taikant pagal 16 straipsnio 1 dalies e punktą leistą taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą, jeigu ja prisidedama prie atitinkamos rūšies palankios apsaugos būklės palaikymo ar atkūrimo jos natūraliame paplitimo areale. Šiuo atveju nacionalinė leidimą išduodanti institucija gali pagrįsti nukrypti leidžiančią nuostatą patikimais moksliniais įrodymais, įskaitant palyginamuosius tokios nukrypti leidžiančios nuostatos pasekmių rūšies apsaugos būklei elementus. Jeigu nukrypti leidžiančios nuostatos paskirtis – kovoti su brakonieriaavimu, institucija taip pat turi atsižvelgti į naujausius įverčius, susijusius su brakonieriaavimo lygiu ir mirtingumais, remiantis visomis leistomis taikyti nukrypti leidžiančiomis nuostatomis. Todėl tokios nukrypti leidžiančios nuostatos, kurias leista taikyti, turėtų prisidėti prie atitinkamos populiacijos mirtingumo dėl brakonieriaavimo mažinimo tiek, kad tai turėtų bendrą teigiamą poveikį vilkų populiacijos dydžiui.

Be to, 16 straipsnio 1 dalies e punktu pagrįstos nukrypti leidžiančios nuostatos, palyginti su 16 straipsnio 1 dalies a–d punktuose nurodytomis nuostatomis, turi atitikti papildomas ribojančias sąlygas. Šią nukrypti leidžiančią nuostatą leidžiama naudoti griežtai prižiūrimomis sąlygomis, turint aiškius leidimus, susijusius su vietomis, laiku ir kiekiu, ir reikalaujant griežtų teritorinių, laikinų ir asmeninių kontrolės priemonių siekiant užtikrinti veiksmingą vykdymą. Be to, ji turi būti įgyvendinama selektyviai, ribotai ir turėtų būti susijusi su ribotu rūšių skaičiumi.

Dėl selektyvumo pažymėtina, kad nukrypti leidžianti nuostata turi būti susijusi su egzemplioriais, kaip įmanoma konkrečiau ir tinkamiau, atsižvelgiant į nukrypti leidžiančią nuostatą siekiamo tikslo. Todėl, kaip pažymėta Sprendime C-674/17, gali prireikti nustatyti ne tik rūšis, kurioms taikoma nukrypti leidžianti nuostata, arba egzempliorių tipai ar grupės, bet ir individualiai nustatyti egzemplioriai²⁰⁴.

Dėl „riboto skaičiaus“ pažymėtina, kad jis kiekvienu atveju priklausys nuo populiacijos lygmens (individų skaičiaus), jos apsaugos būklės ir biologinių ypatumų. „Ribotus skaičius“ reikės nustatyti remiantis patikimais moksliniais duomenimis apie geografinius, klimatinis, aplinkos ir biologinius veiksnis, taip pat apie reprodukcijos lygius ir bendrą metinį mirtingumą dėl natūralių priežasčių. Sprendimuose dėl nukrypti leidžiančios nuostatos turi būti aiškiai paminėtas skaičius.

2) Priimtinos alternatyvos nebuvimas

Antra būtinoji sąlyga yra ta, kad „nėra jokios priimtinos alternatyvos“. Tai reiškia, kad pirmiausia visada reikėtų išnagrinėti prevencinius ir su žudymu nesusijusius metodus. Alternatyvos priklausys nuo nagrinėjamos nukrypti leidžiančios nuostatos aplinkybių ir konkrečių tikslų ir jose reikėtų atsižvelgti į kokybiškiausias žinias ir patirtį, prieinamą kiekvienos situacijos atveju.

Pavyzdžiui, nuostolių gyvuliams atveju prieš leidžiant taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas pirmenybę būtina teikti su žudymu nesusijusioms alternatyvoms ir teisingai įgyvendinti tinkamas ir pagrįstas prevencines priemones, siekiant sumažinti užpuolimo riziką, pvz., piemenų priežiūra, gyvulius saugančių šunų naudojimas, gyvulių apsauga naudojant tvoras arba alternatyvus gyvulių valdymas (pvz., apsiveršiavimas / ėriukų atsivedimas). Tik įgyvendinus tokius alternatyvius veiksmus ir paaiškėjus, kad jie neveiksmingi arba veiksmingi iš dalies, arba kai šios rūšies alternatyvių veiksmų negalima įgyvendinti konkrečiu atveju, galima leisti taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas, siekiant išspręsti (likusias) problemas.

Jeigu vilkai elgiasi įžūliai ir (arba) neįprastai arba kai jie yra priklausomi nuo maisto, konkrečių priežasčių pašalinimas (pvz., maistinių viliojančių medžiagų dėl prasto atliekų tvarkymo) ir sąlygų pabloginimas turėtų būti tarp pirmųjų svarstomų atsako priemonių,

204 Sprendimo C-674/17 73 punktas.

siekiant juos atgrasyti ir pabandyti pakeisti jų elgesį, atbaidant juos nuo priartėjimo prie žmonių (pvz., naudojant kelių rūšių atgrasomąsias priemones ir su žudymu nesusijusias priemones) (Reinhardt ir kt., 2018). Išnagrinėjus tokius alternatyvius sprendimus ir paaiškęjus, kad jie nėra priimtini arba įmanomi konkrečiu atveju, galima leisti taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą.

Dėl pirmiau minėtų nukrypti leidžiančių nuostatų, kuriomis siekiama sumažinti brakonieriaavimą, ESTT (Sprendimo C-674/17 48, 49, 50 punktai) taip pat paaiškino, kad reikia manyti, jog vien to, kad egzistuoja tokia neteisėta veikla kaip brakonieriaavimas ar kad kyla sunkumų ją kontroliuoti, neužtenka, kad valstybė narė būtų atleista nuo pareigos užtikrinti saugomų rūšių apsaugą pagal Buveinių direktyvos IV priedą. Atvirkščiai, esant tokiai situacijai, ji turi teikti pirmenybę tokios neteisėtos veiklos griežtai ir veiksmingai kontrolei ir imtis priemonių, kuriomis nepažeidžiami šios direktyvos 12–14 straipsniuose ir 15 straipsnio a ir b punktuose numatyti draudimai. Siekdama pagrįsti nukrypti leidžiančią nuostatą valstybė narė turėtų aiškiai ir išsamiai nurodyti priežastis, dėl kurių nėra priimtinos alternatyvos, padedančios siekti tikslų, ir nurodyti, kad nėra jokio kito priimtino sprendimo arba pateikti nuorodą į atitinkamas technines, teisines ir mokslines ataskaitas.

3) Populiacijos palankios apsaugos būklės palaikymas

Trečia būtina sąlyga yra patikrinimas, „kad nukrypti leidžianti nuostata neturi žalingo poveikio atitinkamos rūšies populiacijų palankią apsaugos būklės jų natūralaus paplitimo areale palaikymui“.

Pagal Buveinių direktyvos 1 straipsnio i punktą „rūšies apsaugos būklė“ reiškia visus atitinkamai rūšiai įtaką darančius veiksniai, susijusius su galimu poveikiu rūšies populiacijos pasiskirstymui ir kiekiui valstybių narių teritorijoje. Rūšies apsaugos būklė laikoma palanki, kai i) populiacija „pati pajėgi ilgą laiką išlikti kaip gyvybingas jos natūraliųjų buveinių komponentas“, ii) „rūšies natūralaus paplitimo arealas nemažėja ir mažai tikėtina, kad jis sumažės artimiausioje ateityje“ ir iii) „yra ir tikriausiai bus pakankamai didelė buveinė, kurioje jos populiacijos galės išlikti ilgą laiką“. Daugiau informacijos galima rasti ataskaitų teikimo pagal Buveinių direktyvos 17 straipsnį gairėse.

Šios sąlygos (t. y. kad nukrypti leidžianti nuostata nėra žalinga atitinkamos rūšies populiacijų palankios apsaugos būklės palaikymui jų natūralaus paplitimo areale) įvykdymui reikalinga įvertinti galimą nukrypti leidžiančios nuostatos poveikį atitinkamai populiacijai ir rūšies apsaugos būklei valstybės narės teritorijoje.

Sprendimai dėl nukrypti leidžiančių nuostatų naudojimo ir galimo nukrypti leidžiančių nuostatų poveikio atitinkamos rūšies populiacijos apsaugos būklei įvertinimas turi būti pagrįstas tiksliais žiniomis apie atitinkamą vilkų populiaciją ir jos tendencijas. Papildomas ir bendras nukrypti leidžiančių nuostatų poveikis taip pat turėtų būti įvertinamas atsižvelgiant į visas kitas tiesiogines ar netiesiogines neigiamas žmogaus veiklos pasekmes (įskaitant atsitiktinį ir neteisėtą žudymą). Tai yra būtina siekiant užtikrinti, kad sprendimas nepakenktų populiacijos apsaugos būklei.

Sprendime C-674/17 (57–61 dalys) ESTT pažymėjo, kad nukrypti leidžianti nuostata pagal 16 straipsnio 1 dalį turi būti pagrįsta kriterijais, kuriais užtikrinamas ilgalaikis atitinkamos rūšies dinamikos ir socialinio stabilumo išsaugojimas. Todėl turėtų būti tinkamai įvertintas bendras demografinis ir geografinis visų nukrypti leidžiančių nuostatų poveikis atitinkamai populiacijai atsižvelgiant į bet kokią kitą natūralų arba žmogaus sukeltą mirtingumą.

Todėl vertinimas turi būti atliktas „tiek vietos, tiek šios valstybės narės teritorijos lygmeniu arba tam tikru atveju biogeografinio regiono lygmeniu, kai šios valstybės narės teritorija apima kelis biogeografinius regionus arba kai to reikia dėl natūralaus rūšies paplitimo arealo ir, jei įmanoma, tarpvalstybiniu lygmeniu“. Tačiau šiuo atveju nereikėtų

„atsižvelgti į atitinkamos populiacijos natūralaus paplitimo arealo dalį, kuri apima tam tikras trečiosios valstybės teritorijos dalis, kai ta valstybė nėra įsipareigojusi griežtai saugoti Europos Sąjungos svarbos rūšis“.

Sprendime C-342/05 ESTT nusprendė, kad nukrypti leidžiančios nuostatos, darančios poveikį populiacijoms, kurių apsaugos būklė yra bloga, gali būti leidžiama taikyti „išimtiniais atvejais, kai tinkamai nustatyta, kad jie nepablogins geros minėtų populiacijų apsaugos būklės arba netrukdydys jos atkurti“. Teisingumo Teismas priėjo prie išvados, kad „negalima paneigti, kad riboto tam tikros rūšies gyvūnų skaičiaus žudymas negali turėti jokios įtakos Buveinių direktyvos 16 straipsnio 1 dalyje numatytam tikslui palaikyti gerą vilkų populiacijos apsaugos būklę jų natūralaus paplitimo areale. Todėl toks nukrypimas neturėtų įtakos aptariamai rūšiai“.

Tokiam požiūriui ESTT pritarė Sprendime C-674/17 (66–69 punktai) kartu pateikdamas papildomą nuorodą į atsargumo principą: „kiek tai susiję su nepalankios rūšies apsaugos būklės poveikiu galimybei leisti pasinaudoti išimtimi pagal Buveinių direktyvos 16 straipsnio 1 dalį, Teisingumo Teismas jau yra nusprendęs, kad tokie nukrypimai galimi tik išimtiniais atvejais, kai tinkamai nustatyta, kad jie nepablogins palankios minėtų populiacijų apsaugos būklės arba netrukdydys jos atkurti.“ Tačiau „jei, išnagrinėjus geriausius turimus mokslo duomenis, lieka abejonių, ar tokia išimtis nepakenks palankios atitinkamos nykstančios rūšies populiacijų apsaugos būklės palaikymui ar atkūrimui, valstybė narė turi jos netvirtinti arba netaikyti“.

Todėl nukrypti leidžiančias nuostatas, pagal kurias leidžiama žudyti labai ribotą egzempliorių skaičių, gali būti leidžiama taikyti konkrečiais atvejais, net jeigu rūšies apsaugos būklė (dar) nėra gera, jeigu nukrypti leidžianti nuostata yra neutrali rūšies apsaugos būklės požiūriu ir tai reiškia, kad ja netrukdoma siekti geros vilkų populiacijos apsaugos būklės atkūrimo ir palaikymo jų natūralaus paplitimo areale. Taigi nukrypti leidžianti nuostata gali neturėti bendro grynojo neigiamo poveikio populiacijos dinamikai, natūraliam paplitimo arealui, populiacijos struktūrai ir sveikatai (įskaitant poveikį genetiniams aspektams) arba atitinkamos vilkų populiacijos susijungimo poreikiams.

Vadinasi, kuo prastesnė apsaugos būklė ir tendencijos, tuo mažiau tikėtina, kad ši trečia būtina sąlyga gali būti įvykdyta ir kad leidimas taikyti nukrypti leidžiančias nuostatas bus pagrįstas, išskyrus visiškai išimtines aplinkybes. Todėl rūšies apsaugos būklė ir tendencijos (biogeografiniu ir populiacijos lygmeniu), remiantis tiksliomis žiniomis ir duomenimis, yra pagrindinis aspektas, kurį reikia įvertinti įvykdant trečiąją būtinąją sąlygą.

Nukrypti leidžiančios nuostatos ir palankios apsaugos būklės ir rūšių planų reikšmė

Tinkamas ir išsamus vilkų apsaugos ir valdymo planas gali būti gera bendra visų būtinų metodų ir priemonių, įskaitant galimą nukrypti leidžiančių nuostatų naudojimą, įgyvendinimo sistema. Jeigu tokie planai tinkamai įgyvendinami ir gaunami akivaizdūs rezultatai apie palankią apsaugos būklę, pagal Buveinių direktyvos 16 straipsnį leidžiama pasinaudoti reikalingu lankstumu pasitelkiant nukrypti leidžiančias nuostatas.

Nukrypti nuo griežtos vilkų apsaugos leidžiančios nuostatos gali būti geriau pateisinamos, jeigu valstybėje narėje nustatomas ir tinkamai įgyvendinamas išsamus tinkamų, veiksmingų ir patikrinamų priemonių rinkinys, siekiant užtikrinti veiksmingą apsaugą ir pasiekti arba palaikyti gerą rūšies apsaugos būklę.

Taip būtų tuo atveju, jeigu:

- Esama parengto tinkamo vilkų apsaugos ir atgaivinimo plano, kuris yra visiškai ir teisingai įgyvendintas ir tinkamai stebimas, kuriuo siekiama užtikrinti palankią apsaugos būklę ir pašalinti socialinius ir ekonominius konfliktus.

- Planas yra pagrįstas kokybiškiausiais turimais moksliniais duomenimis ir patikima vilkų populiacijos stebėsenos sistema.
- Įgyvendintos visos būtinos prevencijos ir kompensavimo priemonės.
- Įgyvendintos tinkamos priemonės, kuriomis siekiama veiksmingai kovoti su brakonieravimu (pvz., kriminalizacija, vykdymo užtikrinimas ir informuotumo didinimas) ir šalinti bet kuriuos kitus žmogaus sukeltus mirtingumo veiksnius (pvz., mirtys keliuose).
- Visos kitos grėsmės vilkų apsaugai atitinkamoje teritorijoje sėkmingai šalinamos (t. y. kryžminimas).
- Tinkamai šalinamos kitos ganomų gyvulių (pvz., laisvai lakstantys šunys) mirtingumo priežastys.
- Nukrypti leidžiančių nuostatų tikslai ir sąlygos yra aiškiai nustatytos ir pagrįstos pateikiant užtektinai mokslinių įrodymų. Įrodyta, kad nėra jokių priimtinių alternatyvų ir kad pagal nukrypti leidžiančią nuostatą naudojamas mirtinas metodas yra vienintelis būdas išvengti didelės žalos arba ją riboti, arba pasiekti nukrypti leidžiančios nuostatos tikslus, laikantis atitinkamų teisės aktų. Nukrypti leidžiančios nuostatos vertinamos ir sprendimas dėl jų priimamas kiekvienu konkrečiu atveju.
- Numatyta nukrypti leidžianti nuostata nėra žalinga populiacijos apsaugos būklei vietos populiacijos lygmeniui ir visame natūraliame rūšies paplitimo areale.

LITERATŪROS SĄRAŠAS:

- R. Andersen, J. D. C. Linnell ir E. J. Solberg (2006). *The future role of large carnivores on terrestrial trophic interactions: the northern temperate view*. Large herbivore ecology, ecosystem dynamics and conservation, p. 413–448. K. Danell, R. Bergström, P. Duncan ir J. Pastor (red.). Kembridžas: Cambridge University Press.
- P. Barkham *Denmark Gets Its First Wild Wolf Pack in 200 Years*, THE GUARDIAN, 2017 m. gegužės 4 d., <http://www.theguardian.com/environment/2017/may/04/denmark-gets-its-first-wild-wolf-pack-in-200-years>.
- E. Bassi, A. Gazzola, P. Bongi, M. Scandura, M. Apollonio (2020). *Relative impact of human harvest and wolf predation on two ungulate species in Central Italy*. In Ecological Research Volume 35, Issue 4. <https://esj-journals.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/1440-1703.12130>.
- A. J. Bath ir A. Majic (2001). *Human dimensions in wolf management in Croatia: understanding attitudes and beliefs of residents in Gorski kotar, Lika and Dalmatia towards wolves and wolf management*. Europos stambiųjų plėšrūnų iniciatyva. www.lcie.org
- D. Boffey *Pioneering Wolf Becomes First Sighted in Belgium for a Century*, THE GUARDIAN, 2018 m. sausio 22 d., <http://www.theguardian.com/environment/2018/jan/22/pioneering-female-becomes-first-wolf-in-belgium-in-a-century>.
- L. Boitani (2003) *Wolf conservation and recovery. Wolves: behavior, ecology, and conservation*, p. 317–340. L. D. Mech ir L. Boitani (red.). Čikaga: University of Chicago Press.
- L. Boitani ir kt. (2015) *Key actions for Large Carnivore populations in Europe*. Taikomosios ekologijos institutas (Roma, Italija). Ataskaita Aplinkos GD, Europos Komisija, Briuselis, https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/key_actions_large_carnivores_2015.pdf.
- U. Breitenmoser, C. Breitenmoser-Würsten, L. N. Carbyn ir S. M. Funk (2001) *Assessment of carnivore reintroductions. Carnivore conservation*, p. 241–281. J. L. Gittleman, S. M. Funk, D. W. Macdonald ir R. K. Wayne (red.), Kembridžas: Cambridge University Press.
- U. Breitenmoser (1998) *Large predators in the Alps: the fall and rise of man's competitors*. Biological Conservation 83(3), p. 279–289.
- Carpio, Antonio & Acevedo, Pelayo & Apollonio, Marco. (2020). *Wild ungulate overabundance in Europe: contexts, causes, monitoring and management recommendations*. Mammal Review. p. 51. 10.1111/mam.12221. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/mam.12221>.
- CDP News (2018) *Carnivore Damage Prevention News*, <http://www.medwolf.eu/index.php/cdpnews.html>; <http://www.protectiondestroupeaux.ch/en/cdpnews/>.
- G. Chapron, P. Kaczensky, J. Linnell, M. von Arx ir kt. (2014) *Recovery of large carnivores in Europe's modern human-dominated landscapes*, „Science“, 2014 m. gruodžio 19 d., 346 tomas, Nr. 6216, p. 1517–1519.
- Europos Taryba (2014) Rekomendacija Nr. 173 (2014) dėl laukinių pilkųjų vilų (*Canis lupus*) ir naminių šunų kryžminimo (*Canis lupus familiaris*). <https://rm.coe.int/0900001680746351>.
- Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (2007) Sprendimas C-342/05. 2007 m. birželio 14 d. Teisingumo Teismo (antroji kolegija) sprendimas *Europos Bendrijų Komisija prieš Suomijos Respubliką*. Valstybės narės prievolių nevykdymas – Direktyva 92/43/EEB – Natūralių byveinių apsauga –Laukinė gyvūnija ir augalija – Vilkių medžioklė

- Kroatijos kultūros ministerija (2010) *Wolf Management Plan in the Republic of Croatia for the period 2010–2015*. <http://www.life-vuk.hr/eng/wolf-management-plan/wolf-management-plan-in-croatia/wolf-management-plan-in-the-republic-of-croatia-for-the-period-2010%E2%80%932015-837.html>.
- D. J. Decker, T. L. Brown ir W. F. Siemer (2001) *Human dimensions of wildlife management in North America*. Bethesda, Merilendas, JAV, The Wildlife Society.
- DREAL (2018). *Direction regionale de l'Environnement, de l'Aménagement et du Logement Website : Données surs les dommages*. <http://www.auvergne-rhone-alpes.developpement-durable.gouv.fr/protocole-dommages-a3854.html>.
- DBBW (2018). *Die Dokumentations- und Beratungsstelle des Bundes zum Thema Wolf (DBBW) svetainė*. <https://www.dbb-wolf.de/>.
- D. J. Decker, T. L. Brown ir W. F. Siemer (2001). *Human dimensions of wildlife management in North America*. Bethesda, Merilendas, JAV, The Wildlife Society.
- J. Echegaray ir C. Vila (2010) *Noninvasive monitoring of wolves at the edge of their distribution and the cost of their conservation*. *Animal Conservation*, 13 (2), p. 157–161.
- Europos Komisija (2017) Kilniojo erelio apsaugos schema – Suomija, ūkininkavimas biologinės įvairovės labui – Rezultatai pagrįstos žemės ūkio ir aplinkos schemos, Europos Komisijos svetainė, http://ec.europa.eu/environment/nature/rbaps/fiche/golden-eagle-conservation-scheme-finland_en.htm.
- ES LC platforma (2019) ES žmonių ir stambiųjų plėšrūnų sambūvio platforma, atvejo tyrimai, http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/case_studies.htm
- A. Fernández-Gil, J. Naves, A. Ordiz, M. Quevedo, E. Revilla, M. Delibes (2016) *Conflict Misleads Large Carnivore Management and Conservation: Brown Bears and Wolves in Spain*. *PLoS ONE* 11(3): e0151541. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0151541>.
- A. Fernández-Gil, S. Cadete da Rocha Pereira, S. Dias Ferreira Pinto, I. Di Silvestre (2018) *Large Carnivore Management Plans of Protection: Best Practices in EU Member States*. [http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_STU\(2018\)59684_4](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_STU(2018)59684_4).
- GCG (2018) *Grupo Campo Grande para la coexistencia del lobo y la ganadería extensiva: Campo Grande Group deklaracija dėl iberijos vilko ir gyvulių auginimo suderinimo*, http://www.entretantos.org/wp-content/uploads/2018/08/DeclaracionGCG_v3_eng.pdf.
- Z. Gtowaciflski IR P. Profus (1997) *Potential impact of wolves Canis lupus on prey populations in Eastern Poland*. In *Biological Conservation* 80 (1997), p. 99–106.
- T. Hovardas, K. Marsden, S. Psaroudas, Y. Mertzanis, K. Brandt (2017) *Case studies for coexistence: examples of good practice in sup-porting coexistence between people and large carnivores*. http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/144_case%20studies%20analysis%20report.pdf.
- I. Kojola, P. Helle, S. Heikkinen (2011) *Susikannan viimeaikaiset muutokset Suomessa eri aineistojen valossa, Suomen Riista 65*, <http://jukuri.luke.fi/handle/10024/530616>.
- I. Kojola, O. Huitu, K. Toppinen, K. Heikura, S. Heikkinen ir S. Ronkainen (2004) *Predation on European forest reindeer (Rangifer tarandus) by wolves (Canis lupus) in Finland*, *Zoologijos žurnalas*, Londonas, Nr. 263(3), p. 229–236.
- KORA (2016) *Wolves living in proximity to humans*, https://www.kora.ch/fileadmin/file_sharing/5_Bibliothek/52_KORA_Publikationen/520_KORA_Berichte/KORA_Bericht_76_Wolves_living_in_proximity_to_humans.pdf.

- Kontaktbüro Wölfe in Sachsen (2019) *Kontaktbüro Wölfe in Sachsen* svetainė, <https://www.wolf-sachsen.de/en/wolfsregion/the-contact-office>.
- LCIE (2018) Europos stambiųjų plėšrūnų iniciatyvos svetainė, <http://www.lcie.org/Large-carnivores/Wolf->.
- LCIE (2019) Europos stambiųjų plėšrūnų iniciatyvos politiniai paramos pareiškimai (LCIE): *Management of bold wolves*.
https://lciepub.nina.no/pdf/636870453845842163_PPS_bold%20wolves.pdf.
- J. A. Leonard, J. Echegaray, E. Randi IR C. Vilà (2014) *Impact of hybridization on the conservation of wild canids*, p. 170–184. En: M. E. Gompper (red.). *Free ranging dogs and wildlife conservation*, Oxford University Press, Oksfordas, Jungtinė Karalystė, p. 312.
- O. Liberg, G. Chapron, P. Wabakken, H. Pedersen, N. Hobbs, H. Sand (2011) *Shoot, shovel and shut up. Proceedings of the Royal Society B*, 279 tomas, Nr. 1730,
<https://doi.org/10.1098/rspb.2011.1275>.
- LIFE DINALP BEAR (2016) *Non-consumptive use of brown bears in tourism: guidelines for responsible practices*, http://dinalpbear.eu/wp-content/uploads/Odgovorno-opazovanje-medvedov-v-severnih-Dinaridih_EN_web.pdf.
- LIFE EUROLARGE CARNIVORES (2019) *LIFE EUROLARGE CARNIVORES: Improving coexistence with large carnivores*, <https://www.eurolargecarnivores.eu/en/>.
- Linnell and Alleau (2016) *Predators That Kill Humans: Myth, Reality, Context and the Politics of Wolf Attacks on People*. Problematic Wildlife, DOI: 10.1007/978-3-319-22246-2_17,
https://www.researchgate.net/publication/301267098_Predators_That_Kill_Humans_Myth_Reality_Context_and_the_Politics_of_Wolf_Attacks_on_People.
- J. Linnell ir kt. (2002) *The fear of wolves: A review of wolf attacks on humans*, NINA Oppdragsmelding 731:1-65 Trondheim, 2002 sausio mėn., <https://mobil.wwf.de/fileadmin/fm-wwf/Publikationen-PDF/2002.Review.wolf.attacks.pdf>.
- J. D. C. Linnell, H. Brøseth, E. J. Solberg ir S. M. Brainerd (2005) *The origins of the southern Scandinavian wolf population: potential for natural immigration in relation to dispersal distances, geography and Baltic ice*, *Wildlife Biology* 11, p. 383–391.
- J. D. C. Linnell, E. B. Nilsen, U. S. Lande, I. Herfindal, J. Odden, K. Skogen, R. Andersen ir U. Breitenmoser (2005) *Zoning as a means of mitigating conflicts with large carnivores: principles and reality. In People & Wildlife: conflict or co-existence?*, p. 162–175. R. Woodroffe, S. Thirgood, ir A. Rabinowitz (red.). Kembridžas, Cambridge University Press.
- J. D. C. Linnell, J. Odeen, M. E. Smith, R. Aanes ir J. E. Swenson (1999) *Large carnivores that kill livestock: do 'problem individuals' really exist?*, *Wildlife Society Bulletin* 1999, 27(3), p. 698–705.
- J. D. C. Linnell, C. Promberger, L. Boitani, J. E. Swenson, U. Breitenmoser ir R. Andersen (2005) *The linkage between conservation strategies for large carnivores and biodiversity: the view from the 'half-full' forests of Europe. In Carnivorous animals and biodiversity: does conserving one save the other?*, p. 381–398. J. C. Ray, K. H. Redford, R. S. Steneck ir J. Berger (red.). Vašingtonas, Island Press.
- J. Linnell, V. Salvatori ir L. Boitani (2008) *Guidelines for population level management plans for large carnivores in Europe. A Large Carnivore Initiative for Europe report prepared for the European Commission* (sutartis Nr. 070501/2005/424162/MAR/B2).
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/guidelines_for_population_level_management.pdf.

- J. Linnell (2013) *From conflict to coexistence: insights from multi-disciplinary research into the relationships between people, large carnivores and institutions* (sutartis Nr. 070307/2012/629085/SER/B3). John D. C. Linnell Norvegijos gamtos tyrimų institutas (NINA), PO Box 5685 Sluppen, NO-7485 Trodnheimas, Norvegija. 2013.
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/task_4_conflict_coexistence.pdf.
- J. Linnell (2014) *The symbolic wolf: Competing visions of the European landscapes*. LCIE blog:
<http://www.lcie.org/Blog/ArtMID/6987/ArticleID/65/The-symbolic-wolf-Competing-visions-of-the-European-landscapes>.
- J. Linnell (2016) *First wolf reproduction in Austria since 19th century*.
<http://www.lcie.org/Blog/ArtMID/6987/ArticleID/87/First-wolf-reproduction-in-Austria-since-19th-century>.
- J. D. C. Linnell ir B. Cretois (2018) AGRI komiteto moksliniai tyrimai, *The revival of wolves and other large predators and its impact on farmers and their livelihood in rural regions of Europe*, Europos Parlamento Struktūrinės ir sanglaudos politikos departamentas, Briuselis,
http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_STU%282018%29617488.
- J. D. C. Linnell, E. Kovtun ir I. Rouart (2021) *Wolf attacks on humans: an update for 2002–2020*. NINA Report 1944, Norvegijos gamtos tyrimų institutas.
<https://brage.nina.no/nina-xmllui/bitstream/handle/11250/2729772/ninarapport1944.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- M. L. Lute, N. H. Carter, J. V. López-Bao, J. D. C. Linnell (2018) *Conservation professionals agree on challenges to coexisting with large carnivores but not on solutions*. Biological Conservation, 218 tomas, 2018, p. 223–232.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0006320717316166>.
- Marsden, K. Hovardas, T. Spyros Psaroudas, S. Mertzanis, Y. Callisto, U. Baatz (2016) *EU Platform on Large Carnivores: Supporting good practice for coexistence – presentation of examples and analysis of support through the EAFRD*. Platformos sekretoriatas, veikiantis prie Europos Komisijos aplinkos GD, paslaugų sutarties Nr. 07.0202/2015/713809/SER/ENV/B.3,
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/160906_LC%20Platform-case%20studies%20and%20RD.pdf.
- F. Marucco, L. Boitani (2012) *Wolf population monitoring and livestock depredation preventive measures in Europe*. Hystrix 23(1): 1-4. doi:10.4404/hystrix-23.1-6364.
- MTES, MAA (2018) 2018–2023 m. Prancūzijos nacionalinis veiksmų planas dėl vilkų ir gyvulių auginimo, http://www.auvergne-rhone-alpes.developpement-durable.gouv.fr/IMG/pdf/nap_wolf_and_stock-rearing_activities_2018-2023.pdf.
- S. Mykrä, M. Pohja-Mykrä, T. Vuorisalo (2017) *Hunters' attitudes matter: diverging bear and wolf population trajectories in Finland in the late nineteenth century and today*. European Journal of Wildlife Research. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10344-017-1134-1>.
- J. Odden, J. D. C. Linnell, P. F. Moa, I. Herfindal, T. Kvam ir R. Andersen (2002) *Lynx depredation on domestic sheep in Norway*. Journal of Wildlife Management 66(1), p. 98–105.
- J. Persson, R. Geir Rauset Guillaume Chapron *Paying for an Endangered Predator Leads to Population Recovery*, apsaugos raštai Nr. 8(5), pirmą kartą paskelbti 2015 m. kovo 30 d.,
<https://doi.org/10.1111/conl.12171>.
- M. Pohja-Mykrä (2016) *Felony or act of justice? – Illegal killing of large carnivores as defiance of authorities*, Journal of Rural Studies, p. 44, 46–54.
<https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2016.01.003>.

Proteggi il tuo bestiame (2019) *Proteggi il tuo bestiame* svetainė,
<http://www.protezionebestiame.it/>.

Regioninės LC platformos (2019) regioninių žmonių ir stambiųjų plėšrūnų platformų svetainė,
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/regional_platforms.htm.

Reinhardt ir kt. (2018) *Konzept im Umgang mit Wölfen, die sich Menschen gegenüber auffällig verhalten – Empfehlungen der DBBW –BfN Skript 502*,
<https://www.bfn.de/fileadmin/BfN/service/Dokumente/skripten/Skript502.pdf>.

Ataskaitų teikimas pagal Buveinių direktyvos 17 straipsnį. 2013–2018 m. laikotarpio aiškinamosios pastabos ir gairės. Galutinė versija, 2017 m. gegužės mėn. Europos aplinkos agentūra (EAA) ir Europos biologinės įvairovės teminis centras (ETC/BD),
http://cdr.eionet.europa.eu/help/habitats_art17. R. Rigg, S. Find'o, M. Wechselberger, M. Gorman, C. Sillero-Zubiri, D. MacDonald (2011) *Mitigating carnivore-livestock conflict in Europe: lessons from Slovakia 2011*, *Oryx*, 45(2), p. 272–280. doi: 10.1017/S0030605310000074.

R. Rigg, T. Skrbinšek, J. Linnell (2014) *Engaging stakeholders in wildlife monitoring a pilot study of wolves in Slovakia using non-invasive genetic sampling*,
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/pa_slovakia_finalreport.pdf.

W. J. Ripple ir R. L. Beschta (2012) *Large predators limit herbivore densities in northern forest ecosystems*. *European Journal of Wildlife Research*, 58 tomas, p. 733–742(2012).
<https://link.springer.com/article/10.1007/s10344-012-0623-5>.

V. Salvatori, red. (2012) *Large carnivore conservation and Management in Europe: the contribution of EC co-funded LIFE projects*. Istituto di Ecologia Applicata, Via B. Eustachio 10. 00161 Roma, Italija, 2013.
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/task_2_life_and_l.c.pdf.

V. Salvatori, R. Godinho, C. Braschi, L. Boitani, P. Ciucci (2019) *High levels of recent wolf x dog introgressive hybridization in agricultural landscapes of central Italy*. *European Journal of Wildlife Research*, 65, p. 73–87. doi.org/10.1007/s10344-019-1313-3.

F. J. Santiago-Avila, A. M. Cornman, A. Treves (2018) *Killing wolves to prevent predation on livestock may protect one farm but harm neighbours*, *PLoS ONE* 13(1): e0189729.
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0189729>.

K. Skogen, H. Haaland, S. Brainerd ir H. Hustad (2003) *Local views on large carnivores and their management: a study in four municipalities* [Lokale syn på rovvilt og rovviltforvaltning. En undersøkelse i fire kommuner: Aurskog-Høland, Lesja, Lierne og Porsanger]. Norvegijos gamtos tyrimų institutas, Fagrapport 070, p. 1–30.

K. Skogen ir O. Krangle (2003) *A wolf at the gate: The anti-carnivore alliance and the symbolic construction of community*, *Sociologia Ruralis* 43(3), p. 309–325.

A. K. Sundqvist, H. Ellegren ir C. Vilà (2008) *Wolf or dog? Genetic identification of predator from saliva collected around bite wounds on prey*, *Conservation Genetics*, 9 (5): p. 1275–1279.

B. Tasch (2017) *First Official Proof of Wolf in Luxembourg Since 1893*, *LUXEMBOURG TIMES*, 2017 m. rugsėjo 1 d., <http://luxtimes.lu/archives/1112-first-official-proof-of-wolf-in-luxembourg-since-1893>.

A. Trouwborsto ir F. M. Fleurke (2018) *Killing Wolves Legally – Exploring the Scope for Lethal Wolf Management under European Nature Conservation Law*, *Journal of International Wildlife Law and Policy*, bus paskelbtas.

- L. M. van Eeden, A. Eklund, J. R. B. Miller, J. V. López-Bao, G. Chapron, M. R. Cejtin, M. S. Crowther, C. R. Dickman, J. Frank, M. Kropfel, D. W. Macdonald, J. McManus, T. K. Meyer, A. D. Middleton, T. M. Newsome, W. J. Ripple, E. G. Ritchie, O. J. Schmitz, K. J. Stoner, M. Tourani, A. Treves (2018) *Carnivore conservation needs evidence-based livestock protection*, PLoS Biol. Sep 18;16(9):e2005577. doi. 10.1371/journal.pbio.2005577.
- R. B. Wielgus, K. A. Peebles (2014) *Effects of Wolf Mortality on Livestock Depredations*, PLoS ONE 9(12): e113505. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0113505>.
- J. C. Young, K. Searle, A. Butler, P. Simmons, A. D. Watt, A. Jordan (2016) *The role of trust in the resolution of conservation conflicts*, *Biological Conservation*, 195 tomas, p. 196–202.

ES stambiųjų plėšrūnų platforma:

http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/coexistence_platform.htm.

Regioninė stambiųjų plėšrūnų platforma:

http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/regional_platforms.htm.